

JANUSZ KORCZAK

A SZALON GYERMEKE

A mű eredeti címe
Dziecko salonu

Lengyelből fordította

Pászt Patrícia

Lektorálta

Makai Éva

ISBN 978-963-7123-88-7

A magyar kiadás támogatói:

Felelős kiadó

Magyar Pedagógiai Társaság

2023

JANUSZ KORCZAK
A SZALON GYERMEKE

Fordította: Pászt Patrícia

ELŐSZÓ

A fiatal orvostanhallgató Goldszmit Henryk kereste helyét a világban. Túl van apja tragikus betegségének, s szomorú halálának élményén, de még innen az emberi szenvedésekben oly 'gazdag' orosz-japán háborúban katonaoorvosként megszerezhető tapasztalatain. Varsó szegényei érdeklik. Első könyve 1901-ben az „utca gyerekeiről” szól. 1905-ben jelenik meg második könyve, a *Kaskák, kosárkák* címmel. Műfaját humoreszkek gyűjteményeként tartja számon az irodalomtörténet. Portrék, városi jegyzetek köteté szerkesztve. Ezenközben, éppen 120 éve folyóiratközleményben jelenik meg *A szalon gyermeke* című vázlata, mely harmadik kötetének lesz címadó darabja 1906-ban.

A műfaj adott – Korczak későbbi munkáiban is alapvető. Megfigyelések, dialógusok, tényszerű, szikár jegyzetek, vallomások laza kötésű sorozata. A pedagógusi elkötelezettség még csak 'nyomokban' érződik, feltűnik egy-egy gyereksors, a legfiatalabb generáció iránti szembeszökő empátia. Az majd a 10-es években keletkezett tábori élmények leírásában mutatkozik. A varsói szegények gyerekeinek michałowkai, majd wilhelmówkai táborozásain orvosként, nevelőként közreműködő fiatal aktivista szerepvállalásaiban majd itt egyesül a valóságot hitelesen megörökítő író és a gyerekvilág valóságában eligazodó-eligazító pedagógus szerepköre.

Ennek a szerepvállalásnak tényei és dokumentumai közismertek a pedagógiatörténetben, a Korczak-irodalomban tájékozódó olvasó számára. Az árvaház, a gettó és a haláltábor viszonyai közepette tanúsított kiemelkedő humanista helytállás állomásaira gondolunk.

A szalon gyermeke című regény tanúságtétel a pedagógussá válás útjáról. Az életutat, az életművet, valamint a szöveget magát egybevető filológusok, Korczak-kutatók e három komponens összefüggéseiből levezetik Janusz Korczak alkotói és személyes fordulatát – a gyermekvilág iránti feltétlen elkötelezettség felé.

Köszöntjük az olvasót.

A Kiadó

PUDLI

Azt álmodtam, hogy pudli vagyok.

Le volt nyírva a bundám. Kissé fáztam ebben az öltözékben, de láttam, hogy gazdám elégedett velem, így vidáman csóváltam a farkam és a szemébe néztem.

A nyakamon volt egy szép, csillogó, kicsit szoros nyakörv – és egy azonosító, hogy kifizettek, és hogy van gazdám, aki ennem és innom ad, és hogy egy kiváltságos osztályba tartozom.

Jó éreztem magam a világban. Nem csipdestek a bolhák: minden nap megfésültek. Se gond, se kötelesség. Ugyanakkor engedelmesnek és hűségeseznek kellett lennem, s mindemellett meglehetősen megfontoltnak, hiszen ez minden közönséges kutyától megkövetelhető, nemhogy egy uszkártól.

A gazdám nem vezetett pórázon közös sétáink során. Néhány lépésre megelőzhettem, eltávolodhattam tőle vagy mögé futhattam és utánaszaladhattam; megállhattam megszaglászni egy ház falát vagy egy lámpaoszlopot; megkergethettem a fiákereket és megugathattam a lovakat, megbámulhattam az elhaladó szukákat vagy bekukkanthattam a kapualjakba és boltokba, amelyek mellett elsétáltunk.

A gazdám időről-időre megkeresett a tekintetével, ilyenkor sebesen odaszaladtam hozzá, képmutatóan nagy elégedettséget színlelve, nehogy megtiltsa ezeket az ártatlan szórakozásokat; ezek jelentették az egyetlen változatosságot az unalmas séták során a város népes utcáin, ahol minden lépésnél ügyesen ki kellett térnem a járókelők elől, nehogy fellökjenek vagy eltapossanak. Az emberek ugyanis szörnyen figyelmetlenek.

Igaz, némelyek felfigyeltek rám, cuppogtak a szájukkal, utánam fordultak vagy megsimogattak. Én pedig, attól függően, hogy milyen benyomást tett rám az alkalmi arra sétáló, közönyösen továbbfutottam, köszönetképpen megcsóváltam a farkam, vagy olykor felmordultam. Csöndesen morogtam, hogy az elhaladó járókelő, vagy ami a legfontosabb, a gazdám meg ne hallja. Mert a gazdám rettentő érzékeny volt a rossz modor minden uszkár-voltomból eredő megnyilvánulására.

Az is előfordult azonban, hogy egy járókelő iránt erősebb érdeklődést mutattam és azonnal elnyerte a szimpátiámat. Ilyenkor jó néhány lépést utána futottam, de hamarosan visszatértem a gazdámhoz, körülhízelegtem

A dolog odáig fajult, hogy egy büntetés kirovása közben megharaptam a gazdám kezét.

Ez a baleset annyira szokatlan volt, annyira nem illett eddigi jellememhez, annyira érthetetlen volt gondos nevelésem fényében, amit kaptam, s végeredményben annyira szörnyű, ha a számomra nyújtott jótétemények teljes súlyát mérlegeljük –, hogy elhatározták, haladéktalanul lelőnek, a gazdámot pedig azonnal elviszik Dr. Palmirskihez¹ megfigyelésre.

A gazdám levette a falról a duplacsövű puskáját, célzott és tüzelt.

Azt hiszem, hogy elvétette...

És felébredtem.

---

¹ Władysław Palmirski (1861-1940) – varsói bakteriológus, többek között veszettség elleni oltásokkal foglalkozott.

ELSŐ NAP A CSALÁDI FÉSZEK BEN

I.

Beszélgetésem Stefciaival.

Stefcia életének tizenhetedik tavaszát éli.

– Ó, igen, világos. Nagy költő: nagyon szép versikéket ír. Másrészről viszont...

– Mi van másrészről?

– Nincs semmi másrészről. Csak úgy mondtam. Igaza van.

– Igazam van? De hisz egyáltalán nem is tudja, miről beszélek.

– Dehogynem tudom. A kisasszony egy nagy költőről beszél.

– És él még?

– Magától értetődik, hogy él. Miért ne élhetne egy nagy költő?

– No, akkor mondja meg, hogy hívják.

(Kicsikém, te olyan gyönyörű vagy, hogy a világ összes nagy költője annyira foglalkoztat, mint a tavalyi hó.)

– Na, látja. Szép dolog az ilyen? Nem figyel, összevissza válaszolgat. Mintha szívességet tenne nekem.

– Hát Stefcia kisasszony haragszik rám?

– Magától értetődik, hogy haragszom.

– És Stefcia kisasszony nem akar többet beszélni velem?

– Magától értetődik, hogy nem.

– No, akkor Stefcia kisasszony vegyen még egy szelet húst.

– Nem kérek; köszönöm szépen... Csakugyan, mi ütött önbe? Olyan furcsa valahogy.

– És nem emlékszik a kisasszony, hogy én mindig ilyen furcsa voltam valahogy?

– De ma olyan gondterhelt ahelyett, hogy örülne.

– És miért akarja Stefcia kisasszony, hogy örüljek?

– Mintha nem tudná. Hisz ma van a húga eljegyzése.

– De hisz a húgom nem ma jegyezte el magát.

– De ma van a hivatalos napja.

– No, ha ma van a hivatalos napja, akkor vegyen Stefcia kisasszony még egy kanál kompótot.

– Ne szólítson folyton Stefcia kisasszonynak.

– És miért ne szólíthatnám Stefcia kisasszonyt Stefcia kisasszonynak?

- Mert nem vagyok tizenkét éves.
- És hány éves Stefcia kisasszony?
- Annyi, amennyi.
- Akkor hogy szólítsam Stefcia kisasszonyt, amikor Stefcia kisasszony, annyi amennyi.
- Kérem, egyáltalán ne szólítson sehogy.
(Hatalmas elégedettséget érzek, ha összevissza beszélek. Sajnálom a kölyköt, de nem tehetek mást. Micsoda nő már most is.)
- Tényleg, nagyon haragszom önre. Olyan sokáig nem láttuk egymást. Oly sokat utazott, oly sok mindent látott.
- El kellene mondanom mindent, amit láttam?
- Azt hiszem, sokkal érdekesebb lenne, mint ez a locsogás.
- De én nem tudok mindent elmondani.
- Kíváncsi vagyok, miért nem?
- Mert a mamája megharagudna rám.
- Ó, nem kell félnie.
- Vagyis a mama nem haragudna meg?
- Ön még mindig azt hiszi, hogy gyerek vagyok. Mert maga állítólag olyan érett ember.
- Magától értetődik, hogy érett vagyok.
- Kíváncsi vagyok, vajon mitől?
- Nos, mert nekem már van bajuszom, Stefcia kisasszonynak pedig még nincs bajusza.
- Hát hacsak így nem.
- Mert én cigarettázom, Stefcia kisasszony pedig nem cigarettázik.
- Ha akarnék, rágyújtanék.
- És Stefcia kisasszony nem akar?
- Nem akarok.
- Hát akkor Stefcia kisasszony vegyen jó sok fagyaltot. Aztán pedig pezsgős bort fogunk inni.
- De ön már sokat ivott.
- Muszáj innom, elvégre a húgom eljegyzésének hivatalos napja van.
- És pohárköszöntőt is mond az úr?
- Az úr nem mond köszöntőt.
- És ha én megkérem rá?
- Akkor sem mondok.

- És ha nagyon megkérem rá?
- Tehát Stefcia kisasszony tud nagyon kérni? És hogyan kell nagyon kérni?
- Olyan gonosz az úr.
- (Elragadóan elkényeztetett kölyök. Oly keveset tud, és oly sokat megérez.)
- Tudja, hogyan kell flörtölni?
- Ne töltsön, mert nem fogok inni.
- Hát ön ennyire szereti Jadziát; hát ön ennyire csupa jót kíván a húgomnak? Szép dolog... Ó, látja, a mamája önt nézi és bólogat. A mama engedélyezi.
- Nincs szükségem rá, hogy a mama engedélyezze, vagy ne engedélyezze. Ha akarok, iszom.
- És ön a mamát nagyon szereti?
- Ó, látja. Most ne mondjon semmit.
- (Az első pohárköszöntő.)
- Most ön jön.
- De kérem, igya ki az egész poharat.
- És mond köszöntőt?... Csakugyan nem szép dolog: mindenki tudja, hogy költő az úr.
- És én is nagy költő vagyok?
- Nem, kicsi, makacs és elviselhetetlen. Ne töltsön többet... Csönd.
- (A második pohárköszöntő: az üzemorvosunk.)
- Mit nevet?
- Mert nagyon kedvelem Stefcia kisasszonyt, és nagyon örülök neki.
- Van is minek.
- És olyan borzasztóan vagyok, hogy az már ijesztő.
- Hát egyáltalán nem vagyok az.
- Hát Stefcia kisasszony szomorú? Szegény Stefcia kisasszony.
- Nagyon kérem. Mondtam, hogy túl sokat iszik az úr.
- (Harmadik pohárköszöntő.)
- Ó, látja, most a házigazdák következnek. Ez már egészen más. Most már az egész pohárkát ki kell inni.
- Tehát nem mond semmit? Mert mindjárt felállnak.
- De hisz most már nincs miről beszélnem. Ha nagyon akarja, mondok egy olyan köszöntőt, hogy az egész világ a mi szappanjainkkal mosdjon, és a mi parfümjeinkkel illatosítsa magát. Akkor a maga papája és az én papám nagyon sok pénzt fog keresni. Rendben?

- Fúj! Milyen elviselhetetlen az úr.
- No, látja: fúj!
- Húzódjon arrébb. Bennünket néznek.
- És ha nem néznének?...

Felállunk.

Általános benyomás:

Kismadárka, imádnivaló vagy a fekete hajadba tűzött a fehér szalaggal és a kék szemekkel, mely veszedelmes kíváncsisággal kutatja az érzékelt világot; az ismeretlen vágyak remegésétől kipirult arcoddal.

Csókolnálak, csókolnálak, csókolnálak – eszméletvesztésig.

II.

Stefcia mamája:

– Nos, Janusz úr? Milyen a leányom? Libuska még? Cseppet sem komolyodott... Figyeltelek benneteket (benneteket – nyomatékosan). Nekem úgy tűnt, hogy ön kicsit élcelődött vele. Szörnyű kölyök. Egy teljes évig nem látta?

– Stefania kisasszony nagyon megkomolyodott.

– Ó, mert ön nagyon megváltozott. Nem csoda: a külföld rettentően fejleszti az embert. Én mindent a külföldnek köszönhetek.

– ?

– Mivel szándékozik foglalkozni ezután?

– Egyelőre még nem tudom.

– Lázad? Igen, én megértem a fiatalokat.

– ?

– Sokáig időzött Bécsben?

– Egy hetet.

– Csodálatos város. Ellátogatott a galériákba, a múzeumokba? Akárhányszor átutazom, mindig meg kell ott állnom. De ön továbbutazott. Én megértem a fiatalokat.

– ?

– Á, ön sok időt töltött Krakkóban... Megismerte az úgynevezett Ifjú Lengyelországot².

---

² Ifjú Lengyelország – a XIX-XX. század fordulójának művészi irányzata Lengyelországban, más nevén modernizmus. Ebben a kontextusban a szerző a bohém krakkói művészi elite utal. (*a ford.*)

- Nem feltétlenül.
- Igaz, maga nem túlzottan társaságkedvelő... Gondolja, hogy kisarjad ebből valami?
- Igen, nagyon lehetséges.
- De nem egy Mickiewicz vagy Słowacki... És Varsó? – Szándékában áll ezután már Lengyelországban maradni?
- Jelenleg még magam sem tudom.
- Igen. A külföld után nehéz megszokni Varsót. Bár másrészt ideköti az embert a család, a kapcsolatok. Ahogy a mondás tartja: mindenhol jó, de otthon a legjobb... Úgy gondolom, újra gyakori látogató lesz minálunk... Várj csak, te nőszemély – azzal az: „én megértem a fiatalokat”-oddal – ott fogsz ücsörögni a regényben, méghozzá címzetes helyen. Csak az öregedet kell lecserélni.

III.

- Nos, költő úr, azt hittük, hogy kanyarít nekünk egy beszédet! Nekem, öregnek kellett beszélnem helyettetek, fiatalok helyett. Pedig ez az ifjúság, uram, tele van diplomával, egyetemmel, külfölddel, miegymással. Szégyen!
(„Joviálisan”.)
- Mit tegyünk? Ilyen idők járnak mostanában.
- Idők, nem idők, hanem fabatkát sem ér ez az ifjúság. Nem az idők alakítják az embert, hanem az emberek – az időt... Nos? Kalandoztunk egyet, most pedig vissza az eke szarvához? Én aztán mindig védtem magát. Mi a baj azzal, ha egy fiatalember vakációzik egyet? Rázza csak meg a pénzeszsákot a papa.
Megveregeti a vállamat.
- No, mi az? Nem akar beszélgetni öreg barátjával? Furán érzi magát az ember a családban egy év tinglitangli után... Ha, ha, ha, ha, ha ... Mi?
- Téved. A család melege nagyon kellemesen melegít.
- Melegít hát, melegít... Ó! Nagy kópé maga! Tudok erről egyet s mást. No, gyerünk egy szivarra.
Hiszen ő megérti a fiatalokat.

IV.

Doktor úr:

– Nos, kolléga, tékozló fiúként visszatér az orvostudomány kebelére?

– Lehetséges.

– Nem lehetséges, hanem kell és szükséges is.

– Gondolom, az orvoshiány miatt nincs oka panaszkodni.

(Azt gondolja magában: várj, te taknyos, ezért még kapsz egyet.)

– Hah, elhivatottak sokan vannak, kiválasztottak kevesen. De a buzgalom után, amellyel apja tiltakozása ellenére a kolléga a mi szegény orvostudományunknak szentelte magát – azt illene remélni, hogy szegény orvostudományunk, ha nem egyik alapkővéként, de legalább egyik oszlopként támaszkodhat majd a kollégára.

(És békülékenyen.)

– Fogalma sincs, miféle betegségek vannak most errefelé. Bronchitis, pneumonia, tífusz³. Belegondolni is szörnyű... Igen. A költészet és orvostudomány semmiképpen sem fér össze egymással. Itt dolgozni kell, dolgozni és megint csak dolgozni. Nincs idő az álmodásra. Majd meglátja maga is: hálátlan egy szakma.

(Cinikusan kifinomultan szivarfüstöt szippant.)

V.

– Az Isten szerelmére. A kisasszonyok a szalonban, a fiatalság és szeretett ifjabb házigazdánk pedig itt ücsörögnek... No, meséljen pár külföldi anekdotát – aztán irány a hölgyek. No, mondja... fürgébben.

– Mindjárt. Fel kell idéznem magamban.

– No, hát ez az. Az ilyen dolgokat nem szabad elfelejteni. Nekem az ön korában volt az ilyesmire egy külön füzetem. Az igazat megvallva, nem ajánlom, mert az esküvő után – ki tudja, hogyan – a feleségem kezébe került. Kaptam is érte. No, gyerünk, fiatalok. Ügyvéd úr, uraim, leülünk? – Ha ma veszítünk, Istenemre mondom, nem veszem többé a kezembe a kártyát. Tegnap úgy elverték, hogy arról koldultam. Néhány kopejka híján harminc rubelt elvitt az ördög. Az egész hét oda. Uraim, fürgébben, kár az időért.

---

³ Jellegzetes népbetegségek. Közkeletű nevük: hörghurut, tüdőgyulladás, tífusz.

VI.

– Hát te, prücsök, miért nem alszol még?

– Megkértem Jadziát, hogy kérje meg a mamát, és a mama megengedte. Holnap úgysem megyek az internátusba.

– És sok szekundád⁴ van?

– Ugyan már – szekundám. Ha nem lenne az a zsidó Zilberhorn, akkor osztályelső lennék. De a mama megint felvett hozzám egy sváb lányt, és Zilberhorn majd lecsúszik az első helyről... Figyelj, Janek: igaz, hogy megint beiratkozol az egyetemre? A papa kifizette a beiratkozást, mert azt írták a Kurírban, hogy a másodéveseknek rögvést fizetniük kell, mert különben kidobják őket.

– Hát te honnan tudsz erről az egészeőről?

– Mert borzasztóan szeretném, ha visszavennéd az egyenruhádat. Annyira csúnyán nézel ki ebben az öltözékben.

Nem akarok már írni.

Egy évnyi távollét után mindent sokkal élénkebben látok.

Milyen gusztustalanok és idegenek.

Még nem tudom, hogyan, de szeretném kicsit megcsipkedni, kigúnyolni őket, hogy elvegyem ezt a magabiztosságukat, és letöröljem képükről azt az önelégült mosolyt.

És tényleg néha hiányoztak – ott.

Megint ugyanaz a szoba, az én szobám.

Kíváncsi vagyok, vajon ki lehet a vőlegény?

Szeretném, ha Jadziának jó lenne.

És én? – Megint? – És aztán, jutalmul – Stefa.

Fúj, fúj, fúj, fúj! Álmos vagyok. Kimerített az utazás, és – ez az egész.

---

⁴ Szekunda (régies) – elégtelen osztályzat (*a ford.*)

ÁSÍT A LELKEM

Apám ma „komoly” beszélgetést folytatott velem. Bejött. Határozott, ám egyelőre nem fenyegető ábrázat. Leült egy székre.

Lovagló ülésben helyet foglaltam, kezem a szék karfájára, állam a kezemre támasztottam – és várok.

Csönd.

Kihúzok egy cigarettatárcát az egyik oldalzsebemből, lassan kinyitom; kiveszem, és rágyújtok egy cigarettára.

Nyitány:

– Befizettem a beiratkozási díjat.

– Nagy kár.

Hosszú csönd.

– Mit szándékozol tenni?

– Még nem tudom...

– Külföldre nem mész többé.

– Egyáltalán nem is óhajtok.

Még hosszabb csönd.

– Huszonhárom éves...

– És öt hónapos vagyok.

– Én a te korodban...

– Hét éve már eltartottam magam – tudom.

Hosszú, komor csönd.

– Egy... élősködő vagy.

– Sőt, még rosszabb. Egy élősködő csak az élelmét dézsmálja meg a gazdájától, én viszont még ruházodom, külföldre utazgatok és szórakozom is a rovására...

– Látom, jól töltötted ezt az évet.

– Nem feltétlenül.

– Mert az elméd nem világosodott meg ott külföldön.

– Úgy látszik, túl sokáig éltem sötétségben.

– Aha – filozófia.

– Nem szeretem, ha valaki olyan szavakat használ, amiket nem ért.

Szünet. Vihar lóg a levegőben.

Ásítok.

– Tudod: szívesebben látnálak inkább utolsó gazembernek, mint ilyen határozatlan pojácának.

– Csak egy rossz és becstelen orvos részesíti előnyben a súlyos és gyógyíthatatlan szenvedést, ha az megkönnyíti számára a diagnózis felállítását.

Csönd.

– Látom, hogy teljesen elment az eszed...

– Minden kétséget kizáróan.

– A lustaságtól, felelőtlenségtől, a jóléttől.

– Apámnak teljesen igaza van...

– Mondd, mit akarsz te?

– Elsősorban azt akarom tudni, hogy apám mit akar tőlem.

– Azt akarom, hogy ember légy.

– Minek?

Apám feláll a székből és járkál a szobában.

– Szégyent hozol rám.

– Ki előtt?

– Mindenki előtt.

– És ki ez a mindenki?

– A mindenki: az emberek.

– És mit jelent: embernek lenni?

Apám az ablaknál áll, és ujjával dobol az üvegen.

– Mert ha embernek lenni annyit jelent, mint évi néhány ezer rubelt keresni, megházasodni, gyereket vállalni, élősködőt nevelni belőle, s amikor ez a gyerek a maga idején megkérdezi, hogy mit jelent embernek lenni – akkor válasz helyett az ablaküvegen dobolni – nos, akkor ez az emberség cseppet sem vonz engem.

– És mi a te emberséged?

– Nem tudom, de keresem.

– Aha. Okosabb akarsz lenni emberek millióinál?

– Mi a baj ezzel? Ha az ember nem akart volna a többi milliónál okosabb lenni, és nem kezdett volna el glicerines szappant készíteni, akkor egyáltalán nem lennének glicerines szappanok a világon.

– ...Ezek a glicerines szappanok tápláltak téged; a glicerines szappanok neveltek fel. Érted?!...

– A szappanok úgy látszik, rosszul neveltek, ha apám elégedetlen velem.

A léggör olyan nehéz akár egy bála szappan.

– Ez nem mehet így tovább!

– Én is ezt szeretném...

– Doktor akartál lenni, hagytam, hogy doktor legyél; hirtelen filozófus akartál lenni, hagytam, hogy filozófus legyél; külföldi vegyész akartál lenni, elküldtelek, ahová menni akartál. De ha tanulatlan pojáca akarsz lenni, akkor a segítségem nélkül legyél az.

– Épp hogy nem akarok pojáca lenni.

– De hát az vagy!

– Biztosítom apámat, hogy apám téved. Apám csakugyan téved...

*La bonne papa*⁵ becsapta az ajtót és kiment.

Apám a fejemmel beszélt, anyám a szívemhez szólt.

– A viselkedéseddel megölnöd apádat.

Nem válaszolok.

– Tényleg teljesen eltávolodott a szíved tőlünk? Mi rosszat tettünk neked? Mindened megvolt, amit csak akartál. Hisz semmiben sem szenvedtél hiányt. Mondd: talán tényleg – talán mi nem tudunk valamiről. Hisz látod, hogy igyekszünk, hogy mindenetek meglegyen; hisz semmi mást sem teszünk, csak rátok gondolunk. Apád azt akarta, hogy vegyész legyél. Ha nem, hát nem. Legyél csak doktor... Figyelj, Janek. Ha apád mondott is neked valamit, ne vedd rossz néven. A férfiember mindig szókimondóbb. Honnan tudhatnád, milyen gondjai és aggodalmai vannak? Neked, aki úgymond akkora pszichológus vagy, értened kellene az ilyesmit... Nem fog beszélni róla, mert az olyan emberek, akik mindent a saját munkájuknak köszönhetnek, tartózkodóak és zárkózottak. Te ezt nem értheted, mert teljesen más körülmények között nőttél fel. Te mindent a magad módján fogsz fel... Lehet, hogy tényleg többet tudsz és többre vagy képes. Apádnak nem volt ideje annyit olvasni, és annyit foglalkoznia magával. Gondolj csak bele, mennyire szenvedhet, amikor látja, hogy elkallódsz... Vesztettél egy évet – rendben van. De most munkához kellene látnod. Egy perc csönd.

---

⁵Lefordíthatatlan szójáték. Korczak azzal jellemzi az apát, hogy a hímnemű papa szó elé nőnemben fogalmazza a „jó” jelzőt. (Magyarul talán: „anyámasszony katonája” – értelemben.) (*a ford.*)

– Ha alkalmatlan vagy beteges lennél, akkor megérteném. De tudod, hogy az emberek mi mindenre képesek, különösen, ha jobban megy a soruk. Olyankor aztán elégedettek. És ki kívánhat jobbat egy gyereknek, ha nem a szülei?

Szünet.

– Nem értem, honnan jött hirtelen ez az elkedvetlenedés... Nem akarom, hogy azonnal elhatározd magad. Most Jadziával vagyunk elfoglalva. Gondold át nyugodtan; csak arra kérlek: kíméld apádat. Mert meg kell értened, hogy ő nem csak hozzád tartozik, és ha ne adj' Isten, történne vele valami miattad, mindannyiunk előtt felelni fogsz érte.

Egy szívből jövő anyai csók, majd ismét egy gondolat-örvény.

Eszembe jutott egy vers, nagyon régen olvastam valahol:

Fekszik az oroszán a ketrecben. Egy pillanat múlva kezdődik a műsor. A sivatag királya fülében szabad hazájának hangjai visszhangoznak. Íme, kigurítják a ketrecet az arénába. A ketrecbe belép az idomár. Az oroszán üvöltéssel köszönti, gyűlölettel és daccal áll ellen a parancsainak. De az idomár a levegőben megvillantja acélhegyű korbácsát. Egy rövid pillanatra fenyegetően merednek egymás szemébe. Az oroszán visszahúzódik a ketrec mélyére, sörényét borzolja, fenyegetően összekuporodik – és az adott jelszóra...

Hopp! És átugrott a karikán.

Vannak speciális mikrobák, amelyek megölik az akaratot, és fogságban szaporodnak?

Még nincs vége.

Beszélgés Andrzej úrral, az ügyvéddel, Jadzia vőlegényével, szüleim jövődöbeli vejével és hamarosan leendő sógorommal.

Elhívott egy pohár „legénybúcsúra”.

– Jan úr, szeretnék önnel beszélni, de félek, nehogy azt higgye, hogy ezt szülői ajánlására vagy kérésekre teszem... Nem... Mindnyájuk iránt nagyon sok jóindulatot érzek, és sajnálom, hogy minden ok nélkül gyötrik egymást.

– ?

– Arról van szó, hogy – ha nem tévedek – ön az újságírásnak akarja szentelni magát... Jan úr, mi az újságírás minálunk?

– Vannak, akik évente több ezer rubelt keresnek.

– Nos, igen, de ezek kivételek.

– Miért ne lehetnék én is ilyen kivétel?

- Ön túlzottan idealista. Ez akadályozó tényező.
  - Nem csak az újságírásban.
  - És ezzel kisiklatja magát.
  - Uram, amennyire eszemben sincs újságírónak állni, legalább annyira teljes lelkemmel szeretnék „kisiklani”.
- Óriási megdöbbenés.

Fáj a fogam; dühös vagyok.

A könyv eleje jutott eszembe: a kedves, jól nevelt, engedelmes és hűséges uszár – hirtelen felocsúdik a megaláztatásból és harap...

A család kebelén töltött két nap után az a benyomásom, mintha porban és hőségben átaludtam volna az időt – szinte ég a szemem, a torkom kiszáradt, és valahogy az egész lényem piszkos.

Lépjek a nagyapám nyomdokaiba és eresszek golyót a fejembe? Még azt találnák hinni, hogy boldogtalanul beleszerelmesedtem egy svájci tehénbe...

Akárhányszor egy unalmas regény akad a kezembe, skrupulus nélkül a kandallóba vagy a kandallóra dobom, és nem olvasom tovább. Pedig olyan unalmas könyvvel, mint a saját életem, még nem találkoztam. Kétségbeejtő tartalmi szegénység.

És úgy olvasom ezt az életet, ahogy az ember egy illemhelyen talált regénylapot olvas, amelyet elődje hagyott ott. Nem ismerem a szerzőt, a címet, sem az elejét; a szereplők nem foglalkoztatnak, a végét pedig sosem fogom megismerni.

És émelygek, akadozik a lélegzetem – és ásít a lelkem.

Egy hétig bizonyára diplomáciai csend következik.

REMÉNYTELENÜL

A régi időkben az apa megátkozta tékozló fiát, megparancsolta a szolgának, hogy mérjen rá ötven botütést, majd kitette a szűrét. Ma kevésbé költői a helyzet – egyszerűen csak nem szól hozzá, elzárja a pénzcspot – és ennyi.

Mert ma már a tékozló fiú sem „elvetemült gazember”, hanem csak „határozatlan pojáca”. Ez amúgy meglehetősen szellemes megfogalmazás volt.

Tizenegykor keltem fel. Apám a városban, a kicsi az iskolában, a mama Jadziával a konfekcióüzletben (de ocsmány szó!).

Járkáltam a lakásban.

Nincs egyetlen hagyománnyal bíró berendezési tárgy sem, nincs egyetlen olyan holmi, amelyhez egyértelmű emlék fűződne. Egy kapitalista hivalkodó lakása, egy gyárosé, aki lassan vagyonosodott, s azt vásárolta, ami éppen divatos volt, a régi bútorokat újakra cserélte.

Az étkező bútorain tanultam a francia szavakat mademoiselle Jeanne-nal.

Fulladozom ebben a tágas, naponta átszellőztetett és kiváló ventilátorokkal felszerelt lakásban.

Oly reménytelen az unalom, mint az ablaküvegen dobolás...

Adelánál jártam. Egy szó sem esett a közelmúltról. Egy kínos pillanat sem állt be.

Egy felelősségteljes férj megbecsülésnek örvendő feleségét játszotta.

„Mit csináltam ebben az évben? Írtam-e?”

– Nem írtam semmit.

Elmosolyodott. A megvető mosoly azt volt hivatott jelezni, hogy számított erre a válaszra. Naiv volt: azt hitte, hogy a hírnév fényárjában térek haza, hogy magammal emeljem az égig. Mára megértette, hogy csak egy gazdag papa elkényeztetett fia vagyok, nem pedig egy sas.

Hazajött a férj, megcsókolt, megkérdezte, hogy miért csak az elején küldtem neki tréfás üdvözlőlapokat, később pedig felhagytam vele. Megmutatta a tréfás képeslapokkal teli albumát.

– Szép gyűjtemény, igaz?

– Nagyon szép.

Megkért, hogy maradjak ebédre. Inkább ezt választottam, minthogy hazamenjek.

Reménytelen az unalom, mint egy tréfás képeslapalbum.

Járom az utcákat.

Poroszkálnak az emberek. Mindnek van egy képzeletbeli ábrándja, csalóka célja. Egyikük sincs tisztában vele, hogy az egész teljességgel felesleges.

Adelához nem megyek többé. Maradjon nyugodtan erényes.

Találkoztam Władekkel és sietve elköszöntem tőle. Annyi dolga van, annyi fontos és változatos ügye – annyira elfoglalt, annyira dolgozik.

Mesésen áll össze az egész...

Bolt bolt mellett. Minden boltnak van tulajdonosa, és minden tulajdonosnak vannak beszállítói és vásárlói, alvállalkozói, pénztárosai, cselédei és inasai.

A boltos vagy maga állítja elő az árut, vagy beszerzi. Mindkét esetben igyekszik minél olcsóbban vásárolni és minél drágábban eladni. A különbség – a bruttó bevétel. Ebből a bevételből fizeti a bérleti díjat az udvar és a ház tulajdonosának, fizeti a reklámokat, a szabadalmat, a gázt, a személyzetet.

Az alkalmazottak közt vannak olyanok, akik gyakran több évtizeden át, évente háromszáz-egynéhányszor reggel nyolc órakor bejönnek a boltba, és este nyolcig vagy tovább benn ülnek – hogy drágábban eladják a principális úr olcsóbb áruját.

És aztán, míg le nem pihennek, képzik magukat, olcsó mulatságot keresnek, szerelmeskednek, álmodoznak, házasodnak, gyermeket nemzenek. Olykor elcsábítanak egy varrónőt, vagy nemi betegségben szenvednek, és ebédszünetben orvoshoz szaladnak. És az emberek, akik egy ilyen vagy ehhez hasonló, ironikusan életnek nevezett létet élnek, milliónyian vannak.

(A villamoson láttam egy kalauzt, aki jegyet váltott nekem, amikor még elemibe jártam. Húsz éve villamoskalauz. Hisz ez szörnyű!)

És a principális úr?

Nos, a fiai otthon vagy külföldön tanulnak, modern byronizmusban szenvednek, a felesége pedig a „Női Könyvtár” vagy más kiadó regényeit olvassa. A principális úr a nejével eljár koncertre a Filharmóniába, vacsorákra, színházba. Ez a nettó bevétel.

Elsétálok a mi „cégünk” mellett. Csillognak az ablaküvegek, ég a gáz, a kirakatban: szappanok, parfümök, elixírek, pomádék, fogkefék. Elöl a saját

termékeink, hátrébb – a fő raktárkészlet, még távolabb – a külföldi „kiadványok”.

Ez a kereskedelem!...

Elmentem a Tygodnik⁶ szerkesztőségébe egy borzasztóan ostoba novellával:

A boncterem egyik öreg szolgájának van egy fia, aki fodrásznak tanul. Este az ifjú fodrász a holttesteken gyakorolja a frizurakészítést. Beülteti őket meztelenül, sápadtan és mereven egy karosszékbe, megnedvesíti összecsomósodott hajukat, bepomádézza, és fésülés közben városi híreket – vicceket – mesél nekik, teljesen, mintha elevenek lennének – hogy begyakorolja magát. Jó a hangulat.

A szerkesztő csak ebéd előtt fogad. Miért is megyek vissza holnap? Ja – a hírnév...

Zálogba adtam a kulcstartómat.

A hét lakattal elzárt atyai pénzcsp talaján kivirágzottak a *vanitatum vanitas*⁷ témája feletti elmélkedések. Üsse kavics – ez is ihletforrás...

Elmentem a cukrászdába és lapokat olvastam. Az jutott eszembe, hogy az egészet először megírták, majd a szedő aprólékosan betűről betűre összerakta, aztán kétszer gondosan kijavították – és erre mondják, hogy *excelsior*⁸ – vagy – *ad astra*⁹...

Vajon nekem, az ördögbe is, többet kellene tudnom, mint másoknak? Vagy ez csak egy ostoba, ügyetlen póz?

Az émélygésig unalmas.

És aztán?

Néhány napig nem fogok beszélgetni a papával, aztán a papa odaszúr nekem valamit, én pedig válaszolok. Kitér a vihar. Apám kimegy és bevágja az ajtót, vagy én vágom be magam után. Pár napra elköltözöm Janekhez, írok egy verset, belekezek egy regénybe – mindkettőt összetépem, aztán hazamegyek.

Fiam, fiam, fiam – hopp át a karikán!

– Janek, gyere a szalonba. Andrzej van itt. Már kétszer kérdezett felőled. Az a látszat, mintha kerülnéd őt.

---

⁶ Tygodnik Ilustrowany – 1859-1939 közt megjelenő varsói hetilap.

⁷ Vanitatum vanitas (latin) – közkeletű szólás: *hiúságnak hiúsága*.

⁸ Excelsior (latin) – *előre a nagyobb dicsőség felé*.

⁹ Ad astra (latin) – *a csillagokig*.

– Aha: a látszat. A szalonba menjek? Máris megyek.

Szalon.

Lámpa, lámpaernyő, zongora, függönyök, szőnyegek, stílbútorok, az asztalon fekszik olvasatlanul a *Tadeusz*¹⁰ díszkötésben, a *Háború*¹¹ krakkói kiadása, mappában – krakkói kiadás, néhány panorámakép, a „Rok Polski”.¹² Minden csillog, kifinomult.

– Szóval Zosia nem ad nekem puszit? Zosia attól fél, hogy kinő a bajusza? – évődik Andrzej.

– Egyáltalán nem – vág vissza a kicsi.

– És miért nem akar Zosia megpusztilni? Elvégre most már Zosia nagybácsikája vagyok.

– Szép kis nagybácsi.

– Fúj, Zosia, ki beszél így! – dorgálja a mama.

– Mert hisz nem is nagybácsi, hanem sógor, mert Jadzia a nővérem – védekezik a kicsi, mélyen szégyenkezve.

– No, és a sógornak nem lehet puszit adni? – évődik nagyon tréfásan Andrzej.

– De csak lesz sógor az úr, most még nem az.

– Mindegy: nekem már adhat Zosia kisasszony puszit, mert már öreg bácsi vagyok.

– Ugyan már, bácsi.

– Magától értetődik, hogy bácsi. Nem igaz, Jadwiga kisasszony?

Egy az egyben ugyanabban a hangnemben folyó beszélgetés, mint amit én folytattam Stefciával.

Csakhogy Zocha még csak tizenkét éves. Irritál engem ez az úr, ez a vőlegény úr.

Zosia egy ideig mozdulatlanul ül a székén, lábát a levegőben lóbálva – zavartan.

Hirtelen felpattan, odarohan hozzám, és szájon csókol.

– Micsoda kis kokett – nevet örvendezve az „ügyvéd”, – milyen udvariasan tudatja velem, hogy kihez tartozik a szájacskája...

---

¹⁰ Pan Tadeusz – Adam Mickiewicz egyik fő műve (*a ford.*)

¹¹ Artur Grottger (1837-1867) lengyel történelmi festő és grafikus, *Varsó, Polónia, Litvánia és Háború* című nagy kartonsorozataival és kitűnő portréival világhírnevet szerzett. (*a ford.*)

¹² Rok Polski – Zygmunt Gloger (1845-1910) néprajzkutató által összeállított irodalmi és néprajzi anyagok gyűjteménye. (*a ford.*)

Aztán az irodalomról folyt a beszélgetés.

Aztán bejött apám, nekem nem köszönt – és Andrzejel a törvényekről, adókról, piacokról, vámokról és terhekről, a felelőtlenségről és a munkások demoralizálásáról társalgott – valamint a sületlen tacskók ostoba ábrándjairól, akiknek teljesen elment az eszük.

Szóval a papa szocialistának tart? De talán jobb is: legalább felállított egy diagnózist.

Átsétálunk az étkezőbe. Leülünk. Andrzej próbál kellemes hangulatot teremteni, de csúfos kudarcot vall. Nevetséges fickó. A mamával együtt erőszakosan bele akarnak rángatni a beszélgetésbe. Fojtogató!

Végre békén hagynak...

Úgy fürkészem apámat, mint ahogyan egy rég nem látott emberre, vagy olyasvalakire néz az ember, akiről már sok ellentmondásos véleményt hallott – és íme, most itt áll előtte.

Látom alakjának minden részletét: a fáradt szemeket, a selyem nyakkendőt, a halványan megfeketedett bajuszt, a ráncokat a homlokán és a makulátlanul tiszta ingmellet.

Önkéntelen kereselek valamit ebben az alakban, és nem találok, kérdezek valamit, amire nem ad választ.

Miért van az, apámuram, hogy ilyen idegen számomra?

Amikor magára nézek, egy gyárost látok magam előtt, akinek mozdulatai és beszéde nagy őszintétlenségről árulkodnak, egy kellemetlen urat látok, aki a hitelezőm, akinek én fizetésektelen adósa vagyok.

Tudom, hogy nem küld rám végrehajtót, nem zár be a szobába, nem fog zaklatni. Igen, értékelem az udvariasságát, mi több, a nagylelkűségét is. Ám mégis, bocsásson meg, szívesebben tartoznék bárki másnak, mint apámuramnak.

És miért van ez így?

Miért van az, apámuram, hogy ilyen nagyon idegen a számomra?

Most már egyenesen a szemébe nézek.

A SZALON GYERMEKE

Apám!

Akkoriban még igen kicsi voltam. Azt gondoltam, hogy az Angyalka nagyon mérges lenne, ha titokban elvinnék egy süteményt – és ha az ember lóbálja a lábát, akkor az ördögöt hintáztatja. Szerettem ceruzával firkálni és régi kártyalapokból házat állítani, és kifestőket nézegetni, és bajuszt rajzolni a képekre, és árvákról, mostohákról, meg rémekről szóló meséket hallgatni. És csodálkoztam, honnan tudják a lovak, hogy merre irányította a papa a kocsist, mert odataláltak – és hogyan tudják megkülönböztetni az öregek a kankutyát a szukától – és hogyan fér el az összes halott a mennyországban. Nem akartam tejet inni és korán lefeküdni. Gyerekverseket szavaltam és meséket meséltem a vendégeknek – és nagyon féltem a sötét szobától és az idegenektől.

Mert azt mondogattatok, hogy az idegenekhez nem szabad közel menni, mert a kisgyerekeket eladják a kriptaszökevényeknek vagy a cirkuszbba – hogy idegenektől nem szabad semmit elfogadni: se tej-karamellát, se cseresznyét, mert leesik az orrom – és hogy nem szabad semmit felszedni a földről, sem a kertből, sem az utcáról, mert mindenütt tele leszek csúnya piros foltokkal és pattanásokkal.

És azt hittem, hogy az otthon falain túl egy ellenséges és fenyegető erő, gonosz, titokzatos sötétség leselkedik rám – és titeket kivéve minden ember ellenség, akik el akarnak engem veszejteni.

Amikor a mamám adott két grosz¹³t, hogy adjam oda egy idős bácsinak – „mert ő nem fog bántani” – akkor féltem és körbenéztem, hogy vajon a mama nem megy-e el és nem hagy-e magamra, kiszolgáltatva. És amikor azt mondtátok, hogy „maradj itt, sok itt a játék, és süteményt is kapsz” – akkor sírni kezdtem, ti pedig nevettek. Féltem az Istentől, tőletek, az emberektől – csak féltem, féltem – és nem bíztam.

---

¹³ A lengyel złoty (kiejtése kb. zuoti, de magyarul „zlotyi” a legelterjedtebb kiejtés) Lengyelország hivatalos pénzneme, váltópénze a grosz (kiejtése: gros; 1 złoty = 100 grosz). A złoty szó lengyelül aranyból valót jelent, így a pénznév a gulden megfelelőjének tekinthető. A grosz megfelel a magyar garas, illetve a német Groschen pénznévnek. (*Wikipédia*)

Este színházba mentetek. A dajkához jött egy hosszú csizmás férfi; a konyhában ült, sapkában. Sírni kezdtem: „menjen már el ez az alak”. A dajka rám parancsolt, hogy kérjek bocsánatot, csókoljam meg a kezét. Nem akartam – reszkettem. „Ha most rögvest nem kérsz bocsánatot, lekapcsoljuk a lámpát, elmegyünk, te pedig itt maradsz egyedül. Jön egy fej nélküli kriptaszökevény, betömi a szádat, megkötöz, zsákba tesz, és bedob a latrinába.”... Csokoládét és egy képpel díszített dobozt hoztatok nekem a színházból. A mama megkérdezte: „Janek miért nem alszik? Nem sírtál, Janek? – olyan vörös a szemecskéd”. – „Nem, mama” – és a puha kezét az ajkamhoz nyomtam...

A következő évben kaptam egy rövidnadrágot és egy francia nevelőnőt...

*

Májusban gimnáziumba kellett felvételiznem.

A vendégek előtt elszavaltam a *Papa visszatérté-t*¹⁴. Cukorkás és gyógyszeres dobozokat és gesztenyét gyűjtöttem a Szász Kertben. Szerettem a süteményeket (suttyomban), a vackort, a mézeskalácsot, a cukros diót, a „zahár”¹⁵-t (suttyomban), a szentjánoskenyeret, a szörpös vizet és szerettem ücsörögni a lovaskocsi nagy ülésein. Ilyeneket mondtam, hogy: „én annyira szeretem tiszta szívemből a mamát” és „*kijé az a könyv*”. Az olcsó bolt kirakata „Szezám, tárulj”-nak tűnt számomra, az egy zlotys – egy vagyonnak, a névnapom pedig – az egész világ ünnepének. Narancshéjből parfümöt készítettem Jadziával. A „lányokkal” nem akartam játszani, mert sírósak voltak. Postabélyegért játszottam az osztálytársaimmal, a tét: Egyiptom és a piramisok vagy Kanada és a hódok. A Rinaldini-ben¹⁶ az erőd mellett álltam, a botjátékban¹⁷ én voltam a „kölyök”, mert még sem futni, sem labdát dobni nem tudtam jól. A kertben már szégyelltem velocipédet¹⁸ hajtani, az iskolás fruskákra azt mondtam: „oh, a libák, jönnek a libák” – és elrontottam a kislányok

¹⁴ *Papa visszatérte* – Adam Mickiewicz verse a *Balladák és románcok* kötetből. (a ford.)

¹⁵ Az utcán árult cukor és fagylalt orosz neve. (a ford.)

¹⁶ Rinaldo Rinaldini – a haramiák kapitányának alakját 1797-ben teremtette meg híres, nagyszabású rablóregényében Christian Vulpius. (a ford.)

¹⁷ Botjáték – ügyességi játék, melynek lényege, hogy egy fadarabot egy bottal kell felemelni s elütni, magyar népi megfelelője a „pilincka” vagy „bige”. (a ford.)

¹⁸ Velocipéd – a modern kerékpárok elődje.

örömét, amikor buta bűgőcsigás játékot, vagy „Bújj, bújj zöld ág”-at, vagy „Csön-csön gyűrű”-t játszottak.

Ilyeneket mondtam, hogy: „olíva, nem tűzifa”, és „Was?¹⁹ – gaz kuvasz”, – „és? – prés!” – meg „jóccakát, fogd a kócbabát, álmodj szépeket, szép színes képeket”.

Tudtam, hogyan kell leírni a megfagyott vizet három betűvel: – jég, és a száraz füvet öttel: – széna – és hogy egy font²⁰ toll ugyanolyan nehéz, mint egy font ólom. Tudtam, hogy „indul a görög aludni” – visszafelé olvasva ugyanaz – és ha gyorsan mondom: „hamar, hamar, hamar”, akkor „marha, marha, marha” jön ki belőle. Megtanultam, hogyan kell gyorsan és érthetően kiejteni a „mit sütsz, kis szűcs” nyelvtörő mondókát – és küszködtem a maradékos hármassal.

Egy csillaggal díszített sapkáról álmodoztam, egy csatos övről, egy olyan oldalzsebről, amilyen a felnőttek ingén van, és egy hátszözebről az egyenruhán... Elhittem, hogy a talált patkó szerencsét hoz, hogy amikor az ember éjszaka arra ébred, hogy zuhan – akkor növekedni fog, vagy az Isten épp a bűnöket mérlegeli – nem hittem a szellemekben, de félttem tőlük. Lottójátékoztam, amőbáztam, torpedóztam, barkochbáztam, és kitaláltam, melyik kézben van az aranygolyó. És mondogattam: „na, szorítsd meg az ujjam” – és fájdalomtól elkékült, közömbös arccal, hogy: „szorítsd erősebben, mert egyáltalán nem fáj – de körömmel nem szabad”.

Imádkoztam, hogy együtt haljak meg a szüleimmel.

Megdöbentett az állatkertben a galambokkal etetett kígyók, és a panoptikumban a viaszfigurák kínzásának látványa, és – amikor megőrült a papa egyik barátja. Istenem! milyen szörnyű; biztos Isten bünteti így a bűnöket... S emellett, abban is hittem, hogy Isten azért teremtette az állatokat, hogy az emberek megehessék őket, de állatokat kínozni nem szabad, és hogy a szegény gyerekek illetlenek – általában mindent elhittem, amit mondtak: a papa, a korrepetitor néni, a mama és a képeskönyvek...

Akkoriban a Nowy Światon²¹ laktunk.

Ültem a kanapén a dolgozószobájában, apámuram, és Andersen meséjét olvastam egy anyáról, aki halott gyermekét kereste, és odaadta gyönyörű

---

¹⁹ Was? (német) – „micsoda?”

²⁰ Font – régi mértékegység, kb. 0,5 kg-ot jelent.

²¹ Nowy Świat – Varsó egyik főutcája a belvárosban. (*a ford.*)

haját, fogát és szemét, hogy utat találjon a halálhoz – a gyermekéhez. Te az íróasztalodnál ültél és írtál. Bejött egy szobalány és mondott valamit. Kis idő után bejött egy kendős asszony, térdre borult, megcsókolta a kezedet, és könyörgött, hogy bocsáss meg a férjének. Azt az egész ládát két rubelért adta el; megkísértette a gonosz; elvégre nem tolvaj és nem is iszákos – keményen dolgozik, csak megkísértette a gonosz. Két gyermekük meghalt a múlt héten, a harmadik pedig beteg. Azt mondtad, hogy most már nem tudsz segíteni rajta, hogy a tolvajoknak nem kegyelmezel.

Kifelé menet olyan vészjósló pillantással nézett rám. Reszkettem a rémülettől – Andersen meséivel a kezemben. Lelkem először riadt vissza tőled. Oh! Én másképp cselekedtem volna.

És ez az az időszak volt, amikor még eszménykép voltál számomra, az abszolút tökéletesség. Minden imponált benned: az is, hogy szőrös a karod, az ereid is, és az is, hogy esténként hírlapot olvasol az ágyban, hogy névjegykártyád van, és nehéz márvány tintaitatód, nem pedig itatóspecséted. Lenyűgözött, hogy miután a tintatartóba mártod a tolladat, ügyes mozdulattal lepergeted a felesleges tintát, s közben soha egyetlen foltot sem hagysz, hogy amikor felhúzod az órákat, tudod, meddig szabad tekerni őket, hogy amikor átmész az utcán, annyi ember köszön rád, annyi ismerősöd van; hogy külföldi bélyegekkal teli leveleket kapsz; hogy cvikkert viselsz, amely nem esik le az orrodról; hogy szivarozol, és annyi fiókod van; hogy nem mindig veszed le a kalapodat a templom előtt...

*

Az iskola mélyen a lelkembe ivódott. Most mások imponáltak: először is az osztályfőnök és a tanárok, csak utána apám és a másodéves társaim, főleg a felsőbb osztályokban tanulók, akik tudták, hogyan kell az orrukon át kiengedni a füstöt, aztán a korrepetitor, s végül – a könyvek, az osztályelső és a rossz tanulók. A mamát már szerettem; a mamán kívül pedig a papot, aki jó volt, és nem adott elégtelent.

A tanár természetfeletti lény volt. A pecsét, amit a keze nyomott a könyvre, a kék ceruza, a tanári frakk, a vörös tintával kiállított jegy – az egész olyan titokzatos, tiszteletreméltó volt. Otthon utánoztam a beszédmódját, a hangját, a mozdulatait.

Már tudtam a gyermek születésének részleteit... tudtam, hogy még apám sem ismeri a vaktérképet, hogy nem tudná, hogyan kell ragozni: *hic, haec, hoc; is, ea, id; fero, tuli, latum, ferre*²², vagy felsorolni a világ minden táján található összes szigetet.

A boltban néha megkérdezték: „mit parancsol?”; egyszer tizenegy óra után egyedül jöttem haza, adtam a házmesternek egy tízest a kapunyitásért, és a házmester napokig előre köszönt nekem; a cseléd pedig így fordult hozzám: „lesz szíves az úrfi...”

Régi pénzerméket és bélyegeket gyűjtöttem a rabszolgák felszabadítására, az osztálytársamnak odaadtam az egyik zsömlémet reggelire, néhány hetenként hazavittem egy-egy éhes, kóbor kiskutyát, akinek a mama adatott egy kis tejet, aztán kidobatta.

Vettem piros tintát, és a nevemet nagy, cirkalmas betűkkel tízszer beírtam a füzetem minden oldalára. A másodévesek aláhamisították a tanárok nevét, különféle gúnynevekkel illetve őket.

A tenyeremre írtam a nehezebb földrajzi neveket, átalakítva: Kuba, Haiti, Puerto Rico helyett – Kuba, ha itt van, pertut ritkán iszik; az itatóspapírra felfirkáltam a tollbamondás nehezebb szavait, hogy otthon megkérdezzem a korit²³, hogy jól írtam-e.

Abban az időben szerelmes voltam egy kislányba a csúszdáról, és Lucinkába, aki akkor nyolcéves volt, és a varsói Foksal parkban verseket szavalt, később pedig az apja hipnotizálta.

Hittem a sorsszerű napokban, és abban, hogy egy groszy, egy kavics, egy kardigán, a jobb vagy bal lábbal való kilépés a házból, vagy egy vödör víz – szerencsét vagy balszerencsét hozhat, hogy egy slukk cigarettáért Isten elégtelennel büntet a tollbamondás vagy szavalás órán.

Az osztálytársaimmal hullákat nézegettünk a kápolnában, elolvastam a hírlapban a bűntényekről, elevenen eltemetettekről, Hasfelmetsző Jackről és alvajárókról szóló összes cikket – és esténként a fejemre húztam a takarót. Datolya- és narancsmagokat ültettem cserepekben; ritkán nőtt ki bármi is, és ha mégis, akkor elszáradt. Lombfűrészszel képkereteket vágtam ki, és egy halakkal, csigákkal és tengeri növényekkel teli medencéről álmodoztam.

---

²² Hic, haec, hoc (latin) – ez; Is, ea, id (latin) – amely; Fero, tuli, latum, ferre (latin) – a „hordozni” ige alapalakjai.

²³ Kori – a *korrepetitor* becézett alakja a diáknyelvben. (*a ford.*)

Szerettem a társasjátékokat: a monopolyt, vagy az ország-város-fiú-lányt. Néha nagyon viccesen jött ki: Bhután Baja Barna Barka; Április elsején ilyeneket mondtunk: „tiszta tinta az orrod”, „ó, elszakadt a pulóvered”. Torkos csütörtökön a másodévesek fánkokat rajzoltak a táblára. Húsvéthétfőn kölnivel megöntöztem Jadziát, a szakácsnőt és a szobalányt. Tavasszal „színtalálót” játszottam „zálogért”: halváért, „makagigiért”²⁴, mentacukorkáért és szahárért cserébe. Akkoriban három órát ültem elzárva, büntetésben, mert én voltam az ügyeletes és nem akartam kiadni az osztálytársaimat, akik rossz fát tettek a tűzre. „Nekik maguknak kellett volna bevallaniuk” – állítottad annak idején, apámuram. De igazi vihar csak akkor kerekedett, amikor hármast hoztam haza a negyedévi magaviseletemért. Megvesszőzéssel fenyegetőztél, és azzal, hogy odaadsz a suszternek. És tudtad, hogy nem bírok talpnyaló lenni, hogy utána mindig azt mondják: „No, menj, hízelegj; gyorsabban, én utasítalak, hogy menj.” A lelkembe gázoltál, apámuram. Látod? Még emlékszem...

*

Nem szórakoztatott többé sem a csúzli, sem a botjáték; nem vettem részt a csatákban a szünetekben az udvaron. Kraszewskit²⁵ olvastam, a novelláit (titokban) és a *Tűzzel vassal*-t (nyíltan). Versírással kísérleteztem és megpróbáltam saját elektromos csengőt készíteni. Minden hosszú ünnep előtt elhatároztam, hogy a következő negyedévtől majd jól tanulok: ismételni, gyakorolni fogok, terveket szőttem, hogy naponta hány oldalt kell átismételnem, hány feladatot kell megoldanom – de minden csak terv maradt.

Színész akartam lenni, költő, pap, vezér, utazó, vegyész, ügyvéd, Kmicic²⁶ – kétnaponta voltam szerelmes a leánynevelő-intézet más-más növendékébe, akikkel iskolába menet találkoztam, és tépdستم a faleveleket: „szeret-nem-szeret-szeret-nem-szeret”. És legfőképpen már felnőtt akartam lenni..., hogy – önmagam lehessek.

---

²⁴ Mandulás-mákos grillázs aprósütemény, Magyarországon 'moszkauer' névvel illetik a hasonló édességet. (a ford.)

²⁵ József Ignacy Kraszewski (1812-1887) – lengyel író, publicista, történész és társadalmi aktivista.

²⁶ Andrzej Kmicic – Henryk Sienkiewicz *Özönvíz* című regényének főhőse. (a ford.)

Már teljesen idegen voltam a számodra, apámuram.

„Tiszteld apádat és anyádat”.

– Hogyan tiszteljük apánkat és anyánkat?

– A szeretet, megbecsülés és engedelmesség által.

Így tehát bűnös voltam és bántam bűneim.

– Hányféle bűnbánat létezik?

– Kétféle bűnbánat létezik: tökéletes és tökéletlen.

– Mi a tökéletes bűnbánat?

– A tökéletes bűnbánat a bűntől való undorodás, amely kizárólag az Úristen iránti szeretetből fakad.

– Mi a tökéletlen bűnbánat?

– A tökéletlen bűnbánat a bűntől való undorodás, amely a mennyország elvesztésétől vagy a kiérdemelt pokoltól való félelemből ered, és kevésbé van jelen benne az Úristen iránti szeretet.

Az én bűnbánatom tökéletlen volt: féltem, hogy elveszítem a mennyországot.

Észrevettem, hogy minden elfelejtett reggeli ima, titokban elszívott cigaretta, vagy meggondolatlanul megtört böjt után – a büntetés egy elégtelen osztályzat formájában jelentkezett – és csodáltam a Gondviselés éberségét és az igazságosságát.

Minél közelebb kerültünk a vizsgákhoz, annál hosszabbá és forróbbá váltak az imáim. Mert az asztal zöld terítőjén feküdtek a buzgón vágyott, közömbös vagy végzetes, baljós kérdések. „Istenem! Soha többé nem fogok.” És remegett a kezem, sötét foltok futottak a szemem előtt, megdermedt a lélegzetem, összehúzódott a szívem a félelmes várakozásban: vajon segít-e Isten?...

Bolek és Franek Tomczynski, Stasiek Żabicki („Béka”) és én elhatároztuk, hogy ha minden jól megy, szervezünk egy gyalogtúrát. És javítóvizsga nélkül átmentünk. Jövőre együtt fogunk ülni: Franek Bolekkel a harmadik, mi pedig a negyedik padban; mert ők jobban oldják meg a feladatokat, mi pedig latinból segítjük majd őket – szóval *viribus unitis*, egyesült erővel, együtt, nem adjuk fel.

Engedélyeztetek egy egynapos túrát Wilanówba. De másnap, apámuram, meggondoltad magad: megtiltottad. Még szólni sem tudtam nekik. Délután el akartatok vinni a belvárosba. Én megmakacsoltam magam, és

otthon maradtam – egyedül, az ablak mellett, bánatosan, tehetetlen és maró haraggal – a lelkemben.

Apróság, nem igaz? És mégis emlékszem...

*

Gúzsba kötöttétek a tetteimet, de a gondolataim szabadon szárnyaltak. Mert a gondoskodások sosem mélyült el igazán, mert sosem értetek mélyebbre a számnál: ettem-e – és a fülkagylómnál: tiszta vagyok-e.

Többé már nem fejtettem rejtvényeket a hírlapokban. Más, nagyobb hírnévről álmodoztam.

– Csönd, Jadzia, ne zavarj, mert Janek tanul.

Janek görög nyelvtankönyve alatt pedig egy regény rejtőzött, az arcán – pír, a szemében – szikrák vagy könnyek, és a lelkében – vihar: lelkesedés, félelem, fájdalom és bűntudat...

Jött a hófehér szerelem és megtanított érezni és álmodni. Egy világítótoronyban élek vele, egy repülő masinán vagy perpetuum mobilén dolgozom. Az anyja meghalt tüdővészben; feltalálom a tüdővész ellenszerét, és róla nevezem el: Aniela, az én Anielkám.

Íróknak írtam leveleket:

Belmontnak²⁷:

„Uram! Olvastam a mesterművedet, az *Ideges korban*-t. Istenem! Micsoda mestermű...”

Choińskinak²⁸:

„Ön, aki oly híres és oly nagy, nevetni fog egy kisiskolás levelén. Elvégre a *Fojtott szikrák* olyan hatalmas mű. Oh! Mennyire ismeri Ön az emberi lelket.” – stb.

És a leveleket nem küldtem el, mert féltem, hogy nevetségesek, hogy ki fognak gúnyolni, ahogy a szeretteim is kigúnyolnak engem, a rejtett szerelmemet, az álmaimat és a kétségeimet.

– Ó, látod, ez ilyen.

---

²⁷ Leo Belmont (Leopold Blumental, 1865-1941) – lengyel író, esszéista és műfordító. Az *Ideges korban* című regényében egy dekadens főhős alakját mutatja be.

²⁸ Teodor Jeske-Choiński (1854-1920) – regényíró, irodalmi és színházi kritikus. A *Fojtott szikrák*: egy porosz-lengyel család története, amelyben nemzetiségi alapon keletkezett konfliktusok fordulnak elő.

– És te honnan ismered fel?

– Rögtön felismerni... Ha nem hiszed, álljunk meg: meglátod, hogy a sarokról visszafordul.

És visszafordult a sarokról.

És megengedik az ilyet?... Hisz ez szörnyű, ilyesminek nem szabadna lennie.

*

Szomorúan járkáltam a lakásban: megtudtam, hogy a nagybátyám a Kaukázusba utazik. Így Aniela is elutazik, és lehet, hogy soha többé nem látom. A szalon ablakához álltam, néztem a felhőket, és verset költöttem. A dolgozószobád ajtaja résnyire nyitva volt. Hangosan neveltél, apámuram, hangosan és szívből a vicceken, amelyeket Antoni úr hozott legutóbbi útjáról. Hallottam az összes anekdotát, amit egymásnak meséltetek. Amelyikre a legjobban emlékszem:

„Egy apának volt két lánya, és annyira féltette az erényüket, hogy vett két kosarat, amit a vállára akasztott, beléjük tette mindkét lányát, és tizennyolc éven át hordozta őket. Megjelent egy ifjú és azt mondta: „Add nekem az egyik lányodat, de kezeskedj érte, hogy ártatlan”. Az öreg a fejét vakargatta. „Nézd, amelyik az első kosárban ült, azért kezeskedem, de azért, aki a hátsó kosárban ült – nem, mert nem tartottam szemmel állandóan”.

Voltak rosszabbak is. Aztán jöttek az ítéletek és megjegyzések.

Emlékszel, milyen fájdalmas szemrehányással néztem rád akkor, apámuram

az Antoni úr tiszteletére adott vacsorán; diókrémes zselés desszertet ettünk aznap...

*

Az ima előtt akkoriban folyton „imát mondtam az ima ajándékáért”.

„Uram! Alázattal járulok eléd, hogy az ember számára legnagyobb kegyelmet kérjem Tőled, az őszinte és buzgó imádság ajándékát... Tűnjön el szemem elől és gondolataimból minden, ami nem Te vagy; semmi se

terelje el a figyelmemet Rólad... Ó, taníts meg, Uram, hogy reménységgel és hittel imádkozzam Hozzád.”

És ez sokáig segített.

Egy időre abbahagytam a regényolvasást.

Voltak az osztályban olyanok, akik *már*... Egyikük párbajozott egy leányért.

Miért léteznek örökletes betegségek?...

Mi pedig Stachhal a szemináriumba készültünk: ő máris, én az egyetem befejezése után. Prostitúáltaknak akartunk prédikálni; együtt akartuk megírni a beszédeket. Volt egy tervünk: elmondjuk nekik azt, hogy a férfiak bántalmazzák, hogy az egészségüket teszik tönkre, és nemcsak a lelküket. Ez így érthetőbb lesz számukra, hiszen lehet, hogy a lélekben nem is hisznek.

A reformjaink: csábításért – halálbüntetés. A betegek nem házasodhatnak. Vodka helyett – pénzt osztani a szegényeknek. Tehetségkutató intézet: ki ért a festészethez, ki a költészethez, ki a zenéhez? Hadsereg helyett – nagy műhelyek.

Akaraterőnk erősítése céljából cukor és mindennemű édesség nélkül ittuk a teát. Növényevők leszünk, mert egy pap ne egyen húst.

Olvasni tanítottam a házmester fiát. A fiú fogékony volt; a nemzet jövődicsőségét láttam benne. A tanítás két hétig tartott. Jadzia fejfájásra panaszkodott. Az orvos azt mondta, hogy kanyaró lehet.

– Nem lehet, hogy a fertőzést a házmester fia hozta?

– De, lehet. A házmesterlakás a fertőzések melegágya.

– Hallod, Janek, mit mond a doktor úr?

Így értek véget az óráim...

Emlékeztek ti minderre?

Nem!

JÓSLAT

Két nagy, fekete, makacsul mozdulatlan és szomorú szem. Félmosolyban összeszorított, remegő ajkak. A fehér homlokot gyász-koronaként ékesítő dús haj. Halk, monoton hang. Sajnálak téged, én jólőtözött, unott, sudár ifjam. Látom a múltadat és olvasok a jövődben. A köd nyirkos és hűvös, a füst rothadt és mérgező, a sár pedig térdig ér – te pedig megfeneklettél. Nincs erőd kitörni, nincs bátorságod segítségért kiáltani. A lelked ráncos, a homlokod sima – és elfelejtettél sírni. Túl sokat nézel a saját, túl keveset az emberek lelkébe. Nem találsz a saját lelkedben sem a múltat, sem a jövőt, sem a minden lélekre jellemző közös vonásokat. Túl sokat tudsz, hogy higgy, túl keveset, hogy elveszett hitedet visszaszerezd, hit nélkül pedig szeretni nem tudsz, és szenvedsz. A szenvedés a szeretőd – és nem a mestered: a földre terít, nem pedig emel, elkorcsosít, nem pedig naggyá tesz; mert nincs akaratod, és szereted a szenvedésedet.

Átok üldöz az elkövetett gonoszságaidért – a bűnökért, amelyeket nem szabad akaratodból követtél el –, átok – bölcsőtől a sírig, és a síron is messze túl.

És az első gonoszság, az első bűn, amit elkövettél, az volt, hogy olyan mellet szoptál, ami nem neked rendeltetett, elvetted egy gyermektársad anyját, elloptad az ételt egy csecsemőtől.

A másik gonoszság, a másik bűn, amit elkövettél, az volt, hogy nem annak az anyának ajándékoztad első mosolyodat, aki nagy fájdalmak közt megszült, hanem a fizetett bér-anyának, te önző gyermek. Utána pedig özönlött sorban a többi, az Isten pedig számolta őket.

Emlékszel, amikor vállig érő, hosszú göndör fürtjeid voltak, a szemed fehérjében egyetlen vörös erecske sem volt, és csókolgattak és cukorkákat kaptál – cukorkákat a csókokért? Az ágyad puha és meleg volt, és nem ismerted az éhséget, és volt sok szép, drága játékod. Féltél az emberektől, és amikor megcsókoltak, öklöcskéddel letörölted a nyálat, habár nem szép dolog. Megparancsolták, hogy mindenkivel legyél udvarias, még azokkal is, akiről csúnyán beszéltek, – még a... személyzettel is – hűvösen udvarias.

S gyermekkorod fényes lelkének félénk, fényes előérzete azt súgta, hogy árva vagy, hogy nincs derű a gyermekkorodban. Volt egy teljesen saját, titokzatos világod – az elvarázsolt hercegnők, gonosz varázslók és

bosszúálló boszorkányok komor világa, akiről nem apád, és nem anyád beszélt neked. Megtanultad a szorzótáblát, ami nehéz volt, és megbüntettek, ha összetörtél egy értékes csecsebecsét. Igyekezted nem ejteni foltot a tiszta ruhádon, és a fizetett nevelőnő éber tekintete mellett a zajos játékok nem voltak a te világod.

És emlékszel gyermekéveid imáira, naiv és vágyakozó imáira?...

Sajnálak téged, te ifjú, mert senki sem szeret téged, és te sem szeretsz senkit, és még gyűlölni sem tudsz erősen, és nem ismered a harcot, csak a saját lelkeddel, és árva vagy. Nem hiszel, de babonás vagy; kigúnyolod a szerelmet, de szeretni vágysz; nem becsülöd az életet, de félsz a haláltól; megveted magad, de magasabb rendűnek érzed magad az emberbolynál; kineveted a babonákat és konvenciókat, de rabszolga-alázattal engedsz nekik; nem becsülöd a környezetet, de örök komédiát játszol előttük, hogy beszéljenek rólad; csábítasz, de a nők egyenjogúságáért kiáltasz; éles szemű megfigyelő vagy, de csak azt látod az emberben, ami nevetséges és mocskos, nem veszed észre, ami szomorú; társaid között azzal dicsekszel, amit rosszul tettél, de elrejtéd és szégyelled, ha emberként gondolkodtál. Az életből is, és a költészetből is úgy szívod a mérget, mint méh a mézet a virágból. Szenvedsz a világ szenvedései felett, de erős fogfájásodat kész lennél ezek szenvedésére beváltani, te, fájdalom rabszolgája, te kutya, a test minden vágyára éber eb.

És vonzolod erős és tevékeny gondolat, biztos pont, vezércsillag, széles eszme nélküli hanyag és unalmas – szűk és önző, szinte állatias életedet.

És azt sem tudod, mi az, ami te vagy, és mi az, ami idegen tőled...

De emlékszel-e azokra a fiús, büszke álmokra?

De emlékszel-e arra a magasra törő szárnyalásra – fel, a csúcsokig.

Hírnévről álmodtál és boldognak vágytad látni az emberiséget – és azt mondták, hogy szeszélyes gyermek vagy; te pedig érezted, hogy többé már nem vagy gyermek. És emlékszel-e még az ifjonti, ihletett imákra? És emlékszel-e a gólyamesére, a mosolyokra, félszavakra – és a kortársaid bizalmas, suttogott vallomásaira? És mindarra, ami szép volt és titokzatosan szent, mint az élet halhatatlansága – mocskos és nevetséges és csábító bűnné vált.

És nem egyszer akadt el nyelveden egy-egy szívből jövő kérdés, amit az értetlenség hidege fagyasztott ajkadra, és a romlottság mérgé mérgezett meg csírájában. Emlékszel, hogy mennyire megrettentél, megsebződted,

amikor először megértetted, miről beszéltek az idősebbek, miközben azt hitték, hogy nem hallod vagy nem érted őket? És miközben a világot reformáltad, hősök után kutattál, barátot kerestél – azt várták el tőled, hogy jelest hozz magatartásból és algebrából.

És a hited akkor kezdett meginogni, amikor testet öltött egy ismeretlen, eleinte homályos kísértet, és megrémített, és a véredet akarta inni, és kimért, makacs léptekkel közeledett feléd; a szükségszerűség hidegét árasztva reád. Úgy érezted, hogy minden, ami jó, elhagy, és gonosz erők vesznek körül, és nem menekülhetsz, mert nem ismered az utat, és nincs senki, akitől megkérdezhethéd, merre tovább. Emlékszel az első, tiszta szerelmedre; emlékszel a leányra, aki szívárványos színekben tündökölt, mint egy szent, egy rövid pillanatra megjelent, majd örökre eltűnt? És jöttek a szeretők – az első – második – harmadik – negyedik – ötödik – tizedik – fizetett – látod az arcukat? Nem sírsz, szép ifjú?...

Fájdalmas, őrjítő panasszal árad a gyermekkor emlékeinek visszhangja; nagy, áttetsző hullámként árad, és körülvesz, és a visszafojtja a lélegzeted, és fájdalmas görcsbe fagy a szíved. Jajdulva remeg az emlékek húrja, s ahelyett, hogy elcsitulna, egyre hangosabban hangzik fel, gyászosan siránkozva.

Ha a szobrot, amely egy nagy ember nemes vonásait hivatott ábrázolni, hitványul eltorzítaná egyesek hozzá nem értése, mások rosszindulata, ha e szobor képes lenne érezni, s hozzád hasonló akarattal rendelkezne, akkor ugyanúgy szenvedne, mint te, és szomorúságot és undort érezne, úgy mint te, és csak állna, esendően s nevetségesen.

A növény, amelyet mesterséges fényben és melegben, és mesterséges harmatban nevelnének, metszetten, satnyán, a te arcképed tükrözné. A hosszú fogság miatt szárnyaszegett madár, amely nem tudott repülni, sem segítségért kiáltani, mert senki sem hallotta meg, a te hasonmásod lenne...

És azt kérdezed – tehetetlenül:

„Mit tesz velem a ködös holnap...?”

Ne hívd elő, te formás testű, ám satnya lelkű ifjú a halott gyermekkor lidérceit, ne hívd elő a régi idők sápadt kísérteteit, a fakó képeket, ifjúságod álmait, a gyöngyvirág-fehér imákat és szerelmeket. Mert eltérítik gondolataid, s azok elkalandoznak, és a holnapot vágyják kutatni, s az emberek örülnek nyilvánítanak. Emlékezz, hogy nincs lélek, csak idegrendszer van, és az orvosok ezt a lelket – idegrendszert, ezt az agyat –

kezelik lelkiismeretesen. Vegyél be brómot, amikor a gondolataid kavarni és viaskodni kezdenek, és magukkal ragadnak a múltba, és boldogtalan és továbbinté lidércek felé rántanak. Hagyd, hogy a barátok egy pohárral, egy dallal, egy tréfával, egy álmatlan éjszakával elűzzék – e szemrehányásokkal teli, nagy, mozdulatlan szemű kísérteteket, egy leány csókkal elnémítsa a sóhajokat, a forró vér kösse át izzó tűzszalagjával a szemed; nem nézel tovább, nem gondolkodsz, és vigaszt találsz... egy időre.

Ellenkező esetben undorodni fogsz az élettől. El akarsz menekülni, és sem benne maradni, sem harcra hívni nem lesz akaratod; összetörni a drága csecsebecskéket, amelyek az asztalodat díszítik, megmondani az embereknek az igazságot, sírni, amikor sírni akarsz, nem hazudni sem nevetéssel, sem meghajlással, sem csókkal, nem nyerni semmit sem csalással, sem képmutatással: sem kedvességét, sem a szalonélet kényelmét.

Beléd égette magát ez a szalon, amelyben és amelyért felnőtte és érette váltál.

Ne kapaszkodj a másokért végzett munka semmilyen formájába, mert minden, amihez fertőzött lelkeddel hozzáérsz, károdra válik, és az emberek számára is ártalmas lesz. Kövesd a kitaposott ösvényt, a mocsaras utat; használd ki az egyszerűséget, a gyengeséget és az őszinteséget, használd az erődöt – és egyensúlyba kerülsz, megszűnik az erjedés a lelkedben.

Megházasodsz, gyermeked lesz; jön az orvos, megvizsgálja a kismama tejét; megnyomkodja a mellét, megnézi a fogait, és azt mondja, hogy jól fog szoptatni.

Adsz az orvosnak öt rubelt, a pénzváltónál kifizeted az adósságod, a kismamának új ruhát ígérsz karácsonyra. Ideges gyermekeidet kényelemmel, a leányodat egy sereg fizetett erénycsósszal veszed körül, hogy testét tisztán megtartsák egy olyan férfi számára, mint amilyen te vagy, és amilyenné a fiad lesz.

Ne ragaszkodj senkihez, ne szeresd sem a tudományt, sem az embereket, és átkozd ki mindent, ami fehér és tiszta volt a múltadban – és talán még visszanyerhetsz valamit az elvesztett boldogságból...

És íme, közönséges, hétköznapi gondolataim közé beférkőzött egy átláthatatlan, tompa valami, mint egy sok láncszemből álló lánc, amely mintha agyam különböző pontjain, különböző felületein lenne szétszórva, ám mégis összefüggő. Mintha e lánc egy kígyó lusta mozgásával mozogna, nem tekeredne gömbölyűre, csak a koponya belseje felé nyomulna, ahol nincs hely.

És ez elviselhetetlen fájdalmat okoz nekem.

Megégettem a lelkem az emlékekkel.

TÚNÉS!

Egyszer gyermekkoromban.

Miután elolvastam az *Utazás a Hold körül*²⁹ című fantasztikus könyvet, éjjelente azt álmodtam, hogy ezt az utazást egy acélgömbben teszem meg...

A búcsúzó tömeg tapsa elnémult.

A Föld egyre gyorsabban eltűnik, eltávolodik a szemünk elől. Az acélgolyó örült száguldással röpül felfelé – most már semmi sem állíthatja meg.

A város egyre kisebb és kisebb – egy felhő eltakarta előlem.

Csönd. Nagy, mozdulatlan csönd.

A Föld már csak egy aranyszínű korong, rajta a tengerek és szárazföldek foltjai, mint egy vaktérképen.

És körben feketeség és hideg.

És hirtelen felébred bennem a Föld iránti szeretet. Elönt a fájdalom, mar a honvágy – szörnyű félelem tör rám ettől a végtelen magánytól.

Visszatérni, visszatérni!

Visszatérni, sziklákra zuhanni, alaktalan holttestnek lenni – de ott – a Földön – a sajátjaim között – ott, ahol mind együtt vannak: mama, papa, Jadwisia és az összes ember... Tehetetlenül és reszketve bújtam, én, a gyermek a párnámba – és igaz könnyeket hullattam – és fáradtan elaludtam.

Szeretetvágy, a gyötrődés vágya és a magánytól való prófétai félelem volt e furcsa álmodozásban.

Évekkel később e vak, fekete, néma és fenyegető úr érzése ismét feléledt.

Körbevesz, bekerít, lassanként elsüllyeszt – összeszorítja a légcsövem és fojtogat, és mohón kiszipolyoz...

– Honnan, miért és minek? – kérdem.

– Csak úgy. – Csak – úgy. Semmi több.

– Én nem akarom. Tudnom kell, hogy miért és minek?

– Csak úgy. – Csak – úgy.

– Én nem akarom, nem akarom – nem akarom.

Erősen kapaszkodtam ebbe a gondolatba.

---

²⁹ *Utazás a Hold körül* – a sci-fi egyik előfutárának tekintett Jules Verne francia író (1828-1905) regénye.

És páni félelem. A hideg űr, kegyetlen, erős – és még gúnyol is – és gyötör – és mosolyog...

Lassan, lopakodva, hogy ne lássa, kinyitom a fiókot, és kiveszem a revolvert. Lassan, lopakodva, hogy ne csavarja ki a kezemből a pisztolyt, csendben a halántékomhoz szorítom. Mosolyog, és hitetlenkedve néz rám...

Megállt a szív. A szemhéjak megdermedtek a csodára való ünnepélyes várakozásban.

A halántékon egy hűvös karika, gyors, csavaró mozdulattal hatol a koponyába anélkül, hogy a legkisebb fájdalmat okozná.

– Gyerünk!... No, gyerünk!... No, gyerünk!...

Tompa ütés.

Lehunyam a szemem. A kezem tehetetlenül aláhull. Ólomszerű borzongás hasít át az agyamon, szétfröccsen és végigfut az idegeimen.

Olyan csöndes és jó.

Kinyitom a szemem. Mélyeket lélegzem. A fogaim kocogni kezdenek. Túléltem a halált és élek. Furcsa. Le akarom nyelni a nyálam, de nem tudom. Reszketek.

Nagyon kellemes – élni...

A szívem erősen dobogni kezd a mellkasomban; érzem erős összeszorulásait.

– A szív örül, hogy ver.

A forró vér hulláma, fájdalmat nem okozva, forrón áramlik fel a mellkastól halántékig futó úton: tisztán érzem a vér zubogását.

A fiókba rejtem a revolvert – én derék, én jó revolverem, óvatosan a helyére teszem.

Fel akarok állni a székemből, de nem tudok.

Furcsa, nagyon furcsa. Nagyon kedves a csönd. Nagyon egyenletes a lámpa fénye is. – Tulajdonképpen minek keljek fel? Hogy lefeküdjek és kipihenjem magam. – Fáradt vagyok? – Igen, fáradt vagyok. – Nagyon fáradt? – Oh, nagyon, nagyon. – Nos, akkor állj fel: csak lassan – hogy ne ijessd el ezt a kedvességet. – Támaszkodj az asztalra. – Jól van. – És be az ágyba. – Jól van. – Most vetkőzz le – csak lassan – mindent lassan. És kapcsold le a lámpát. Vagy inkább hagyd égve? – Eh, inkább kapcsold le. – És most takarózz be a paplannal, mert ez a hideg verejték kellemetlen. –

Vagy talán kellemes, mert hűsít... – Gyorsan lehűlt. – Ki hűlt le? Hát – az izzadság. Aha – igen – az izzadság – tudtam, hogy ő.

Furcsa...

Erősen kell feküdni, mert ringatózik az ágy – furcsán ring...

Aludj – baba – aludjál,
Feljött – már – a csillag.

Nem, ez nem az... Valami egész más lesz...

És íme, vakító fény.

És megjelenik az első kép, egy egész sorozat, éles kontúrokkal, mint egy képernyőn. Vannak saját képeim, és idegenek is. Nem tudni, honnan jöttek és merre tartanak, és miért sietnek ennyire. Rendezetlenek, mégis van közöttük érezhető kapcsolat, mert tétovázás, kétségek nélkül áramlanak, – mintha parancsra tennék. Valami tőlem függetlenül épül – oh! egy építmény alapjai – valami olyasmi jön létre, amit nem sejtek – csak meglátok, miben részt venni, mit megállítani nem tudok – s nem akarok; óriási nyomás alatt valami felemelkedik és átalakul, az erős izzásban valami felolvad és megdermed – tágul, összehúzódik és alkalmazkodik.

Minden kavargog, menekül, visszatér, látszólag céltalanul, ám mégis így kell lennie...

De nem.. Hisz ezek hópelyhek – hullnak, hullnak – fehérek, ismerősek – az emlékek fehér pelyhei – fehér, bolyhos hótakaróként – de nem nézem – csak azokat, amelyek hullnak, hullnak – fehéren, pelyhesen...

Ki az?!... Muszáj volt neki?

– Nem akarom – félek... Igen – ő az.

Istenem, ments meg. Istenem, hallgasd meg alázatos szolgádat... Istenem, könyörülj rajtam!

Üdvözlégy Mária... Istenem!... Áldott vagy... Nem akarom!... Istenem!...

Jézus Mária!... Én nem – nem – nem!...

A szörnyeteg felém hömpölyög, görbe és sápkóros lábain gördülve – puha, nedves és lágy. Felpuffadt hasán barna köldök feszül; megereszkedett, női mellek. Hosszú, köröm nélküli ujjai – mint a csápok. Arca fehér, gyűrött. Egycentis, alacsony homloka fölött vörösesfehér, sprőd, lenyalt, zsíros haj.

Lapos orrából mocskos, halálos genny szivárog. Szemgödrében két zavaros, kidülledt, zöldesszürke, szemhéj nélküli – fekély.

A szörnyeteg tekintete epekedő.

Inogva közeleg vézna lábain.

Már érzem a lidérc édes, rothadó leheletét. Már mellettem van. Már körülfon – megragad.

Egyik kezemmel eltaszítom magamtól, míg a másikkal a mellkasába és hasába vágok. A rém belsejében fortyog és bugyog valami. Ha abba hagyom, szorosán rám tapad, és csókolni kezd.

Nyugodtan áll – mozdulatlanul –, kíváncsian, kéjesen néz a fekélyeivel – és idióta, buja, kéjes vigyorral mosolyog.

Ha nem lettek volna a szemei, e zavaros fekélyek és a mosolya – legyőztem volna a lidércet.

És a szemébe köptem, majd másodszor – az arcába.

És szörnyű dolog történt: megértette!

Fekély-szeméből könnyek csordulnak: csendes jajszó, fehér arcán – a szégyenpír kék foltja.

És fájdalom szökött a zsigereimbe.

Bocsáss meg – kiáltom. – Most már tudom!

Szóval a lidérc ártatlan, csak így kell lennie...

Ha, ha! Az egyik ember félrebeszél, a másik, aki egyben ugyanaz – bohóc és előadóművész egy személyben – regényt akar írni a bohócról.

Ha, ha!...

A cirkusz istállójában felnyergelt ló áll; mellette műlovarnő. Trikóba öltözve, dús haján főveg, csillogó fejpánttal; megannyi csillogó flitter.

A ló fejét arcához simítja.

– Halim! Ugye, hogy nem vetsz le magadról? Ugye, hogy átugorjuk? Halim, átugrod – ugye? Együtt leszünk, mindig együtt, mindenhol együtt. Szereted a cukrot? Én mindig adni fogok neked cukrot. Soha nem foglak megverni, még akkor sem, ha szófogadatlan leszel, nagyon szófogadatlan... Te vagy az én jó, szeretett lovacskám. Átugrod, aztán megint pihenhetsz... Féltékeny vagy, Halim?... Akkor esküszöm neked, Istenre esküszöm neked, hogy nem megyek el veled, sem senki mással... Halim, miért nézel így rám? Miért nem hiszel nekem? Figyelj, Halim, ha ledobnál, akkor gondold csak bele, gondold csak bele, mi történne? Halim, ugye, hogy nem dobsz le?

Csengőszó.

A nagybácsi pedig azt írta:

„Már hatvanadik éves vagyok. Mindegy, hová temetnek...”

A gyertya kihuny a gyertyatartóban. A gyertya leég. A kanóc így meghosszabbodott, és magába szívja a maradék piszkos zsiradékot, majd összecsuclik, és felnyalja az utolsó cseppeket. A láng imbolyog és füstöl... Kialszik?... Még nem: fényesebben felvillant és összezsugorodott, serceg és pattog... Kialszik?... Még nem. Újra kinyúlt a gyertyatartóból, és a falakat nyalogatja. Imbolyog, feleszi a koszos, égett zsírt. Tehetetlenül küszködik és fuldoklik.

A csonkjára égő gyertya tragédiája...

A királykisasszony pedig kijött a fürdőből, és lefeküdt a forrás partjára a napra, a liliumok közé. És a lilium megtermékenyítette a királynőt. És született egy gyermek, egy királynő-lilium...

Megy a paraszt az eke mögött és szánt. Ki szántotta fel a mezőt? Az ükapa, nagypapa és apa. Ki fogja felszántani a mezőt? A fiú, unoka és dédunoka... A paraszt pedig megy, görnyedten, és barna homlokáról izzadságcseppek hullnak alá a fekete földre!... Nagy a mező, apró a paraszt. A paraszt verejtékezik és szűkös termést arat. Mit evett a paraszt hétfőn? Savanyú levest, krumplit és főzeléket. Mit evett kedden? Savanyú levest és krumplit, fakanállal. Mit evett szerdán? Savanyú levest és krumplit, közös tálból. Áhítatosan keresztet vet, és heti hét „alkalommal” savanyú levest és krumplit eszik. Megy a paraszt az eke mögött – égeti a nap. A ló, a nap, a paraszt, a föld, a hó, a harmat és a vaseke együtt dolgoznak a fekete kenyérért és a városok zülléséért. Ruszczyc³⁰ nagy festő.

„Muzsika” megint szekundát kapott, és bög. Az apja megint el fogja verni. – „Ha nem hagyod abba a visítást, kidoblak az ajtón... Tűnés! Ki az ajtón!” – »Muzsika!« – Ki az ajtón!” – ujjong előre az osztály, és kilökdösik. A leggyöngébb diák!...

A selyem suhogása megfontolatlan; a selyem suhogása olyan megfontolatlan, mint a színésznőnek átnyújtott virágkosár, mint egy cégér, amelyen osztrigahéjból rakták ki a feliratot: „osztriga”. De minden hang közül a selyemszoknya suhogása a legmegfontolatlanabb; nedvesség, önzés és hidegség van benne!...

---

³⁰ Ferdynand Ruszczyc (1870-1936) – lengyel festő, rajzoló és illusztrátor, a szimbolizmus képviselője. Egyik leghíresebb műve a *Föld* című festménye (1898), amely egy szántóföldet szántó parasztot ábrázol.

Egy szuka-anya kölyköket ellett a kerítés mellett.

Öreg, beteg szuka – félszemű. Elvonszolta magát a fogadóig – egy vendég kolbászt vetett oda neki. Fogaival mohón megragadta a kolbászt, de nem bírta vele. És felnyögött a szuka-anya. Megharagudott a vendég. Ledobták a szukát a lépcsőn – ki, a szemétdombra. És megdőglött – hullá – és hullá a szuka-anya – és árvák a kutyakölykök a kerítés mellett – a visító, éhes kölykök.

És sírtam. Dygasiński³¹, te pedagógus-költő, miért fakasztottad könnyekre, meddő könnyekre a gyermeket?...

Kamila egy bankár ölében ül, felemelt kezében egy fémkupica vodka. – „Utca-anyám és rendőrőrs-apám egészségére. Halál a nyárspolgárookra”. Igyatok, fiúk – Pupek fizet”. A bankár bizalmatlanul néz külvárosi fogadóbeli, szakadt barátaira. Ők pedig felkiáltanak: „Éljen az utca, éljen Pupek!” Kamila átölel a nyakamnál fogva: „Az enyém vagy, az enyém vagy... fiam”. Megcsókolja a bankárt: „És Pupek – te is...”.

Leül Irónia udvaribolond-piros ruhájában – leül az íróasztalra; keresztbe veti a lábát; vékony cigarettájából füstkarikákat ereget, és újra meg újra az arcomba nevet, és így szól:

– Igen, igen... ember vagy, ember, ember, a teremtés királya...

Ki lehet hányini az emlékeket... És a revolverben négy töltény volt... Miért nem zöld selyemszoknya volt azon a lidércen...?

A világon X boldogság és X boldogtalanság van. Aki elveszi a boldogságot – másoknak kevesebbet hagy belőle...

Muszáj-e így gondolkodnom, bohóckodás-e az egész, mint minden... minden... minden... minden...?

És olvastam az újságban, hogy egy milliomos véletlenül magára zárta a tűzálló széfje ajtaját, és bennhalt – talán éhen halt?... És olvastam, hogy egy parasztnak elrákosodott a nyelve; ki kellett vágni a nyelvét. – „No, mondj magadnak valamit – egy utolsó mondatot – az életben – egész életedben”. És a paraszt így szólt:

„Dicsértessék a Jézus Krisztus” – Élete utolsó szavai...

Miért nincs gólyafészek a dobrzyni hársfán? Miért szomorú a dobrzyni hársfa?... És Anielka, az állatorvos miatt – aki az Urálnál van – messze...

---

³¹ Adolf Dygasiński (1839-1902) – lengyel regényíró és pedagógus, a lengyel naturalizmus képviselője, többek közt a *Kutyasors* című novella szerzője.

Hogy néz ki az érett ember, akit életében még sosem csókolt senki – de senki?...

„Szerencsétlen, aki apránként nőtt a sírba” – írja Mickiewicz.

„A legteljesebb hit és a tudás egyformán szükségesek, ám mind a maga módján; a hit a lélek vezetéséhez, a tudás a természet uralásához. A legegységesebb tudás a legbuzgóbb hit szolgálatában – a legeredményesebb hatékonyság a legnemesebb jellem szolgálatában – e típus fogja magával ragadni az emberiséget, mert ki tudna ellenállni egy ilyen hatalomnak?” – mondta Szczepanowski³².

„Nem a szavakban megvallott *credo*, hanem az életben megnyilvánuló hitvallás – ez minden ember és minden kor vallásának mércéje és vizsgálója”. – mondta Szczepanowski – és leült a vádlottak padjára – a hamisító, csaló, kártevő!...

– „Én a természet vagyok, nincs lelkiismeretem, mert a természetnek sincs”.

– „A törekvés fájdalmat jelent, a birtoklás pedig unalmat”. – mondja Przybyszewski...

És ezrével hemzsegnek bennem az ilyesmik. Mindegyik istenemmé vált, hacsak nem egy pillanatra is...

Vicces: az egyik *én* rémeket lát, a másik *én* pedig megfigyeli, hogy regényt írhatson...

A leány – a gyermek, szerelmes a tanárnőbe, és íme, térdepel és imádkozik: „Legyek én a legboldogtalanabb, csak ő legyen boldog”. És naplót ír: „Az én százszorszépem ma szomorú volt. Sokáig sírtam. Ma Mańka adta rá a felöltőjét, holnap pedig – rajtam a sor. Zośka is szerette volna, de elhajtottuk, mert csak majmolni akar minket. Veszünk neki egy pálmát; már három rubelt összegyűjtöttem abból, amit a mama minden nap süteményre ad. Istenem, nem bűn-e, hogy néha jobban szeretem őt a szüleimnél?”

– A papának igaza van – mondja a mama.

– És hol van a papának igaza? – kérdezi a gyermek.

És miért mondják: „kutyá idő van?”...

---

³² Stanisław Szczepanowski (1846-1900) – iparos, társadalmi aktivista és publicista. Vádlottak padjára került, amikor a tevékenységét támogató Galíciai Takarékpénztár csődöt jelentett.

Elvesztettem a lelkem. Furcsa...

Nem egy családi órát, nem egy értékes csecsebecsét, nem egy ezüst nyelű botot vesztettem el, hanem a lelkemet – valahol elvesztettem magamat.

Én – nem én vagyok.

Az én – olvasótermi katalógus, fonográf, amit részletre vásárolnak, mindig újabb tartozékokkal kiegészítve. Az én – könyvesbolt; az én – mindaz, amit akartok, fő, hogy ne legyen olyan egyöntetű én, olyan, aki tudja, honnan, miért és mi végre, olyan én, amely tudatában van önmagának, törekvéseinek, gondolatainak és cselekedeteinek.

Az én – Mickiewicz, Rozbicki, Żuławski és Laskowski; az én – Gawalewicz és Żeromski, Tolsztoj és Rodziewiczówna, Bałucki és Świętochowski, Andersen és Przybyszewski, Nowaczyński és Klementyna Hoffmanowa³³. Az én – „eredeti lengyel és lefordított regények” – havi két könyv negyven kopejkáért – két rubel letéti díjjal.

Szomorú – igazán szomorú...

Elvesztettem a lelkem.

Nem a kedvenc mopszom, nem a zálogházi nyugtám, nem az igazolványom vagy a szerelmem fényképét vesztettem el – hanem a saját lelkemet.

Lélek nélkül pedig nem lehet élni... Mi lesz most?...

Nem tudom a lelkemet keresni.

Megtanítottak logaritmusokat keresni, és nátriumot az oldatban, és idegeket a hullán – de hogy keressem a lelkem, ha odavész?...

Uraim! Kérem, hogy távozzanak a lelkemből mind, akik benne tanyáznak: az összes nagy és kis, bölcs és okos, erős és gyenge, jó és rossz, hős és rabszolga, cinikus és buzgó, őszinte és képmutató, gazember és aszkéta – mindannyian – egytől egyig.

Álljanak mindnyájan egy hosszú, végtelen hosszú sorba, mint a katonák a mustrán, álljanak vállvetve egymás mellé. Talán elboldogulok valahogy.

Mert ez így nem megy. Mert ebben a kusza tömegben bizonyosan nem találok magamra – nem találok meg semmit – így pedig nem bírom tovább, és nem is akarom többé. Nem akarom – értitek?

Annyi különböző, különféle lélek – s köztük eltévedt valahol az enyém. Hogyan fogom megtalálni?

---

³³ A felsorolt szerzők híres lengyel és nemzetközileg ismert művészek, írók, publicisták, gondolkodók. (*a ford.*)

Kérem önöket, uraim, álljanak sorba – ne szégyelljék magukat. – Látják – mindenki a lelkembe fúrta magát, mindenki otthagyt, átrendezett valamit. Látják, mekkora bizalommal engedtem be mindnyájukat. És hát mit műveltek? Összekuszálták, alátrágyázták a lelkem az élet vetésének – mígnem bepiszkították – és megsebződtem.

Nem szándékom szemrehányásokat tenni. Voltak önök közt olyanok, akik jót akartak. Önök – néhányan – csak a talajt termékenyítették: az életnek kellett volna vetnie.

Hát, ez az: az életnek kellett volna vetnie. Talán jó is lett volna. De a szülők nem hagytak vetni, nem hagytak élni.

– Ó, tessék, fiacskám, egy sütemény. Tessék, fiacskám, egy tiszta zsebkendő. Ne hajolj ki, babám, az ablakon, mert kirepülsz; ne szaladgálj, angyalom... Tessék, fiacskám, egy végzettség. Tessék, szívecském, egy diploma... Ó, tessék, aranyom – egy leány: legyél egy kicsit disznó, szórakozz egy kicsit, az ifjúságnak ki kell tombolnia magát. Fiacskám, tessék egy kis protekció, egy állás, egy pozíció – egy pozíció a világban, kedveském. Látod, milyen jók vagyunk: mindent megadunk neked, mindenre gondolunk. De szeretsz te bennünket – mi? – Adj egy pusztit... És most, fiacskám, tessék egy feleség – látod: még egy feleségre is gondoltunk. És most fogd karon a feleségedet, indulj vele a hálószobába – és most már te magad fogsz gyereket csinálni – egyedül kell megtenned – nincs más út. Vajon képes leszel-e rá?

– Jaj, jaj, papa! Jól van.

– És ki tanított meg rá, te csibész – mi?

– Egyedül, papa.

– Ej... te... te... te... csibész...

És a papa nevet. És a papa kisleány – cupp! – csókot nyom a kezére, és – cupp-cupp! – a mama kezére. Szemükben a meghatódás könnycseppjei... Jól sikerült gyermek: rendes fiú...

Ám én meguntam a műsort, és nem akartam ritmusra, parancsra tenni. Nem szegültem ellen, Isten őrizz, nem rúgtam az idomárba. Csak lehajtottam a fejem, és többé nem akartam – és ezért nagyon megharagudtak rám...

Jaj, túl sokáig éltem a meddő álmok, üres novella-könnyek és cirkuszi mutatványok bűzéiben... Így hát szélesre tárom lelkemet és azt mondom:

– Tűnés!

Levetem a szájkosarat, és rohanok a világba *önmagam* keresni.
Nektek mindnyájatoknak pedig határozottan és elszántan azt mondom:
– Tűnés!
Elég a kompromisszumokból veletek és önmagammal szemben – elég.
– Tűnés! Tűnés! Tűnés!
Hajnalodik.
Nappal.

(Egy későbbi megjegyzés:)

Ez a részlet halvány képet nyújt arról, amit azon az éjszakán átéltem. A mérhetetlen nyomást, amely alatt az egész gondolatmenet zajlott – nem lehet szavakba önteni. Nem akartam átírni ezt a feljegyzést, mert akkor veszítene dokumentumértékéből, erejében viszont alig gyarapodna. Ez a megjegyzés „anyagaim” számos részletére érvényes.

KORMÁNY NÉLKÜL

Az elmúlt három napban az ebédemet a szobámban ettem, amit alig hagytam el. Végtelenül elcsigázott voltam. Ruhástul feküdtem az ágyon, és szundikáltam. Nem is érdekelt, hogy a mama suttogva tanácskozik Jadziával: mi legyen? Tudtam, hogy tanakodnak, de apám nélkül nem akarnak lépni. Úgy gondoltam az egészre, mint egy rég olvasott olvasmányra.

Tegnap este előtt bejött apám. Leült az ágy szélére, és nyugtalan, ám kimért hangon megkérdezte:

– Janek, mondd el nekem, mi a baj. Bizonyosan beteg lehetsz.

És a szemem hirtelen megtelt könnyel.

Gyorsan kinyitottam az éjjeliszekrény fiókját, és nyugalmat erőltetve magamra, így szóltam:

– Ha apám tudni akarja, itt van *minden*.

Legyen már egyszer vége.

Éreztem, hogy nem tudok beszélni vele, különben sírva fakadok; mindenáron más irányba akartam terelni a figyelmét, hogy észre ne vegye. Kivette a fiókból a papírjaimat, az ablakra helyezte őket, odahúzott egy széket, felvette a cvikkerét, leült, és forgatni kezdte a lapokat. Eleinte gyorsan lapozgatott, majd hirtelen megállt, és lassabban, egyre lassabban olvasott, mintha szóról szóra, elgondolkodva vagy nehezen böngészné az elmosódott írást.

Hosszú percek teltek el. A szalonból behallatszottak Zocha etűdjeinek halk szólamai.

Apám egyre mélyebben hajolt a füzet fölé, mert közben bealkonyult.

Megrezzent az ajtó; a mamát aggasztotta a csend, bizonyára be-belesett a kulcslyukon.

Apám felállt, kulcsra zárta az ajtót, gyertyát gyújtott, és tovább olvasott.

Csukott szemmel, mozdulatlanul feküdtem, mert félttem találkozni a tekintetével. Éreztem, hogy minden szavammal meggyalázom, éreztem, hogy arcul ütöm, hogy itt a csönd, amott Zocha etűdjei, apám lelkében pedig vihar.

Szegény!

Olvasott. Mesésen, lehetetlenül sokáig tartott.

Végül megmozdult. Rám néz. Kinyitom a szemem.

– Figyelj, Janek: amit... amit te itt, az... egy regény... tehát... tényleg?

– Tényleg.

Felültem az ágyon. Beszélni akarok.

Törölgette a homlokát. Aztán néhányszor megkocogtatta az ujjával az asztalt – mint egykor az ablaküveget –, és rögvest riadtan rám tekintett, mint egy gyerek, aki elrontott valamit, de nem is annyira fél, mint inkább szégyenkezik. Újra könnyek szöktek a szemembe.

Újra hosszan tart a fojtogató csönd. Kinyitja száját, de nem szól semmit.

– Mert látod... igen... nagyon jó, hogy most már legalább tudom... Igen... hogy most már mindent tudok.

Valami mást is akar mondani, sokat akar beszélni. Összegyűjti szétszórt gondolatait.

– Mert én, apámuram kérem, valójában... Apám neheztel rám.

– Nem, egyáltalán nem neheztelek rád... Igen, nagyon jó, hogy legalább most már mindent értek.

– Hát igen, de apám neheztel rám... De nem tehetek róla... Nem akarok szívességet, mert megalázó... Nem akarok apám eltartottja lenni, mert megalázó... Egyedül akarom megkeresni magamra a pénzt... Dolgozni akarok.

Felocsúdott.

– Hát, igen... De a mama valószínűleg azt szeretné... de ne is törődj vele... Így lesz a legjobb... Én majd mindent...

Megragadta a kezemet.

– Csak meg kell esküdnöd, hogy nem próbálkozol többé... Itt hagyod a revolvert, és én majd mindent visszaküldök neked... Mindenbe beleegyezem, csak a szavadat kérem... Jó?

– Rendben.

– Ha meglátod, hogy *nem*, akkor visszajössz?

– Rendben.

Megcsókoltam a kezét.

– No, akkor menj rögvest... Menj gyorsabban... kedvesem... Hol a felöltőd? Tehetetlenül, ügyetlenül téblábolt a szobában.

A lépcsőhöz vezetett, és gyorsan visszament a lakásba...

Megálltam az utcán – a sarkon.

Mi a fene?

Nézem a három sor bérházat, és nem tudom, merre menjek.

Mi lenne, ha odamennék a konstáblerhez³⁴ és így szólnék:

– Kérem, uram. A nevem Janek. Elmentem otthonról és eltévedtem. A papámnak van egy gyára. Kérem, kísérjen haza a mamámhoz, a papámhoz, Jadziához, Zosiához és a papagájunkhoz.

Janek még nem volt a cukrászdában. Most már csak 10 óra körül jön be.

Az öreg Werner helye üres: meghalt. Két nappal a halála előtt még azzal fenyegette a pincéreket, hogy ha nem hozatnak neki „Kolce”-t és „Rola”-t³⁵, akkor átszokik egy másik cukrászdába.

A tanácsos úr kedvesen üdvözl. (Itt mindenki tanácsos.)

– Ó, a kedves partner. – Már haza is tért? – Játszunk?

Felállítjuk a sakktáblát.

– No, lépjen, uram... Most én... Hát jó... Ó, hohó... Gyönyörű... Hát ez meg mi?... Legyen. – Már odavan... Ön így?... Mi az, máris sakk? – Hát a sakk, az sakk... Megint sakk?... Hát, uram micsoda egy – lám, lám!... Ad egy lovat? Miért is ne? – Ó, mindjárt több a hely. – Túl hevesen játszik...

Vesztett.

– Ostoba parti volt – szól a tanácsos. – Nos, még egyet... Iszik? – Hé, fiam, két feketét.

A félig ősz, félig kopasz hallgatóság – a lejátszott parti fölött vitatkozik. Belép Janek, észrevesz:

– Lám, lám, aranyfiam... Azt hittem, már feldobtad a talpad... Hol voltál?...

Tudod: cukorban utazom. Pénzem, én mondom, mint a pelyva... Van időd?

– Figyelj csak: magadhoz kellene, hogy vegyél.

– Megint egymás torkának estetek az öreggel?

– Egy kisé.

– Gyönyörű: ne hagyjuk magunkat, mondom... Várj csak: hogy is lesz ez csehül?... Figyelj: egy kis billiárd – és egy karamell-vodka.

„Hány óra?... Húzóra... Ami marad, az a harag... Mije van a fának?...

Levele...”

Egy pillanat múlva eláraszt ez a kellemes, ismerős, álmos, megnyugtató és ízig-vérig varsói – valami:

„És megint eltelt egy nap”.

És az ember megkönnyebbülten letép egy lapot a falinaptárról...

---

³⁴ Konstábler (német) – rendőr (*a ford.*)

³⁵ *Kolce* és *Rola* – a XX. század elején megjelenő varsói hetilapok. (*a ford.*)

Karamell-vodka. – Két kolbász. – Minden olyan, mint tavaly. – Vicces, hogy csodálkozom.

– Én mondom – lelkesedik Janek –, igazi nyalánkság. Apró, fekete – és a termete – micsoda test, én mondom neked – micsoda test. – Sétálok Felekkel – (megismered) – a Marszałkowska utcán... Rögvest kiszagoltam, hogy nem idevalósi. – Azt mondja: „Ne foglalkozz vele”. – Rendben, majd meglátjuk. – Nem akarta elhinni... De most már elhiszi, és lógó nyelvvel várja, míg szélnek eresztem... De... de: nézd csak, milyen csodálatos képeslapok. Látod? – Ez... vagy ez... Varsó egyre civilizáltabb – nemde?...

Janek – közös játszótársunk a „Szász”-ból³⁶ – Édesanyjuknak ékszerüzlete volt a mi parfümériánk mellett. – Nagyon szigorú nevelőnőjük volt – egy német nő. – Egyszer téptem egy rózsát a virágágyásból és elvittem a nővérenek – Wańdziának. A német néember büntetésül megparancsolta, hogy a rózsát tartva Wańdzia szorítsa ökölbe a kezét. A tüskék a húsába fúródtak, a vér gyöngyözve futott végig ujjain. Halkan, könnyein keresztül így szólt: „Nem fáj, Janek – semmiség”. – Hozzáment egy öregemberhez, majd elszökött egy fiatalal – végül „rossz útra tért”.

– Pincér, még egy karamell-vodkát.

– Igenis.

Nyüzsgés, hangzavar, enyhület.

– Figyelj, te atyai és isteni teremtmény – min kaptál össze az öreggel?

– Nem számít.

– Nekem legalább, az Úr nyugosztalja bűnös lelkét, testének és ruhatárának egyéb részeit, nincs apám... De figyelj: be kell jelentened magad. Mert a házmester szörnyen dühös a csütörtökünk miatt. Mióta megtudtuk ugyanis, hogy spicli – bojkottáljuk a tízesekkel. – Eleinte nem akart „nőket” beengedni, de ingyen bunyót ígértünk neki – úgyhogy meglágyult. Majd megismersz egy fergetegesen érdekes figurát: Rozkracząło-t – Én mondom: falrengető. – Gyógyszerész – Fejből tudja a fél *Tadeusz*-t. – Folyton ugratjuk. – Kefirt iszik. Megismered az egész bagázst. – Fergetegeseket mulatunk itt...

Azt hittem, hogy amikor azt mondom életem hajójának:

„Ússz szabadon, kormány nélkül” –

A hajó elvitorlázik, magával ragadja az ár – messzire – ahol minden fényes és tiszta.

---

³⁶ Utalás a varsói Szász Kertre. (*a ford.*)

És magamba szívom a gyantás erdők illatát, a fülemüle énekének hangját,
és szellő fésüli hajam, és simítja homlokom, és csókolja ajkaim...

Semmi sem azúrkék!

Úgy hagytam el a szülői házat, mint ahogy egy szállodát hagy el az ember,
ahol a háziúr drága pénzért poloskákkal teli hajlékot nyújtott.

Kerestem. Semmi sem azúrkék – nincsen semmi...

S mit is keresek?

A hazugságért havonta, vagy versenként fizetnek.

Versenként öt, tíz, tizenöt centért vagy kopejkáért hazudnak. Guldenért
vagy rubelért pedig vacsorákat adnak, kifizetik a hátralékos lakbért,
kalapot vesznek a feleségüknek vagy nem-feleségüknek. És hogy közben
lángra lobbantják egy diák lelkét vagy megrezegtetik egy lánynövendék
képzeletét – az mind semmi – az majd elmúlik – ki figyel oda ilyesmire?

Mindenkinek legalább egy évig, legalább egy hónapig kellene – „efféle
altruistának”, „ilyen megveszekedett idealistának” lennie, aki hisz és meg
akarja reformálni a világot.

És én mi a fenét keresek még mindig itt?

*

A negyedikesek körében elterjedt a tréfa, hogy az apróhirdetések
olvasásakor „előlről” és „hátról” szavakat lehet hozzátoldani a
szöveghez.

A varrónők nagyokat nevetnek – és mi is. Rozkraczejto mérges.

Jártam a pénzváltóknál és a kiadónál: egyetlen ajánlat sincs.

Apám elküldte a holmimat.

Zálogba csapom...

Hallottam egy beszélgetés-foszlányt a pénztárosnő és egy fiú között – a
cukrászdában:

- A kisasszony nagyon önző.
- És ön azt honnan tudhatja?
- Mert az önző általában olyan beképzelt ember, hogy minden
szempontból teljesen lehetetlen.
- Ó, akkor téved az úr, mert én csak megkeseredett vagyok.

– Ó, nem, kisasszony. Én általában ismerem az embereket. Aki megkeseredett, azt már semmi sem szórakoztatja. Ön pedig ennek éppen az ellenkezője.

A fiú szerelmes, a leány pedig gúnyolódik.

És ki gondolná, hogy ennek a fehér kötényes fiúnak, aki „egy tejest”, vagy „két feketét” szolgál fel – saját nézőpontja van a megkeseredettségről és saját szerelméről.

Teljességgel olyan ez, mintha a bérkocsisnak lelke volna, vagy a varrónő verseket írna, vagy a szobalánynak vőlegénye lenne.

*

Találkoztam az első tanítónőmmel, Bronisława kisasszonnyal:

– Ah, de jó, hogy találkoztunk. Talán tudod, milyen könyvek vannak a gimnázium negyedik bevezető osztályában, mert nem tudom, hogy Jevtusevszkij-t vagy Verescsagin-t³⁷ használják? Óraadó lettem ennél a szabónál. Biztos tudod: ismert cége van. De igaz is: te már doktor vagy? Neem? Szóval kidobtak? Mibe keveredtél? Netán tollforgató szándékozol lenni? Emlékszel a Wisnowska³⁸ halálára írt versedre:

Meghaltál életed virágában,
Megsebeztél életem tavaszán?

Látod: már magad is nevetsz rajta. Minden író nevet azon, amit egykoron írt. Nemrég volt egy hasonló jómadaram: egy fényképész fia. Az ahogy firkált... a vizsgán a *vjeleli*³⁹ szót *jerü*⁴⁰-vel írta, aztán pedig *je*-vel. Tudod: Rogowska néni meghalt. – Áááá: Jadzia eljegyezte magát? Kivel? – Figyelj: ne vágd sutba az orvosi kart. Tán szerelmes lettél, mint az a Korycki – biztosan hallottál róla?... Kitüntetéssel végzett Moszkvában, aztán a fejébe vett valamit és elvett egy mosónőt vagy valami hasonlót, és most Radom vagy Kielce mellett ücsörög, és szégyell Varsóban mutatkozni.

³⁷ A megszállt lengyel területeken használt matematika-tankönyvek orosz szerzőinek a neve. (*a ford.*)

³⁸ Maria Wisnowska (1861-1890) – lengyel színésznő, akit szeretője, a cári gárda tisztje Varsóban agyonlőtt. Az eset számos irodalmi mű alapjául szolgált.

³⁹ Vjeleli / велели (orosz) – elrendelték, megparancsolták.

⁴⁰ Az orosz nyelvben külön jeggyel jelölt magánhangzó – hangzásban az *i* és az *ü* között.

És tovatipegett.

És ismét gondolat-örvények, emlékek, képek és témák özöne.

Nekifogok-e én az írásnak?

Annyira nincs kedvem semmihez. Nagy nehezen rákényszerítem magam, hogy jegyzeteket készítsek, de zűrzavaros az egész.

Egy házitanítói állás, valahol vidéken...

Egy francia románcban olvastam valahol, hogy háromféle öngyilkosság létezik: az akut, a krónikus, és az egyetlen halálos. Az én akutom krónikussá vált.

„Francia és német nyelvű korrepetitor kosztkvártélyos állást keres vidéken”.

Most már nem talállok, mert elkéstem vele.

Fúj! Milyen aljasul érzem magam.

ÁBRÁNDOZNI BÚN

A fakó égbolton csillag-harmatcseppek.

Ábrándos – fülledt, vidéki – júliusi éjszaka sóvár altatót dúdol. Ábrándozó leányzó – szinte még gyermek – felnéz az égre s így suttog:

– Szeretem... szeretem...

Kit szeretsz, kicsikém?

– Nem tudom... De szeretek, mert muszáj; mert valaki szeretni parancsol, csak nem tudom, kicsoda.

Ábrándos – fülledt, vidéki – júliusi éjszaka sóvár altatót dúdol. Ábrándozó fiúcska – szinte még gyermek – felnéz az égre s így suttog:

– Szeretem... szeretem...

Kit szeretsz, fiúcska – gyermekem?

– Nem tudom... De szeretek, mert muszáj; mert valaki szeretni parancsol, csak nem tudom, kicsoda.

Első szerelmem emlékei – nefelejcsei – özönöljetelek felém – hátha elsírom magam...

*

A nagybátyám gondnok volt Dobrzynban.

Nem házasodott meg, gondot viselt „az egész világra”, és szembe mondta az igazságot.

A dűlő melletti kis háza nyáron méhkasra emlékeztetett.

Amikor tizennégy évesen ott nyaraltam – a három szobájában egy házmester özvegye lakott két gyermekével, egy elmebeteg távirász felesége a gyermekével, egy öregasszony – a mozdonyvezető szembeteg anyja – és Anielka. A nagybátyámmal a kamrában aludtunk.

Emellett a nagybácsi háza gyülekező- és pihenőhelyként is szolgált a vadászatok és a nyári ifjúsági kirándulások idején.

(Állítólag ilyen volt a nagyapja birtoka is, amíg – a „parashti szóbeszéd” és a jóindulatú szomszédok által tönkretéve – golyót nem röpített a fejébe. Végzetes példája nem tanította meg a nagybácsit, hogyan kell élni.)

A nagybátyámnál „elvesztettem az eszem” – állították a szüleim, és igazuk volt: ott tanultam meg szeretni...

Beleszerettem Anielkába, a kopott viaszosvászonnal borított régi bútorokba, Anielka jóságos szemébe és hosszú varkocsába, a vidéki temetőbe, benne a labdarózsával, a nyírfával, és Anielka apjának sírjával, és a hársfába a gólyafészekkel, Anielka fehér kötényébe és szerény ruháscskájába, a parasztok szürke kabátjába, a parasztok énekébe a falusi templomban és az „Isten áldja az úrfit” köszöntésbe. Beleszerettem a göröngyös útba és a beszélgetésekbe, amelyeket Anielkával folytattunk a korhadt keresztig és a visszafelé vezető úton – és beleszerettem abba a ferde keresztbe és a fekete földbe, és a régi, szakadt, kifakult fényképalbumba, és a megsárgult dominóba, amivel játszottunk, és az ügyetlen Walerkába, aki „kegyetlenül szerette a látogatókat, de amikor sokan voltak, minden kicsúszott a keze közül”. Beleszerettem az öreg napszámos hosszú meséibe és vörös bajuszába, a mozdonyba – a vasparipába és vasúti hajtányba, a macska dorombolásába a tűzhely mellett, a rút fenyőerdőbe és a naplementébe, a nagybátyám vendégszeretetébe és a vasutasok keresetlen tréfáiba – és Anielkába, akinek az anyja tüdővészben meghalt, az apját elgázolta egy vonat, amikor a dűlőn át hazafelé tartott – részegen, és a nagybátyám magához vette a négyéves gyermeket, örökbe fogadta és nagyon jó volt hozzá.

Volt, hogy a Hold fényesen ragyog, a távíróvezetékek titokzatos dalukat éneklik, mi pedig ülünk egy padon a hársfa alatt, s hallgatjuk, némán. Ő, ölében az özvegy egyik gyermekével annak fejét simogatja – én pedig arra gondolok: valljam-e be neki a szerelmemet?

Hirtelen remegni kezdenek a sínek, egy vonat dübörögve elszáguld mellettünk, a kisgyermek pedig álmos hangon kommentálja: „Ez egy *extla* volt”.

– Volt, hogy Anielka gyerekeket tanít, én pedig a „Kłosy”⁴¹ régi évfolyamait lapozgatom, és hallgatom, amit mond, és örülök, amikor a kicsik okosan válaszolnak és folyékonyan olvasnak, és türelmetlenkedem, amikor valaki sokáig tanakodik, vagy rosszul olvas.

Volt, hogy nézzük a naplementét, és amikor az utolsó sugárnyaláb is szertefoszlik, Anielka felsóhajt, és én olyan szomorú leszek, mert azt gondolom, hogy nem lesz boldog, és könnyek szöknek a szemembe, és el akarom mondani neki, hogy szeretem, de félek, hogy megharagítom.

---

⁴¹ *Kłosy* – a XIX. század végén Varsóban megjelenő illusztrált művészeti-tudományos hetilap.

Megyünk a dűlőn, és azt mondja, hogy a nagybátyám nagyon jó ember, és hogy nagyon szerencsés, akinek szülei vannak, és megkérdezi, hogy a mama szokott-e jóéjtpuszt adni.

És a hazautazásom előtti utolsó este, és az elutazásom... A vezetékek és oszlopok oly szomorúan zörögtek.

Megkértem, hogy álljon a ház előtt, amikor a vonattal elsuhanok előtte. Egy lapra ráírtam, hogy szeretem, de nem vagyok méltó a szerelmére, „de majd teszek olyat, hogy méltó legyek, és akkor a lába alá dobom a szívemet; hogy a nők szeszélyesek és változékonyak”. Úgy volt, hogy kidobom azt a cetlit a kocs ablakából, de félttem, nehogy megbántsam – és nem dobtam ki a „vallomásos” leveletem.

Az emberek szeretik a derék embereket, de az *igazakat* nem szeretik. A nagybácsi igaz ember volt. Így aztán magára haragította a doktort, amikor elrángatta a kártya mellől a bakter gyerekéhez, a paphoz, és mindazokhoz, akik vendégszeretetét élvezték, a beosztottakhoz, és feljebbvalókhoz. És amikor egy előljáró háromszáz rubeles kölcsönt követelt, és a nagybácsi visszautasította – kinevezték gondnoknak, jóval nagyobb fizetéssel, de a Kaukázusba.

„Már *hatvanadik* éves vagyok” – írta a nagybácsi egy évvel ezelőtt... Anielka feleségül ment az állatorvoshoz; és szomorú a dobrzyni hársfa...

Az emlékek felelevenedtek, amikor találkoztam Wacekkel. Wacek akkoriban földrajzból pótvizsgázott, és én tanítottam. A vicces Wacek, akinek összeborzolták „süni” haját, és azt tanácsolták, hogy vágassa le a füleit, hogy az apja ne tudja a fülénél fogva húzni, és hogy ne kelljen fület mosnia, vicces volt a tanyasi nemes fiának iskolás büszkeségénél fogva, és vicces volt Wacek – mint diák.

Nem ismertem fel; ő viszont felismert, és szégyenlősen eszembe juttatta magát.

Már két napja nála lakom. Mesél nekem Dobrzynról, és olyan szomorú vagyok, de jól érzem magam. Annyira tiszta, fiatal, friss – a szőke süni hajával és kék szemével, és erős kezével, amely az ekét, a cséplőgépet és a kaszát is fogta nemegyszer. „úrnak” szólít, és még a „kollégába” sem hajlandó beleegyezni.

– Hisz önnek mindegy, nekem meg jobban a számra áll – mondja.

*

Wacek borzalmas.

Fél nyolckor kel, és nagy zajjal tisztogatni kezdi a holmijait. Aztán megmosdik, megfésülködik, felöltözik, letérdel és imádkozik. Képeket akasztott az ágya fölé, és kétnaponta megnézi, hogy nincs-e alattuk poloska. Pontosan háromnegyed kilenckor lép ki a házból. Még egyetlen előadást sem mulasztott el. A diákmenzán étkezik; utána még két órája van. Pontban hétkor hazajön; előveszi a csontvázat és az atlaszát, és tízig mormog az orra alatt. Aztán forró vizet tesz fel, hacsak a gazdasszony meg nem hív bennünket egy teára; Wacek olyankor kap egy kanál málnaszörpöt a teájába –, én nem.

A gazdasszonyunk nagyon vigyáz rá, három hamvas leányából a legfiatalabbnak puhítja férjül. A legidősebb harminc éves; eddig nem szerette a költészetet, de mióta „El” írni kezdett, a verseket szereti a legjobban. A középső vérbeli dáma; az élet megkeserítette, és végezne magával, ha nem lenne bűn. Wacek leendő neje, *kvázi* Waclawowa doktorné asszony, – konzervatóriumba jár, és naponta öt órát zongorázik. A tiszteletreméltó nyugdíjas hölgy másik szobáját egy ex-ügyvéd bérlí – egy tábeszes⁴². Szívesen megkínál cigarettával, csak hogy mesélhessen a feleségéről, aki a „leánykáival” elhagyta, éppen most, amikor belebetegedett a munkába, és a sorscsapások végképp ledöntötték a lábáról. – Fiával, a napbarnított, hetedikes Bronekkel lakik.

Többször beszéltem Bronekkel. Azt olvasta egy brosúrában, hogy apját elmebaj fenyegeti, hogy ez egy örökletes betegség – és elhatározta, hogy olyat tesz, amit – Ibsen *Nórájában* az egyik férfi főhős. Szegény fiú!

*

Nyilvánvalóan nem bírom itt sokáig. Wacek lehetetlenül ingerel ezekkel:
– Kolléga úr, kérem, ne zavarjon, mert tanulnom kell.

---

⁴² Tábeszes – gerincvelő-sorvadásban szenvedő beteg.

Vagy:

– Kolléga! Mondtam már önnek, hogy nem bírom elviselni a személyemet érintő gúnyt. Ön nagyon bölcs lehet magával, én pedig buta akarok lenni magammal.

Cinikusan kiegyensúlyozott, provinciális bajnok.

*

Marszałkowska utca. Borús őszi reggel.

Véget ért a prostituáltak éjszakai uralma; a gyermekek iskolába mennek.

Mennek.

Egyenként mennek, kettesével, hármasával – fiúk, és lányok – idősebbek, fiatalabbak, legifjabbak – új, vagy kifakult iskolatáskájukban – és alig látszódnak ki a földből –, lebernyegükben, vagy túl bő zubbonyukban.

A gyerekek fölött gyászfátyolfelhőkkel borított keskeny égbolt, amire nem tekintenek fel, lábuk alatt sártól nedves kövek.

A fiatalabbak – apró, gyors léptekkel haladnak, a felsősök – komolyan, lomhán. Kikerülik, keresztezik egymást, versenyt futnak, találkoznak, köszönnek egymásnak – kézfogással – a fiúk, vagy csókkal – a lányok, és együtt mennek, a mai óráról, házi feladatról vagy a negyedév utolsó tollbamondásáról beszélgetve.

Mennek – a „tanulóifjúság” közös nevével illetve, kiknek kedvezmény jár a villamoson.

Különböző jelvényekkel ellátott sapkákban, szalagokkal, tollakkal, bojtokkal díszített csuklyákban és kalpagokban vonulnak, kalucsniban vagy kalucsni nélkül, állig begombolva vagy hanyagul – csak hogy mielőbb elinduljanak otthonról.

Teljes vagy csökkentett jogú, első- vagy másodrangú, jó hírű és kevésbé vagy egyáltalán nem ismert iskolákba járnak. És mindegyiküknek van valakije, aki az iskolatáskájába betett egy-két zsemlét, felvágottal vagy a tegnapi sült maradékával, aki befizeti a beiratkozási díjat, és otthon rákérdez a jegyekre – és azt mondja: „tanulj”.

Mennek – szőkék és barnák, szépek és csúnyák; a mamára vagy papára hasonlító, kiknek „orra torzítja, vagy szeme díszíti az arcát, szája túl széles, vagy körmét rágja”. Mennek a lebénytak, ostobák, tüdőbajosok, eszmehordozók, szalon-kokottok, kicsapongók, uzsorások, gyárosok

gyerekei. Mennek – akiket az orvos nem engedett első osztályba, mennek a túl korán vagy túl későn érők, az első- és második osztályosok, akiket kérni kell, hogy egyenek, akik csukamájolajat isznak, akik a szülők örömei, vagy a szülők örömének felét, vagy negyedét jelentik – és a félárva – és az árva...

Tudják, hogy két nap múlva vasárnap, hogy a jövő héten nincs ünnep – két hét múlva – iskolabál, és csak hat hónap múlva – vakáció...

Mennek – jól vagy rosszul neveltek, a mama, papa, nagyszülők által elkényeztetettek, vagy túl szigorúan neveltek –, akiknek könnyen, könnyebben, legkönnyebben – nehezen, nehezebben, legnehezebben megy –, akik „csodával határos módon mennek át”, vagy fél éjszakán át ülnek a könyv fölött, a könyvet a párna alá teszik, és reggel felkelnek, hogy újraolvassák. És azok, akik „az egész osztálynak” megírják a fogalmazásokat, de ellesik a feladatokat; akik azonnal elalszanak, ha lefeksznek, vagy sokáig nyitva tartják a szemüket, mert tudni akarják, milyen elaludni, vagy gondolkodnak, különféle dolgokon gondolkodnak, töprengenek, vagy egyáltalán nem tudnak elaludni. Lusták és magolósok, akik semmin, vagy ritkán nevetnek, engedelmesek vagy makacsok, mint a szamár, akiket szeret vagy nem szeret az osztály; akik mindig mindent megúsznak, és ötöst kapnak, ha nem is tudják a leckét – a bátrak és félénkek, a radikálisok és békések – hazugok és igazmondók – az akarók és nem akarók, a jól vagy rosszul sűgők – az iskola és gyerekbálok hercegei és hamupipőkéi; – akik „büszkeséget vagy szégyent hoznak szüleikre”.

Mennek a számításból, véletlenül, szerelemből, szánalomból vagy kötelességből házasodottak gyermekei – az összeillő vagy nem illő, látszatboldog és boldogtalan házaspároké – a szülők beleegyezésével vagy anélkül kötött házasságokból született gyermekek – ahol az apa kapott, vagy nem kapott, vagy elvesztette a hozományt, vagy csak ígérték neki. Azon házasságok gyermekei, ahol az apa kártyás, nőcsábász – a mama pedig szereti őt és éjszakánként sír, vagy a mama vendégeket fogad, és az apa visel gondot mindenre; ahol a mama vagy az apa beteg vagy csüggedt vagy ideges – ahol a szülők veszekednek, egyikük fősvény, a másik pazarló; ahol a nővér most jegyezte el magát, vagy tegnap született a kisöcs; – a régóta várt és örömmel fogadott, vagy vonakodva fogadott, gondatlanságból fogant gyermekek – akikkel aztán már semmit sem lehetett tenni.

Mennek és kiszámítják, hogy ma miből fognak biztosan vagy talán felelni, hogy kihívják-e őket osztályzatot javítani, hogy a beteg tanár meggyógyult-e és bejön-e az órára, és hogy milyen kedve lesz. Mennek és beszélgetnek a kemény és jámbor, igazságos és igazságtalan tanárokról, azokról, akik maguk is sokat vagy semmit nem tudnak.

Mennek a gyermekek, akiket nagy erőfeszítéssel vagy szokásból taníttatnak. Mennek – akiknek van, vagy nincs saját szobájuk, akik a szalonban, a hálószobában, egyedül vagy a testvérükkel tanulnak, akiknek „rutinos és energikus” korrepetitor segít, vagy egyedül kell boldogulniuk; Akik zongorázni és „nyelveket” tanulnak, vagy reszketnek, hogy a tanárnő megint beír a kiskönyvbe; ahol van vagy nincs szalon, komornyik, van, aki „mindent megcsinál”, vagy egyáltalán nincs cseléd; akik ötösért egy rubelt, elégtelenért pedig – vesszőzést kapnak az apjuktól. Akik póniról vagy hírnévről, új ruháról, vagy – a női függetlenségről ábrándoznak...

Micsoda gyerektömeg, emberek micsoda hosszú sora, leendő orvosok, technikusok, elsőbálos cédák, szakácsok és aktivisták, papok, ügyvédek, örült zsenik, háziurak, züllöttek, hangadók, álmodozók micsoda végtelen serege; tyúkeszű pletykafészek, képmutató filantrópok, karrieristák, a legkülönbélebb szakmák képviselői és a gazemberek. És megannyi könny, és megannyi elvesztegetett élet.

Mennek – akik gátlástalanul törtetni fognak – és azok, akiket elsőként törnek meg a gondok; akik úgy sétálnak át az életen, mint egy plüssel borított szalonon, vagy akiknek mélyebbre hatol a tekintetük – mélyebbre és még mélyebbre – és felemelik szemüket, és meglátják a csillagot. És a csillag felé vágynak majd repülni – de visszafordulnak, mert minél magasabb, annál sötétebb és hidegebb lesz, a disznóólban pedig, habár fülledt, de meleg van – és mennek azok is, akik nem hátrálnak meg félúton.

*

Bronek elhozta nekem egyik művét, amelynek címe: *Ifjúság*. El akarja küldeni a „Ziarno”⁴³-ba, de tudni szeretné, hogy elfogadják-e.

Felolvasott nekem belőle:

---

⁴³ *Ziarno* – varsói napilap

„Ifjúság – hej – ifjúság!... Mennyi hatalom, mennyi erő rejlik e rövid, ám megannyi tartalommal bíró szóban. Hej, ti büszkék, belenéztetek-e már egy ifjú kebelébe, tudjátok-e, mi az ifjúság, amikor buzog, belenéztetek-e már a pokolba, amely egy hetedikes tanuló lelkében tombol? Vihar lakozik benne, mely magával ragad fenséges borzalmával.

A túláradó erő tajtékzó hullámként ömlik ki a folyómederből, és őrült iramban magával ragad mindent, ami az útjába kerül, és zúgva, dübörögve, rikoltó zsvajjal rohan a messzeségbe. Az ifjúság – tombolás. A mértéktelen erő szétszakítja a gyenge mellkast, a lelkesedés, a láz – ember egész lényét megrázza; a felgerjesztett lélek óriásként rázza meg a törpe testet – és szétmorzsolja a láncokat.

A fantázia, ihlet, képzelet – az ifjúra Ikarosz szárnyait tűzi, és ő úgy rohan meggondolatlanul a nap felé, mint egy éjjeli lepke, akit elvakít a fény: Ó, mily szép ez az utazás a képzelet szárnyain, mely föl, fölrepít a magasba!!! Nincsenek akadályok, nincsenek viszontagságok – semmi sem tarthatja vissza a merészt. Hah! Íme, felkapaszkodott a szikla csúcsára, és mosolyogva tekint a mélységbe, és íme, máris suhan tovább, magasabbra. Fogytán a levegő, de mit bánja ő! Maga mögött hagyja a Holdat és a Napot, de mi köze a Földhöz, mi köze ehhez a végtelen űrbe vetett porszemhez, e titokzatos erő által hajtott morzsához – neki, akié az egész világmindenség!

Micsoda? Ott, a Földön élni? Soha! Szűkös ott neki, fullasztó ott neki; neki a végtelenre van szüksége...

Hová vágtatsz, ifjú lélek, mi vonz a magasba, nem fáraszt ez az őrült utazás?

Ha-ha! Fáraszt? Mit jelent e szó? Ó, nem! A fáradtság – nem az ifjúság szava.

Végül visszatér a Földre, nem megpihenni, hanem csak úgy.

Vajon nem ezért tértél-e vissza a Földre, ifjú lélek, mert lehúz a tested, nem kényszerből jöttél-e vissza?

Muszáj? Mit jelent e szó? Az ifjúság nem ismeri a muszájt. Csak azt tudja, mit jelent: akarni! Azt mondom a Napnak: „állj”, s ő rögvést megáll; azt mondom a mennydörgésnek s a szélnek: „hallgassatok”, s rögvést elnémulnak; azt mondom a tengernek: „csillapodj”, s a dühöngő, tomboló tajtékok a lábam elé omlanak, mint tigrisek a hódító lábai elé...

Ám itt úszik egy fekete felhő. Mi ez? A szomorúság, a vágyakozás. Íme, a felhő a lába előtt fekszik, de felemelkedik és körülöleli; íme, már a nyakáig ér, megérinti az állát, eltakarja a szemét... Ó, mily szomorú.

Ha-ha! Ábrándok. Ó, nem helyettesítik a valóságot. Miért merészkedjünk elvarázsolt vidékekre, hogy aztán fájdalomtól átdöfött szívvel újra visszazuhanjunk a Földre? Miért hordjuk az optimizmus rózsaszínű szemüvegét, ha a világ azt kővel dobálja? Miért szeressünk és idealizáljuk a vágyat, ami nem mást, mint a szerelem? Mi értelme tanulni, csak azért, hogy évekkel később rájöjjünk, hogy az ember nem képes többet tudni, mert ez nem lehetséges? Hinni az ideálokban? Amikor mindenki azt mondja: „nincsenek ideálok”.

Takarodj, fekete felhő! Ússz, csónakom, ragadj magaddal, ússz újra a végtelenbe, én majd evezek. Mi a varázshajó neve?

Fantázia. És az evezőké? Ábrándok. És törékeny csónakomban ismét belevetem magam a világegyetem örvényébe, nem törődve vele, hogy elveszíthetem az egyensúlyom, és belezuhanhatok a Nap izzó ölébe, és eléghetek...”

A fiú szeme lángolt. Pír öntötte el napbarnított arcát. Hátrasimítottam a haját, és megcsókoltam a homlokát.

– Ábrándozol, Bronek! – suttogtam.

A fiú szorosan megragadta a kezemet, körmeit belémélyesztette, és fájdalmasan kérdő szemmel tekintett rám.

– Ábrándozol, Bronek – ismételtem. – Nagyon rossz, hogy ábrándozol. Nem szabad ábrándozni. Isten megharagszik. Isten nem engedi. Ábrándozni bűn, Bronek – bűn.

Lehorgasztotta a fejét.

– Tudod, mit fognak válaszolni neked és a „Ziarno”-ban, és mindenütt... mindenütt?

– Mit? – kérdezte hirtelen.

– Hogy az *lfjúság*-od nem nyomtatásba való.

– Miért? Ennyire rossz?

– Nem rossz, Bronek, de kidolgozatlan, ügyetlen, utánzó, érzéketlen, mesterkéltné. Diák-frázisok gyűjteménye. De ebben van a te lelked, amely nyüzsg, kutat, amely sokat fog szenvedni... Nem, Bronek – a Nap nem áll meg, ha te, – az ifjú, azt mondod neki: „állj”; a mennydörgés nem hallgat

el, ha azt mondod neki: „hallgass”. Ez csak a versekben van így, a szép versekben, de az életben nem.

– Tudom – mondta tompán.

– Szegény gyermek vagy te.

Egyre erősebben szorította a kezemet.

– Akarsz egy jó baráttra lelni bennem, Bronek?

– Igen.

– De vannak olyan titkaid, amiket nem bízna senkire – igaz?

– Igen.

– Még rám sem?

– Még önre sem...

– Bronek, te onanizálsz – mondtam gyorsan.

– Nem! – rázkódott össze, lehajtva a fejét.

– És hírnévről álmodozol, mert azt hiszed, hogy hamarosan elvisz a tudóvész vagy megőrülsz – fejeztem be.

– És akkor mi van? – súgta, fürkészve a szemembe nézve.

– Semmi. Ez nem igaz... Csak kell, hogy legyen valakid, akiben megbízol – hogy ne legyél egyedül – hogy ne legyél árva.

Ebben a pillanatban belépett Wacek.

Meggyújtotta a lámpát.

Bronek sietve kiment.

A kanapéra vettem magam.

A cinikusan kiegyensúlyozott Wacek félhangon tanulni kezdett, tízszer ismételve ugyanazokat a neveket: *trochanter major*, *trochantar minor*, *fossa trochanterica*, *crista intertrochanterica*⁴⁴.

Mintha kalapáccsal csapkodták volna a fejemet.

– Wacekem, lehetne halkabban?

Ügyet sem vetett a kérésemre. Nem érezte át az állapotomat. Egészséges, paraszti természet.

– Kolléga, iszik egy teát?

– Köszönöm. Már megkínált anatómiával.

– Apám keményen dolgozik a taníttatásomért.

– Igen... igen. Tanulni muszáj – erősítettem meg.

Furcsán visszataszítónak tűnt számomra.

---

⁴⁴ *trochanter major*, *minor* (latin, med.) – anatómiai szakkifejezések: a nagy és kis csípőcsont, a combcsont részei.

– Nincs jó kedve a kollégának – próbált társalogni.
Nem válaszoltam.

– Sokáig tervez még nálam lakni?
– Amíg az anyósa megengedi.
– Kolléga, kérem, ne gúnyolódjon rajtam.
– Ön nevetséges, Waclaw úr...
– Tudom...
– Holnap, vagy akár ma is elbúcsúzhatom, teljes szívemből megköszönve vendégszeretetét.
– Nem akarom, hogy elköltözzön, csak ne bosszantson.
– Én bosszantom önt?
– Ön nem ismer engem. Ön nevet, amikor imádkozom. Ez aljas!
– Valóban?
– Aljas és hitvány. Mit ad az imámért?
– Nem seftelek ezzel az áruval – válaszoltam brutálisan. És Wacek hirtelen elsírta magát.
– Wacek, ne sírj. Wacek, az Isten szerelmére, ne sírj. Hisz pontosan tudom, hogy disznó vagyok. Bosszant, hogy egészséges vagy, hogy dolgozol, hogy van életcélod, hogy igyekszel. És ezért bosszantalak.
– Nem igaz. Tudom, hogy ostoba vagyok, hogy műveletlen vagyok, hogy nevetséges vagyok – és ez fáj.
Nem bírtam tovább.
Felkaptam a kabátomat és a kalapomat, és elszöktem vodkázni.
Egy hete sokat iszom.
Van valami nyugtalanító sötétség ebben az egészben, valami furcsa gyötrelem, sejtelem, hogy ez így már nem mehet sokáig...
A lélek vonyít, mint a kutya, megsejtve a halált.

A REGÉNY ELSŐ FEJEZETE

Messieurs et mesdames! Ami lefordítva annyit tesz: uraim és hölgyeim, mielőtt elkennék, szólok hová pottyantsák: bele és ne mellé...! Aki nem ismeri az efféle rigmusokat, nem tudja, mi a népköltészet... Vagyis: járj gyakran szeparékba, és olvasd el a tükrökre írt apróbetűket – mert a nép – a lényeg; – Ugye, Lolka?

– No – beszélj csak – beszélj tovább.

– Hallgasson, aki nem marha... Lolka finom természet, félig-meddig szűz, de nem úgy, mint az orléans-i – ha kívánod, hogy ékesszólásom gyöngyeit eléd szórjam, akkor emeld fel a lábad jobban... Franek pedig hozasson „noch sampányt”⁴⁵.

– Franek alszik.

– Neeeeem – nem is alszom – szom – om – m. Csak csontrészeg vagyok – hagyok – fagyok.

– Gyokk – ok – óóó.

– Gyokk – ok – óóó!...

– Ne ordibáljatok, a francba!...

– Pincér! Három üveggel a „miénkből”.

– Igenis, nagyságos úr.

– Hallgassák csak: nagyságos úr. Ez a marha tényleg azt hiszi, hogy megházasodom „mit Salcie Apfelgold”⁴⁶.

– Mert megnősz.

– Lolka, hogy én mennyire szeretem az erényeidet; Lolka, hogy én mennyire tisztellek hatodízigen... Lolka, te nem ismeresz engem teljes valómban, csak bizonyos részemet ismered... Lolka, hidd el, nekem vannak elveim.

– Veim – eim – im!

– Látod, Lolka, cukorfalat. Nabukodonozor csecsebecséje, vízilovak ábrándja, paleontológusok káprázata – hogy is vehetném el Salcie Apfelgoldot, s aztán ülhetnék itt veled a szeparében; inkább előbb ülök veled a szeparében; és csak utána... nem veszek el egy zsidó némbert.

– Émbert – bert – mert – ert.

---

⁴⁵ *noch (bémet)* – még (t.i.) pezsgőt

⁴⁶ *Mit Salcie Apfelgold* – Salcie Apfeldgolddal (német), vagyis elveszem feleségül. (*a ford.*)

- Bert – mert – eeeert.
- Ne ordibáljatok, a francba!
- Csöndet, tacskók.
- Csönd!... Lolka azt akarja, hogy csöndben legyetek!... Mert, látod, Lolka, ezek az itt összegyűlt majmok mind egy csókkal eladnák magukat Salusának „kettőszázezerért »mit« nagyon finom, hosszú életjáradékkal” – de én neeem!
- Eeeeeee.
- Azt mondom, nem.
- És a nagynak könnyes a szeme.
- Valóban, könnyes.
- Szóval látod, Lolka, matrózok matrónája, mondok neked egy viccet, csak azt nem tudom, hogy a „Bocian”-ból vagy a „Kronika Rodzinná⁴⁷”-ból.
- Ismétled magad.
- Te meg fogd be a pofád.
- Nem a pofám, hanem: a lovakat.
- Szóval látod, Lolka, nem akarok nőszülni, mert egyrészt plátóian szeretlek, másrészt mert a címerem túl kicsi az orrához képest.
- Épest– pest – est.
- Aaaa.
- Harmadrészt, Lolka, mert hitközségi lábai vannak.
- Annak – nak – aaaak.
- Lolka, te finom vagy – meg fogsz érteni... Mert látod, Lolka, kétezerféle láb van – különböző lábak vannak.
- Ó, beszélj – beszélj... nyamm, nyamm, nyamm...
- Látod, Lolka, vannak pajkos lábak – látod, Lolka, vannak nemes lábak – látod, Lolka, vannak szeszélyes, krampuszos lábak – démoni, sátáni, ragyogó, elmélázó lábak – látod, Lolka, vannak ideges, csábító, büszke, kifinomult és lenéző lábak – szenvedélyesek és gyengédek – és bizonyos pillanatokban mindnek megvan a maga bája... De a kereskedő, parvenü lábak – Salcie Apfelgold kisasszony csülkei – brrr!
- Lolka, olyan arcot vágysz, mintha nem akarnád érteni.

---

⁴⁷ *Bocian* – krakkói vicclap, *Kronika Rodzinná* – lengyel katolikus hetilap, mindkettő a századforuló éveiben jelent meg.

- Lolka, ne ess zavarba: végy egy nagy levegőt, akkor talán elpirulsz.
- Lolka, legalább adj egy csókot.
- Fel, Lolka! Éljen Lolka!
- Bravó!... A mi Lolkánk!... A miénk!
- Iénk – énk – ééénk.
- Aki megszólja Lolkát – elvágom a torkát, torkát, torkát...
- „Ha nem lett volna a gyermekek imája...”⁴⁸

Cím: *A szalon gyermeke*. Kicsit a „Petit Parisien” vagy a „Lecture pour tous”⁴⁹ kalandregényeinek mintájára. Egyébként pedig – botorság – és éjszakánként nem tudok aludni miatta.

---

⁴⁸ Részlet Adam Mickiewicz *Papa hazatér* című verséből.

⁴⁹ *Petit Parisien* – párizsi társadalmi-irodalmi folyóirat, *Lecture pour tous* – regényeket közlő illusztrált francia folyóirat, mindkettő a századforduló éveiben jelent meg.

JURAS NEM TUDTA

Lerészegedni – lerészegedni – lerészegedni!

Nyüzsgés. Fülledtség – egy harmadosztályú étkezdében...

Sárga koponyáján ősz hajtincsek fehérленek. Remegő ujjakkal tapogatózik a zsebében; elővesz egy törött cigarettát – megnyálazta –, és ujjai közt sodorgatva a cigaretta végét megpróbálja beletuszkolni a szipkába. A dohány rászóródik csomós szakállára.

– Megengedi?

– Hogyne, uram, köszönöm... Régebben szivaroztam is, de most nincs meg a *nervu rerum*⁵⁰ – érti? – Mert én hivatásom és tehetségem szerint hegedűművész vagyok, a varsói zenekonzervatórium egykori díjazottja. Barcewiczet⁵¹ ismeri, ugye? Híresség – egy csillag – csillag a csillagok felett. És Michałowski is, és Noskowski⁵² szintén! – De rólam nem hallott – mi? – Mert én, uram – hohó!... Ó, látja: gyufa? – Kivágták a fát, pálcikákat faragtak, ként öntöttek a tetejére – és egy dobozba tették. És pedig most megdörzsölöm a ként – így, ni – meggyújtom a cigarettát – így, ni – a gyufát a földre, aztán a szemetesbe – mert a feje már leégett: nincs rajta kén, mert az már leégett. Ki a szemétbe... Szép kis bűvészmutatvány – mi? És megrögzötten néz.

– Hé, pincér! Hozzon egy tölcsért a büféből.

A pincér odahajol hozzá, és valamit a fülébe súg.

– Ostoba vagy... Nem a te tuskó dolgod... Hozd a tölcsért, ha mondom – elég legyen ennyi... Attól fél, hogy rá akarom venni magát valamire.

– Nem, persze, én... Nem ismerek itt senkit... És nem kellemes egyedül inni... Még egy pohárral, kérem...

– Nos, látja, uram: egy tölcsér... Látszólag semmiség, mégis éppen ebben rejlik az élet és létezés legfőbb filozófiája. Csak ezt kell látni, nézni és érteni kell... Nézze: egy tölcsér, ugye? Csakhogy ön itt van fent, ahol széles, erre pedig a tölcsér egyre mélyebb és egyre szűkebb. És ezt hívják halcsapdának... Mert a halcsapda, uram, egy ilyen tölcsér a hálóban, és a

---

⁵⁰ „*nervu rerum*” (pontosabban: *nervus rerum*, latin) – a dolgok mozgatója, azaz a pénz.

⁵¹ Stanislaw Barcewicz (1858-1929) – hegedűvirtuóz, a varsói opera elsőhegedűse, a Zeneintézet professzora.

⁵² Aleksander Michałowski (1851-1938) és Zygmunt Noskowski (1946-1909) – a századforduló neves lengyel zeneművészei, tanárai.

háló! – maga az élet, a lét... A víz sodorja a halat – és a hal a fejével a hálóba ütközik: bármerre mozog, ott a háló – a víz pedig sodorja, sodorja... És a hal ide-oda vergődik – mígnem talál egy kis ablakot – és az az ablak: maga a halcsapda tölcseré. És ha egyszer beleesik, akkor elúszik a végéig, mert azt hiszi, hogy van ott egy nyílás, ehelyett a halcsapda van ott – hahaha! – és vége... Szép kis bűvészmutatvány, mi?

És ködös szemmel nevet, iszákosan, reményvesztetten.

– Tudom, mit gondol magában, de nem érdekel... Én nem törődöm semmivel, mert én a lét és élet filozófusa vagyok... mert nekem saját akaratom és gondolatom van... Emlékszik a gyufás trükkre?... Én mindent tudok és mindent értek, és pontosan úgy értem, ahogyan érteni kell... Barcewicz legyen Barcewicz, én pedig én vagyok – és ennyi... Egyet mondok csak magának: a világ – az emberiség, az emberiség pedig – az iszákos lelke; az iszákos lelkében újfent ott a világ – és így tovább és így tovább és így tovább... És ezért vagyok én én, és soha nem alázodom meg, mert a büszkeség filozófiája van a lelkemben, a szívemben és a kiégett fejemben... – itt, ni, itt.. Szép kis bűvészmutatvány – mi?

És ujjával gépiesen kocogtatta a ráncos, barna bőrt nagy, kopasz koponyáján.

Egyre nyomatékosabban hangzik fel a tulajdonos és a személyzet felszólítása, hogy szedjük a sátorfánkat. Egy konstábler áll az ajtóban. A terem kiürül.

– Ha ön irodalmár, bizonyára ismerte a néhai Kośmińskit.⁵³ Kár érte, mert ő *ember* volt. Érti: *ember*. Úgy volt, hogy ír rólam, de... leégett a kén... Mert írni és írni nem ugyanannyit jelent. Ír az egyik, és égnek áll az ember haja. Egy ilyen *Bolygó zsidó* vagy *Monte Christo*, vagy itt a világ legnagyobb írója és irodalmára Henryk Sienkiewicz, vagy váteszünk és mesterünk Adam Mickiewicz... Én mindent megmutathatok önnek, a pincéktől a legmesésebb palotáig – és csak aztán ragadjon tollat – és írjon az embereknek és nemzedékeknek...

Felhők hömpölyögnek az égen. Sötét van és magány – és fagy – és fülledtség – és nehéz, szinte agyonnyom.

– Jöjjön uram, iszunk még egyet... Ha itt zárnak, máshol nyitva van – így van ez mindennel.

---

⁵³ Paweł Kośmiński (1860-1896) – lengyel vígjátékíró, költő, színész, a *Kolce* szerkesztőségi titkára.

Hej, leányka, leányka, leányka
Öled – két csillag.

Belecsípett a mellettünk elhaladó lányba.

– Tűnés, te piás!...

– Micsodaaa? Mit mondtál?... Gyere ide, te szukafattya, hallod?... Gyere ide, te rabszolga, amikor egy fér... fi... szólít... Érted, szukafattya... – fér... fi... – én – fér... fi...

– Hagyja őt békén.

– Maga csak ne védje... Maga azt hiszi, hogy a nő – micsoda? Tudta, hogy egy rubelem sincs, hát azt mondja: tűnés... Én tudom – mindent tudok – hohó!... A becsület egy rubel – a szerelem két rubel, az erény és a hűség, ó, hohó! – az összességében már hat zloty húsz groszy... Nem mondom: legyen, ahogy van – de ezt elmondom magának.

Megállt – nehézkesen, erőtlenül nekidőlt a lámpaoszlopnak.

– Csak annyit jegyezzen meg: hogy az emberi lélek lehet, amilyen csak akar – akármilyen férges, akármilyen rothadt, akármilyen rossz –, lényeg, hogy ne bűzösödjék meg – mert akkor már semmi sem segít –, akkor már minden odalett és minden elveszett.

Megyünk a Nowy Świat utcán.

– Ó, látja uram: elhajtott mellettünk egy gumikerekű lovaskocsi, és összefröcskölt bennünket sárral. És ezt már megírták az újságok és az összes lap. Márpedig ha a bérkocsisnak adnak egy rubelt, akkor hajt. Érti: egy rubelt? – Ezen aztán nevetni és sírni kell – ezt hívják aztán Szodomának. Én pedig az a sóbálvány vagyok, aki nézi ezt az egészet. Mert nézzen csak ide.

Kört írt le a kezével.

– Látja ezeket a házakat? Millió és millió ilyen ház van. – És kik laknak bennük? – Emberek. – És mire gondolnak? A boldogságra. – És mi lesz ötven év múlva? – Házak. És a házakban? – Emberek. – És mire fognak gondolni? – A boldogságra. – És mi lesz száz év múlva? – Házak. – És mire fognak gondolni bennük? – A boldogságra. – És mi lesz kétszáz év múlva? – Meg kell érteni a filozófiát és az életet.

Két sor lámpaoszlop és két sor halott ház, fekete ablakkockákkal – vég nélkül nyúlnak a távolba.

– Látja ezt a szobrot? Ez Kopernikusz; ez a fény, a tudomány és a tudás. Ez pedig itt a templom és a kereszt – ez a hit. És a kettő közt itt az utca; – miiii? – Én őszinte katolikus vagyok. Szép kis bűvészműtárgy – igaz? Keresztet vetett, lehorgasztotta a fejét, meggörnyedt, és tehetetlen, gépies léptekkel haladt tovább.

– Ez pedig itt az egyetem: az akadémikusok és a diákok – a doktorok és mérnökök. – Ezek pedig itt a paloták és az arisztokrácia. Aztán itt van a Bristol⁵⁴ – a technológia és az ipar. Mindent el tudok magyarázni önnek, csak nézzen és figyeljen.

Megállt.

– És itt van honfitársaink emlékműve Adamnak⁵⁵, az alkotónak; ez a szív és költészet csúcsa – ez a legmagasabb csúcs.

És állt ott fedetlen fővel, görnyedten, alázatosan, a rongyaiban, miközben az iszákos, viaszos koponyájára hulló nehéz esőcseppek megcsillantak az utcai kandeláberek homályos fényében.

– Ez pedig a „*res [sacra] miser*” ami azt jelenti, hogy „szerecsd felebarátodat”. Önnek értenie kellene engem.

Kellemetlen, kábult nevetést hallat.

– Ez pedig az Óváros: a züllöttség, a nyomor és a sötétség. És itt is vagyunk rögvest: ez nyitva van. Mondom magának, hogy nyitva van.

Becsöngetett a ház kapuján.

Fekete folyosó. Alacsony ajtó.

Piszkos szoba. Az asztalnál nyolc különböző korú férfi ül. A helyiségben maró füstfelleg terjeng.

– Íme, az odú alja: itt megtekintheti az összeomlást és az erkölcsi nyomort – és megéri az igazi filozófiát.

– Művész, ne majomkodj, no! Inkább hozz piát. Hé, csálinger⁵⁶: tíz fehéret⁵⁷. A peregrinus⁵⁸ fizeti. Maga nem idevalósi?

– Én? Ja, igen: nem idevalósi – teljesen nem ide. Én, látják, uraim – én nem tudom, hogy mondjam, azaz nem tudom, hogy megértik-e?

– Mit ne értenénk: mi mindent értünk.

---

⁵⁴ Bristol – előkelő szálloda Varsó óvárosában.

⁵⁵ Adam Mickiewicz szobra Varsó óvárosában. (*a ford.*)

⁵⁶ Csálinger (szleng) – pincér.

⁵⁷ Fehér (szleng) – a tiszta szesszel félig feltöltött tea.

⁵⁸ Peregrinus (szleng) – idegen, jöttment.

Arcán ravaszság és gonoszság.

– Én, látják, uraim, vagyis az apám – gazdag, kérem, uraim: szappan- és parfümgyára van.

– És bizonyára fukar is? Penge⁵⁹! Mindjárt üzletet is köthetünk... Magának valószínűleg pénzre van szüksége – mi? Elmehetünk a zsidóhoz; maga aláírja a váltót, és lesz pénz... Na, igyunk... Művész – mi újság a világban? Te – Barcewicz – alszol? Mikor adsz koncertet a Filharmóniában?

A „Művész” előhúzott zsebéből egy elrongyolt és zsíros régi újságot, kivett belőle egy megfakult fényképet és némán átadta nekem.

A fényképen egy fiú látható; a fiú hegedűt tart a kezében. Egy derűs, gondtalan gyermekalak.

– Ó a fia?

Megrázta a fejét. Kivette a kezemből a fényképet, óvatosan ráncos tenyerébe tette, és sokáig bámulta.

– Nem, ez nem a fiam. – Nem, nem – nem a fiam. – Ez a kis Juraś én vagyok – én magam vagyok – Igen, igen. – Most más vagyok – mi?

És gyöngéden, dédelgetőn, küszködve beszélt:

– Az én kis Juraśom, az én kicsikém – szegény kicsinyem. – Juraś nem tud semmit... Juraś nem ért semmit... Szegény babuska semmit sem tudott. – Juraś nem tudta, de én most már mindent tudok – az egész filozófiát értem. – A francba – az egész életet!

Kezével eltakarta a homlokát, és ráncos ujjain könnyek gördültek végig. – Remegett – zokogott.

– Ki ez az ember? – kérdeztem ijedten.

– Terem a fajtájából elég... nem lézengenek tömegével a purgatóriumainkban?

– De hát sír!

– És maga azt hiszi, hogy ő az, aki sír: a vodka az, aki sír... Szegény ördög Barcewicz – egy pipogya... Itt kunyerál, ott elissza – és penge!... Te, művész, kuss... Na, mi lesz az üzletünkkel?

– Mivel?

– Na, hát a pénzzel.

– Nem akarom.

– Fél az apjától?... Rögtön láttam, hogy még kezdő, de a művész majd kiképzzi magát: ő ért a filozófiához.

---

⁵⁹ Penge (szleng) – rendben, jól van.

Félelmetesen éreztem magam e Morlock-emberek⁶⁰ között.

– Akkor esetleg holnap?

– Miért holnap? Egy zsidó a legvastagabb tollpaplany alól is kibúvik az üzlet reményében... Na?

– Nem akarom! – Mondtam akarateróm utolsó leheletével.

– Akkor nem... Azt hiszi tán, hogy mi rögtön meggazdagszunk magán?... Nem vagyunk pénzsűkében... Ha nincs, majd lesz... Jön még maga ide hozzánk... Fizet-e, mert ha nem, akkor nem kell: úgylis meghitelezik nekünk!

Fizettem és elszaladtam.

Oly sok idő telt el a tegnap és a ma között.

Csukott szemmel sétáltam, egyszerre öt, tíz, tizenöt lépést: Olyan kényelmes: az ember nem gondol másra, csak arra, hogy ne üsse be a fejét egy lámpaoszlopba.

Ököllem az ajtóra csaptam.

– Ki az a barom? – hangzott fel Janek hangja.

– Én vagyok az! Nyisd ki.

– Ó, te vagy az... Nem lehet... Várj!

– Ne engedje be – hallottam egy lány hangját.

A sötét szoba résnyire nyitott ajtajában Janek állt neglizsében.

– Menj Rozkraczejtohoz... Jött egy leveled. Be vagy állva?... Nem tudtam, hová tűntél... Várj: mindjárt odaadom.

Levél anyámtól. – Igaz is: van egy anyám.

A litván megörült: ő mindig mindennek örül.

– Ön kimerült, úgyhogy feküdjék az ágyra, én majd a kanapéra.

– Nem akarok: aludjon az ágyban.

– De én, látja, még szívesebben is alszom a kanapén.

– Nem akarom, érti? Ne kínozzon... Ne kínozzon, mert kiugrom az ablakon... Feküdjön le és aludjon.

Hallgatott rám.

Leültem a kanapéra, odahúztam magamhoz a gyertyát.

---

⁶⁰ Morlock – H. George Wells *Az időgép* című regényében morlock-oknak nevezték az emberi faj azon részét, akik a föld alatt éltek, keményen dolgoztak, és tetemeikből táplálkoztak.

„Drága fiam! Hidd el, hogy rosszul cselekszel. Nem akarok szemrehányásokat tenni, mert nem tudom, miről beszélgettetek akkor apáddal. De ha tudnád, mi folyik itt minálunk, akkor megszánál bennünket. Mert te nem tudhatod, milyen érzés szülői érzelmeket táplálni a gyermeked iránt”.

És egy huszonöt rubeles.

Eloltottam a gyertyát.

– Hallgasson ide: nekem két párnám van. Ne haragudjon: én úgy kedvelem magát.

– Akkor házasodjon meg, és akkor táplálhat szülői érzelmeket a gyermeke iránt.

– Adjak egy párnát?

– Nem.

Visszafordult a fal felé, és felsóhajtott.

Zúgó fej, lüktető halánték.

„Mi lesz száz év múlva? – Házak. – És azokban a házakban? – Emberek. – Mi a boldogság? – Mi a halál? – Mi az élet?”

És újfent:

– Minek?

„Szegény Juraś... Juraś nem tudta, de én mindent tudok – mindent tudok”.

Feladtam egy újabb hirdetést:

„Szerény igényű korrepetitor koszt-kvártélyos állást keres vidéken; és minden feltételt elfogad”. Érkezett egy ajánlat:

„Olvastam, hogy egy *hejjet* keres, úgyszólván *elgyühetne* hozzám, mert nekem *ippen* szerény igényekre van szükségem a gyerekek mellé”.

A név és a cím alá vastag betűkkel odaírták:

Háztulajdonos.

KOSZTKVÁRTÉLY

Aki megfontoltan alakítja életét – mondja kenyéradóm –, mindig eléri a *magáját*: öregkorában mindig lesz egy pohár vodkája és egy szelet kenyere. Kétkezi munkával kezdtem, *oszt* háztulajdonos vagyok. De megfontolásnak lennie kell, nem úgy, mint mindenki másnak, aki *máma* eszik-iszik, s nincs gondja a holnapra.

Kertész volt – dolgozott és takarékoskodott.

Feleségül vett egy nála idősebb, ám gyermektelen és pénzes özvegyasszonyt. Összeadták az anyagiakat, és vettek egy kertet, amit aztán becseréltek egy telekre. Felszökött a telkek ára Wolában⁶¹; eladták a felét, a saját részükön pedig építettek egy faházat, egy kovácsműhelyt és egy istállót – és ezek bevételeiből élnek.

Nem élt léha életet, nem lézengett, mint a többiek, így hát egészséges, van három gyermeke – és taníttatni akarja őket, mert a tanulás megnyitja az ember előtt a világot.

Az egyik szobát én foglalom el a fiúkkal, a másik – az övék, Maniával – mert nem jó a lánynak egy szobában aludni a fiúkkal: mert egy lánynak szerénységből sosem elég.

– Tisztelem a tudományt – mondja –, mert manapság nehezen boldogul az ember a világban tudomány nélkül. Az Úristen megsegített a becsületes életemért, miért ne könnyíteném meg az utat a gyermekeim számára? – Mindent megveszek, amire szükség lesz a tanuláshoz; ne sajnáljon tőlük semmit. Inkább koplalok, de a füzetekkel nem fukarkodom; írjanak sokat, hogy megszokja a kezük az írást.

Mosnak rám, kapok fedelet a fejem fölé, egy asztalt és öt rubelt havonta.

– Ha látom, hogy becsülettel teszi a dolgát, én magam emelem meg a bérét. – Mert járt ide a gyerekekhez egy tanár, de túl öreg volt, és nem tudott jól oroszul. A másikat, a diákot meg nem akarták hallgatni. Mert erős kézzel kell bánni velük: nincs mit ámítani őket, engedményeket tenni.

– És zongoraórákat tudna adni? – kérdezi a felesége.

– A zongora mellékes, fő, hogy a *gimnázjumba* felvegyék őket. Lakik itt a padlásszobában egy nő, – *oszt tanítgassa* őket. Száz rubelért adódott egy külföldi zongora, kétpedálos, de inkább tanuljanak másikon, mert a jó zongorát *elroncsa* a gyakorlás.

---

⁶¹ Wola – Varsó egyik kerülete (*a ford.*)

Wicuúst ügyvédnek szánják, mert egy ügyvéd – elég csak egyetlen amerikai örökség –, máris kap vagy száz- vagy kétszáz ezret. A mérnök is jó, de az mindig munkás marad, mert neki is fűtyszóra be kell mennie a gyárba, mint a többieknek. Oleś még kicsi; állítólag a papsághoz van kedve – s a papnak is jó dolga van – szó se róla – de ez még alakulhat. Maniának pedig mindenhez értenie kell, hogy finomodjék, aztán majd ha férjhez megy – hogy ujjal ne mutogasson rá a férje családja.

Eszményien jók hozzám, unalomig igyekeznek minden kívánságomat kitalálni. A rátarti háziúr túlságosan is engedékeny; a harsány asszony lábujjhegyen jár, és suttogva beszél, amikor órát tartok. Zúgolódás és habozás nélkül átengedték nekem és a gyermekeknek az első helyet a házban.

A gyermekek boldogságáért!

És hisznek, oly mélyen hisznek, rendületlenül.

Elviselhetetlenül forog körbe-körbe az élet ördögi malma. – Sajnálom őket, sajnálom őket – szomorú...

Hatkor kelek, mint mindenki más – habár kérték, hogy aludjak kilencig –, mert bizonyára ezt szoktam meg. Egy agyagtálban mosakszom, noha oda akarták adni nekem a díszként szolgáló fajansz mosdótálat és kancsót. A konyhában a többiekkel együtt iszom a teát, bár a szobában akarták felszolgálni nekem, mert „bizonyára ezt szoktam meg”.

Gyötörnek a kíváncsiságukkal. Ritkán osztok meg bármit a személyemmel kapcsolatban.

Nyolc órakor kezdődik az óra.

A gyermekek egészségesek, egyszerűek – a holnap emberei. Van bennük egyfajta kellemetlen józan ész, ám önzetlen gondolkodás, érzékenység egy csöpp sem.

Imádkoznak, mert a vén boszorkány – a csontlábú – elviszi a gyerekeket, akik nem mondanak imát. Tanulnak, mert félnek az apjuk szíjától, mert a mama lekváros derelyét ígért nekik vasárnapra, mert Wicuś hintón akar utazni, mert Mania tizenkét francia szóval lenyűgözi őket az udvaron. – Az órákon tompák, bambák, tanulás után – élesen vág az agyuk és valahogy leleményesen érettek.

Tizenkettőkor ebéd.

Ők, a szülők, ebéd előtt isznak egy kupica vodkát; nekem két kupicával akartak adni, mert a beszédől kiszárad az ember torka. Ők kenyeret és sót rágcsálnak hozzá, engem savanyított szilvával kínáltak.

Nem hiszik el, amikor azt mondom, hogy valamit nem tudok. Gyanakvóak és bizalmatlanok; azt feltételezik, hogy eltitkolom a választ: hisz az iskolákban mindenre megtanítanak.

Nem képesek megérteni, miért nem akarom olvasni a napi sajtót, miért mondom, hogy nem érdekel a politika. Néhány naponta vesznek – egy-egy „Polskit” és felváltva egy-egy „Porannyt”⁶² – mert az előbbiből többet lehet megtudni, utóbbi viszont érdekesebb.

Ebéd után újra órák – uzsonnáig.

A gyerekek kimennek az udvarra; én lekapcsolom a lámpát, leülök egy cigarettával az ablakhoz – és nézem a kovácsműhely vörös kockaépületét az udvar túloldalán, a kovács kimért, megfeszülő alakját, a kalapács alól kipattanó véres szikranyalábokat.

Nézem – és nem gondolkodom.

Kenyéradóm besétál és megkérdezi:

– Mit gondol? Levizsgáznak? – Várjuk teázni. – De miért üldögél itt a sötétben?

*

A napszámosok a Wolska utcán hazafelé tartanak a munkából.

Árnyékban suhannak, fölöttük a fekete felhőkkel foltozott barna égbolt. Homályosan körvonalazódik szürke alakjuk. Rövid pufajkáikban⁶³, motyójukkal a kezükben, koszosan, izzadtan, görnyedten, lomhán és nehézkesen – dübögnek vaskos bakancsaikban.

Némelyek kendővel vagy kötéllel összekötözött, lopott fahasábokat visznek a hátukon – tűzifának.

Egy-egy kemény, félbeszakított mondat keresztezi egymást.

Az ifjak durván leszólítják az elhaladó lányokat. Kikerülve az egyiket könyökkel úgy fellökik, hogy a vizesárokban köt ki vagy a falnak dől; a másikba belecsípnek – a lány pedig felsikolt fájdalomában és szitkozódik:

---

⁶² *Polski* és *Poranny* – a XX. század elején megjelenő lengyel napilapok. (*a ford.*)

⁶³ Vattaszerű anyaggal töltött munkáskabát. (*a ford.*)

– Az Isten verjen meg...

És az ifjak szárazon, torokhangon nevetnek.

Mellettük fiúk – kamaszok mennek görnyedten, a felnőttek nehézkes, lusta járását utánozva. Csak a karjukat lóbálják erősebben.

Fenyegető, komor menet, a sötétlő égbolt alatt, a külvárosi lámpások sejtelmes fényénél.

Félek tőlük. Először nem tudatosítom magamban a nyugtalanság érzését, amely eláraszt. A *morlockokat* meglátó *eloik*⁶⁴ félelmét idézi fel bennem.

Csoportokban mennek, egyszerre többen.

Lassú, makacs mozdulataikban érzem az acélerős izmok öntudatlan erejét...

Mi a közös bennem és bennük?

Kultúrára nevelés – fő a kesztyű és a külföldi „kétpedálos” zongora.

Egyenlőség? – Tehát lehet lopni. Szabadság? – Tehát szabad büntetlenül szétverni a zsidó boltokat.

Ostoba Žeromski és ostoba *Hontalanok*⁶⁵.

– Ezek a görnyedtek kihúzzák nyakukat, midőn bennünket már felfal sekélyes, tinglitangli kultúránk; ők, a növényi lét kemény burka alatt pihentek, felocsúdnak álmukból, midőn bennünket eláraszt és törmelékké zúz tétovázásaink és megválaszolatlan kérdéseink malströmje⁶⁶!

Utánuk pedig jönnek újak...

Ingerlékeny vagyok. Fáj a fejem. A hétköznapok úgy, ahogy eltelnek. A vasárnapok fárasztanak...

*

Megismertem tanítványaim zenetanárnőjét. Egy balett-táncos vagy kórista özvegye. Jankájával a padlásszobát foglalja el. A vízözön előtti zongora hatalmas ládája beborítja a fél szobát. Egy ágy, egy asztal és két szék – ez minden. Egy komód, egy kedvenc koffer – még ennyi sincs; – nyomorúság.

---

⁶⁴ Eloik – H. George Wells *Az időgép* című regényében az eloik a föld felszínén élő, emberekhez hasonló lények, akik gyermeki világértelmezésük miatt nincsenek tudatában jónak és rossznak. Az évszázadok során a morlockok alázas fajává váltak. (*a ford.*)

⁶⁵ Stefan Žeromski (1864-1925) lengyel prózaíró, publicista, drámaíró, egyik jelentős műve a *Hontalanok* (1899) című regény, amelyben az értelmiség felelősségéről és lelkiismereti kérdéseiről értekezik a lengyelországi kapitalizmus és imperialista fejlődés korszakában. (*a ford.*)

⁶⁶ Malström (norvég) – veszélyes tengeri áramlatok neve Norvégia partjainál.

Majdnem megfosztottam a lakhatásért adott kényelmes zongoraleckéktől; csak havi egy rubelt fizet pluszban. Megpróbáltam meggyőzni kenyéradóimat, hogy bár magam tudok játszani, de „zongorán” tanítani semmiképpen sem tudok.

Janka hatéves, nagy fekete szemű, és egy babáról álmodik, amely lehunyja a szemét. Aprócska kisleány, letépett virág benyomását kelti, amelynek gyorsan el kell halnia. Picinyke és hálás, és különösen szomorú. Amikor heroikus erőfeszítéseket követően befejeztem a gyászindulót, az apróság mozdulatlanul bámult rám.

– Szép? – kérdeztem.

Nem válaszolt.

Az anyja felkapta, ölébe ültette, és valahogy olyan furcsán csókolgatta.

„Volt hangulat”.

Bizonyára szerelemgyerek.

Tragédia a padláson egy régi ketyerével. – Aljas ez a Nowaczyński⁶⁷!

*

A házigazdám ki akart dobni egy bérlőt. Határozott kérésemre letett szándékáról.

Puřtuski vagy pińczówi lakos. A Varsóról szóló történetektől elkápráztatva ideutazott feleségével és öt gyermekével, négyszáz rubelért vett egy boltocskát egy szélhámostól, és két hét múlva az utcán találta magát. Ért kicsit a cipészkedéshez, és munkát kap egy foltozóvarga-mestertől.

– Nekem is van szívem – védekezett a házigazdám –, de ha az embernek magának is kemény élete volt, nem tud mindenkit megszáni. Én nem nyúzok, nem taposok úgy, mint mások, de ami jár nekem, azt szeretném, ha megfizetnék. Nem is lehet másként. Az egyik könnyítést kér, a másik már követelni fogja, sőt, még meg is fenyeget. Maga nem ismeri őket. Ez egy sötét nemzet. Szórakozásra és italra van elég pénze, de bérleti díjra nincsen. Nézze meg, hogy a zsidók hogyan csinálják. A gazdag zsidó vesz egy házat. Nem akar a bérlővel marakodni, ezért haszonbérbe adja; a haszonbérlő rögtön egy évre előre fizet. De a haszonbérlő is gazdag, és neki sincs kedve az egészhez, mert van vagy tíz ugyanilyen háza. Így hát

---

⁶⁷ Adolf Nowaczyński (1876-1944) — lengyel drámaíró, satíraszerző, publicista; éles, szarkasztikus írásairól volt híres/hírhedt.

felvesz egy intézőt. Ha ő háromezret költ bérleti díjra, akkor például háromezer ötszázat kér, és a többi nem érdekli. És az intézőnek is van egy háziura, és mindenki a saját malmára hajtja a vizet és saját részéről nyúzza a bérlőt. A háziúr bármiért rögvést kirúgja a bérlőt, és gondoskodik róla, hogy folyton ki-be költözzenek, mert minden szerződés után közvetítői díjat kap. Az intéző semmilyen javítást nem végeztet el addig, míg a bérlő az árnak legalább a felét zsebbe meg nem fizeti. A haszonbérlő pedig újfent szorongat, és emeli a bérleti díjat. Egyetlen házból négy család tartja fenn magát, és úriasan megélnék. És mindenért a munkás fizet, mert uram, ezek szegények. Hát énrám, egymagamra ne tudnák megkeresni a pénzt? Kár éri őket? – Magam ügyelek mindenre és mindenre emlékszem. Sajnálom azt az embert, de magának köszönheti a baját. Elvult egy porfészekben, megvult az ötszáz rubele – üljön, ahol van, ne tolakodjon a városba, ha nem hívják, ne keresse a bajt, ha van öt gyereke. Mert ki fog a legjobban szenvedni? Nyilvánvaló: a gyerekek. De hát ezek együgyűek, uram, tuskók – felfogják az egészszet egyáltalán? Végül megígérte, hogy vár még két hetet.

A VALÓ ÉLETBŐL

Antoni úrnak cipésműhelye volt Ubozóóban. Antoni úrnak volt egy felesége, öt gyermeke és ötszáz rubele, amikor a fivérei kifizették. – Dúsgazdag – ennyi!

Antoni úrnak volt egy sógora Varsóban, mivel az ő nővérét vette el feleségül.

A sógora eljött hozzá karácsonyra, ivott egy kupicával, kettővel, öttel – és csodás történeteket mesélt Varsóról.

– Nálunk – mondja – minden teljesen más. Kimész az utcára, s át akarsz menni a túloldalra, akkor ácsorogj egy órát, és várd meg, míg az összes omnibusz, fogat, elektromos autó, villamos és fiáker elhalad; és vannak költöztető kocsik is, nagyobbak, mint a legnagyobb házatok. – Ha a járdán sétálsz, sorban kell menned, szép rendesen, különben azonnal letartóztatnak; mert ha ki akarsz kerülni valakit, vagy agyonnyomni, vagy te fojtasz meg valakit. – Minden bolt akkora, mint nálatok a heti vásár, és minden ház... – mint ez a ti kis porfészeketek. Ha nem ismered a portás címét s számát, akkor két napig bolyonghatsz a folyosókon, és nem fogod megtalálni.

– És a bérek milyenek? – kérdezi Antoni és újratölti a poharakat.

– Nálunk minden máshogy van – mondja a sógor. – Az első száz rubelt a legnehezebb megszerezni. Én vagyok a hotelben az omnibuszosok főnöke, a hotel meg akkora, hogy ez a ti kis porfészeketek háromszor elfér benne. A hoteltulajdonos meg először kocsmai felszolgáló volt, aztán kukta. Csak amikor a családja kölcsönadott neki száz rubelt, akkor úgy befutott, hogy ma már senki mással nem áll le, csak grófokkal. – És hogy áll a sógor a fivéreiével? Kifizették már a sógort?

Antoni úr félt a kölcsönre utaló célzásoktól, ezért így válaszolt:

– Még nincs vége a dolognak. Csak variálnak s kufárkodnak.

– Én pedig azt tanácsolom a sógornak: fogadja el, amit adnak – és költözzön hozzánk. Én majd előkészítem a terepet...

Nagyjából hat hónap múlva Antoni úr megérkezett a családjával az ígért városába, ahol úgy áradt az arany, hogy belévakul az ember szeme, ahol ha az embernek van száz rubele, szempillantás alatt kaphat egy akkora szállodát, amibe háromszor elfér egész Ubózóó, ahol lehet pénzt keresni, szórakozni és gyermekeket taníttatni.

Ha a gonosz szerencsétlenségbe akarja taszítani az embert, először az eszét veszi el, aztán már mint vakot vezeti a kárhozatba.

Hogy hihetett a sógorának, hogy nem utazott oda először felderíteni a terepet?

Amikor a városfalak közé lépett, mintha valaki dohányt szórt volna a szemébe: szinte csípte a füst és a zaj. – Rögvest haza akart menni, de szégyellte magát. – Ó, haza kellett volna mennie, haza!

Alig találta meg a hotelt. Ám ott a sógor semmiféle főnök nem volt, épp csak egy omnibuszos a sok közül. De elment, lassan fél éve. Csak az „adresnyij stolban”⁶⁸ akadt a nyomára.

A fogadtatás nem volt a legjobb. – Tanácsolni nem tud semmit, mert maga is jó munkát keres, beteg volt, tönkretette magát. – Antoni akkor azt hazudta neki, hogy nincs pénze, hogy ostoba, nem ért az üzlethez – és kész. Boldoguljon egyedül.

Antoni drága pénzért elhelyezte a feleségét a gyerekekkel egy fogadóban, maga pedig kutakodni kezdett.

Vett egy hírlapot, nagy nehezen kisilabizálta az eladó szatócsboltok címeit – jár-kelt – tudakozódott – bolyongott a városban. És félt, és nem hitt, és nem bízott. Ennek az lett az eredménye, hogy egy hét múlva találkozott egy úrral, akinek éppen volt egy olyan boltja, amilyenre szüksége volt – ötszáz rubelért.

Ez az úr a Chmielnán lakott, egy kétszobás lakásban a húgával, három eladó szatócsboltja is volt – mind takaros, de a legjobb a Chlodna utcai.

Emberséges férfi volt. Tanácsot adott neki, elmagyarázta, hogy mennek a dolgok Varsóban, meglátogatta, a gyerekeknek hozott gyümölcszselés cukorkát. Eleinte lebeszélte a boltvásárlásról, mert nagyon nehéz munka és a kereskedésben sok a bosszúság. Lám, ő maga is három boltot vett, de minek ez az egész? – Csak mert a nővére gyöngé és nem végezhet fárasztó munkát.

Ám amikor együtt tanakodni kezdtek, kiderült, hogy az élelmiszerbolt éppen *olyasvalami* és a legjobb. Mert mellette az élet már nem kerül semmibe, a bevétel pedig az ember zsebébe vándorol. Más dolog, hogy ők csak ketten vannak a húgával, így nekik nem kell sok az élethez. De hét szájat megtölteni... Igen, a szatócsbolt a legjobb megoldás. Csak ki kell

---

⁶⁸ Adresznyij sztol (orosz) — címkereső információs pont.

ismerni a szakmát – habár ez meg nem olyan nehéz. Csupán két dolgot kell mindig észben tartani – ez pedig: a hitel és a forgalom.

– Látja ezt a homokzsákot? A maga homokja egy złotyba kerül, maga pedig két złotyért árulja. Ha csak – no – egyet is elad naponta, akkor máris harminc złotyja van egyetlen homokzsákból havonta. És ezt hívják forgalomnak. És a homokért most nem kell fizetni, csak egy hónap múlva, ezért maga is eladhatja pénz nélkül. Aztán majd kiegyenlíti. És ez a hitel, amely lehetővé teszi, hogy ezer rubelért adja el az áruját, miközben csak száz rubel van a zsebében, és ezerért vegyen árut, miközben csak három rubel van a kasszában.

És aztán elővett egy könyvet, amelyben fel volt jegyezve mindazok neve, akik tartoztak neki. Több ezren voltak.

– De vajon elboldogulok-e? – ijedt meg Antoni.

– Magától értetődik, hogy nem. De kezdhetsz kevesebbrel is.

– És azt lehet, hogy mindent készpénzért vásároljon és adjon el az ember?

– Lehet, de akkor önmaga nyírbálja meg a saját forgalmát.

– Mert kezdetben elég nekem csak annyi, hogy ne emésszem fel magam. Mert Varsó borzasztóan drága.

„Az úriember” elnevette magát.

– De megéri ingyen dolgozni? Ahogy azt mondani szokás: amit Maciek megkeresett, Maciek meg is ette!

– Hát, igen – erősítette meg Antoni, de lelke mélyén úgy döntött, hogy az elején szerényen fog üzletelni.

Másnap az új barátja elvitte őt a gyerekekkel – a három idősebbel – cirkuszba. Sajnálta, hogy a felesége nem mehetett. Ingyen belépőjegyei voltak.

– Majd hozzáedzódik. Az elején minden nehéz és ijesztő.

Ó, minden szörnyű volt Antoni számára – ez igaz. Bízott is meg nem is, akarta is, meg félt is. Mígnem hősiesen összeszedte minden bátorságát, és azt mondta, hogy ez az utolsó pénze, hogy az úr adjon tanácsot neki, hogy hisz neki, mint a tulajdon apjának.

– Uram, egy dolgot tudok: nem lenne sem lelkiismeretem becsapni magát, mert gyermekei vannak; sem érdekem, mert nekem jobb is, ha olyan veszi meg, aki ért hozzá, hogy aztán később ne legyen harag. Az üzlet – aranyalma – és kész. És tanácsot nem tudok adni magának.

Kérdősködjön, nézzen körül, tájékozódjon, gondolja át; üljön be a boltba egy-két napra.

Antoni nagy titokban elment a szomszédos boltba. Nem biztatták semmivel.

– Ha rosszat mondunk magának, azt gondolja, hogy féltékenységből, ha jót, szitkozódni fog. Az élet nehéz Varsóban nehéz, és kész.

Egyszerűen nem jóindulatúak az idegenekkel szemben.

A pénz pedig úgy folyt itt, mint a víz.

És megtörtént: megvásárolta. Négyszáz rubelt tett le készpénzben.

A régi tulajdonos az első héten eljött segíteni és betanítani őket. Megcsipkedte a cselédeket, mosolygott a vásárlókra. Antoni és a felesége ültek és figyeltek. Be-bejött egy-egy zsidó a járandóságáért.

– Tapassa be a száját... Nincs pénzem, öregem... Adjon neki egy rubelt...

Antoni pedig adott egy rubelt a kasszából.

A fejében forgatag, a szívében félelem és rossz előérzet.

A helyzet még rosszabbra fordult, amikor egyedül maradt a feleségével, aztán egyre csak rosszabb s rosszabb lett. Hol áruval jöttek emberek, hol újfent pénzért. Mígnem valaki hozzávágott két szörnyű szót:

– Téged átverték!

Megnyílt Antoni szeme, de csak egy kicsit. Mert az úr megnyugtatta. Két napig megint eljárta hozzá. A kitartóbbaknak megint javasolt egy-egy rubelt adni, a többieknek mellébeszélte valamit, és türelemre intette őket.

– De valójában miért fizetek? – kérdezte Antoni.

– A bolt tartozásaiért. Hisz itt nem négyszáz, hanem nyolcszáz rubelnyi áru van.

Tíz nap múlva már vásárolni kellett cukrot, mert kifogyott a készlet. A pék hiányt jelentett a zsömle elszámolásban.

Antoni úr elment az úrhoz, aki eladta neki a boltot. Nem talált otthon senkit. Másodszor is elment; csak a húga volt odahaza.

– Uram. Mifelénk így mondják: első látásra megvette. Kész. Ki nem veszi, ne babrálja. Szabad a vásár. Okos is megyen a vásárra, meg bolond is.

Elment Antoni úr újra meg újra. Mígnem otthon találta a régi tulajdonost is.

– Uram, én nem vezettem az orránál fogva, se nem győzködtem. Az üzlet jól ment és jól megy. Ha siránkozik az ügyfeleknek, azok elmenekülnek. A gyerekek ott téblábolnak a boltban, mindenhová bedugják a piszkos

ujjukat. A vásárlók nem szeretik az ilyesmit. Maga ahelyett, hogy az üzletről gondoskodna, itt mászkál utánam, mint borjú a tehén után, nyafog, pocskondiáz jobbra-balra...

– És miért üres zsákokat tett a szekrényekbe? – kiáltott fel hirtelen Antoni.

– Magának netán gyémántokkal teli zsákokra van szüksége a bolt feltöltésére?... Menjen el Stępowskihoz, és kérdezze meg tőle, nincsenek-e üres üvegei, dobozai és hordói a szekrényeiben... Maga nem ért hozzá – erről van szó.

– Minek téped a szád? – sziszegte a sarokból a húga – eladtad, és kvittek vagyunk.

– Na, ne: miért gondolja, hogy átvertem?

– És mit érdekel az téged?

– Magától értetődik, hogy érdekel. Mert a kereskedő-becsületem látja kárát.... Igen, igen, uram, majd hozzáedzódik a városhoz – és megveregette Antoni vállát.

Valóban – nem rossz ember. Csak a húga – egy fúria.

– Vagy esetleg... esetleg talán... – dadogta Antoni.

Ez volt az a gondolat, amely az elmúlt hetek álmatlan éjszakáin ezerszer átfutott az agyán: visszaadni a boltot, visszakapni a pénzt és elmenekülni Varsóból.

– Esetleg – talán ha visszavenné? Hisz újra eladhatná.

Semmi válasz.

– Én akár 350-ért vagy 300-ért is visszaadnám.

– És magának száz rubelt sem tudok adni. Nálunk a pénz hopp! és már el is szállt. Ez a maga balszerencséje, hogy nem ért a kereskedéshez. Kár, hogy magának adtam el.

Elköszönt Antonitól, mert sürgős dolga volt a városban.

Mit lehetett tenni? Öt gyerek. Egy idegen nagyváros.

Így megkopasztani egy embert, csontig-bőrig... Még száz rubelt sem adtak.

Antoni elment a sógorához. A sógort átmenetileg alkalmazták egy kocsikölcsönzőben. Hallani sem akart róla, hogy eljöjjön és tanácsot adjon.

– A tanácsom nélkül vette, a tanácsom nélkül adja is el. Se ingem, se gallérom... Ki mit főzött, egye meg.

– Ember, de hisz nem vagyunk magának idegenek. Elvégre ő a húgod.

– Bajban bezzeg a húgom...

Este, a bolt bezárása után bejött egy másik barátjával.

Mindent átnéztek, elolvasták a szerződést. Antoni rájuk szegezte a tekintetét.

– Add el, sógor, akár ingyen is, fizesd ki az adósságokat, és ha marad valamid, vegyél egy vodkát, idd meg, töröld meg a szád, és ne bosszantsd az embereket. Igen, hölgyeim és uraim: Varsóban is mezítláb járnak a kutyák.

Hosszú csend állt be.

– És bíróság nem jöhet szóba? – kérdezte Antoni.

– Ha egy vagánynak a markába nyomsz három kilót, majd bíraskodik fölötte. Egy tisztességes ügyvéd nem vállalja el az ügyet, mert nem éri meg neki, egy zugügyvéd pedig még a bőröd is lenyúzza.

– Magad kerested a bajt, sógor. Ha velem próbálkozik, én biztos a torkán akadtam volna. – Varsó hemzseg a csalóktól. Igen, igen.

– Tudom is én, hogy csaló-e. Ha nem lenne a húga...

– Húga? Süsse meg. Ismerjük az ilyen hugicákat.

– Magának köszönheti a bajt, sógor. Pedig most van egy eladó mángorló. A szomszédunkban. Lenne belőle kenyér bőséggel.

– Ne aggódjon. Lassan hozzáedződik a városhoz.

Ittak még egyet és elmentek.

Tehát a tönk szélére sodorta magát, tönk szélére – teljesen.

Kezébe temette az arcát.

A fiú ingecskében kimászott az ágyból.

– Mama, éhes vagyok!

– Én is... – szólaltak meg a gyerekek.

Antoni összerándult.

– Anya, hozz egy kis lisztet a boltból, és adj nekik enni.

És ettek, amikor anyjuk elkészítette a gombócot.

Antoni nem akart enni: hisz ez nem az ő lisztje, itt minden – hitel. Ő pedig szélnek eresztett négyszáznegyvennégy rubelt. A sógor egy mángorlóról beszélt – állítólag az jó üzlet. De régebben a boltra mondta, hogy jó.

Hogyan lehet „hozzáedződni” ehhez a Varsóhoz?

Székét az asztalhoz húzta, és gépiesen nekilátott a gombócnak.

*

Ezt felolvastam a munkaadóimnak.

– Ebből a suszterből kerekítette ezt az egészet? – találgatták. – Igen, Jan úr, így van, ahogy itt megírta. Akár az újságban is megjelentethetné, csak hogy aztán be is fejezze a történetet.

Hadd tudják meg az emberek, hogy milyen itt minálunk, Varsóban. Hohó! Ha azok az urak, akik az újságokba írogatnak – ha csak egy kicsit is tudnák, mi folyik itt minálunk Varsóban – milyen érdekes dolgokat lehetne írni – mennyi jót lehetne az emberekkel tenni.

– Hah, de hisz többnyire kocsmákban vagy színházakban ülnek – honnan is tudhatnák? – mondtam.

– Én azt nem tudom, hol ülnek, de úgy gondolom, hogy sok érdekeset lehetne írni.

AZ ÉLET SÚRÚJÉBEN

Estéimet a padlásszobában lakó özvegnél töltöm. A kenyéradóim haragszanak rám és rá is – és irigyek. – Hogy lehet egy kétes múltú, nincstelen nő társaságát előnyben részesíteni – velük, a wolai háztulajdonosokkal szemben?...

Elutaztak a gyerekekkel vidékre egy lakodalomba, egy intézőhöz, aki korábban nem ismerte őket – de most, hogy gazdagok lettek – eszébe jutottak és meghívta őket. – El akartak vinni magukkal – akár saját költségre is: jól fogok szórakozni és teleeszem magam. Az étel pedig nagyon finom lesz, mert a vőlegény egy gazdag mészáros-családból származik; az unokafivére pedig pap.

Visszautasítottam. Egymagukban utaztak el...

Nézem a kovácműhelyt. A kovács csapkod a kalapácsával, alakja izzik és kialszik a tűzben. – Elgondolkodom, és kíváncsian hallgatom a saját gondolataimat.

Csak késő este megyek fel a padlásszobába.

– Szabad?

– Szabad, szabad... Már azt hittem, nem is jön... Foglaljon helyet: ide, ni... Janka nem akart lefeküdni, önre várt. Az imént aludt el. – Milyen jó, hogy eljött... Ugye, hogy ne gyújtsunk lámpát? Így jobb... Mert én ma sokáig szeretnék önnel beszélgetni.

– De ön megint lázas!...

– Semmiség – mindjárt elmúlik – így még jobb is. – Mert szeretnék kérdezni valamit öntől, vagyis tulajdonképpen – szeretnék mondani valamit. – Még le is akartam menni önhöz, de féltem, hogy talán kellemetlenül érezné magát. – Mert higgye el, engem csöppet sem érdekel, miket beszélnek ezek rólam. – Annyira sajnáltam egész idő alatt, hogy ön mindent elmesélt nekem magáról, én pedig önnek – nem.

– De minek mesélni? – Csak felizgatja magát.

– Nem, nem – Ön nem ért engem. – Talán eleinte tényleg – de szeretnék. – Ha folyton egyedül van az ember, akkor annyi minden felgyűlik, hogy szinte fojtogató. – Ahogy önön gondolkodtam, azt hiszem kár, hogy nem akar orvos lenni... Bár tudom, hogy nincs idejük... De pillanat... Ja – szóval így...

A zongora sarkának támasztotta a fejét.

A kovácműhely izzása nem ér fel a padlásszobáig, csak enyhe visszfénye tükröződik, s huny ki – az özvegy zilált gondolatainak fájdmától homályos és láztól szikrázó, nagy, fekete szemében.

– Hallgasson meg...

Idegen, közömbös hang – mintha egy szomorú, rég olvasott regény tartalmát olvasná vagy mesélné el.

– Törvénytelen gyermek vagyok. És az anyám színésznő volt.

Szünet.

– Anyámmal együtt léptünk fel a kertvárosban – én gyerekszerepeket játszottam... A férjem pedig a balettben szerepelt... A férjemről már meséltem, de tudom, hogy nem hitt nekem. – Azt hitte, hogy én csak...

Ismét csend.

– Csak négy évig éltem együtt a férjemmel, mert már akkor tüdőbajos volt – ez egy nagyon örökletes és gyógyíthatatlan betegség!... De mindegy is... Szóval akkoriban anyámmal együtt léptünk fel... El akarom önnek mesélni, – mert köze van Jankához... Szóval akkoriban anyámmal együtt léptem fel a kertvárosban... Nem volt jó nyár, és senkinek sem fizettek gázsit... És anyámat csak azért alkalmazták, hogy én is fellépjek, de neki szinte nem is osztottak szerepet. – Én akkor tízéves voltam, de már jól értettem mindent... Akkor is így volt: én egy nagyobb szerepet játszottam, ő pedig alig jött be párszor a színpadra. – A szünetben pedig a közönség soraiban forgolódtam, hogy kapjak valamit.

Ziháló, nehéz, sípoló légzés.

– Odahívott magához egy nő, aki a szeretőjével ült egy páholyban. – Az ölébe ültetett és megcsókolt. És úgy beszélt velem, ahogyan gyerekekkel szokás: hány éves vagyok, szeretem-e az előadásokat, hogy hívnak. – Furcsa, hogy az ilyen nők mennyire szeretik a gyerekeket. – Én pedig igyekeztem a kedvükben járni, hogy adjanak valamit. – És valóban, megkérte a férfit, és az vett nekem egy doboz csokoládét. De egy nagyot: három font lehetett vagy még több...

...Amikor azt a babát hozta Jankának, rögtön eszembe jutott, habár ez teljesen más... Mennyire haragszanak rám és önre, hogy Jankának vette azt a babát és nem Maniának. – Nem értik, hogy havonta öt rubelért lakik náluk, és ennyi pénzt költött egy babára; és az asszony bejárta a boltokat, hogy kiderítse, hogy mennyibe kerülhetett. – Gondolják, hogy tudok

mindent, és fölöttébb mérgesek, hogy nem mondom el nekik... De egy pillanat...

...Ja – szóval akkoriban a Bielańska utcában laktunk, ugyanígy egy padlásszobában... Szóval kaptam azt a doboz csokoládét... Az igazgató nem fizetett, mert rosszul ment a színház. – És a boltban már nem akartak nekünk adni semmit.

... Szóval amikor hazaértünk, ettem a csokoládékat, és vizet ittam hozzá... Volt kenyér, de meg kellett hagyni reggelre a teához... Kértem a mamát, hogy legalább a csokoládéból egyen, de nem kért, merthogy az az enyém. Én pedig tudtam, hogy éhes. – Úgyhogy megettem legalább egy fontnyit egyedül – és lefeküdtem, de nem aludtam, mert émelyegtem; csak lehunytam a szemem, de azért láttam a mamát. – Sokszor csináltam ezt, és néztem a mamát, hogy milyen szép, és miért nincs senkije? – Mert a mama egyáltalán nem tudott olyasmiket, mint a többi nő. – Azokat a csokoládékat például később feláron el lehetett volna adni a büfében, de a mamának ez eszébe sem jutott – csak később, amikor mondták neki...

...Szóval pillanat... Szóval én feküdtem, a mama pedig harisnyát foltozott. – Olyan jól emlékszem az egészre... Szóval akkor abbahagyta a varrást, és rám nézett, hogy alszom-e. – És aztán elkezdte lassan magához húzni a csokoládés dobozt. Aztán csöndben kinyitotta, és közben folyton rám nézett, hogy alszom-e. Én meg úgy tettem, mintha aludnék. Aztán megevett egy csokoládét, aztán még egyet, és még néhányat. Aztán kivett egy hosszúkás csokoládét, a többit pedig egymásra rakta, hogy ne vegyem észre, hogy több is hiányzik. Aztán ezzel a hosszú csokoládéval odament az ablakhoz, és kihajolt rajta. – Azt hittem, hogy ki akar ugrani az ablakon, hogy megölje magát; de nyugodtan feküdtem, és még szerettem is volna, hogy ugorjon ki, mert akkor jöttek volna az emberek és megcsókoltak volna, és mindenki engem nézett volna. És a temetésen a színházból mindenki együtt vitte volna a koporsót, és az igazgatótól kaptam volna egy koszorút. És valami más lett volna velem a mama halála után, mint ami most van. Talán egy gazdag hölgy örökbe fogadott volna... Tudom, mit gondol rólam... Mert nem tudja, mi az: éhes gyerekek lenni, akit mindenkinek joga van megsimogatni, megtréfálni, ölbe venni, megajándékozni. – Mindent elmondok önnek, pedig tudom, hogy mit gondol rólam.

– Azt gondolom, hogy ön nagyon boldogtalan gyermek volt.

- Tudom: mert ön jó... Hol is tartottam?
- ...Hogy a mamája az ablakban állt.
- Ja!... Szóval sokáig állt így, aztán megette azt a hosszúkás csokoládét, és nyalogatta az ujját, mert a csokoládé elolvadt, amíg az ablaknál állt. – És akkor történt a legszörnyűbb dolog... Nem fogom tudni elmondani, önnek...
- Elgondolkozott.
- Szóval így történt. – A mama odalépett az ágyhoz. Az elején teljesen lehunytam a szemem, nehogy észrevegye, hogy nem alszom. Aztán óvatosan résnyire nyitottam. A mama engem nézett, de olyan csúnya és undorító volt... Tudom, már akkor is tudtam, hogy mit gondol, és miért volt olyan csúnya. – Azt számolgatta, hogy mennyit érek, és mikor *jön el már az az idő*. És akkor még nem tudtam, hogy van ez; én magam is nagy akartam lenni, és hogy legyen valakim, akinek sok pénze van, és mindent megvásárol; de azt is tudtam, hogy anyámnak nem szabadna ezt akarnia... Csak azért is kinyitottam a szemem, és rájött, hogy nem aludtam... Megharagudott, és három napig nem szóltunk egymáshoz. És onnantól kezdve többé már nem szerettem őt, és ő sem szeretett engem. Mert azelőtt nagyon szerettem és sajnáltam, most pedig elégedett voltam, ha neki nem adtak szerepet, nekem pedig – igen... És én csak azért is... Mert én ezt mind el akartam mondani önnek, ez még nem minden; de meg akartam kérni, hogy ne tanítsa zongorázni azokat a gyerekeket, mert én így csak egy rubelt fizetek hozzá a bérleti díjhoz... Pedig ön... Hiszen tudom, hogy jobban játszik nálam... Ön nagyon jó.
- Hirtelen izzadt, nedves kezével megragadta a karomat.
- Van egy kérésem. Megmondja az igazat?... Járt kicsit az orvosi karra, sokat olvasott... Mondja meg, Janinka életben marad?... Hiszen tudja, mire gondolok... Anyám tüdőbajban halt meg, Janek is, én is köhögök, és valószínűleg elkapom, vagy talán már el is kaptam. Ez egy nagyon örökletes betegség, és fertőző – nagyon fertőző – igaz? – És együtt alszom vele... Ugye, hogy ez rossz?
- Azt olvastam, hogy gyerekeknek nem szabadna együtt aludniuk a felnőttekkel... de hiszen ön...
- Ön nem ért engem – szakított félbe.
- És egy pillanat múlva szörnyű, akadozó suttogással belekezdett.

– Épp ez az, hogy én szántszándékkal... Amikor az ágyban fekszem vele, és alszik, szándékosan rálehelek... Érti?... Nem mondtam önnek, de biztosan tüdőbajom van... Amikor elmentem a kórházba, a doktor azt mondta, hogy hozzam be a nyálam, amit köpök. Úgyhogy másnap bevittem. És hát adtak egy papírt, hogy menjek be oda, ahol az összes többi doktor van. És ez a doktor megkérte a másik doktort, hogy nézze meg. Amaz pedig nem tudta, hogy az én mintám. Szóval, miközben a mikroszkópban kereste a tüdőférgeket – egyszer láttam egy mikroszkópot a múzeumban – azt mondta az első doktornak: „fene nagy tüdőbaj” – és elnevette magát. Nem tudom, miért nevetett. – Aztán később direkt megkérdeztem tőle, hogy tüdőbaj-e, és ő azt mondta, hogy nem, hogy tejet kell inni, és felírt valamit, de nem vettem be... Szóval érti? Szóval rálehelek Jankára, hogy azok a férgek bejussanak a torkába, és megbetegedjen, mert hisz a gyerekek gyorsan meghalnak... Mert hiszen nem hagyhatom magára... Mert szép lesz, ha felnő – mert a férfiak széttépnék... Én pedig nem akarom... Haljon meg. Elég ebből a mocskból. Egyszer már véget kell vetni ennek az egésznek.

Janka mélyen felsóhajtott... Nem – semmi: csak álmában.

– Tudja, hölgyem... tudja... talán jó lenne, ha... Tudja: olyan nehezen tudok gondolkodni.

– Miért?

Úgy közel hajolt, hogy éreztem forró leheletét az arcomon.

– Tudja, szerintem Jankának jó lenne, ha lenne apja... Szerintem jó lenne, ha én elvenném önt feleségül. – Igaz?

Megrándult. Megragadta a kezemet.

– De jó – nagyon jó, hogy kimondta... Tudtam, hogy ezt fogja mondani, de féltem, hogy talán mégsem... Igen: nagyon jól történt... Jó, ha valaki ilyesmit mond az embernek, amire aztán sokáig – sokáig – emlékszik, egészen haláláig. Hisz neki végül is nem kerül semmibe... Tudja: amikor éjjel nem alszik az ember, akkor furcsa gondolatai vannak... Nem, hazudok... Nem hiszi el, mennyire nehezemre esik nem hazudni... Nem csak éjjel, hanem állandóan – állandóan ezen gondolkodtam. – Amikor annak idején azt mondta, hogy az apja gazdag, és amikor magáról mesélt, azt gondoltam, hogy ön egy furcsa ember, és ki tudja... És igyekeztem tetszeni önnek, hogy belém szeressen... És épp ezért nem mondtam el, hogy tüdőbajom van, hogy feleségül vegyen.... Nagyon romlott vagyok...

Én csak azért, hogy bosszantsam anyámat, hogy ne legyen belőlem haszna, én Janka apjával csak azért... Egyáltalán nem szerettem őt, és nem tudtam, hogy tényleg feleségül vesz... – Egyáltalán nem szerettem őt, csak hogy bosszantsam anyámat... De egy pillanat...

...Ja igen. – Szóval én soha, de soha nem megyek önhöz feleségül... most már soha nem megyek önhöz... Tudom: azt akarja, hogy az emberek ne legyenek boldogtalanok. De hiába; ennek így kell lennie... Csakhogy a boldogtalanoktól menekülni kell, mert a boldogtalanság ragályos... Amikor még nem ismertem önt ilyen jól, akkor feleségül mentem volna önhöz, de most a világért sem. Janek úr: a boldogtalanság ragályos. – Meneküljön – önnek amúgy is nehéz lesz a világban élnie.

Halálosan kimerülten felálltam. – Kijött utánam a pitvarba.

– Janek úr, még nem mondtam el mindent önnek: annyira élvezem, amikor így szanaszét lehelek... mintha mindannyiukkal gonoszkodnék... Néhamég látom is őket mind – cilinderekben, vékony botokkal –, ahogy nyalogatják a szájukat, én pedig így szólok hozzájuk: „nem adom – nem adom” – és rájuk lehelek. – És van még egy dolog...

...Janek, én szeretlek téged... Még sohasem szerettem, és ezért csak most jöttem rá, hogy ez ilyen. – És még nem is mondtam neked, hogy sok szeretőm volt...

És átkarolta a nyakam vékony, hűvös karjával – és izzó ajkát a számhoz szorította.

A folyosón szöszmötölés hallatszódott: leselkedtek utánunk.

Visszament a szobájába, és kulcsra zárta az ajtót.

Elveszek saját gondolataim és érzéseim rejtélyében. Valami összefonja a távoli múltat az ismeretlen holnappal. Tehát ez most már én vagyok, nem Bałucki, Tolsztoj, Orzeszkowa vagy Żeromski; – meg akartam házasodni.

És azután?

*

Holnap átköltözöm a Solec negyedbe.

Tegnap volt a „wolai háziuram” nevenapja.

Eljött az ágrólszakadt családja: a felesége gyári munkás testvére, a kocsis a vejével és a gyermekeivel.

A látogatás ünnepélyes, őszintétlen, hűvös volt. Egyfelől a kapitalista gőgös magabiztossága, másfelől féltékenység és engedelmesség. Egyedül a

kocsis – apósáék és felesége korholó tekintete ellenére – nem fukarkodott a gúnyos megjegyzésekkel.

Tanítványaim a tudásukat fitogtatták, lekezelően traktálva szegény rokonaikat – a gimnáziumról és a csillagos sapkáról meséltek.

– A szegénységben nem az a legrosszabb, hogy az ember nem zabálhatja tele magát – mondta szomorúan a munkás –, hanem az, hogy a porontyokat nem lehet úgy taníttatni, ahogy az ember szeretné.

És elhatároztam, hogy Solecbe költözöm.

Először nem akarták elhinni:

– De mit fognak ott önnel kezdeni? Hisz ott együgyűség és nyomor van, Janek úr. Hol gondolnak azok a tudományra? – Egy hetet sem fog ott kibírni... És mi most mihez kezdjünk? – Olyan jól tudta ösztönözni a porontyokat, hol egy tréfával, hol ezzel, hol azzal.

Havi öt rubelt fogok fizetni az ellátásért, a lakhatásért pedig – Wiktájukat és Stachukat tanítom.

Akárkihez is közeledem, mindenhová fájdalmat, bomlást viszek – és otthagytok egy darabkát a szívemből.

Üresség, kétségbeesés – és nincs hová lehajtani fáradt fejemet.

És valami az élet sűrűjébe lök, a mélybe, az áthatolhatatlanba – egészen legmélyebb rétegeibe.

SOLECBEN

Téglaépület a hátsó udvarban.

Negyedik emelet.

Négyszögletű, tágas szoba.

Két ablak. Az ablakok között komód, horgolt terítővel letakarva; a komódon figurák, fényképek, egy kerek csokoládésdoboz – cérnákkal.

A jobb oldali falnál Grosikék ágya, az ágy mellett bölcső – arrébb egy hokedli és egy sparihelt.

A bal oldali falnál két ágy; a sarokban vízvezeték, a függöny mögött mosogató.

Ajtó. Az ajtó mellett egyik oldalon szekrény, a másikon Wilczekék komódja.

A szoba közepén – fenyőfaasztal, két szék, az egyik párnázott – és egy hokedli. A sparihelt fölött polcok, főzőedényekkel; – mellette óra, mérleggel.

Az ablakok alatt kofferek. Az ablakokban virágcserepek. A falakon, az ágyak fölött számos szentkép...

A szoba lakói:

1. Marcin Wilczek, lakatos egy gyárban, 44 éves.
2. Katarzyna Wilczek, 40 éves, Marcin felesége, mosónő több fogadóban.
3. Wikta, a lányuk, 17 éves, varrni jár.
4. Stasiek, 9 éves, palackokat öblít az italgyárosnál.
5. Ignac, 6 éves, óvodás.
6. Michal Grosik, 29 éves, kocsis, Wilczekék veje.
7. Józefa Grosik, 20 éves, Wilczekék legidősebb lánya.
8. Kazik, 3 éves, Grosikék fia.
9. Mania, csecsemő, Grosikék lánya.
10. Albérlő, éjjeliőr; én jöttem a helyére.

Éjszaka

Este. A komódon, egy bújkadobozon⁶⁹ sárga, imbolygó lánggal ég egy lámpa.

A nőkkal beszélgetek, a társalgás félbeszakad. A férfiakat várjuk.

Grosikné a csecsemőjét szoptatja, és percenként az órára pillant.

---

⁶⁹ Bújka (szleng) – előre sodort cigarettahüvely.

- Úgy látszik, színház után jön csak.
- Kazik a sparhelt mellett a seprűvel játszik.
- Mama, enni.
- Várjál: hazajön apád.
- Jön Wilczek a gyárból; leteszi a bádogedényt a kályhára és fáradtan leül a hokedlire.
- Hogy van, Jan úr... Még nem unt meg minket?
- Nyilvánvaló: új helyen mindig lehangolt az első nap – felelem.
- No, igen... Jan úrnak itt sok dolga lehet. Csak a fizetség kicsi... Én Wiktáért havi öt zlotyt szoktam fizetni... Itt nálunk, lehet, szegényesebb, mint a sógornál – mert ő dúsgazdag, de minálunk barátságosabb lesz magának.
- Na, mosdj meg – szakította félbe az asszony, átnyújtva a lavórt –, ne beszélj. Nyilván nem akarja, hogy a férje a bátyjáról beszéljen.
- Mama, enni – kiáltja Kazik.
- Hát adj neki, ne ordítson és menjen aludni.
- Mégis, hogy menne aludni.
- Hazaér Wikta.
- Könnyedén kezet nyújt.
- Lesz egy tanárod – mondja az apja. – Olvasni tud, de még nem összefüggően; nehezen megy... És Stasiék hol van?
- Hát hol lenne? Az udvaron – a fiúkkal szaladgál.
- Ignac... Hívd ide azonnal.
- Eh, hideg van – húzódozik a fiú.
- Amikor te szaladgálsz, akkor bezzeg meleged van. Fogd a kabátod és eredj – fürgén!... Ez meg milyen szaporán hazasietett ma.
- Wikta elpirul. Szép, üde arcocska.
- És Jan úrnak nincs ágya? – kérdezi Wilczek.
- Nem, nincs... Venni kell egyet.
- Semmiség: Jan úr aludhat velem... És ha nincs pénze, akkor részletre is megveheti, heti fél rubelért.
- Kocsis öltözetben belép Grosik úr.
- Na, nesze – odaadja feleségének a pénzt. – Ez pedig a tied, kölyök.
- Kazik eldobja a seprűt, és mohón a papírért kap.
- Várjál, ne siess.
- Add ide! – kiált a kisgyerek.

– Mindjárt, de sietős.

Levette a kabátját – többé már nem csupán egy szám. Leült az asztalhoz, és térdére ültette a fiút: a kocsis átváltozott apává.

– Na, nesze.

És a papírból kiteker két színes zselés cukorkát.

– Add ide! – kiáltja Kazik legörbült szájjal, visítva.

– Ne *szekkírozzad* a kölköt – inti a felesége.

– Semmiség... Tanuljon meg dühöngeni, akkor nem fogják táncoltatni később, ha felnő.

Hazajön Ignac.

– Nincs az udvaron.

– A nyavalya ebbe a fiúba.

– Enni! – emlékeztet Ignac, és bizalmatlanul néz rám.

– Te vagy az első?... Munkából jöttél – vagy mi?

Az asszonyok a sparhelt körül nyüzsögnek.

– Jan úr, tán meghív minket egy vodkára, a beköltözésre? – javasolja Grosik.

– Nagyon szívesen.

Letettem egy rubelt az asztalra.

– Wikta! Hozz egyet, no!

– Nem akarok – ellenkezik a lány. – Huligánok állnak a sarkon és kötözködnek.

– Nem harapnak meg – vigyorog rosszmájúan a kocsis. – Milyen szerény!

– Nem kell... Te meg rögvest vodkával jössz – vág közbe a felesége.

– Menjén csak – határoz az apa.

Wikta átveti vállán a kendőjét és kimegy.

– Az ismerkedés vodka mellett a legjobb – teszi hozzá a kocsis.

– *Dejsz* mán egyszer megismerkedtünk vodka mellett Jan úrral – szól a feleség.

– Mán megismerkedtünk a gróféknál, most *megismerszünk* a tuskóknál.

– Megint kezdted?

– Lesz idő, hogy be is fejezem. S mindnyájan befejezzük. – Hát nem, Jan úr?

Grosiknak igaza volt. Vodka mellett a beszélgetés élénkebbé, általánosabbá vált. A cigaretta füstje ködként imbolygott a levegőben.

Utolsóként Stasiek tér haza az udvarról.

- Mama, enni.
- Eriggy, eriggy – szaladgálj még kicsit. Nesze.
- Eeeh, tea.
- Tán csokoládét akarsz?... Kifizetett az italos?
- Hát nem!
- Holnap el kell mennem hozzá.
- Mama hideg krumplit adott.
- Ne szaladgálj a fiúkkal, akkor meleg lesz a krumplid.

Elérkezett az utolsó kör.

- No, anya, ágyazz... Jan úr velem alszik.

Az asszony a sparheltre teszi a tányérokkaal teli lavórt, megtörli kezét a kötényébe, és az ágy felé indul.

- Ignac, ima – na!

Mania a bölcsőben sírdogál. Kazik ruhában fekszik az ágyon és alszik. Ignac letérdelt, összekulcsolt kezét az ágy szélére támasztja, és monoton hangon ismétli anyja után az imát, aki beveti az ágyat, megveregeti a szalmazsákot, felrázza a párnákat és a paplant.

Wikta levetkőzteti a kicsit. Az anya szalmazsákot, derékaljat, párnát és takarózni egy kabátot terít a sparhelt mellé a kicsiknek.

Nézem a sürgölődést. Szédülök... és olyan furcsa, olyan furcsa minden a lelkemben, hogy hihetetlen.

Távolról már láttam ezt a kosztkvártélyomon, olvastam sokat az ő életükről, regényekben, novellákban, társadalmi vázlatokban, olvastam még sötét alkóvokról, pincékről és rohadt szalmazsákokról is, és nem egyszer sírtam. Ez pedig csupán egy tágas, kissé nyirkos és alacsony szoba, ahol 10 „lélek” lakik. Olvastam iszákosokról – férjekről, gyerekek hóhérjairól, a sötétségről és büntényekről, ezek pedig olyanok, akik taníttatni akarják a gyerekeiket, és emiatt megszabadulnak az albérlőjüktől, aki havonta egy rubelt fizetett nekik. És miért, miért – fojtogat valami, szorongatja torkom – és fáj?

- No, Jan úr, vetkőzzék.

És lekapcsolják a lámpát.

Egy pillanatra ruhasusogás, lépések nesze és félretolt holmik zöreje hallatszik. Aztán csend. Csak az óra ketyeg hangosan az elforduló, rozsdás kerekek percegésével, csak a sparhelt mellől hangzik fel az egyik fiú száraz köhögése, valaki a felnőttek közül hangosabban felsóhajt.

- Stasiek, miért húzod le rólam a kabátot? – Te ne húzd le! Naaa! – Te, mert beverek egyet. – Akkor verj. – Naaa. – Mama!
  - Csönd legyen, mert felébresztitek apátokat.
  - Csöndet, kölykök!
  - Na, nesze, a kendő.
  - Hol?
  - Ide gyere.
- Mezítelen talpak hangja a padlón.
- Ne rugdalj!
  - Stasiek, ha felkelek... – Gyere, Ignac, ide hozzám – mondja az anyjuk, és felül az ágyon.
  - Már csak az kéne – hallatszik Wikta hangja.
- Újra mezítlábas szaladgálás a padlón. A fellökött hokedli dübörgő hangot hallat.
- Nem akarom.
  - Na.
  - Mi folyik ott? – ébred fel Wilczek.
  - Wikta nem engedi, hogy a mama ágyába menjek.
  - Aludjon Stasiékkel – mondja Wikta.
  - Azonnal engedj meg neki... A dáma – egyedül terülne el az ágyon... Naaa!
- Csönd. Egy ágyban alszom a lakatossal. A másikban – a felesége, Wikta és Ignac. A harmadikban – Grosik a feleségével, Kazikkal a lábuknál. A bölcsőben – Mańka; a földön – Stasiek kiharcolta magának az egyeduralmat.
- Fülledtség. Mereven bámulok az éj sötétjébe. Messziről elmosódott harmonikaszó hallatszik. Lassan üt az óra, mintha minden egyes ütéstől félne, nehezen lélegzik, mintha ő is kifulladna.
- Az ablakból vékony fonalként hideg levegő áramlik. Eszembe jut, hogy a ház megadta magát az alkalmazkodás törvényének: az ablakok nem zárnak jól, hogy legalább részben kiszellőzzön a szoba.
- Fülledtség. Bűz. Wilczek horkol.
- A gyermek sír a bölcsőben. Az anyja meghallotta.
- Menj arrébb. Engedj.
  - Mi az? – kérdezi a kocsis álmos hangon.
  - Engedj a gyerekekhez.

- Mmm!
- Hogy a nyavalya törjön... Aludj, kislányom.
- Csók hangja, a bölcső talpfáinak ütemes reccsenése a padló egyenetlen deszkáin, csecsemősírás – sírás, amely oly komoran hangzik fel az éjsötétjében, mint egy tehetetlen panaszzó.
- Na, nesze.
- Még hangosabb sírás.
- No, mit akarsz?
- Wilczekné felébredt.
- Adj neki teát.
- Milyen okos a mama: nem akar.
- Akkor vidd az ágyba.
- Persze. Hogy megint megfojtsa ez a ló... Megy a mama holnap a mosodába?
- Hát, hogy nem?
- Stasiek köhög, feláll, felöltözik.
- Te meg hova?
- Az udvarra.
- Miért nem mentél... a fiúkkal szaladgálni – te. Várj, csak kapsz tőlem holnap.
- Kulcsreccsenés, ajtócsapódás.
- A nyavalya törjön...
- Mi az? – Wilczek felült az ágyon.
- Semmi... semmi.
- Sóhajtott, megvakarta magát, a paplant izzadt ingére húzta, és újra horkol.
- Mama – ébred fel Kazik.
- Újra csönd. Stasiek visszatér.
- Te meg hova?
- Hogy jól bezárta-e – mondja Wikta.
- Ellopnak – jegyzi meg ironikusan az anyja.
- Mamaaaa! – ébred fel Ignac.
- Neked megint mi kell?
- Csípnek a bolhák.
- Nem fálnak fel: aludj.
- És fázok.

– Akkor kucorodj össze gyorsan... Eridj a padlóra, Stasieknek van egy kendője.

– Nem akarok.

Az óra nyöszörögve elüti a két órát.

Csönd. Csak az itt összezsúfolt lények egyes sóhajából hallik ki valami érthetetlen, nyugtalan mormogás. Hol egy tüdő emel panaszt, hol a vér jajgat. Fülledtség, hideg, nyirkosság.

A józan, rideg, könyörtelen statisztika – e szobát a betegség és halandóság számoszlopaiba zsúfolja...

Hajnal.

A fakó fény félelmetesen bekúszik a szobába, szürke vonalakkal rajzolva meg a holmik kontúryait.

A munkás nyugtalanul mozgolódik, az ágy hosszas reccsenést hallat. Sem a gyermeksírás, sem a fülledt levegő, sem a köhögés, sem a beszélgetések nem tudták felébreszteni, de a fél óra múlva felhangzó, vészjósló gyári kürtszó előérzete felkeltette álmából.

Felül az ágyon, meggyújt egy gyufát, egy cigarettát – az órára néz.

– Mennyi? – kérdezi a felesége.

– Idő van.

– Add ide a gyufát.

És a bádoglámpa újra sárga fényt vet a szobára.

Az asszony feláll, felkapja a szoknyáját és kendőjét, és kimegy a pitvarba.

A munkás lustán feláll, köhentett egyet, majd még egyet, kiköpött a szoba közepére, a lábát körbetekeri a koszos, bűdös kapcával, felhúzza a cipőjét. Kiöblítette a bádogedényt, kávét töltött a kannából, lekanyarított egy fél cipónyi kenyeret, kendőbe csomagolta, felvette a kabátját.

– Grosik, te – kelj fel.

– Mhm.

– Gyorsabban. Na!

– Mindjárt.

– Megint nem mosod le a kocsit és kikapsz.

– Mindjárt.

Keresztet vetett és elment.

Visszatér az asszony. Sündörög a szobában.

– Grosik, kelj fel.

– Mindjárt, mindjárt.

Felébred a lány.

– A mama már megy?

– Igen. Ignac menjen el az óvodába, mert az óvónő megint mérgeledni fog.
Felkel a kocsis.

Lecsavarja a lámpát.

Wileczkné elmegy.

Stasiek felpattan a sparhelt mellől és beveti magát az anyja ágyába.

– Hova, hova? – tiltakozik Wikta.

– Hagyjál már – védekeznek a fiú.

És megint fél óra csönd.

Grosik visszajön. A feleség felkel, fát vág, meggyújtja a sparheltben, kávét melegít a férjének.

– Ki volt ma az éjszakás?

– Franek.

– Jól ment?

– Nyavalyát... Az öreg dühöng, a dög.

Lustán terjeszkedik a mai nap fénye – rothadt, halott, sivár.

Most Wikta következik. Hosszan, takarosán öltözik, hogy háromnegyed órával később, zsakettben és kesztyűben – vonzó ifjú kalapárusnak nézzen ki.

Stasiek elindul az italgjároshoz palackokat mosni.

Már csak a hatéves Ignac, a hároméves Kazik, a néhány hónapos Mania fekszik ágyban, és én.

Szégyenkezve tanakodom. Úgy érzem, hogy valakit megbántottam, hogy mindenki megvet, és hogy én magam is megvetem magam.

Ignac nem akar óvodába menni, a nővére elagyabugyálja.

Megdöbbsent a fiú arcának fáradt, sárga színe. Mintha egy csepp vér sem lenne benne.

És ismét a monoton, hosszú ima.

Kazik sírva ébred. Az anyja felöltözteti.

– Mit nyűgösködsz, mi? Apád azt mondta, vesz neked szájharmonikát.
Akarsz egy szájharmonikát?

– Nem.

Elment bevásárolni. A csecsemő sírni kezdett. Felálltam és ringattam. Még hangosabban sikított. Kazik átnyújtott nekem egy koszos kis galacsint.

Kicsomagoltam: egy zsömledarab volt benne. Megértettem: becsúszattam a csecsemő szájába. Az mohón szopni kezdte.

Leültem az ablakhoz, és néztem a szürke eget, a tetők és kémények hosszú, végtelen sorát.

És megint sokáig elgondolkodtam sikertelen öngyilkosságomon – és rájöttem, hogy ma már nem tudnám megismételni: láthatatlan szálak hálója összefont az élettel.

Úgy éreztem, hogy fordulóponthoz érkeztem, hogy egy fontos fordulatnak kell bekövetkeznie az életemben.

Kazik úgy döntött, hogy az ölembe ül. A fején bogarakat találtam.

(Későbbi kiegészítés:

Részlet Adolf Suligowski⁷⁰ könyvéből, amely 1899-ben *Lakáskérdés* címen jelent meg.

„Varsó lakosságának kétharmada rosszul él.

A higiénisták és közgazdászok a pincében és a padláson lévő lakásokat rendellenes lakásoknak tekintik... Ezekben az egészségtelen lakásokban a lakott szobák száma 18.347-re tehető, és 63.941 ember lakott bennük.

Vannak olyan lakások, amelyekben egyáltalán nincs ablak. Ilyen világítás nélküli lakásokból 1.515-öt találtak a városban... Vannak olyan lakások is, amelyekben semmiféle tűzhely vagy melegítő nem található, ezekből 2.985-öt számoltak össze... A világítás és tűzhely nélküli lakásokra körülbelül 16.000 ember jut.

Eltűntek a sötét börtönök, eltűntek a régi tömlöcök, amikkel a bűnözőket ijesztgették, de nem tűntek el a sötét, hideg és földalatti lakások a verejtékes munkával gürcölők számára, akiktől a sors bölcsőjük óta minden mosolyt megtagadott.

Bátran mondhatjuk, hogy a meztelen, való igazság lefestése minden szívben a rémület érzését kellene, hogy keltse. Ezek sivár, sötét színekkel vázolt képek, amelyek mögött elhalványulnak az emberi hibák és vétkek! És mégis, e menedékhelyek kiátkozott lakói, akárcsak mások, *az egyenlőség elvének nevében* különféle társadalmi felelősséggel tartoznak. És tőlük is hasznos munkát és erkölcsös hozzáállást követelünk.

---

⁷⁰ Adolf Suligowski (1849-1932) – jogász, a varsói Városháza számára készített, lakáskérdésről szóló előadások szerzője.

Varsó halálozási arányát más városokéval összevetve kiderül, hogy Varsóban 1000 emberből legalább 18, ha nem 19 hal meg évente, és ez több mint amennyinek lennie kellene, mert a 450.000 fős lakosságra átszámítva évi 8.100 fő többlethalálozást jelent. Ha e számot a produktív kort el nem érő gyermekek halálozási arányában le is csökkentenénk a kétharmadával, akkor is 2.700 elhalálozás érinti a dolgozó embereket, apákat és anyákat, akikre szükség van a gyermekek felneveléséhez és a társadalmi munkához. Ezek az emberek életben maradhattak és dolgozhattak volna... Egy statisztikával foglalkozó orvos kiszámította, hogy míg egy szobára jutó 2 fős népesség mellett 100 megbetegedésre kerül sor, addig ugyanilyen körülmények között, szobánkénti 10 fős népesség mellett 150, vagyis 50%-kal több ilyen eset várható; de ami még rosszabb, járványos megbetegedések esetén az első esetben 100-ból 2 ember, míg a második esetben 79 ember halálozik el (*Dr. Körösi, Pest*).⁷¹

Ilyen helyeken kétszer annyi gyermek hal meg ott, mint máshol, és azok, akik megérik a felnőttkort, rövidebb életet élnek, mint polgártársaik. Pedig ha valahol, akkor itt jelent súlyos csapást a betegség és a halál, különösen, ha a családapát vagy anyát érinti. A betegség félbeszakítja a jövedelemszerzést és kiadásokat szül, amelyeket rendszerint nincs miből fedezni, a halál pedig az egész családot tönkretesz és az anyagi megélhetést biztosító munkaerő hiányában sorsára hagyja. Megsokszorozódik az árvák száma, akikről nem tudni, milyen módon élnek, hol nőnek fel, és mikor válnak emberré.

Varsóban 65 százalékkal több az öt, vagy annál több szobás lakás, mint Berlinben... A lakás kiadásainak felét a szalon emészti fel... Egyfelől lenn lakáshiány, másfelől fenn, a lakásban pazarlás..."

---

⁷¹ A szerző vélhetően Körösi József statisztikus-higiénikusra gondol, akinek műveit több nyelvre lefordították és munkásságát számos európai kitüntetéssel méltatták. Körösi, habár nem volt orvos, ám tagja volt a Budapesti Királyi Orvosegyesületnek, és fontos szerepet játszott az első fővárosi járványkórház megalapításában (1886). Indítványára vezették be a fertőző betegségek járványszerű fellépése esetén az elkülönítés kényszerét, valamint a fertőtlenítést. Hasonlóan fontos szerepet játszott a himlőoltások magyarországi bevezetésében. Mozgalmat indított a korszerű higiéniai elvárásoknak megfelelő munkáslakások építése és a közraktárak létesítése érdekében. Jelentős műve Az emberi élet-tartam és a halandóság kiszámításáról; Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1874. (*a ford.*)

Az ötödik és hatodik fejezetekben olvashatjuk:

„Mit tettek a javulás érdekében külföldön” és „Mit tettek a javulás érdekében hazánkban, és mit kell még tenni”.

Nem: *vogue la galére!*⁷² – nem...)

December ?

Wilczek megverte Stasieket. Letolta a csöppség nadrágját, feltúrta az ingét, a gyerek fejét a lába közé dugta, levette az övet, amellyel a nadrágját rögzítette, és verte, hogy még az én fejem is belereccsent.

– Nesze, te csirkefogó, nesze... Hogy ne szaladgálj a fiúkkal, ha anyád hív...
Hogy ügyelj a munkára...

Stasiek késve érkezett az italgároshoz, ahol palackokat mos és dugókat drótoz, reggel kilenctől este hétig – hetenként egy rubelért.

Stasiek kilenc éves.

– Nem túl kemény vele? – kérdeztem.

– Nem vágom ketté – válaszolta nehézkesen zihálva. – Csak egyszer engedd el vele a lovat... Aki ver, az szeret, s a lányt az csókolja, aki bántani akarja... Van itt elég kölyök, aki rosszra csábítja... Inkább sírjon most miattam, minthogy később nekem kelljen sírnom miatta...

Minden percben beleütközöm életük éles peremeibe, és ez felháborít és elidegenít.

Itt a ridegség, a lét keménysége leplezetlenül – csupaszon – jelenik meg; itt mindenható módon uralkodik az élet sivár szürkesége.

Itt senki sem mondja reggel, hogy „jó reggelt”, itt senki sem búcsúzik el, és nem köszön, senki sem köszöni meg az ételt, és este sem kíván jó éjszakát. Itt nincs nevetés, sem felszabadult ugratás; itt minden komoly, kemény és kíméletlen.

Itt nincs vita: mindennek rövid, nyomatékos, igaz neve van. Nem léteznek az élet apró, szinte észrevétlen árnyalatai, az ártatlan, bájos hazugságok.

– Gyere ide hozzám, Stasiu – mondom.

Meg akarom ölelni a fiút.

– Ne érjen hozzám – mordult fel nyersen, ellenségesen nézve összeráncolt szemöldöke alól.

---

⁷² Vogue la galére! (francia) – szó szerint: hadd hajózzon a hajó; itt: történjen, aminek történnie kell.

Kitépte magát a kezeim közül, bebújt a sparhelt melletti sötét sarokba – és nem sírt...

Grosikné a csecsemő körmét rágta; egyéves koráig nem szabad vágni, mert ha fiú: tolvaj, ha lány: ribanc lesz belőle.

– Hiszem-nem hiszem, mégis az emberek ezt mondják.

A gyermek sebhelyeit nem szabad begyógyítani, mert a szemére húzódnak, és megvakul.

Sötét babonák kelnek ki a sötétben és hidegben, mint a hullók – és csúsznak-másznak összevissza.

Sötét bizalmatlanság és kölcsönös szeretetlenség kígyózik, vészjóslón sziszegve.

A kézműves lenézi a munkást, a munkás a napszámot; a városi gúnyolódik a tuskó falusival, az olvasott – a műveletlennel.

A társadalmi ranglétra ezen alsó foka tucatnyi lépcsőfokra osztható.

Rágalmak, intrikák, pletykák, kölcsönös gyűlölködés, durva képmutatás, sértődöttség és sérelmek – egy kölcsönadott teknő miatt, a gyerek keresztelője miatt, egy pohár vodka miatt. Irigység, ha a szomszédnak rubeles szerencséje akad, becstelenség egy ellopott savanyú uborka vagy egy marék szén végett...

A kocsis nem kedvel engem, kegyetlenül szurkálódik. Félti a fiatal feleségét...

Tréfálva, félig komolyan beszél:

– Tudom is én, hány gyerekem van? – Egész nap dolgozom. – Kérdezze meg a feleségemet, ő majd megmondja, melyik az enyém...

Éjszaka nem tudok aludni, mert a tudóm nem jut levegőhöz, és csipkednek a bogarak. – Az étel olyan, amelyet talán a börtönben adnak.

– Ennek a húsnak szaga van – mondtam tegnap.

– Ó, milyen kényes, Jan úr. A húsnak muszáj, hogy bukéja legyen, máskülönben kemény marad.

– De ez nem egészséges a gyermekeknek.

– A gyereknek semmi sem árt: kiszaladgálja.

Most már értem, hogy lehet napi négy, három, két zloty bérből eltartani egy családot, kifizetni a lakbért, a megélhetést, a ruhát, a mosást, az olajat, az orvost, a patikát és a papot a temetésre – és emellett még berúgni és névnapot is tartani olykor.

Most már értem, miért van a gyermekeknek börtönszürke, földszínű arcbőre, a haléra emlékeztető karikás szeme, girbegörbe lába, és miért maradt tízből – csupán négy életben.

Csak azt nem értem, hogy ez a négy hogyan nő fel, és hogy van ereje a kemény fizikai munkához...

És elfelejtettem, hogy odafent dübörög a város, hogy odafent semmi sem változott; csak én kezdtem el látni mindazt, amit régebben nem láttam.

Odafent tágas lakások vannak, francia nevelőnők, színházak, pálmafás szalonok, százrubeles papírkötegek, első osztályú éttermek, hintók, szőnyegek, csillogó ablakok a nagy boltokon.

Odafent pompásan öltözött tömegek járkálnak, biccentések, kétértelmű megjegyzések, pillantások és mosolyok keresztezik egymást...

Itt felment a petróleum ára egy groszyval és egy font kenyérére fél groszyval – és azt mondják, hogy iszonyatosan megdrágult az élet...

Mennyire eltávolodtam a parttól, mennyire elmerültem az élet örvénylő mélységében.

Nekem úgy tűnik, mintha már egy egész örökkévalóságot leéltem volna itt...

Voltam a Dzika utcán. Vettem részletre egy ágyat és ágyneműt. Kaptam egy füzetet, ahová majd beírják a befizetett részleteket.

Az első oldalon megjegyzés:

„Ügyfeleim egyre növekvő száma megköveteli a lehető legpontosabb, időben történő részletfizetést, csak így leszek képes rendet tartani a könyvelésemben, és elkerülni a felesleges futár-költségeket.” Stb.

Milyen ünnepélyesen hangzik!

A rendelési szám szerényen 146.815-ös.

Az a szerencséje – mondja a zsidó –, hogy Wilczek úr hozta ide. Mert különben nem adtam volna oda önnek részletre. Én már 50.000 rubelt veszítettem az embereken. De Wilczek urat ismerem.

És megkínált egy cigarettával.

El volt ragadtatva.

– Látja, uram, engem mindenki ismer. Én magam inkább nem zabálok, de odaadom mindenkinek, amim van.

– No, és mikor vesz Wilczek úr egy gépet a lányának? Egy ilyen leány, aki ilyen szépen varr, havi kétszáz rubelt is megkereshet... Itt nálam vásárolt a

lánynak Wnorowski úr is, az Ogrodowa utcából, és sokat vásároltak nálam... Mindenki tudja, hogy nálam hivatalos áruk vannak.

Egy részlet elmulasztásáért jogosult az áru visszaszolgáltatását követelni...

Wilczek egyszer húsz rubelért vásárolt egy ruhát törlesztőrészletre, váltólevéllel. És aztán minden egyes kifizetett részletről kapott egy nyugtát. Amikor már csak három rubel volt hátra, a zsidó eladta a váltót. Ügy lett belőle. A bíróság kimondta, hogy Wilczeknek ki kell fizetnie a váltót, és aztán eljárhat a szabó ellen. És így kétszer fizetett egyetlen ruháért.

– De ez az ember becsületesen vezeti az üzletét. Megkopaszt, mert megkopaszt, de őt is megkárosítják az emberek... Ha nem lettem volna önnel, nem adta volna ide részletre. De ő ismer engem...

És otthon elmesélte milyen megtiszteltetésben részesült.

– És még cigarettával is megkínált...

Elvittem a ruháimat javíttatni, mert szakadtak és foltosak voltak.

Érdekes figura a zsidó foltozó-szabó. Milyen lelkesedéssel szemlélgette a lyukakat és építette kampánytervét:

– Ezt a darabot innen kivágom, itt és itt marad nekem elég; itt pedig összevarrom és hozzáöltöm... Olyan lesz, mint újkorában.

Egy költő!

Wilczek egy Varsótól tizenkét mérföldre fekvő faluból származik.

Az apjának az első házasságából négy gyermeke született. Az ötödiknél az anya meghalt.

Nem tudta megszülni a gyermekét, ezért egy ecettel leöntött, izzó téglaföldre ültették. De ez sem segített.

Ebből az öt gyerekből csak ő maradt életben.

Az apa másodszor is megnősült, és négy gyermeke született; egy meghalt, egyik fia Amerikában van, a lánya Varsóban szolgál egy ügyvédnél, a másik fia pedig földműves.

És megint meghalt az apja felesége.

Harmadszor is megnősült, és hét gyermeke született. Az egyiket kitelepítették, mert megölt egy erdészt; fát lopott, az erdész puskaport tett a fába, és felrobbant a tűzhely, így ismerte fel a tolvajt; a fiú bosszút állt, és most vezekel.

A felesége Markiban szolgál, a fia pedig egy kovácsnál.
Ketten egy zawierciei gyárban dolgoznak, a lánya szintén gyárban, hárman pedig meghaltak.
Meghalt az apja, és a földet a mostohaanyára hagyta. Az asszony másodszor is megházasodott, és két gyermeke született...
Szerte az egész országban vannak rokonok és sírok.
„Lengyel nyulak.”
Szörnyű ez a politika, amely örül a síroknak és számolja a csecsemőket.
Bánat szorítja össze a mellkasomat.

KISIKLOTTAN

Egy groszym sem maradt. Az utolsó fél rubelemet egy söntésben szopogattam el. Ki kellett fizetni az életet, kiváltani a felöltőt a foltozó-szabótól, kifizetni az ágy első részletét.

Írtam Adelának:

„Anyagot gyűjtök a lengyel *Nyomorultak*hoz. Ugye emlékszik? – Victor Hugo *Nyomorultakja*. – Titoktartást kérek. – Szeretem, jobban szeretem, mint valaha. – Már közel érzem a hírnevem. – Ötven rubelre van szükségem. – Választ várok e futáron keresztül”.

Egy sörözőben vártam rá az Alexandria sarkán.

A futár a levelet „a hölgy saját kezébe” kézbesítette; az elolvasta, és azt mondta, hogy „semmi válasz”.

Decemberi fagy.

Széttaposott, talpatlan cipőben botladozom a nyálkás kövezeten. Hideg van, csonttá fagy a kezem. Felhúzom nyári kabátom gallérját. Szitál a hó.

Nyomorult, aljas szalon-ribanc. Így megalázni, ilyen aljasul, ily hitványul.

„Nincs válasz.” Mint egy koldusnak, egy kutyának, aki ételért nyüszít.

Sötét. Hideg. A Bristol Hotel előtt megannyi fény.

– Koldus! – Miért nem mész dolgozni? Ilyen fiatal és nem áttal koldulni.

Egészséges karod, egészséges lábad van. – Konstábler! – A rendőrsre! – Ilyen fiatal.

Kitaszított, kisiklott, bukott, elveszett.

A cukrászda ablakaiból szikrázik a fény, beléfájdul az ember szeme. Ott meleg van, ott milyen nagy a tömeg. Ott már nincs hely számomra: tönkretenném a bútorokat a foltos kabátommal, megijeszteném a vendégeket kék, reszkető arccal.

Kijön három fiatal. Nevetnek.

– Ma még semmit sem ettem, uraim – mondom hirtelen, idegen, ismeretlen hangon. És leveszem gyűrött kalapomat.

Közönyösen haladtak el mellettem. Nem néztek rám, nem szakították félbe a beszélgetést.

Egy bundás úriember jelenik meg a cukrászda ajtajában, gombján egy csomag süteménnyel.⁷³

Kijött, lassan sétál, dúdolva; a sütemények jobbra-balra lengedeznek a mellkasán.

Követem. Kimondhatatlan fájdalmat érzek a mellkasomban és még nagyobb tehetetlen dühöt.

– Uram! Uram, süteménnyel a gombján... Hé! Uram, a süteménnyel, süteménnyel a gombján! *Bon jour, bon jour, monsieur*⁷⁴ süteménnyel a gombján... *Bon jour, monsieur* nyárspolgár süteménnyel a gombján... *Êtes-vous content de votre vie, monsieur*⁷⁵ nyárspolgár?

Nevetek. A fogam összekoccan a hidegtől, az ujjaim megvastagodnak.

– *À qui portez-vous ces gâteaux, monsieur*⁷⁶ süteménnyel a gombján? *Pour vos enfants peut-être – n'est-ce pas?*⁷⁷ – *Vous avez des enfants – n'est-ce pas?*⁷⁸ – Hahaha!

Mélyebbre dugta kezét a zsebébe. A csomag himbálózik kerek pocakján. Időnként megállítja az ujjával. Ekkor a kirakatok fényében megcsillan gyűrűjének a köve.

– *Vous avez des enfants, n'est-ce pas?* – És ön jó apa, ön nagyon szereti a gyermekeit? – *Vous êtes un très bon père?*⁷⁹ – Süteményt visz nekik a gombján, a gyermekei szeretik a süteményt, *n'est-ce pas?* Különösen a krémeset?... Ó, a gyermekek szeretik – minden gyermek szereti a krémes süteményt...

Lassú léptekkel sétál. Én lépésről lépésre követem.

---

⁷³ A XX. század első felében az elegáns uraknál szokás volt, hogy a cukrászdából kilépve a kabátjuk vagy mellényük gombjára akasztva vitték magukkal a vékony zsineggel átkötött, papírba csomagolt süteményt. Így szabadon tarthatták a kezüket: az elegáns öltözékhez gyakran tartozott sétatálcá vagy esernyő, és a másik kezükre is szükség volt, hogy üdvözléskor megemelhessék kalapjukat, vagy hogy a járműből kiszállva kiségiítsék a hölgyeket, vagy kinyissák nekik az ajtót, stb.

⁷⁴ *Bon jour, monsieur* (francia) – Jó napot uram.

⁷⁵ *Êtes-vous content de votre vie, monsieur* (francia) – Elégedett az életével, monsieur?

⁷⁶ *À qui portez-vous ces gâteaux, monsieur* (francia) – Kinek viszi ezeket a süteményeket, uram?

⁷⁷ *Pour vos enfants peut-être, n'est-ce pas?* (francia) – Talán a gyermekeinek, ugye?

⁷⁸ *Vous avez des enfants, n'est-ce pas?* (francia) – Elvégre vannak gyermekei, ugye?

⁷⁹ *Vous êtes un très bon père?* (francia) – Ön jó apa?

*Avez-vous beaucoup d'enfantis, monsieur*⁸⁰ süteménnyel a gombján? – *Non, pas beaucoup*⁸¹ – csak kettő. – Zola egy idióta, a *Termékenység* pedig egy idióta regénye. – Ó, *pas beaucoup*: csak kettő. Jerzyk és Anielka. *Quels jolis noms*⁸²... Jerzyk, Jurek, Juraś. – *Votre*⁸³ Juraśkája még kicsi lehet. – A kis Juraś, a világos hajfürtjeivel és pufók lábaival. *Un petit garçon de six ans*⁸⁴. – *Un búbáj*. – *N'est-ce pas*⁸⁵? Búbájos. – Elragadó kis csemete – búbáj. – *N'est-ce pas?* – Jerzyk... Juraś... *Mais attendez donc un peu*⁸⁶...

A süteményes úriember hátratekintett. Megálltam.

– Miért nézett hátra, *monsieur le bon père*⁸⁷ – én nem veszem el a süteményét... Türelmetlenné teszi a beszédem, azt állítja, hogy a beszédemnek semmi veleje... *Mais mille pardons*⁸⁸ – Fázom és egy kicsit ideges vagyok, *un peu énérvé*⁸⁹... Azt kérdezi, miért nem beszélek lengyelül? – Óh, *on m'a appris*⁹⁰ franciául beszélni – *parler français*⁹¹. – Nekem is hosszú szőke hajam volt, *de longs cheveux blonds*⁹². – Megtanították: *l'hirondelle*⁹³ – fecske („*h*”*muette*⁹⁴, „*h*”*aspirée*⁹⁵) – habár még sosem láttam fecskét. – *Oui, monsieur*,⁹⁶ én egy nagyon jól nevelt

---

⁸⁰ *Avez-vous beaucoup d'enfants, monsieur* (francia) – Önnek sok gyermeke van, uram.

⁸¹ *Non, pas beaucoup* (francia) – Nem, nem sok.

⁸² *Quels jolis noms* (francia) – Milyen szép, kedves nevek.

⁸³ *Votre*... (francia) – Az Ön...

⁸⁴ *Un petit garçon de six ans* (francia) – Egy hatéves kisfiú.

⁸⁵ *N'est-ce pas?* (francia) – Nem igaz?

⁸⁶ *Mais attendez donc un peu* (francia) – Várjon egy pillanatot.

⁸⁷ *Monsieur le bon père* (francia) – Egy úr, aki jó apa.

⁸⁸ *Mais mille pardons* (francia) – Ezer bocsánat.

⁸⁹ *Peu énérvé* (francia) – Egy kicsit ideges.

⁹⁰ *On m'a appris* (francia) – Megtanítottak.

⁹¹ *Parler français* (francia) – Franciául beszélni.

⁹² *De longs cheveux blonds* (francia) – Hosszú szőke haj.

⁹³ *L'hirondelle* (francia) – Fecske.

⁹⁴ „*h*” *muette* (francia) – Néma „há”.

⁹⁵ „*h*” *aspirée* (francia) – Hehezetes „há”.

⁹⁶ *Oui, monsieur* (francia) – Igen, uram.

ember vagyok – *un gentilhomme*⁹⁷. – Csak kicsit szakadt a nadrágom és rongyos a lelkem. *Enfin*⁹⁸...

– De én a fiáról beszélek... *Bon!*⁹⁹... Már lengyelül beszélek... Szóval a fia hat éves... *Bon...* És jövőre lesz hét... Öt, hat, hét, nyolc, kilenc, tíz... Kicsit ideges vagyok, mert kissé fázom, és nincs pénzem berúgni, vagyis kifizetni a részletet – és végül is csak tettetem magam.... De számolni tudok... *Alors*¹⁰⁰ – az ön fiacskája, az ön bűbájos csemetéje – tízéves lesz... *Il faut, qu'il aille au collège*¹⁰¹... És levágják a fürtjeit – *des bourreaux*¹⁰² – kegyetlen emberek – *féroces*¹⁰³. – Nem engedik, hogy a gyönyörű fürtjeit viselje – *quel dommage*¹⁰⁴! – De ő ennek ellenére az ön bűbájos csemetéje marad, és rajongani fog a csokoládés süteményért, a krémes süteményért... *Mais après*¹⁰⁵... Tizenegy – *onze, douze, treize*¹⁰⁶ – az idő száll – *n'est-ce pas?*

– És az ön bűbájos csemetéje, már selymes, göndörödő tincsei nélkül – a gyerekek mindig szeretik a krémes süteményt, bűbájosak és selymesek a fürtjeik. És az ön bűbájos csemetéje *dans quelques années*¹⁰⁷ – gyorsan száll az idő – elkap... egy kis betegséget.

Hangosan felnevettem.

– Hihetetlen... Az a csöppség, akinek süteményt visz a gombján, a kedves gügyögő csöppség... *Mais réfléchissez un peu*¹⁰⁸... Nem most, de néhány év múlva – *pas maintenant*¹⁰⁹ – a fia most azt hiszi, hogy a gólya hozza a babát...

---

⁹⁷ Un gentilhomme (francia) – Egy úriember.

⁹⁸ Enfin (francia) – Végül.

⁹⁹ Bon (francia) – Jó.

¹⁰⁰ Alors (francia) – Tehát.

¹⁰¹ Il faut, qu'il aille au collège (francia) – Iskolába kellene járnia.

¹⁰² Des bourreaux (francia) – Hóhérok.

¹⁰³ Féroces (francia) – Kegyetlenek.

¹⁰⁴ Quel dommage (francia) – Milyen kár.

¹⁰⁵ Mais après (francia) – De később.

¹⁰⁶ Onze, douze, treize (francia) – Tizenegy, tizenkettő, tizenhárom.

¹⁰⁷ Dans quelques années (francia) – Néhány év múlva.

¹⁰⁸ Mais réfléchissez un peu (francia) – Gondolkodjon el rajta.

¹⁰⁹ Pas maintenant (francia) – Nem most.

*Après*¹¹⁰ – nem állítom határozottan, de több mint lehetséges... *A Varsovie il y a*¹¹¹ az utcalányok 60 százaléka beteg – *vous comprenez*¹¹²? De – *progrès*¹¹³ – a fejlődés – *n'est-ce pas?* – 75 százaléknál is több lesz beteg – *vous comprenez?* – a haladás! – *Et après tout cela*¹¹⁴ – a rossz befolyás – az iskola – *vous avez lu*¹¹⁵? – a kimerültség – a túlterheltség az iskolában – *on a écrit*¹¹⁶. – *Et après tout cela*¹¹⁷ – a húsételek, a sör – a város – *n'est-ce pas?* – És az irodalom – a csupasz lélek – a lélek zugai – *ce n'est pas encore tout*¹¹⁸... – a fejlődés – a szadizmus, a szafizmus,¹¹⁹ a pederasztia – *ce n'est pas encore fini*¹²⁰ – a csupasz lélek! – gyönyörű gondolat – szenzáció! – Tribádia¹²¹ – *prenez, messieurs, s'il vous plait*¹²² – zoofília, nekrofilia, szadizmus – *prenez, messieurs les litteraires, c'est piquant!* – *salir, messieurs, salir!*¹²³

Zúg a fejem – reszketek.

– És az operettek, tizenkét év múlva? *On ne peut pas prévoir*¹²⁴ – nem lehet megjósolni, ki fogja emelgetni a lábát a színpadon... *Cette nouvelle Kawecka ou Bogorska est une en – fant encore... Elle est aussi âgée de trois ou quatre ans, mais elle existe déjà*¹²⁵. – *Elle demeure peut-être, rue Kacza,*

¹¹⁰ *Après* (francia) – Később.

¹¹¹ *A Varsovie il y a* (francia) – Varsóban (van).

¹¹² *Vous comprenez?* (francia) – Érti?

¹¹³ *Progrès* (francia) – Haladás.

¹¹⁴ *Et après tout cela* (francia) – És mindezek mellett.

¹¹⁵ *Vous avez lu?* (francia) – Olvasta?

¹¹⁶ *On a écrit* (francia) – Írtak róla.

¹¹⁷ *Et après tout cela* (francia) – És mindezek mellett.

¹¹⁸ *Ce n'est pas encore tout* (francia) – És ez még nem minden.

¹¹⁹ Szafizmus – női homoszexualitás, lesbikusság. A szó Szapphó, az ókori görög költőnő nevére utal.

¹²⁰ *Ce n'est pas encore fini* (francia) – Még nincs vége.

¹²¹ Tribádia (latin) – női homoszexualitás.

¹²² *Prenez, messieurs, s'il vous plait* (francia) – Fogják meg, uraim, kérem.

¹²³ *Prenez, messieurs les litteraires, c'est piquant!* – *salir, messieurs, salir* (francia) – Csapjanak le rá, irodalmár urak, ez vonzó – a szenny, uraim, a szenny.

¹²⁴ *On ne peut pas prévoir* (francia) – Nem lehet megjósolni.

¹²⁵ *Cette nouvelle Kawecka ou Bogorska est une enfant encore... Elle est aussi âgée de trois ou quatre ans, mais elle existe déjà* (francia) – Egy ilyen új Kawecka vagy Bogucka még gyermekek... Ő is három vagy négy éves, de már itt van. (Wiktorina Kawecka és Helena Bogorska a Századforduló varsói operetténekesnői.)

Solec, Zajęcza, Rybaki – *qui le sait?*¹²⁶ *Et votre*¹²⁷ búbajos csemetéjét, aki szereti a krémes süteményeket és selymes a haja, elrontják – *il sera gâté*. *Et après*¹²⁸ jön a gonorrhoea, vagy még rosszabb – *encore pis*¹²⁹ – a szifilisz! – *qui le sait? tout est possible*. – *Un vénérien lui dira sans doute*:¹³⁰ „Nos, semmisség – ne féljen – egyetlen vérbajjal van csupán több a kelleténél”. Ez az orvos is bizonyára még fiatal, de már ő is az. Talán épp e pillanatban is Heitzman atlaszát, vagy Przewoski professzor¹³¹ patológiai anatómiakönyvét böngészi... Megvan, megvan, megvan... Hahaha!

– Untatom önt, ugye? Nem érti, mit akarok öntől? Én magam sem tudom igazán... Hmm... – Szeretném bekenni a képét a gombon lévő sütemények krémjével. – De ön megmosakodna, mögöttem viszont rohanna a tömeg azt üvöltözve: „őrült, őrült!” – A tömeg gyakran ordítózik így, nem gonoszságból – mert a tömeg nem gonosz –, hanem engedelmes. – „Térdre!” – A tömeg letérdel. – „*Vivat Sienkiewicz vagy Battistini*¹³²” – a tömeg magasba dobja kalapját és tapsol. „*Conspuez*¹³³ Sienkiewicz.” – A tömeg fütyül és köpköd. – A tömeg nem gonosz: a tömeg neveli a gyermekeket!...

Forr az agyam. Átégték a kötelékek, beomlott a tető. A tűz elszenesítette a koponyámat, és behatolt az agyamba. Lángol, sziszeg – szikranyalábokban kipattan, és elnyel, eléget és felemészt minden gondolatot, minden érzést. – Fojtogat a füst, marja a szemem, égeti a mellkasom, belemar a tüdőmbe... – pusztít és felemészt.

Megingok – követem az urat, a gombján a csomaggal.

---

¹²⁶ Elle demeure peut-être, rue Kacza, Solec, Zajęcza, Rybaki – *qui le sait?* (francia) – Talán a Kacza, Solec, Zajęcza, Rybaki utcán lakik. – Ki tudja?

¹²⁷ Et votre (francia) – És az Ön...

¹²⁸ Il sera gâté. Et après... (francia) – Elrontják. És aztán...

¹²⁹ Encore pis (francia) – Még rosszabb.

¹³⁰ Qui le sait? Tout est possible – Un vénérien lui dira sans doute (francia) – Ki tudja? Minden lehetséges – mondta neki valószínűleg a venerológus.

¹³¹ Carl Heitzman (1836-1896) – Patológus, a híres anatómiai atlasz megalkotója. Edward Przewoski (1849-1925) – a Varsói Egyetem anatómiaprofesszora, patológus.

¹³² Mattia Battistini (1856-1928) – Olasz operaénekes, bariton.

¹³³ Conspuez (francia) – Köpjétek le.

– *Eh bien! Votre fils, votre*¹³⁴ búbájos csemetéjének lesz egy kis – *quel joli nom – une blennorrhagie – c'est absolument vrai*¹³⁵. – Szomorú, de mit lehet tenni? *Quand votre fils aura l'âge de 20 ans, vous lui direz vous même: „mon fils, il faut que tu sois un cochon.*¹³⁶” – Fiam, disznónak kell lenned... de csak míg megnősz... és csak óvatosan... és ne túl gyakran... és ne túl drágán... mértékkal... Mert a tömeg mindig mértékkal... *Les idées, les sentiments, les cochonneries – tout.*¹³⁷ Hahaha!

Odanézett. Alig tíz lépés választott el bennünket egymástól.

– Bizonyára kíváncsi az úr, gombján a csomaggal, *de qui peut-il attrapper cette maladie*¹³⁸, az ön búbájos csemetéje? *Le sais-je*¹³⁹? De az a kislány már gyermek valahol. Talán épp a kistestvérét ringatja a Brzozowa vagy Krzywe Koło utcán. – *Vous comprenez donc que je ne puis le savoir – je ne suis pas un prophète*¹⁴⁰. – És megfertőzi egy fiú, aki most két-, három-, négyéves – és Kielcéből, Lublinból, Włocławekből, Kaliszból, egy kisvárosból, vagy egy olyan faluból érkezett, amelynek ön a nevét sem ismeri. Talán kapucinus-csuhát visel, hogy elrejtőzzön, árpa nőtt a kosztól a szemére – és angolkórja van. – Lehet, hogy e pillanatban épp cigarettacsikket szippant a fiúkkal, vagy épp verést kap az apjától, amiért nem ment el az italgyároshoz üveget mosni... Különös kombináció – ő, és az ön csemetéje. – *Mais tout est possible*¹⁴¹.

A falnak dőlök. Futok, hogy ne veszítsem szem elől.

*Vous pensez, monsieur, que j'ai fini? Pas encore... Vous avez encore une fillette*¹⁴². – Anielka – *n'est-ce pas*¹⁴³? – Neki is selymes a haja – búbájos – és gügyög... és fekete vagy kék a szeme – *n'est-ce pas?* – Három éves, ő is

---

¹³⁴ Eh bien! Votre fils (francia) – Tehát igen! A fiának...

¹³⁵ Quel joli nom – une blennorrhagie – c'est absolument vrai (francia) – Milyen szép szó – gonorrhéja lesz – ez bizonyos.

¹³⁶ Quand votre fils aura l'âge de 20 ans, vous lui direz vous même: „mon fils, il faut que tu sois un cochon” (francia) – Amikor a fia 20 éves lesz, maga fogja neki mondani: „fiam, disznónak kell lenned.”

¹³⁷ Les idées, les sentiments, les cochonneries, tout... (francia) – Gondolatok, érzések, malacok, minden...

¹³⁸ De qui peut-il attrapper cette maladie (francia) – Kitől kapja el ezt a betegséget.

¹³⁹ Le sais-je? (francia) – Tudom én azt?

¹⁴⁰ Vous comprenez donc que je ne puis le savoir, je ne suis pas un prophète. (francia) – Ön is megérti, hogy nem tudhatom, nem vagyok próféta.

¹⁴¹ Mais tout est possible. (francia) – De minden lehetséges.

szereti a krémes süteményt, és szereti lekaparni a gyümölcsízt a tortáról? – *Il faut le défendre*¹⁴⁴. – A gyerekeknek nem szabadna lekaparniuk a süteményről a gyümölcsízt, a gyerekeknek szófogadónak kellene lenniük és meg kellene várniuk, amíg odaadják nekik. – A gyermekeknek jól neveltnek kellene lenniük – *bien élevés*¹⁴⁵. – A viláért nem szabad hagyni, hogy lekaparják a gyümölcsízt... Önt is bizonyára jól nevelték – és lám, bundája van és gombra akasztott süteménye – és mielőtt megnősült, ön is – vagyis – búbajos csemetéje férjhez megy. – Szereti a krémes süteményt, és fiatalon fog férjhez menni... *Il faut profiter du moment*¹⁴⁶... Karrier – a karvezető pálcája a magasba lendül – a higiénia badarság! – szereti őt – *un, deux, trois*¹⁴⁷. – Túl fiatal? – *Ce n'est rien*¹⁴⁸... Hmm... Hogy ezeknek az orvosoknak nincs orvosságuk a legénybetegségekre – legény – haha! – legény!... Csak statisztikákat tudnak közölni. – Kik? – Hát – az orvosok. Megáll egy könyvesbolt kirakata előtt. Ugyanannál a kirakatnál egy rongyos fiú áll és az aranyozott köteteket nézegeti. A fiú rátekintett a süteményes úrra, félreállt, sarkon fordult és elment.

– Ostoba az élet, uram, süteménnyel a gombján. Alighanem van már néhány ősz hajszála, alighanem már hordozza májában, veséjében vagy szívében a saját halálát – a valódi halált – *la mort*.¹⁴⁹

Egyre kimerültebb vagyok. Most lassan gondolkodom – a gondolatok mintha lustán parázslának a hamuban.

– Az élet ostoba – minek élni? – Mert én például egy remekművet akarok írni. – Bár a remekmű is ostobaság. – Nevetség tárgyává teszi a tömeg – *la foule*¹⁵⁰! – Az *Iliász* Manstein¹⁵¹ kommentárjaival, egy szókincskönyv Szulc vagy Czerny nyelvtana szerinti mondattani felbontással. – A *Hamlet* – egy

¹⁴² Vous pensez, monsieur, que j'ai fini? Pas encore... Vous avez encore une fillette... (francia) – Azt gondolja, hogy befejeztem? Még nem... Önnek van egy lánya is...

¹⁴³ N'est-ce pas (francia) – Ugye?

¹⁴⁴ Il faut le défendre (francia) – Nem kell ezt hagyni.

¹⁴⁵ Bien élevés (francia) – Jól nevelt.

¹⁴⁶ Il faut profiter du moment (francia) – Meg kell ragadni a pillanatot.

¹⁴⁷ Un, deux, trois (francia) – Egy, kettő, három.

¹⁴⁸ Ce n'est rien (francia) – Ez semmi, mit sem számít.

¹⁴⁹ La mort (francia) – Halál.

¹⁵⁰ La foule (francia) – A tömeg.

¹⁵¹ Szergej Andrejevics Manstein (1861-1934) – orosz filológus. Dominik Szulc (1797-1860) – lengyel nyelvész, a nagy latin nyelvtankönyv szerzője.

nagy apa tökfilkó fiának története – a Koninban¹⁵² játszott *Hamlet*; – vagy a *Tadeusz* miniatúr kiadása 1 rubel 80 kopejkáért egy eladósorban lévő leány szalonjában – vagy – egy tisztességes ember – mi?

– Ön bizonyára tisztességes embereket akar nevelni a gyermekeiből?... Miért megy ilyen gyorsan?... Várjon – még nem mondtam el mindent... Tudja, hogy én hogy szeretném nevelni a gyermekeimet?... Szerencsére nincsenek gyermekeim, csak úgy beszélek... Tehát például szeretnék egy nagy kórházat felépíteni egymagam; de egyetlen ember nem képes ilyesmire... Tehát megnősülök és van tíz gyermekem. És csöppenként csöpögtetem a szívükbe a vágyamat – forró vágyamat. – És lám, évek múlva egyetlen emberből tíz lesz. Egyik fiú agronómus, erdősíti a vidéket, csűröket és kerteket létesít; a másik építőmester, terveket készít és az épülő kórházban irányítja a munkát; a harmadik pap és a vállalkozás sikeréért imádkozik; a negyedik orvos lesz – a lányok pedig gondnokok. És amikor a tizből mindegyiknek lesz tíz saját gyermeke – akkor – már száz – száz ember vagy... És máshogy neveled cukrásznak, szabónak, prostituálnak, bábának, temetkezési vállalkozónak és kertésznek, szerkesztőnek... mert máshogy...

Belép egy kapun. Megfeszítem maradék erőmet és utolérem:

– Uram! Ma még nem ettem!

A házmester feláll, hogy megállítson. Felszaladok a lépcsőn.

– Nem ettem – ismétlem.

– Miért nem mondtad rögtön? – kérdezi.

Átható tekintettel néz rám.

– Mert szégyelltem magam.

– És mit caplattál utánam?

– Nem tudom.

Újra és újra megborzongok.

Kinyitja az ajtót a reteszkulccsal.

– Ó, megjött a papa! – hallom a kiáltást.

Kigombolta a bundáját.

– Nesze! – Legközelebb pedig letartóztatlak...

Megfogom a kilincset. Az érme pengve kiesik csonttá fagyott kezemből. Gyorsan, lázasan beszélek:

---

¹⁵² Lengyelországi város, járási székhely.

– *Vous vous trompez, monsieur. Vous me prenez pour un voleur. J'étudie la médecine... On m'a congédié – vous comprenez... J'ai de vieux parents... Ils ne savent rien... J'ai vraiment faim... Je n'ai encore rien mangé aujourd'hui*¹⁵³.

A kíváncsiság és egyfajta együttérzés-szerűség árnyéka küzd benne a bizalmatlansággal.

– Jöjjön be, kérem, mert beárad a hideg.

Becsukom magam mögött az ajtót.

– Miért nem beszél lengyelül?

– Mert nem hinne nekem... Ön jóllakott – nem tudja, mi az éhség és a fagy. Behívott a dolgozószobába. Meggyújtott két gyertyát az íróasztalon.

– Hogy hívják? – kérdezte, miközben átnyújtotta a komornyiknak a bundáját.

– Nem árulom el önnek a nevemet.

– Tehát mit tehetek önért?

Egy szőke fiú kukucskál be a résnyire nyitott ajtón.

– Kazio, becsukni az ajtót! – mondta türelmetlenül.

– A fiát Kazionak hívják? – kérdeztem gyorsan és furcsán.

– Mert?...

– Semmi...

– Tehát mit tehetek önért?

– Adjon öt rubelt.

Szó nélkül elővette az erszényét, és átnyújtott egy aranypénzt.

– Bocsánat – suttogtam.

Tűz lepte el a homlokom. Lehunytam a szemem. Egy szinte észrevehetetlen mozdulatot éreztem a kezemben, mintha vissza akarnám adni a pénzt.

– Alkalomadtán majd megadja.

Meghajoltam és kimentem.

A kicsit Kazionak hívják... Meleg van náluk... Tágas iroda – meleg – meleg – meleg!

---

¹⁵³ Vous vous trompez, monsieur. Vous me prenez pour un voleur. J'étudie la médecine... On m'a congédié – vous comprenez... J'ai de vieux parents... Ils ne savent rien... J'ai vraiment faim... Je n'ai encore rien mangé aujourd'hui. (francia) – Téved, uram. Azt hiszi, hogy tolvaj vagyok. Orvosnak tanulok... Kirúgtak, érti... Öreg szüleim vannak... Nem tudnak semmiről... Nagyon éhes vagyok... Ma még nem ettem semmit...

Szégyelltem magam, rettenetesen szégyelltem...

És eszembe jutott, hogy végül is minden komédia – komédia – komédia – igen – csak komédia.

Jegyezzem meg a címet.

– Mit bámulsz? – kérdezem a házmestert. – Nem loptam itt semmit.

– Menjen az úr... menjen...

Álltam és egy darabig néztem a házat: ha elfelejtem a számot, úgyis megismerem... És megadom!...

Befordultam egy mellékutcába.

– Egy söntés vagy valami?... Kislány, kislány! – Szabad vagy? – Nézd, van öt rubelem.

– Akkor gyere velem.

– És meleg van nálad?

– Meleg.

– És közel van?

– Itt rögvest.

– Akkor nesze... De be kell vásárolnod vacsorára.

– Rendben.

– Leisszuk magunkat – rendben?

– Hát, rendben.

– És szeretnél berúgni?

– Szeretnék.

– És egyedül laksz?

– Egyedül.

Bementünk egy hosszú udvarba. Kinyitotta egy földszinti szoba ajtaját.

Meleg.

Felcsavarta a homályos lámpa kanócát.

A kályha meleg. Melengettem csonttá fagyott kezemet. Vacogott a fogam.

A meleg égetett. Meleg!

– Na – akkor megyek.

Levettem a paplant az ágyról, betakartam magam, odaállítottam egy széket a kályhához, leültem, és hátamat a forró cserepekhez szorítottam. A paplan vattáján keresztül is égettek, én pedig fáztam.

Nevetni kezdtem.

Visszajött.

– Min nevensz? – kérdezi közömbösen.

- Az életem nevetek. Az élet néha olyan mulatságos.
- Csak ne égesd el a paplanomat. Mutasd csak.
- Semmi... Semmi... Adj egy csókot... Hogy hívnak?
- Joasia.
- Leisszuk magunkat, Joasia, a mulatságos élet egészségére. – Mert te egyáltalán nem tudod, hogy mi – én és te –, és ez az öt rubel meg ez a paplan – milyen mulatságosak vagyunk.
- Olyan mesés vidámság és meleg volt.
- No, adj egy csókot – és nyisd ki a vodkásüveget.
- Úgy engedelmeskedett a parancsomnak, mint egy automata. Olyan vendég voltam, akinek nem nagyon kellett a kegyeit keresni. Ritkaság az ilyen.
- Tudod, Joasia, te csúnya vagy... biztosan nincs nagy sikered.
- Elővett két poharat a komódból, megtörölte a kötényében. Odatolt egy hokedlit a tűzhelyhez.
- Húzódjon arrébb. Maradt egy kis húsom ebédről.
- Kivett egy vasfazekat a sütőből, kitett a tányérra egy darab fekete húst és néhány kanál hajdinakását.
- Szóval ígyunk a nagy neveltető egészségére – az életre... Ül ide mellém... Fogalmad sincs, milyen nevetséges volt.
- Kicsoda? – kérdezte közömbösen.
- Hát ő... Tölts még.
- Nesze, egyél egy falatot...
- Nem akarok... De miért nem kérdezed meg, hogy hívnak?
- Megvonta a vállát.
- Janek a nevem... Milyen rossz vagy.
- Mert?
- Én vidám vagyok, te meg olyan...
- Felsőhajtott.
- Nem, Joáska, te nem vagy csúnya. Szándékosan mondtam, hogy feldühítselek.
- Tudom én magam, milyen vagyok.
- És milyen vagy?
- Hagyj békén.
- Hát, máris mérges... Miért haragszol rám?
- Egyáltalán nem haragszom.

- Hát akkor?
- Az ölembe ültettem.
- Joasia biztos éhes, ezért szomorú. De ha megetetem, akkor vidám lesz – igaz?
- És etettem a villáról zabkásával.
- Figyelj, Joáska, ne legyél rám mérges. Látod, milyen szegény vagyok. Ha mindenki haragudni fog rám, mit fogok én, szegény, csinálni? És ha mindenki haragudni fog rám, és senki sem fog szeretni, és senki sem ad egy csókot, akkor mindig ilyen szegény maradok, és akkor mit csinálok?
- De hisz én egyáltalán nem haragszom.
- És megcsókolt.
- Eh, így nem akarom.
- Akkor hogy akarod?
- Tölts vodkát, csókold meg a szemem és mondd: „Januskám, Joasia egyáltalán nem haragszik Januskára” – és aztán idd ki a felét, a maradékot pedig töltsd Januska csőröcskéjébe... Jó?
- Hát, jó.
- Eh, de én így nem akarom.
- Eh, de szekálsz.
- Igen? Én szekállak? Hát jó. Ha szekállak, akkor elmegyek. Kimegyek a fagyra és kész.
- Felálltam.
- Maradj már.
- Nem akarok.
- Ha nem, hát nem... Tartsd meg a pénzed és menj a pokolba.
- Nem akarom elvinni a pénzt.
- Akkor maradj, és ne szekálj.
- Akkor légy jó hozzám, és ne bánts.
- Akkor nem foglak...
- No, akkor igyunk a békére... No, akkor még egyet.
- Nem akarok többet.
- Ez lesz az utolsó.
- Nem fogok inni.
- Akkor én sem.
- Ha nem, hát nem...
- Most pedig mondj nekem egy mesét.

- Nem tudok meséket.
- Tudsz, csak nem akarsz, mert én kérlek rá.
- Mondom, hogy nem tudok.
- Akkor mesélj egy bármilyen mesét.
- Egyet sem tudok.
- Akkor meséld azt a mesét, amit neked meséltek, amikor még kicsi voltál.
- Ne szekálj.
- De én nem szeretnék szekálni. Azt szeretném, ha elmesélnéd azt a mesét, amit akkor meséltek neked, amikor még gyerek voltál.
- Leitted magad, hát aludj. Vagy menj a nyavalyába – mondta ridegen. És hirtelen megértettem.
- Mi bajod van? – kérdezte.
- Semmi... semmi... már tudom. Most már tudom.
- Mit tudsz te?
- Mindent tudok... Mindjárt elmondom... Várj egy percet, akkor elmondom... Joasia!
- Összerándult.
- Joasia!
- Mi az?
- Bújj ide hozzám... Ne félj tőlem... Nem vagyok rossz ember... Nem foglak bántani....
- Ha tudnád; mennyire nevetséges vagy.
- Tudom, tudom.
- És elsírtam magam.
- Miért bőgsz?
- Mert rettenetesen sajnállak.
- Nagyon kegyes vagy.
- Szörnyen sajnállak.
- Na, jól van, de most már aludj.
- Nem akarok.
- Hát mit akarsz?
- Azt akarom, amit akarok.
- Csend.
- Joasia.
- A nevem nem is Joasia, hanem Kasia.
- Akkor miért mondtad nekem, hogy Joasia.

- Mert ehhez volt kedvem.
- Amikor megint hazudsz.
- Akkor ne hidd el.
- Nem is hiszem...
- Ha nem, hát nem...
- Figyelj, kicsim – neked néha nem áll keresztben a torkodban a szomorúság, mint egy csont? Mint egy csont – mintha egy csont fojtogatna
- és nagyon rosszul vagy? Igen vagy nem?
- Mit nem?
- Amikor fel s alá sétálsz az utcán – egyfolytában fel s alá – s ők olyan közönyösen mennek el melletted, mint egy lámpaoszlop mellett – csak egy pillantást vetnek rád és továbbmennek, te pedig egyfolytában fel s alá sétálsz – például amikor esik az eső – és aztán egyedül térsz haza –, akkor arra gondolsz, hogy nem kerestél semmit – vagy nem gondolsz semmire, csak egy csontot érzel a torkodban? – Mi?
- De én ezt nem értem.
- Vagy amikor névnapod van, vagy az anyád névnapja, vagy az apád névnapja, vagy bárkié; vagy amikor karácsony van, és mindenki csomagokkal járkal a gombján... Vagy neked nem jut eszedbe, hogy egyedül vagy a világon... És igaz-e, hogy tudsz meséket, mert emlékszel rájuk, csak nem akarsz?
- Már megint ezekkel a mesékkel jössz... Eressz el.
- Kasia!
- Eressz... Menj a pokolba.
- No, nem, többé nem... Csak azt mondd meg, hogy ha látod, hogy egy nő kézen fogva vezet egy gyermeket... Nem szeretnél néha karamellát vagy süteményt venni, hogy boldoggá tedd azt a gyermeket?
- Milyen gyermeket?
- Mindegy.
- Úgy beszélsz, mint egy őrült.
- Mert úgy teszel, mintha nem értenél.
- Mert úgy beszélsz, mint egy bolond.
- És miért reszketsz?
- Mert lehúztad rólam az egész paplant...
- Mert látod, én nagyon szeretlek.
- Ne tégy szívességet.

– Én nagyon sokat köszönhetek nektek. Ti tanítottátok meg nekem először, hogy mi az aljasság. Staákkal prédikálni akartam nektek, hogy ne létezzetek.

– Persze.

– A szünetben egymás kezét fogva járkáltunk, és reggelire zsömlét ettünk, és olyan prédikációkat írtunk, hogy újabban már egyáltalán ne legyenek, és azokat, akik még vannak – vegye el az első feleségül; a többi pedig varrással keresse a kenyerét... Egy nagy házat akartunk építeni nekik... Stasiek belépett a szemináriumba, én pedig később követtem volna. De ő meghalt torokfekélyben... Még az unokatestvérébe is szerelmes volt; barna egyenruhája volt és két fekete copfja, és most a Pragán¹⁵⁴ van egy egyosztályos internátusa... Ő lett volna az irgalmas nővér a házunkban... És hogy soha többé ne legyetek, mert ezt szörnyű szegényen...

– Kinek?

– Tudom is én: talán nektek és nekünk is.

– Mert mi nem vagyunk ugyanolyanok, mint a többi?... Te talán így gondolod. Egyik-másik csak szekálja az embert, s megesik, hogy nem is ad semmit. Doktor, rendőrség...

Csak mondják, hogy könnyű kenyér.

– Tudom... tudom... tudom...

December 14.

A versekért és egy novelláért kaptam hét rubelt a naptárkiadótól.

Ebédért órákat tartok egy lacikonyha tulajdonosnál.

Egészen jól érzem magam.

Wikta mutatott egy lapot, amit egy fehér kisegér húzott ki neki nyáron Kępában¹⁵⁵:

---

¹⁵⁴ Praga – Varsó egyik kerülete (*a ford.*)

¹⁵⁵ Kępa, napjainkban: Saska Kępa – Varsó egyik Visztula partján fekvő belvárosi kerülete, kiterjedt zöldterületei, parkjai, ligetei miatt a XX. század elején a lakosság főként kikapcsolódási, pihenési célokkal látogatta. (*a ford.*)

„A Mérleg 5. holdja

Túl gyakran maradsz egyedül, és túlságosan érző személy vagy. Nyugtalanítanak a foglalkozásoddal kapcsolatos aggodalmak, nagy bátorságra van szükséged. Hamarosan mézes-mázos híreket kapsz, értesülsz egy árulásról, amelyben lépre csalt valaki, akiben megbízol; győzedelmeskedni fogsz ellenségeid felett, és leleplezed azokat, akik ártani kívántak neked; a bolygód kihívásokat mutat, de ez nem jelent semmit.

A horoszkópod jó szerencsét jósol neked, de mindabban, amit előrejelez, eseményre kell számítani. Sürgős munka óv meg a könnyelműség veszélyétől. Hosszú és kellemes életed lesz.

Szerencsenapod: a vasárnap”.

Minden beigazolódott, ami ezen a papírdarabon állt.

AZ Ó KÖLTÉSZETÜK

Átható csönd.

A kislámpa sárga árnyékkal borítja be a szuterénszobát, szegényes berendezését és lakóinak ünneptől kimerült arcát.

Létezik bizonyos nyugtalanság, az intenzív összehúzódásokhoz szokott izmok álmélkodása, melyek ma semmittevésre ítéltettek. A durva kezek és a törzs belefáradtak a pihenésbe, elfáradt a tüdő a temető tiszta levegőjének belégzésétől.

A gondolat pedig elkalandozik, letérítve a kis aggodalmak keskeny ösvényéről. A kis aggodalmak nem festenek égbenyúló szivárványokat, hanem elmosódott gomolyagként gyűlnek számtalan létező köré. Ugyanakkor a nagy gondok, mert a gyermekeket etetni kell, az embernek magának is enni kell, nehéz a kenyérkereset, pedig a föld megannyi gabonát terem, és kell egy zug is, még ha társbérletben is, de az is kis híján négy rubelt tesz ki havonta.

Átható csönd.

A legkisebb gyermekét szoptató anyja egy történetet mesél:

„Ülök így én az én Franúsommal az ölemben. Franús olyan forró volt, mint a tűz: a szeme mintha csukva lett volna, de látszott, ahogy szikrázik a láztól, és úgy liheg, mintha valami fullasztaná. Se nem nyöszörög, se nem sír, semmi, csak zihál, szegénykém. Az uram nem volt ott: munkába utazott. Elborított mindent a hó, csaknem két hétig tisztogatták az utakat. Stefka és Tomek aludt. Én pedig Franúsommal ülök a tűzhely mellett egy sámlin, ahogy most Czesiekkal.

Télen egy ilyen falu is csak falu: csönd s csönd.

Mikor az apja otthon volt, megtartotta kicsit a gyereket, úgyhogy lefeküdtem egy időre. Bár én már csak olyan vagyok, hogy ha beteg bármelyik, le sem hunyom a szemem. S betegen nem akart menni apához, csak folyton: mama s mama. Mert amúgy nagyon szerette az apját. Amikor az uram hazajön a munkából, az én Franúsom repül és a kabátjánál fogva rángatja: „és hoztál valamit Franionak?”. S mikor tréfásan közölte vele, hogy nincs semmije, óóó, már löki is kifelé Franúsom: „menj és vegyél” Az uram már ismerte, úgyhogy mindig hozott neki hol karamellát, hol ezt, hol azt. Micsoda okos kölyök volt ez, Jézus Mária. Mindenki csak álmélkodott, mígnem halálra álmélkodta magát...”

Az egybegyűltek ismerik a gyermek halálának történetét; többször hallották már, különböző részletekkel és folyton változó módon, ám ennek ellenére hallgatják: jóleső érzés érdekes történetet hallgatni.

Leragad a gyerekek szeme, de még ők is leküzdik az álmodást.

Az anya pedig mesél tovább:

„Szóval ülök a Franússal az ölemben, és nem alszom; csak néha-néha sötétedik el előttem a világ a kialvatlanságtól; de mindent hallok. És volt egy komódunk, amit még anyámtól kaptam; szép komód volt, mert tágas, és nem foglalt sok helyet. Csak amikor már Varsóba készültünk, akkor kezdtek el minket nyüstölni: hogy össze fog törni, minek szállítani? S még mi magunk sem tudtuk, hogy lesz, úgyhogy négy rubelért eladtuk ismeretség útján.

Szóval a komód ott állt az ablak alatt, és rajta egy lámpa, akárcsak most. S emitt egy ágy, keresztben pedig egy láda, s a fal mellett egy bölcső s mellette a kályha. (Csakhogy ez nem alagsor volt, úgyhogy az ablak normálisan alacsonyan volt.) Franússal ültem úgy, mint itt. És a folyosónkon nem lakott senki más, mert mindjárt az udvar volt mellettünk, amott meg egy kert, amolyan kis gyümölcsös-féle.

Tehát ég a lámpa, én meg amott ülök. De ahogy lehunytam a szemem, úgy tűnt nekem, mintha a szemem előtt egyszer sötét volna, aztán megint világos. Kinyitom a szemem, s olyan, mintha valami fújkálná a lámpát; úgy pislákol a lángja, erre meg arra, erre meg arra. De semmi, így azt hittem, hogy csak képzelődök. De aztán meg, olyan volt, mintha valami hideg repült volna át a szobán.

Akkor már megmozdult bennem valami. Fel akarok állni, de nem tudok, akarok, de nem tudok. És így ültem vagy öt percig. De még nem hittem el az egészet. Erre nem belecsap valami a komódba? Úgy, hogy fel is pattanok rögvest s odaszaladok. Szinte az egész szoba beleremegett. – Még mindig azt hittem, hogy tán valamelyik gyerek az, de látom, hogy alszanak. Szóval állok ott holtá váltnak: se hang, se mozgás, no, semmi, semmi. Csak Franúskát szorongatom, és belenézek a lámpába. Az ajtó mögött meg: *slitty, slotty – slitty, slotty – slitty, slotty*. Kicsit magamhoz tértem, s csak ledobtam Franúskát az ágyra, magam meg ki, a pitvarba. A pitvar csaknem olyan hosszú volt, mint ez a szoba, csak keskenyebb. S ott az ajtó egyenest az udvarra. Ahogy ott így álltam, csak azt láttam, hogy az ajtó kinyílt, s valami megnyikordult, s még mindig nem hittem a

szememnek, úgyhogy ki, az udvarra: azt hittem, tán betörő. Semmi értékes nem állt ott a pitvarban, de így is kár lett volna.

A hold olyan fényes volt, szikrázott a hó, és semmi külső jel se utalt semmire: szürke számár. Így hát vissza a szobába. Becsaptam az ajtót, nézem, hát Franuóm egész testében remeg, mintha valami dobálná, s egyszerre oly kék lett, hogy borzasztó. Aztán semmi, csak rángatózik, s mintha mondani akart volna valamit, mert engem nézett. De semmi, csak a karjait nyújtogatta, s azok csak röpködtek, s még csak nem is sírt.

Akkor kezdtem csak kiáltozni. S összefutottak az asszonyok, s akkor jött csak a kenegetés, meg ez, meg amaz. Én meg már: semmi, csak kérem, hogy már ne gyötörjék, mert már nem segít semmi se.

No, és mit szólnak hozzája – nem tellett egy órába, és az én Franuóm már nem élt”...

Az érdekes történetnek vége.

Az anya fejében nem lelnék gyász nyomára az ő kis Franuása miatt. Hisz a három megholt gyermekén kívül még ott van másik négy. S a négy gyermeket ruházni, mosdatni, etetni, lefektetni éjszakára s betakarni valami meleg holmival – nem könnyű.

Volt egy csöpp büszkeség az anya hangjában, hogy lám, az ő Franuása természetfölötti erőket mozgatott meg a halálával, hogy léte beleszövődött abba a titokzatos világba, ahol a verejtékes életért pihenést és jutalom – a bűnökért szörnyű büntetés jár.

Az anya hangjából megindultság árad, szíve pedig oly erősen dobog, mint teremőjének mellkasában.

Az érdekes történetnek vége.

Neki is, és a hallgatóságnak is lángol az arca, és kész lenne tovább mesélni, ők pedig sokáig hallgatni...

Hisz ezek az országszerte sűrűn elszórt gyermeksírok a költészet kellékei a holnap munkásainak szürke létében.

KÜLÖNÖS VILÁG

A megfeketedett, egykor fehér palánk mögött szinte egészen a Visztuláig húzódik a házunk.

A palánk mellett csak két üzlet áll a földszintes téглаépület homlokzat felőli részén, egy mosoda és egy élelmiszerbolt. A lacikonyha már a szomszédos épülethez tartozik.

Egy hatalmas udvar vezet a négyszintes, haránt fekvő melléképülethez; amely mögött egy másik udvar található.

Az elsőtől jobbra, a palánkhöz simulva egy penészes, szellős pavilon áll, ahol a házmester lakik a feleségével, négy gyermekével és a segédjével. Ezen az oldalon kocsisistállók, kocsiszínek és lakások húzódnak, felváltva.

Itt bérelt és lakott minden, minden – bármi, aminek teteje van, még ha nem is feltétlenül ép a tető, s még ha nem is feltétlenül egymás mellé illeszkedő deszkákból épültek a falak; bármi, aminek van, avagy nincs padlója, sőt akár ablaka.

Különös: minél kevésbé rendelkezik egy helyiség azokkal a feltételekkel, amelyek alkalmassá teszik az emberi lakhatásra, annál gyorsabban talál hűségese és sokszámú bérlőre. Állítólag van itt egy odú, ahová az ablakon keresztül, a jégverem tetejéről lehet bemenni – s ahol egy „őrült nő” lakik, nekem pedig nincs bátorságom meglátogatni, hogy tényleg így van-e. – Egyszer elkaptam a fiát, lent, a pitvarban; kézen fogtam, és meg akartam kérdezni, magam sem tudom, hogy mit; bizonyára, hogy: hogy hívják? Réműlt szemmel nézett rám, tekintetét sokáig nem fogom elfelejteni; kitepte magát a szorításból, és négyesével ugrálva le a lépcsőfokokon elbújt a sötét pincében. Le akartam menni utána, de féltem, hogy a pincefolyosó sötétjében két csillogó szemet és egy ugrásra összezsugorodott alakot fogok látni – és hogy megkarmol.

Az udvar bal oldalán egy földszintes téглаépület; ehhez egy egyemeletes faépítmény, arrébb pedig egy keskeny, egyemeletes téглаépület simul, fából készült padlástérrel.

Különös mis-más. – De ne felejtjük, hogy a hatalmas, szinte üres telek évekkel ezelőtt többször is gazdát cserélt, és minden új tulajdonos igyekezett valami egyénit hozzáépíteni a saját ingatlanához. És mivel hely volt bőven, senki sem bontotta le azt, amit az elődje felhúzott, mindenki csak építkezett, bővített, toldozott-foltozott.

Tízegynéhány évvel ezelőtt néhány istállót nem adtak bérbe, és lakásokká alakították át őket. És így maradtak, a kocsiszínek közé ékelődve.

Többek között egy csontos¹⁵⁶ él ott a családjával. Egyszer este az árnyékszéken ülve láttam, ahogy a csontos egyik fia könyvet olvas, a szülei pedig hallgatják.

És sokáig álltam az ülőkén (ülni lehetetlen, mert szutykos), és néztem, ahogy a fiú könyvet olvas a szüleinek. – A lakásuk ablakai nem voltak befagyva; az ablakokat csak napközben borítja jég, este, amikor mindenki a szobában van és ég a lámpa, az ablakok leizzadnak és megszáradnak. Vicces: állok a halovány ablakkockát bámulva, ahol az írástudatlan szülők fia valami nyomtatott brosúrát olvas.

Egyszer Wikta egy barátnőjétől kölcsönkapott magazinból késő éjszakáig operett kuplékat másolt át ügyetlen kézírásával...

Miért az udvar mélyén áll a négyemeletes téglapépület? – Mert egykoron azt mondták, hogy egy utca fog itt átvezetni. Az utca terve feledésbe merült, a ház megmaradt.

A haránt fekvő melléképület nem foglalja el az udvar teljes szélességét. Jobb oldalán további istállók és lakások sora található. Nagyjából a hátsóudvar közepén áll az egész házat kiszolgáló, hat árnyékszék magába foglaló épület. Arrébb húzódik az említett a jégverem, amely a bolond nő kocsiszín feletti lakásának bejárataként szolgál.

Balra a négyemeletes melléképület folytatódik. Közvetlenül a palánk mellett pedig egy földszintes téglaház, amely pitvarból, egy hosszú folyosóból és tucatnyi lakásból áll.

A jelenlegi házigazda egy német, Varsóban van gyára, és külföldön él. Állítólag egyszer járt itt. Lovaskocsival érkezett, egyenesen az udvarra. Grosik csak a lovak értékét ezer rubelre becsülte; ő pedig kocsis, tehát ért a lovakhoz. Wilczek viszont bizonygatta, hogy a lovak kocsiszínből valóak. Végül megegyeztek, hogy mind a kocsi, mind a lovak bizonyára a gyárigazgató tulajdonát képezik...

Megkérdeztem Wilczeket, hogy ki lakik ebben, az utcától egy megfeketedett palánkkal elválasztott ingatlanban. Azt akartam, hogy szobáról szobára elmondjon mindent. Azt válaszolta, hogy ezt senki sem tudja, még maga a háziúr sem; hogy senki sem tudhatja.

---

¹⁵⁶ Csontos – a csontokat összegyűjtő, felvásárló és ezekkel kereskedő személy.

A ház mestertől elhozták a „Gazeta Policyjna”¹⁵⁷ két kopott, elpiszkolódott számát – bizonyítékul, hogy a háziúr itt nem tud semmit. És elolvastam.

„(Nevek és címek hosszú sora) háztulajdonosokat és háziurakat – az 1878. július 7-i törvény szerinti bejelentési előírások megsértéséért fejenként (név szerint) 10-10 rubel, 5-5 rubel, illetve 2-2 rubel pénzbírságra ítélték.”

A második zsíros lapban pedig:

„A Solec utcai N. ház háziurának (név) a bejelentési nyilvántartás hanyag vezetése miatt megtiltom a népességekönyvek lajstromozását”.

A ház mester gyűjti a lapszámokat, bár ő maga nem tud olvasni: talán majd a gyerekei megtanulnak, ha felnőnek. – Azt ígérte, hogy majd kölcsönadja a lapokat.

A szobák számából nem lehet következtetni a lakosok számára. Itt, a második emeleten, egy szobában lakik egy cipész a feleségével, három gyermekével, két inassal, egy városőrrel, és Grabowski a feleségével s Kazikkal – a fiukkal, egy másik fiatal cipész a feleségével (egy éve házasodtak össze, és mostanában várják első csemetéjüket: a minap a férj részegen, kabát nélkül jött haza), egy nyugdíjas vénkisasszony és egy öreg fuvaros vagy homokfejtő (aki kavicsot szed a Visztulából).

Két olyan sebes hullám van itt, amely megnehezíti a szigorú elszámolást: egy belső és egy külső sodrású.

A családok egyik lakásból a másikba, emeletről emeletre, faépületből téglapépületbe költöznek és fordítva. Mindnyájan *in toto*¹⁵⁸ költöznek, vagy csak az egyik család, vagy csak az egyik albérlő.

Én például Wilczekékhez költöztem, az éjjeliőr pedig a szomszédba, ugyanabban a pitvarban.

Mikor Grabowski egy évig ült a kóterben, a felesége és a fia Wilczekéknél élt, most pedig, mint említettem, egy suszternál – Gałkánál.

És miért is költöznének a megfeketedett palánkon túlra, amikor itt helyben mindent megtalálnak, ami a szívük vágya: egy zugot a család mellett egy rubelért, öt zlotyért vagy havi fél rubelért, egy negyedszobát két ággal, egy félszobát három ággal vagy két ággal és egy bölcsővel, vagy egy egész szobát a padláson vagy a szuterénben, mind a négy emeleten, téglapépületben, dohosan vagy szárazon, udvarra, falra, árnyékszékre

---

¹⁵⁷ *Gazeta Policyjna* – Rendőrségi Közlöny (a ford.)

¹⁵⁸ *In toto* (latin) – Együtt, egészében, közösen.

néző ablakkal, vagy anélkül; cserépkályhával, sparhelttel vagy tűzhely nélkül. Például a kovács Maj reumás, és talált egy egészen száraz szobát.

Az, akinek tegnap meghalt gyermeke, egy ideig Sosnowiecben élt a szénbányánál: az emlékei kedvéért a szuterénben lakik.

Van egy fiatal fiú – kötélverő – jól keres, mert rátermett; ez olyan családokat választ, ahol az iszákos szülők szeretnek dorbézolni, szép a lányuk, vagy a férj a városban dolgozik, vagy gyakran utazik, vagy öreg, és a feleség fiatal. És Wilczekékhez is befurakodott, de egy hét múlva elkergették, amikor észrevették, hogy miben sántikál...

A külső hullám kevésbé sebes, kifelé, a megfeketedett palánkon túlra, és onnan befelé áramlik.

Vannak, akik saját szabad akaratukból költöznek, míg mások istenítélet, hatósági ítélet vagy különféle más ítélet miatt hagyják el ezt a házat.

Apró koporsókat gyakran visznek vagy szállítanak el innen. Amikor csodálkoztam, hogy Grosik nem ment el egyik kocsis kollégája gyermekének temetésére, azt válaszolta, hogy az ember lejárná a lábát, ha az összesre elmenne. – Az időseknek a temető és az otthon közötti csomópont általában a kórház. A bírósági ítéletek után az emberek vagy szabadlábbon távoznak (és még az ingatlan terhe sem nehezedik rájuk), vagy a helyiek által „pávának” vagy Szerbiának nevezett börtönbe.

Ezek normális hullámok, amelyeknek bárhogyan is vesszük, a bejelentési nyilvántartásokkal lehet gátat szabni. Van azonban egy sodró, szeszélyes, büntethetetlen és megfoghatatlan másik, bizonytalan áramlat. Jön egy látogató, berúg, vagy tovább marad, de közben a város másik végén lakik – miért is tagadnánk meg tőle a vendégszeretetet? Feljönnek vidékről a szülők, fivér, nővér, nagybácsi, unokaöcs vagy unokahúg – néhány, vagy alig pár napra jönnek – a Hotel Bristol drága –, így hát a gyerekeknek a földre ágyaznak, a többieket hármásával ágyakba fektetik: elférnek mindnyájan.

A megfeketedett palánk mögötti terület épületei állandó ár-apály hullámszámításnak vannak kitéve. Szegény háziúr, ha nincsenek kapcsolatai a rendőrőrsön...

Mivel foglalkoznak az itt lakók?

Egy belvárosi bérházban könnyű ezt meghatározni: első emelet – főbérlet; második emelet – ügyvéd, orvos vagy mérnök; harmadik emelet – saját vagyonnal rendelkező özvegyasszony, kereskedő vagy tanár; negyedik

emelet – kereskedősegédek, diákok és hivatalnokok – agglégények. – De itt?

A kézműves – gyári munkásként – vagy a saját vagy más műhelyében dolgozó kisiparos – okleveles szakember. A kézműves háta mögött évekig tartó tanulás, inasévek állnak; bármikor kiléphet a gyárból, és saját ipart űzhet – céhbizonyítványa, céhtagságija, mestere, zászlaja, kasszája van. Wilczek csak egy gyári lakatos, nem állnak mögötte inasévek, egyedül nem képes keresni semmit, ő csak egy gépnél tud segíteni; elválaszthatatlanul a gyárhoz van kötve. De neki legalább van gyára, az a nagy piros építmény, amiről azt mondja: „a miénk”; azt tudja mondani: „kaptunk egy 150.000 rubeles munkát”. – De mi a napszámos? Ma ás, holnap szállít, holnapután épít vagy cölöpöz, aszfaltoz vagy terheket cipel – érdes kezét mintegy szívességből alkalmazzák... Egyetlen szerencséje, ha tud kedvező kapcsolatokat létesíteni, időben berúgni egy befolyásos emberrel, megpróbál protekciót vagy *levelet*¹⁵⁹ szerezni...

Itt a *levél* egyfajta mágikus varázsigé, hatása egyenesen varázslatos.

Egy idős asszony kapott *levelet*, és lám, most nyugdíjas, rendszeresen fizeti a lakbért, eszik, iszik, kialussza magát, ünnepnapokon és munkanapokon imádkozik, és nem csinál semmit.

Maj kapott levelet, és Buskban ingyen kezelték. Grabowska kapott levelet, és Kazik vizsga nélkül került be a városi iskolába. – Levelet kaphat az ember a jó úrtól, akinél korábban dolgozott, a hölgytől, akinél a felesége fehérneműt mos, akihez a lánya boltba jár, akinek a boltjában a fia dolgozik; levelet kaphat az ember irgalmas nővértől, rendőrőrstől, intézettől vagy paptól. Utóvégre ezt senki sem árulja el magáról, ez a család kebelén szigorúan őrzött titok.

– A nyugdíjas asszony levelet kapott egy hölgyismerősétől – és nem mond többet.

Az első levélért folyamodni tudni – a legnehezebb. Utána már könnyebb. Minél több levél van, minél könnyebb megkapni őket, annál könnyebb a család megélhetése, annál gyorsabban lehet munkát, egy jobbat, jövedelmezőbbet találni...

Az emberek itt is, mint általában mindenütt, találékonyakra és gyámoltalanokra oszthatóak.

---

¹⁵⁹ Levél – itt s a későbbiekben: ajánlólevél (*a ford.*)

Íme, a lacikonyha tulajdonosa, akinél egy háromfogásos ebéd 15 kopejka. – Végzettsége szerint szakács, de volt már komornyik is, tehénistálló-haszonbérő és szarvasmarha zöldtakarmány-beszállító; volt szénraktár-tulajdonos és közgazdász, társtulajdonosa volt egy pékségnek Grochówban, és egy jégbeszállítónak...

Különös világ!

Milyen különös módon tudnak ezek az emberek élni, házasodni, gyermeket nevelni és még a jövőjükre is gondolni. Még a pénzt is meg tudják keresni rájuk – úgy, hogy közben ne haljanak éhen.

Itt az ember olykor fél rubelt keres naponta, és évente csupán néhány hónapig. – Van egy nyolc tagú család, amelyre nyaranként egy tizenkét éves fiú keresi meg a pénzt hírlapot árulva az utcán.

És ennek ellenére nincs sehol rohadt szalmával töltött heverő, amiről a fiataloknak szóló elbeszélésekben olvashatunk.

Minden családnak van legalább egy ágya, szalmazsákja, két párnája, egy paplanja és pár szentképe. És van néhány serpenyője, tányérja és csészéje, amiket egyetlen zálogházba sem vennének be, amik mégis lehetővé teszik a megélhetést és a gyermeknevelést...

Akkoriban azt hiszem, ötödik vagy hatodik osztályos voltam, amikor a kivételes nyomorban élők információs irodája által ajánlott családokat látogattam. Ezeknek a családoknak a címét egyes hírlapok a legkevésbé látható helyen tüntetik föl.

Elmentem egy cipészhez Nowa Pragában, egy özvegyasszonyhoz a Krochmalna utcában és egy lebévult asztaloshoz a Litewska utcában. Rendkívül csodálkoztam és bizonyos értelemben elégedetlenkedtem, hogy nem láttam náluk rohadó heverőket, amelyekről a regényekben olvastam. Wilczekné siránkozik, hogy „Jan úrnak teljesen kihűl a teája”..

A KÖNNYEK BESZÉLNEK

Gyöngye voltam. Gyötört a köhögés. Itt télen mindenki köhög. Reggel, az éjszaka után – mindenkinek „ki kell köhögnie magát”.

Bevetetlen ágyak. Karácsony előtti mosás. Valaki félénken kopogtat az ajtón.

– Egy hölgy keresi Jan urat – mondja Wilczekné.

– Egyedül jött?

– Egyedül.

– Hogy néz ki?

...

Adela.

– Jöjjön be – mondtam.

– Jöjjön be?... Nagyon elegáns a hölgy.

– Nem baj. Jöjjön be.

Wilczekné habozott. Végül kinyitotta az ajtót.

– Mert Jan úr beteg – mondja.

Adela bizonytalanul megállt az ajtóban.

– Íme, erre – tessék, asszonyom.

Egy párnázott széket húzott az ágyhoz.

– Ignac, tűnés!

Kivette a bölcsebből a visító Mańkát, arrébb tolt a kályháról a mosófazékban fővő alsóneműt – kilökte az ajtón a fiút, és kiment.

A szobában sűrű gőz. Páracseppek az ablaküvegen. Borongós nap. Szürkület. Egyedül maradtunk.

Adela rémülten néz körül – leül a párnázott székre.

– Janek, mit jelent ez az egész?

Eszembe jutott egy néhány nappal ezelőtt látott jelenet:

Egy talán hatéves kislány fejkendőben áll a bolt előtt, és mohón nézi a résnyire nyitott ajtó melletti dobozban szétterített cukorkákat. Egy fiúcska megállt mögötte, és kezével eltakarta a lány szemét. Az ijedten kiszabadította magát, körülnézett, hirtelen megragadta a fiú kezét, és gyorsan így szólt: „figyelj, lopj el egy cukorkát”.

Miért jutott ez eszembe, és miért öntött el a harag?

– Janek, mi történik veled?

– Köszönöm, asszonyom, az ötven rubelt – sziszegtem.

Összerándult.

– Nem volt pénzem – válaszolta.

– Miért jött ide? Nem illendő. Ágyban fekszem...

– Janek, miért beszélsz így velem?

– Önnek gyermeke van. Önnek férje van. A férjének képeslapalbuma van.

– Janek, ne beszélj így!

Az arcába néztem és...

Két könnycseppet láttam a szeme sarkában...

És a könnyek hirtelen beszélni kezdtek...

A Szász Kertben egy öreg gesztenyefa alatt gyerekek labdáznak. Egy nagyméretű felfújható labda pattan egyik kézről a másikra. Adelcia – térdig érő fehér ruhában, sárga cipőben és fekete aszúrozott harisnyában – egy fának támaszkodva figyelmesen követi a labda útját. A fa zöld levelein keresztül átsüt a nap, és bearanyozza a kislány mosolygó alakját.

Ez már régen volt.

Adelciának volt egy nagy babája, egy porcelánkészlete, sok képeskönyve – voltak szép ruhái: fehérek, rózsaszínek, kékek – különböző színű harisnyái – és sárga cipői. – Arcocskája vidám és ragyogó volt.

Szorgalmasan tanult, és a feladatokat nehézség nélkül megoldotta.

És felvették az internátusba; kapott iskolatáskát, egyenruhát és tolltartót.

– Az internátusban pedig rettegetek az iskolafelügyelő kisasszonytól és az osztályfőnöknőtől, akik hosszú és unalmas erkölcsi prédikációkat tartottak.

Adelcia jól tanult; annyi – de annyi barátnője volt, és az egyik olyan illetlen volt, hogy csak. – És Adelcia maga sem tudta, hogy higgyen-e neki vagy sem.

Ez nagyon régen volt!

Ezért megkérdezte a cselédlányt, aki elkísérte őt az internátusba: „ez igaz?” – A cseléd pedig vagy nevetett, hogy „a kisasszony zöldségeket beszél”, és nem válaszolt semmit, vagy amikor haragudott, megfenyegette, hogy „mindent elmond az „asszonyának”.

A mama megtudta – nagyon mérges volt. – Megtiltotta, hogy butaságokról beszéljen, megparancsolta, hogy ne gondolkozzon; sőt, el akart menni, s talán el is ment az internátusba, hogy beszéljen az iskolai felügyelővel.

Miért nem mond senki semmit, csak nevet vagy haragszik?...

Adelciának nagy sikere volt a gyermekbálokon és azt tartották, hogy „veszélyes firma” lesz. – A felnőttek és a tapasztaltak legalábbis ezt állították. – És furcsán néztek rá: mintha gondoltak volna róla valamit, és furcsán mosolyogtak: mintha tudták volna, amit nem akartak elmondani.

És egyre gyakrabban hallotta, hogy csúnya dolog, nem szabad vagy nem illik, hogy ezt lehet a fiúknak, de nem egy leánynak – hogy ő egy leány. – Adelcia szeretett volna fiú lenni.

Lám, előáll valami illetlen dologgal: egy megjegyzéssel vagy kérdéssel – és ha a vendégek előtt teszi, a mama nagyon dühös. – És nem tudja, miért, de szégyelli, rettenetesen szégyelli magát – a föld alá süllyedne. És olyan rosszul érzi magát.

Adelcia nem játszhat vidáman és nem szaladgálhat a fiúkkal. Nem mondhatja a fiúkra: „a férjem, a vőlegényem”. Korábban miért mondták ők maguk, és most miért nem szabad?

Íme, a kislányt ágyasnak nevelik, és ő nem tudja, mert nem is tudhatja – vajon furcsa-e, hogy szomorú és rossz neki?

Olyan boldogtalannak érzi magát, sír éjszakánként, amikor senki sem látja. Nagyon szeretné látni, mekkora lehet egy újszülött gyermek. És a mama egyszer azt mondta, hogy Adelcia egyszer beteg lesz.

Valami szörnyőségnek kell rejtőznie ebben az egészben. – És remegve várakozott.

És megjött: mint mennyből a villámcsapás.

Százszor rosszabb történt, mint amire számított – mint bármi, amit várt.

És a mama azt mondja, hogy az ő korában mindenki – és ne legyen nevetséges és ostoba. De ő nem akarja. – A fiúk miért nem – ők mivel jobbak? – Nem akar lány lenni – fél, szégyelli magát, sokáig sír éjszaka. – És miért van mindez – miért?

Bárki, aki ránéz, azonnal kitalálja, és nevetni fog. – Micsoda szörnyű szégyen!

Elpirul. A fél életét odaadná, hogy ne piruljon el. – Hogy legalább már felnőtt legyen – hogy hosszú ruhája lehessen – hogy ne nézzék már.

És ír egy levelet Fecskének a „Wieczory Rodzinne”¹⁶⁰.

---

¹⁶⁰ Fecske – Zofia Bukowiecka (1844-1920), tanárnő és gyermekkönyv szerző álnéve. 1903-1912 között a *Wieczory Rodzinne* (*Családi Esték*) lapban *Levelesláda* címmel rovatot vezetett gyermekek számára.

„Kedves Fecske!

Régebben többször írtam neked, amikor még gyerek voltam. Boldog idők voltak azok! Még szabad gyermek voltam, aki semmit sem tud, semmit sem ért, csak szabadon játszik. Bocsáss meg, hogy untatlak a firkálmányaimmal, mert te csak gyerekeknek írsz, és én már nem vagyok gyerek többé. De amikor éjszaka álmatlanul feküdtem, rádöbbsz, hogy szükségem van valakire, aki idősebb, akivel bizalmasan beszélhetek. S habár a kétségbeesés mardosta a szívem, rögvess megnyugodtam. Úgy érzek, mint egy nő, de gyerekként kezelnek. És olyan üresség van körülöttem, nincs senkim, senkim !!!”...

Adelcia nem fejezte be Fecskének írott levelét.

Szeretne legalább naplót írni, de fél; mert ha valaki megtalálná, nem élné túl – belehalna a szégyenbe. És még amikor egy barátnőjének ír, 1.000.000 csókot küldve a levele végén, még akkor is hozzáteszi post scriptum: „ne mutasd meg senkinek”, vagy: „elolvasás után égesd el”.

Adelcia szerelmes a tanárnőjébe – abba, aki mindig szomorú – és azt gondolja: „nem bűn-e, hogy annyira szeretem őt, mint a mamát?” – és fél bevallani, hogy még annál is jobban.

És egyre több új dolgot tud meg, és egyik szörnyűbb és borzalmasabb, mint a másik. – És először sosem hiszi el – aztán nem akarja elhinni – aztán már el kell hinnie – és sír, amikor senki sem látja.

Mindenki előtt titkolja az érzéseit, kivéve a barátnőjét.

Adelciát mindenki kineveti – tudja, hogy nevetnek rajta. – Mert íme, a lányt ágyasnak nevelik, ő pedig azt hiszi, hogy ellen tud állni nekik.

Gyűlöli a férfiakat – soha nem fog férjhez menni, soha – soha életében. Nem élné túl – belehalna a szégyenbe!

Adelcia ismer valakit, aki teljesen más, mint az összes férfi. Olyan tiszta, nemes. – Ezt olvasta a regényekben az ilyen nemesekről – és tudja, hogy nem minden férfi *olyan*.

Óhosszá feleségül menne, de csak hozzá, és csak egy feltétellel.

De ez lehetetlen. – Tehát irgalmas nővér lesz vagy nagy színésznő, vagy beiratkozik az egyetemre, vagy dolgozni fog, hogy eltartsa magát, hogy ne kelljen semmit elfogadnia a szüleitől – és szegény árvákat fog nevelni.

Az internátusban pedig a tanár igazságtalan volt, és ötösöket adott neki. – És az utcán a férfiak, amikor nagy sár volt, a lábát nézték.

Ha legalább egy földig érő ruhája lehetne már!

Ez régen volt...

És hogyan történt mindez, és mi lett később?

Szülők!

Amíg az internátusban volt, nem ismerte a szüleit, és ők sem ismerték őt.

Szerette a szüleit, a szülei pedig szerették őt.

Nem akar férjhez menni? – Mind ezt mondják egy ideig.

Egyetemre? – Most ez a divat.

Eltartani magát és árvákat nevelni? – A barátnői kissé összezavarták a fejét.

Nem baj...

És kilépett a piactérre.

Bálokra, koncertekre, kiállításokra járt – nevetett és mosolygott – tetszeni próbált. – Mutogatta csupasz nyakát, kezét – meztelen mellét a tüll alatt. –

Ki akarja hitvesi ágyba vinni eltartás – fedél, étel és mosás – ellenében?...

Két könnycsepp reszket Adela szemében...

Elragadta azok örvénye, akik a piacon voltak, elsüketítette a kategorikus: így kell lennie. – És lám, a férje képeslapokat gyűjt, a gyermeknek pedig már két fogacskája van.

– Nem a te hibád, Adela, de nem is az enyém.

Legördültek a könnyek, némán, szomorúan.

– Emlékszel?

(Megjegyzés: kihúztam néhány oldalt a jegyzeteimből.)

Megfogtam fehér kezét, és az ajkamhoz szorítottam.

– Adela, te egy szegény, nagyon szegény gyermek vagy.

Lehajtotta fejét, csendesen, alázatosan, szomorúan.

– Adela, te egy szegény, nagyon szegény gyermek vagy. És mondd meg nekem, miért van ez így? Mindenki tudja, hogy nem szabadna így lennie, hogy nagyon rossz ez így, és miért cipelik tulajdon átkukat oly türelmesen, jajszó nélkül? Sajnálak téged... Ne sírj, Adelka! – semmit sem tehetsz ellene. Úgy látszik, így kell lennie... Csak gondolkodom szüntelenül, és nem tudok kitalálni semmit...

– Janek, Janek.

– Figyelj, Adelcia – nem szokott előfordulni, hogy ülsz egyedül, alkonyatkor, és nem gondolsz semmire, csak megakad a torkodban a

szomorúság, mint egy csont? Fojtogat, és úgy érzed, hogy egy szót sem tudsz szólni, mert az a csont a torkodban fojtogat?

– Janek.

– Nem gondolsz semmire, csak rosszul érzed magad, rosszul, borzasztóan rosszul. És annyira sajnálsz valamit, és annyira hiányzik valami, és annyira megveted magad, és annyira minden mindegy, és annyira gyűlölsz valakit, és annyira szeretsz valamit, és vársz valamire, és félsz, és úgy érzed, hogy másképp kellene lennie, hogy ártatlan vagy, hogy nem bírod már tovább?...

– Janek

– Olvastad Asnykot¹⁶¹? Ne szégyelld, mondd meg az igazat... De ha olvastad, akkor is felületesen, csak hogy ismerd, csak hogy elmondhasd, hogy ismered. Én most kivettem az ingyenes olvasóteremből néhány könyvet. Már régóta nem olvastam semmit. Ki voltam éhezve a könyvekre. És találtam egy szonettet. Elmondjam neked ezt a szonettet? Sok időm van, így hát megtanultam.

– Elmondjam?

Bólintott a fejével.

Felültem az ágyon.

– Látod, így szól:

Jöjj le, fényes Hajnal. Fény-áradat öntsd a földre
Mely új életre szomjazik; aranysugaraddal
Hatolj az emberi lelkiismeret mélyére,
S adj neki ragyogást, romlatlant.

Szakítsd szét a jövő sötétlő fátylát,
Szégyennel perzseld a kétkedők homlokát,
S az ámulatra s csodákra mohó szemeknek
Fedd fel az újjászületés végtelen sorát.

Jöjj le, fényes Hajnal. A *Világ*, előérzettől sugalltan
A börtönből, hol a nyomor bűnnel él titokban,
A házakból, hol fenéig üríti poharát az orgia -

---

¹⁶¹ Adam Asnyk (1838-1897) – lengyel költő, író (a ford.)

Téged *kutat* a csömörben és a gondban,
S felkiált, furcsán sóvárogva:
Ó, egy üdébb, jobb, nemesebb élet.¹⁶²

- Látod, Adela, ez a valódi sóvárgás, egy tisztább, jobb, nemesebb élet utáni kiáltás.
- Janek, hogy neked milyen szörnyű lehet itt.
- Nem, Adela, nekem jó itt, nem tudom miért, de jó itt nekem.
(Későbbi kiegészítés: Adela hagyott nekem 50 rubelt.)

*

Esőcseppek, nagyok, nehezek – hosszasan és monotonon – egyenletesen – hogy meg lehet számolni őket – mondom, ezek az esőcseppek a lélek fakó felszínére hullnak, a lélekre, amit senki sem ébresztett fel, mert azt akarták, hogy szunnyadjon, mert így volt kényelmes, hogy szunnyadj – a lelketlen lélek fakó felszíne. – Meg lehet számolni őket, mondom: egy csepp eső, két csepp, három, négy csepp – az ötödik, a századik és a százegyedik... Se eleje, se vége... Köd öleli körül – a lelket, mely tehetetlenül szunnyadj – nem álmodik, de lelketlenül szunnyadj, mert senki sem ébresztette fel – gondosan őrizte, hogy tehetetlenül heverjen a ködben – hogy nagy és nehéz cseppek hulljanak rá – hogy belepje a penész.

A penész nem nő; a penész megtelepszik – rosszul mondtam – a penész kúszik – csendesén, lomhán, észrevétlenül kúszik. – Mondom, lomhán: nem lopakodik, mert tudja, hogy *lesz*, nem alattomosan, mert biztos benne, hogy *lesz* – erőfeszítés nélkül, segítség nélkül, akarás nélkül, lesz, mert muszáj lennie – neki, akinek csak súlya van – de se színe, se illata – nesztelen – ő a szükség ereje lesz – a nyirkos penész, amely nyomaszt a ködben – és ezen kívül nincs semmi... semmi...

Magányos fakó felszín, álmos – nagyon magányos – mondom, nagyon, nagyon magányos és árva.

Csengenek a cseppek; – rosszul mondtam – nem csengenek, még csak nem is csapkodnak – csak hullnak tehetetlenül és nehezen – monotonon, egyenletesen – hogy meg lehet számolni őket...

---

¹⁶² Asnyk szonettjének magyar változatát nyersfordításban közöljük (*a ford.*)

- Van tea?
- Még nincs.
- Van hírlap?
- Nem hoztak.

Ha legalább csengetnének, ha legalább valaki tévedésből becsengetne. Ha legalább valaki vagy valami, bárki vagy bármi – egy nesz, egy hang, egy szín, egy halvány villanás – oly halvány, hogy alig lehet észrevenni, – de legalább lenne, mondom – lenne.

Nincs!...

Szorít – nem, még csak nem is szorít – fojtogat – ez sem – sem fájdalom, sem semmi... semmi... semmi...

Éhes a lélek – a lélek enni akar. A has tele van, a lélek éhes... – Kenyeret, fekete kenyeret – a gondolat szikkadt korpakenyerét a esztelen léleknek, amit belep a penész – amit a nyirkos, talán bűzös ködben – bekerít, megragad, lenyel vagy elnyel, felfal vagy kiszív – a penész vagy rozsdá, vagy mocsár – vagy a fene tudja, micsoda – mert magam sem tudom, semmit sem tudok – semmit... semmit...

– Kenyeret! Kenyeret!

– Gyermezem, éhes vagy?... Szegény kislányom. Tessék – tessék. – Praliné torta – krémes sütemény. Egyél – váljék egészségedre.

– Nem kérek. – Kenyeret adjatok.

– Tessék, te szeszélyes teremtmény, tessék, egyetlen örömöm – tessék, kenyér.

– A lelkemnek kell, nem a gyomromnak, mama. A legsilányabb is jó, de a lelkemnek.

– Drága gyermekem, ne sírj. Mondd világosabban. Nem értem. Miféle kenyér legyen? – Mit szeretnél?

– Fullasztó meleg van, mama.

– A kisasszonynak melege van: kinyitni az ablakokat – gyorsabban!

– Sötétség van... hideg van.

– Gyújtsátok meg az összes csillárt: az összes gyertyát – gyorsabban! Hozzatok ide egy paplant! Gyorsabban! A kisasszony fázik!

– Tudom, hogy szól ott egy dal... Dalt adjatok!...

– Veszek neked egy gramofont, drága gyermekem...

– Szegény vagy, mama, te.

– Ó, gyermekem, nagyon szegény.

- Nem tudod, mit szeretnék?
  - Nem tudom.
  - Én sem tudom, mama.
- És szól a dal – nem a gramofonból, és ömlik a fény – nem a csillár gyertyáiból, és özönlik a meleg – nem a pehelypaplanból –, és beárad a friss, tápláló szellő – nem a budoár nyitott ablakaiból –, hanem ott – ott – hát tudjátok?
- Szegény lélek – kétszer és háromszor is szegény – ó, szegény, fakó felszín a nyirkos ködben – habár apád dühös, és anyád azt állítja, hogy itt az ideje, hogy férjhez menj, és az orvosod vasat ír fel neked, és a nagynénéid a fejüket ingatják – neked van igazad – neked egyedül.
- Túl hangosan szól az a dal, hogy megtévessze ifjú hallásod. Túl erős az üde szellő ahhoz, hogy ifjú orrlyukaid legalább egyszer ne éreznék meg – csupán egyszer, egyetlen egyszer. – Túl sudár a fénysugár, hogy ifjú szemed ne lássa meg a ködön át...
- Nem akarok, mama, sem szőnyeget, sem képeslapalbumot, sem batiszt zsebkendő, sem praliné tortát. – Nem tudom, mit akarok, de tudom, mit nem akarok.
  - Semmiség, gyermekem. Holnap jön a doktor...
  - Nem akarok doktort.
  - De hisz ő nem doktor, hanem a mi szeretett barátunk. Ő kezel, amikor fáj a fogacskád.
  - Azt mondod, a fogacskám? Mondd csak, én akkor nagyon beteg voltam?
  - Oh, nagyon... Miért sírsz?... Nem – egyáltalán nem voltál beteg... Miért sírsz?...
  - Miért nem haltam meg akkor?
  - Gyermekem, ne beszélj így – mert vétkezel.
  - Vétkezni akarok.
  - Én gyermekem...
  - Miért mondod mindig, hogy: *én* gyermekem? Vajon én kicsit sem tartozom magamhoz, csakis hozzád?
  - Mert az életemnél is jobban szeretlek, gyermekem.
  - Az életednél is jobban, azt mondod, mama. És szereted te az életet?
  - Az embernek szeretnie kell az életet.
  - És mit szeretsz ebben az életben?
  - Nem értem, gyermekem, mit kérdezel?

– Tudom, hogy nem érted. Mindig is így volt... Akárhányszor valami számomra fontos dolgot kérdeztem – te vagy soha nem értetted, vagy úgy tettél, mintha nem értenéd. – És gondoskodtál róla, mama, hogy mindig legyenek körülöttem olyan emberek, akik szintén nem értették, vagy úgy tettek, mintha nem értenék – és nem válaszoltak, amikor kérdeztem.

– Gyermekekem, szörnyű idők járnak.

– Nem – tévedsz... Mert most... Csönd van...

Oszlik a köd, és a köd mögül felhangzik egy dal – ringatózik egy csodálatos dal. – S a dalban erő és fájdalom – remény és kétségbeesés. A pislákoló csillag – növekszik – fáklyává nő – áldozati máglyává – Nappá – és százezer Nappá. Árad, ami *lesz* – erős hullámmal, ami tudja magáról, hogy *lesz* – ami nem köd és nem penész – ami könnyűszárnyú – és hattyúfehér – és cseng – egyre hangosabban és zengőbben és áthatóbban – mint egy ezüstcsengő – mint egy bronzharang, mint százezer harang, melynek hangja és zúgása – a rothadó ködön át a fakó, szunnyadó felszín felé száll.

– A dalban, fényben, a harangok zúgásában – ott az élet...

– Mama.

– Mi az, gyermekekem?

– Te egy idegen nő vagy.

– Kinek idegen?

– Nekem. Te a felügyelőm vagy: hogy szeresselek?

– Igazad van, gyermekekem: én a felügyelőd vagyok, és ne szeress.

– Én senkit sem szeretek, senkit.

– Igazad van, gyermekekem: ne szeress senkit, csak magadra gondolj.

– És te, mama, te sem szeretsz senkit?

– Senkit, csak téged.

– Te felügyelsz rám, de nem szeretsz – ó nem!...

– Ne sírj, mert meghasad a szívem.

– Neked, mama, van szíved?... Mondd, mi van a te szívedben?

– Te.

– És senki, semmi más?... Most már értem.

– Mit értesz?

– Értem, miért vagyok ilyen üres a szívedben, ilyen süket, ilyen magányos, ilyen szörnyű. – A szíved magányos, hideg börtöncellájában, te idegen, gonosz asszony. – Engedj ki a szívedből – a fényre, a napra, a szabadba –

engedj ki kőszíved magányos zárkájából, ahol lelkem fakó felszínére nehéz cseppek hullnak a nyirkos mennyezetről...

Nyisd meg nekem kegyetlen szíved vasajtóját, ahol nincs senki és semmi, énrajtam kívül.

– Gyermekek.

– Nyisd meg vasajtóját kőszívednek, amelyben magányosan, fázva, éhezve tartasz foglyul... Ó, kenyeret a lelkemnek – kenyeret!

Harang zeng.

Harang zeng – zeng a bronz – lüktet – visszhangzik – és játéka – bong – szól – a bronzharang. Száll a dal, szárnyra kél az élet visszhangján – a dal egyre nő és hatalmasabbá dagad – ezerszer visszaverődve árad – zúgva hömpölyög az ifjú szívek között. Ég az áldozati máglya – ezernyi szikra lövell a magasba – tűzoszlopként robban a felhők alá.

És a félénk köd összezsugorodik és körbetekeredik a halott, fakó felszín átkába burkolózott álmos lelkeken, amelyek álmát szorgalmasan, ám erőtlenül őrzik – szorgalmasan, mondom –, mert így kényelmes számukra: hogy a lelkek mélységes álomban szunnyadjanak.

És a rémült, nyirkos köd, melyből nagy és nehéz cseppek hullnak – tehetetlenül és egyenletesen – az álmos felszínre – összezsugorodik és feltekeredik – és gomolyog – és ide-oda veti a forgószél – és egy erőteljes lendület űzi és hajtja – hajtja – és hallani a dalt és a bronzharangot – és látni a fényvillanásokat az álmos felszín fölött...

Kenyeret – kenyeret – kenyeret!

[* * *]

Hihetetlenül gyorsan alkalmazkodtam hozzájuk.

Jobban alszom. A derék Kossowski a lacikonyha legfinomabb specialitásaival kényeztet. A bolhákat megszoktam. Csak a poloskák gyötörnek még.

Reggel kilenckor elkezd cibálni szeretett barátom, a hároméves Kazik.

– Uj, kej a dógozóba.

– Nem akarok – mondom.

– Új, kej, éjted?

– Nem értem.

– Kej, no – te vény jó.

– És mit csinálsz, ha nem kelek fel?

– Akkoj ejfejekejjek.

Ami azt jelenti: munkára fel, te vén ló, vagy elfenekellek.

Ha nagyon feldühítem, azt mondja:

– Ejmé te... te kaszembej.

És elmegy egy időre.

Ha az idősek közül valaki meghallaná, elhúznák a nótáját, amiért így bizalmaskodik, így aztán mindig körbenéz, hogy nincs-e valaki a közelben.

Úgy özönlének hozzám a „kölykök az egész házból, mint a héderbe¹⁶³” (Wilczekné). Meséket mesélek nekik, karamellával kínálok őket, különféle gyönyörűségeket vágok ki papírból. A gazdasszony nincs elragadtatva, mert szemetelnek és „behordják a tetveket”. Sajnálom a kölyköket: oly kevés költészet van a gyermekkorukban, oly rideg az életük, oly kemény, mint egy jégtömb.

Az apóról mesélnék, aki karácsonyra ajándékot hoz nekik. Van itt egy szokás, hogy a családból valaki beöltözik Mikulásnak és ajándékokat hoz.

Jadzia szörnyen *megfélült*¹⁶⁴, és megígérte az apónak, hogy nem tőrja az orrát. Körbe kell kérdezni és meglepetéseket venni az apróságoknak. Elvégre mesésen gazdag vagyok.

Nem tudom, honnan tudták meg, hogy „orvosnak tanultam”. Ha gyógyítani szeretnék, komoly praxisom lenne.

Kitágul a lelkem, ahogy Amiel¹⁶⁵ mondja.

(Későbbi kiegészítés: Amiel: Túlságosan gondterheltek vagyunk, túlságosan túlterheltek, elfoglaltak és tevékenyek! Túl sokat olvasunk! Ki kell dobnunk hajónkból gondjaink, elfoglaltságaink és pedánságunk málháját, újra ifjúnak, egyszerűnek kell lennünk, naiv, boldog gyermeknek, és el kell, hogy töltsön bennünket a hála. Igen, tudni kell tétlenkedni, ám nem lustálkodni. A figyelmes és összpontosított semmittevésben kisimítja ráncait a lelkünk, megpihen, kitágul, újra életre kel, mint a letaposott útszéli fű vagy a felsértett növény levele, begyógyítja sebeit, ismét megújul, ösztönössé, valódivá, eredetivé válik.)

*

---

¹⁶³ Héder (héber) – Zsidó elemi iskola.

¹⁶⁴ Megijedt.

¹⁶⁵ Henri-Frédéric Amiel (1821–1881) svájci francia filozófus és esszéíró.

Böjt, böjt és böjt.

Ehetnékem van.

Ezeknek az embereknek kevesebbet kellene böjtölniük, csakugyan. Hisz keményen dolgoznak. Hisz a tudomány bizonyos mennyiségű kalóriát ír elő. Hisz tényleg nincs mivel helyettesíteniük a húst.

A nők az egész nagyböjt alatt nem esznek húst, és le is soványodnak.

– Most még ragyogóan nézek ki. De ha Janek úr húsvét körül látott volna, olyankor önmagam árnyéka vagyok... A szegény embernek nehéz a mennybe jutni. A szegény ember átkozódik és megsérti az Úristent, ha nem boldogul. A gazdag ember viszont, mit átkozódjon, ha minden az elképzelése szerint megy? Pedig az ember, ha már annyit szántott s *lucskolódott* ezen a világon, legalább a másikon szeretne pihenni kicsit, s nem szenvedni tovább. Talán az Úristen és a Szent Istenanya beszámítja érdemként a sanyarúságomat. Mert mi más jót tehetnék én? A gazdagnak még érdemeket is könnyebb szereznie az Úristen előtt.

– Ó, drága hölgyem, vétkeznek a gazdagok is, többet és mélyebben vétkeznek – válaszoltam. – Az Úristen pedig igazságos, és mérlegeli, ki hogyan vétkezik, és mivel váltja meg a bűnét.

– Hát, tudom is én. Én csak a magam ostoba, emberi észjárásommal mérlegelem, hogy a szegény ember többet irigykedik, többet bántalmaz, több rossz szót mond vagy gondol, az Isten pedig hallja – s ritkábban segít...

Milyen szép szó: *lucskolódni* – s milyen képet fest: forgószél, eső, sár – lucsok – és egy mezítlás asszony fejére vetett szoknyájában görnyedten megy a hosszú, végtelen úton...

Sok új, átvitt értelmű kifejezést hallottam.

– Mert az ember még a legnagyobb fagyban is *kifröccsen* mezítlás az ágyból a pitvarba vagy az udvarra.

Ez a mondás csak egy olyan szobában született, ahol nézik, amint kifröccsen a zsír a serpenyőből.

Vagy:

– A nap felülről *felhabzsolta* a havat.

Többre most nem emlékszem.

Mily legyőzhetetlen hatalom a nemzeti nyelv.

Milliók szívéből él, táplálkozik, belégzi örömeit és fájdalmait, könnyeit és mosolyait, megeszi, beszívja, üríti, kiválasztja, feldolgozza – nap mint nap elpusztul egy-egy része, és újjászületik. Mint az élő szervezet egy-egy sejtje, a benne keringő nedvek egy-egy cseppje.

A halott nyelv hullá, mozdíthatatlan, örök, kaján, csúfondáros múmia.

Bizonyára én magam is többször mondtam már: „halott vagy élő nyelv”, de most érzem át ezt először.

S hány hasonló elkoptatott fordulat kering az emberek között.

Igen, drága uram. A hidegtől még a víz is megkeményedik, hát még az ember? – mondta Tomek. Tomek hangja rekedtes, fakó. Irónia és gyűlölet hangzik benne tompán.

Homloka alacsony, haja sprőd, ritkás, meghatározhatatlan színű. Arca duzzadt, szőrtelen, himlőhelyes. Tekintete haragvó, metszően ravasz. Himlőtől elcsúfított orra fölött összenőtt szemöldök.

Egy pragai söntésben ismertem meg.

Alacsony, tágas terem; kicsi ablakok.

December. Délután öt óra.

A mennyezeten villanylámpa ég.

Lárma. Egyesek alkudoznak, mások vitatkoznak, távoznak és belépnek – mindannyian részegek vagy kaptosak. A kiömlött vodka bűze, a sör édes szaga keveredik az egykopejkás szivar- és cigaretta felleggel. Egyesek asztaloknál ülnek, mások a terem közepén álldogálnak. Lárma. Nagyritkán felcsendül egy rövid, gúnyos, örömtelen nevetés, aztán elhal.

A nyirkos pára végigfolyik a falakon, és koszos cseppekben hull alá a mennyezetről. A padlót vastag sárréteg és a cipőkön behordott, olvadt hó borítja.

A levegő meleg, sűrű, szinte ragacsos.

Négyen ülünk egy asztalnál, a terem sarkában.

Tomek kigombolta kabátját, szétcsúszott rajta a fekete ing, amely alól kilátszik széles, szőrös mellkasa, rajta két, késszúrás okozta heggel.

Zsebre dugta kezét, elterült a széken, és magáról beszélt.

Tomek apja iszákos volt.

– De iszákos és iszákos közt is különbség van.

Az egyik elissza a bére egy részét, a másik az egészet. Az egyik minden nap iszik, a másik csak ünnepnapokon. Az egyik pénzért iszik, a másik az ingét is elzálogosítja. Az egyik küzd a függőségével, a másik a poharat tekinti a keményen dolgozó ember egyetlen szórakozásának.

---

¹⁶⁶ Kossowskival voltam a pragai sertés piacon, Tomekkel egy piac melletti vendéglőben ismertetett össze. (a szerző)

Praga – értsd itt: Varsó egyik lakónegyede. (a ford.)

Egyik azért iszik, hogy „megfullassa a férget¹⁶⁷”, a másik – hogy kimerült testét komoly erőfeszítésre bírja, a harmadik – mert mindenki iszik, a negyedik – mert nincs vesztenivalója.

Az egyiket a söntés vidám társasága vonzza, a másik a vodkát önmagáért szereti. Az egyik vidám és beszédes a pohár mellett, a másik szomorú és elmélázó, az egyiket zavarja munkájában a részegség, míg a másik, a pohártól a műhelyig él, s akkor végzi a legjobb munkát, ha iszik.

Az egyik szeret kínálgatni, míg a másik jutalomkupicára vár – nem szeret saját pénzén inni.

Tivornyázás után az egyik szelíd és alázatosan hazamegy, settenkedve becsusszan az ágyba, és kerüli felesége s gyermekei tekintetét. A másik nagy hangon tántorog haza, énekel, szónokol és fenyegetőzik, de a fenyegetésen átüt az őszintétlenség – az ilyen szégyelli szégyenét a családja előtt. A harmadiknak pedig semmiféle skrupulusai nincsenek.

Vannak zsarnok-iszákosok, és áldozat-iszákosok...

Az iszákosok családjai különbözőek és a köztük élő gyermekek sorsa is különböző. Egy anya is nézhet a pohár fenekére. Az anya lehet hajthatatlan és civakodós, vagy alázatos és takarékos.

Tomek apja napszámos volt, iszákos, a függőség áldozata. Az anyja csendes asszony – fogadóiban mosónő. Tomek anyja a parancsnoknél mosott, s a parancsnokné beajánlotta a férjét a saját férjének.

Zálogba adtak néhány holmit, kölcsönkértek húsz rubelt, letétbe helyezték az óvadékot a vasútnál, és Tomek apja magára öltötte a vasúti hordár egyenruhát és sorszámot.

A bőség napjai jöttek.

A vasúti hordárok, ahogy általában az emberek, szerencsésekre és kevésbé szerencsésekre oszthatók. Egyikük egy zlotyot alkuszik ki két kosár pakkért és három kézipoggyásért, másikkuk egy könnyű bőröndért és néhány meghajlásért egy rubel „borravalót” kap.

Tomek apja a szerencsések közé tartozott: általában busásabb borravalóhoz jutott, mint a többiek.

Nehéz egy trógernek nem innia. – Cipekedik, nem alussza ki magát, s emellett az állandó lázas rohanás, a kollégákkal és utazóközönséggel való

---

¹⁶⁷ Lengyel mondás, legjobban talán a „locsolgatja, leöblíti a torkát” mondáshoz hasonlít. (a ford.)

összeütközések, a bizonytalan jövedelem, a családtól való távollét – és minden összejön valahogy.

És Tomek apja fantáziáló iszákos lett.

Néha énekelve jött haza, odaadta feleségének a pénz, megígérte, hogy több is lesz, a lányoknak mézeskalácsot hozott, és még Tomeket sem osztotta ki. Máskor lehordta az asszonyt, összeszidta a lányait, Tomeket pedig szájon vágta, mert nem szerette. Aztán megint egy egész hétig nem mutatkozott otthon.

A parancsnokné jót akart, de rosszat tett.

A többi tróger nem kedvelte Tomek apját. És megtörtént, hogy valaki ellopta a gondjaira bízott bőröndöt. Állítólag nem egyszerű lopás volt, hanem a többiek összeesküvése. Ám terhelő körülményként értékelték, hogy Tomek apja aznap ittas volt. Lett volna valamiféle nyomozás – ez – meg az –, de mert időközben új parancsnok lett, és a feleségének új mosónője volt, akin segíteni akart – így sem az apja ígéretei, sem az anyja könnyei nem segítettek –, és Tomek apja ott maradt munka és óvadék nélkül, egy húszrubeles adóssággal, amit az óvadékra vett fel.

– Miért nem fizette ki apád legalább az adósságát? Hisz egypár-néhány évig hordár volt, nem?

– Hát, valószínűleg azért, mert a hitelező nem emlékeztette rá, és könnyebb hetente két zloty kamatot megfizetni, mint egyszerre egy nagyobb összeget. – Igaz, ez így kis híján a duplájára jött ki, de Tomek apja nem járt iskolába.

És eluralkodott az éhezés otthon. És Tomek apja olyan iszákossá vált, akinek nincs vesztenivalója: zsarnok-iszákos lett...

A parancsnokné jót akart, de rosszat tett.

Az apa nem szerette a fiát. Előfordulnak efféle fantáziák: az egyik a lányát nem szereti, a másik – a fiát. Fejébe veszi, hogy az egyik gyerek nem az övé, vagy egyszerűen magyarázat nélkül nem szereti.

Olyan éhség uralkodott otthon, hogy már kenyeret sem akarnak hitelre adni a boltban:

– Nem adok többé semmit – mondják. – Először fizessétek ki az előzőket!

És ő még kifogásokat keres, megszegyenít, gorombáskodik.

– Úgy mardosott az élet, mint egy lánkra vert kutya – mondja Tomek haraggal a hangjában.

Tomek története kusza volt. Senki sem sorjázta a gondolatait, nem „pólyázta” a nyelvtanát. Nem tud mesélni, mint általában azok az emberek, akiknek a szavak nem adnak semmit az életben.

Belegabalyodott a tényekbe, témáról témára ugrált, jelentéktelen eseményeket magyarázott, egy gondolatot vagy mondatot többször megismételt, az iszákosok ragaszkodásával. Hol untatott minket a terjengősségével; hol hirtelen bedobott egy kiváló, való életből vett hasonlatot.

Néha félbeszakította a történetet a mondat közepén, és figyelmesen szemlélt bennünket: nem mondott-e túl sokat?

Sört iszogatót. Csuklással küszködött...

És hirtelen rémület tükröződött Tomek szemében, és egy látszólag apró részletet kezdett mesélni a gyermekkorából. – A megvert fiú életének ezen epizódja már-már iszonytató alakot öltött elbeszélésében.

Egy sikertelen alma-expedícióról volt szó egy idegen kertbe. – Az őr vagy kertész éber volt. Bizonyára bosszantották a lopások és bosszút állt a tizenegy éves fiún a maga brutális módján.

– Wicek mászott be először, aztán mi, a palánkon át. Alighogy beugrottunk a kertbe – a palánk nem volt magas –, már el is kapta Stasieket. Lesben állt, a rohadt dög. Én hátulról rávágtam; de milyen ereje van egy ilyen kis pondrónak? Megragadta a karomat, a többiek, a tacsók, mind elszaladtak, Stasiek is. Nem fenyegetett, nem is ütött meg – semmit, még csak nem is fogott erősen, csak úgy, lazán. „Gyere – mondta –, adok neked almát, amiért meg akartál verni.” Bementünk a kert mélyébe, ahol egy házszerűség állt. Ahogy kulcsra zárta az ajtót, onnantól kezdve levegőhöz nem juthattam többé. Aztán még az ablakot is bezárta. Leültetett egy hokedlire, mert – azt mondja – elfáradtam a palánk-mászásba, ő meg addig keres nekem almát. És kezdte leszedni az asztalról a rajta fekvő különféle magvakat, és a földre tette őket. És mindezt, a fattyú, oly lassan, hogy csak néztem a kezét.

Tomek összerándult.

– Aztán elővett a sarokból néhány fűzfavesszőt, és nekikezdett kiválogatni a vastagabb szálakat. Aztán mindegyiket egyenként belemártotta a vödörbe, és kipróbálta a levegőben, csak úgy suhogott. Aztán elkezdett lassan vetkőztetni, teljesen pucérra. Én meg semmi: meg se rezdültem. Aztán a karjába vett és lefektetett az asztalra és így szólt: „Feküdj

nyugodtan; kényelmes-e?” – És nekiállt verni. Egyáltalán nem fogott le, csak vert. Ha kibuggyant a vér, akkor is ütött tovább, csak lassabban. Felhasogatta a bőrt a nyakamon, a lábamon; aztán megfordított, és a hasamat s a mellkasomat verte – egészen a nyakamig. Ha eltört az egyik vessző, fogott egy másikat. Már azt hittem, hogy megöl. Nem kiáltoztam, csak a fogam vacogott, és reszkettem.

– Aztán leült és zihált. Én meg feküdtem, és meg se moccantam. Aztán rám nézett, és azt mondta: „jól van”. És rám öntötte a vödör tartalmát. Aztán újra leült, és azt mondta, hogy pihenjek. Aztán felöltöztetett, és kikísért a kertből, majd a végén, a kapunál adott egy almát, és azt mondta: „és ha megint kérsz egyet, csak gyere újra”. És úgy pofán csapott, hogy az alma is kirepült a kezemből, fel se vettem.

– A palánk előtt állok, és meg se moccanok. És kissé arrébb volt egy hulladéklerakó hely, ahová a törmeléket és szemetet szállították. Ahogy ott állok, látom: mozog valami. Sötét volt, de láttam, hogy egy macska a szemétben turkált. Halkan leguggoltam hát egy téglá mögé. A macska rám néz, és világít a szeme – a dögnek. Én leselkedek, és ő is leselkedik. Annyira felbőszített, hogy az egész fájdalomról megfeledkeztem, s csak azt figyeltem, mit fog csinálni. Csak amikor ugrott egyet s futásnak eredt, akkor küldtem meg egy téglával. Eltaláltam a rohadék mancsát. Még menekülni próbált, de elkaptam a farkánál fogva. Kaparászott, én meg fejénél fogva, így, a kövekhez, a földhöz, a földhöz. Míg halálra nem kínoztam.

Nevet.

– Másnap felrajzoltak a palánkra, feldagadt képpel. Dühösesek voltak, hogy nem akartam mondani nekik semmit, s még csúfoltak is: „Elvert Tomek”. És az a szemét Stasiek is. Megfizettem neki érte. A veréstől meg himlőt kaptam.

„Elvert” apját megölték, mert megfenyegette a hordártársait, s azok ráuszítottak néhány gazembert.

Tomek szemet rostált, sört hordott ki, agyagot szűrt, gyógyszerboltban dolgozott.

Egyszer egy másik napszámossal egy benzinnel teli tartályt vittek a pincébe. A másik férfi leesett a lépcsőn, és robbanás történt: a napszámossal halálra égett, Tomek pedig enyhe égési sérüléseket szenvedett.

– Ügy lett belőle. Mert úgymond kirúgtam rá¹⁶⁸ egy lány miatt. Azt mondták, hogy állítólag meglöktem, és szándékosan gyufát dobtam rá. De nem tudtak bizonyítani semmit és el kellett engedniük.

Ránk nézett a megvert ember védekező róka-tekintetével.

– De nem bizonyítottak semmit – ismételte.

Tomek a henteseknél dolgozott. Egyszer télen este hazafelé sétált. És egy lány ment előtte. Néhány lépésenként hátra-hátranézett. Alighanem félt tőle; és nem volt senki más az utcán... És az egyik oldalon palánk, a másikon meg – az út – a Grochowska-vámház mögött.

– Ahogy derékon kaptam, ahogy keresztülhajítottam a palánkon, meg se nyikkant. – Ostoba, ha nem nézegetett volna hátra, észre se veszem... Maguk még nem ismernek engem, uraim. Én egy gazember vagyok, meg nem is vagyok gazember. – Azt hiszik, félek a katorgától¹⁶⁹? Még nem volt vele dolgom... Aztán lehet, hogy a katorgán jobb, mint itt... Habár még nem olyan sürgős, nem olyan sürgős.

Ökölbe szorította a kezét –, még a csontok is összezsugorodtak –, hogy keményebbé váljon, és az asztalra helyezte.

Kezébe vett egy üveget, s a fény felé fordítva megbizonyosodott róla, hogy üres.

– Hé – te! Gyere csak ide! Hozz csak négy sört. Az úr fizeti... S ha újra találkozánk, akkor én fizetek magának... Nem vagyok én olyan... Csak tisztességgel és gyöngéden kell bánni velem...

Egészen a hídig elkísért bennünket.

Lassan mentünk, nem szóltunk egymáshoz.

– Több száz ilyen ember él Varsóban, mint ő, Jan úr – mondta Kossowski.

– Kossowski úr, ez mégiscsak szörnyű.

– Nos, hát, mit tud tenni ellene? Vannak és lesznek is. Kevés iszákosnak van gyereke? Kevés árva és hajléktalan fiú kóborol a városban, és nem tudni, hol élnek, kivel barátkoznak, és így nőnek fel?

Egy acélabroncs szorította a koponyámat.

---

¹⁶⁸ Kirúg rá (szleng) – Neheztel.

¹⁶⁹ Katorga (orosz) – Kényszermunka az orosz fennhatóságok alatti területeken, általában Szibériában.

ÜNNEPEK ELŐTT

Nem vonok le semmiféle következtetést. Csak tényeket látok, apró, de végtelenül érdekes tényeket. Újabbnál újabb képeket és újabbnál újabb embereket látok.

Az egész hatalmas ház szíve most egyetlen gondolat ritmusára dobog: ünnepek, karácsonyfa. A gyermekek és felnőttek közti összes beszélgetésnek a karácsonyfa és az ünnepek a témája.

– Nálunk lesz, nálatok meg nem.

– Nálunk meg a mennyezetig fog érni.

– Nálunk meg marcipángyümölcs lesz. (Az apa egy cukrászdában dolgozik.)

Wikcia egész éjjel a kis fát díszítette. És ami még különösebb: az öreg Wilczek késő estig egy négygroszys papírból betlehemes jászlatokat ábrázoló képeket vagdosott ki, és Bristol papírra¹⁷⁰ ragasztgatta őket.

Egy utas a kocsiban felejtette az esernyőjét. Grosik megajándékozta vele a feleségét:

– Ezt karácsonyra kapod.

Ignacot elfenekelték, mert ritkán ment csak óvodába, s az óvó néni nem adott neki karácsonyra ruhácskát.

A fiúk csoportosan járnak kirakatokat nézni. Ismerik az összes játékboltot a városban:

– És te láttad azt a bohócot, amelyik mozog?

– Ha apám tudná, milyen vitorlást láttam.

– Az egyik cukrászdában áll egy karácsonyfa.

– És meg olyan szépeket láttam, hogy már nem is tudom, nem is tudom, mi volt az.

A szülők nagy érdeklődéssel hallgatják, a gyermekek örülnek. Eszükbe sem jut, hogy ilyen csodákban lehetne részük.

Az idősebbek pedig zálogosítanak, kölcsönkérik, vásárolnak – vodkátartalékot halmoznak fel, mert karácsonykor zárva van az italmérés.

Az italmérés ostrom alatt áll. Egy óra várakozás megjárja.

Be fogok öltözni Mikulásnak, és a gyerekeknek szánt ajándékokkal körbejárom a lakásokat.

---

¹⁷⁰ A Bristol típusú papírok jellemzően vastag, általában hófehér színű és tükörsima felületű papírok. (*a ford.*)

Kossowski tudja, hogy ki vagyok – elmondtam neki. – Derék ember! – Csodákat művelt: harminc rubelért rengeteg labdát, mézeskalácsot, gyümölcsöt, babát, képet, kereszt-medált vett – szaladgált velem az Ordynacka és Sewerynow utcán – alkudozott – veszekedett – elvesztegetett két napot a rohangálással, pedig magának is rengeteg dolga van. – A zsák félig forgáccsal lesz megtöltve, hogy tömöttebbnek tűnjön. – Egészen a Tarczyn utcából cipelt egy bundát, hogy ne ismerjenek fel. – A maszknak hosszú, ősz szakálla van. – Mindezt a legnagyobb titokban – még a felesége előtt is. Sok családi titkot árult el nekem, hogy annál nagyobb kíváncsiságot és csodálatot ébresszen bennem.

Úgy örülök – vele együtt – mint egy gyermek...

Van itt az udvaron egy hatéves „vöröske” – az édesanyja bagóhiten él¹⁷¹ él egy kőmívessel. Mindketten ütök-verik a kicsit. Az anyja azt hiszi, hogy miatta nem akarja feleségül venni az ember.

Tegnap félénken bekukucskált a szobába, miközben a *Csizmás Kandúr* történetét meséltem a gyermekeknek.

Íme, ott ülök egy kofferen vagy ágyon, a nyolc apróság meg körülöttem, az ölemben, a hokedlin, a földön. És hallgatnak. És majd otthon elmesélik. A szülő hallgatja, aztán türelmetlenül így szól:

– Eh, ezt Jan úr biztosan másképp mesélte. Mert ahogy te mondod, semmit sem lehet érteni belőle.

Vöröske bekukucskált a szobába: az esti mesék visszhangja bizonyára eljutott hozzá.

– Te meg mit keresel itt? – teremtette le Grosikné – anyád küldött vizslatni?

A kisfiú elszaladt.

Megmondtam, hogy nem fejezem be addig a történetet, amíg vissza nem hozzák. – A gyerekek nem akarták elhinni:

– Ez a katonaözvegy vöröskéje – magyarázzák.

– Tudom, és azt akarom, hogy ő is hallhassa a mesét.

Ignac és a két idősebb fiú kirohantak a pitvarba. Egy idő után berángatták a vonakodó csöppséget.

– Gyere, te ostoba: Jan úr hív.

– Hogy hívnak? – kérdezem vöröskét.

---

¹⁷¹ Bagóhiten él (tájnyelv) – Törvényes házasságkötés nélkül élettársi viszonyban él. (*a ford.*)

Nincs válasz.

– No, mondd, hogy szólít anyád?

– Anya úgy szólít: nyavalyás, ezek meg úgy: vöröske – mondta halkan és gyorsan, a földet nézve.

Homlokon csókoltam. Bizalmatlanul rám tekintett, megsemmisítő csodálkozással szomorú szemében.

Miért gyűlnek össze oly buzgón a gyerkőcök a mesémre, miért terjesztik oly széles körben a hírnevet, és miért beszélnek kelletlenül az óvodáról? ...

A „néni” az óvodában vett egy új „körmös” vonalzót!!...

A gyermekek itt esküvősdit, temetésest, cigányosat, rablósat és részegeset játszanak...

Zośka

Zośka ötéves.

„Zośka nem szereti a papát, mert a papa ivós, ugat a mamára, és amikor berúg, büdös a pofája”.

A mamát szereti, mert „a mama, amikor üt, akkor csak ronggyal, és az nem fáj”.

Stacha bögőmasina és „árulkodó Júdás”. Szereti Franeket, mert csokoládét hoz neki a kereskedőtől.

„A mama nem akarja, hogy a papa odaadja a tántinak a komódot, mert amikor a tánti náluk volt, s takarított, a szoba olyan koszos maradt, mint egy disznó. Mert a tánti egy nagy úriasszony: az esküvőjén bele se nézett a lábasba, hát a mama törje össze magát érte?”

– Szóval nem szereted a tántit?

– Egy fityiszt!

– És táncoltál a tánti esküvőjén?

– Azt már nem! A tánti azt mondta: „később, később” – és ennyi. A tántinak ezért meg is gyúlt a baja.

– Miféle baja?

– Tudom én?

– És hol a tánti baja?

– Hát, a hasában. – És a tántinak olyan koszosak a ruhái, mint a kutya. – És a mama egyszer járt a cirkuszban. – És Zosia már kétszer is utazott villamoson. – És vodkát ivott a tánti esküvőjén.

- És te szereted a vodkát?
- Hát, neem?

Nowak

Nowak éjjeliőr a Czerniakowska utcában.

Télen este tizenegy órától reggel hétig áll az utcán, nyáron csak hatig.

A bére: havi 12 rubel.

Muszáj a gazfickókkal tartania, különben megkéselnék.

Amikor katona volt, a kórházban, betegen megtanult dámázni.

Sörért játszunk: szándékosan veszíteni szoktam.

A fizetését a feleségének adja, és napi négy groszyt kap a feleségétől cigarettára és egyéb kisebb kiadásokra. – Ha a neje megharagszik valamiért, akkor azt a négy groszyt sem adja oda neki. Ilyenkor Nowak ricsajt csap, hogy ne szoktassa túlzott makrancoskodásra az asszonyt.

Hála Istennek, nincs gyerek: volt négy, de meghaltak. – Isten tudja, hogy mit csinál.

Szeret mesélni a botjáról és a bögréjéről.

– Lehet, hogy másnak ez a bot nem ér semmit, de én már megszoktam. Én e bot nélkül már egyáltalán nem tudnék szolgálatba menni.

Ellopták a botját. – Nem evett, nem aludt – mígnem két hónappal később megtalálta.

– Alighanem ez csoda volt – mondja.

Az egész történet hosszú, unalmas – már vagy ötször hallottam.

A kávésbögréje pedig még a katonaságból való. Úgy szerette azt a bögrét, még született gyermekénél is jobban.

Egyszer berúgott Nowak, és hét zlotyot eldorbézolt a béréből. A felesége pedig mérgében összetörte a bögréjét.

Nowak keserves sírásra fakadt, elrakta a darabkáit: talán egyszer még össze lehet ragasztani...

Itt minden apróságnak értéke van, minden egyszer valahol hallott szót megismételnek, felemlgetnek, kommentálnak.

Egyszer azt mondtam valakiről, hogy olyan ostoba, mint a sótalan krumpli, ez felettébb megtetszett itt, és talán be fog kerülni a mondások közé.

APÓ

December 24.

Ki volt az? Ki öltözött be apónak?

Mert ez nem a Mikulás volt, az bizonyos. Látszott a maszkja, és amikor beszélt, nem mozgott az álla.

De a házmester miért nem vette észre, amikor bejött a kapun?

Jan úr mindent tagad – és honnan is lett volna ennyi pénze?

És Jan úr az ismerőseit látogatná, nem pedig idegeneket.

Néhol pedig mindenkit a nevéen szólított, és a rokonai felől érdeklődött.

Találgatások, kérdezősködések, kételyek.

A gyermekek hisznek, és sokat beszélnek a Mikulásról.

Egy látszólag jelentéktelen epizód egy eddig ismeretlen útra terelte a gondolkodásomat, amely elvezet az igazság megismeréséhez. Érzem, hogy ismeretlen erők összpontosulnak bennem, amelyek fényárként törnek majd fel – és e fény életem utolsó leheletéig ragyogni fog rám. Érzem, hogy közel vagyok hozzá, hogy lelkem mélyéről előássam a célt, amelyből kicsiholom a boldogságot.

Egy órán át szent¹⁷² voltam.

Nem volt bennem semmi szenvedély, semmi sóvárgás – csak a szomorú gondolat, megrendült szomorúság, megrendültség, amely megáldja a világot – mindazt, ami él és szenved és tévelyeg.

E szenteste tiszta óráján megtapasztalt élményt nem lehet semmi korábbihoz hasonlítani.

Jövök – én, a Mikulás – vénember-maszkban, ősz hajjal, derékig érő hófehér szakállal, zarándokbottal a kezemben – kötéllel övezve – egy zsáknyi finomsággal és csecsebecsével a szomorú gyermekszereghöz,

---

¹⁷² „Szent voltam” – Lengyelországban a Mikulást Szent Miklósnak nevezik Mürai Szent Miklós (240-343), Myra püspöke, a katolikus és a görögkeleti egyház szentje után, aki minden vagyonát a gyerekek és a szegények, a bajba jutottak megsegítésére fordította; egyszerű emberként élt a nép között, s miközben tanított, a betegeknek orvos, a szenvedőknek vigasz, az árváknak atya volt. Életéről számos történet ismert, ezekből született meg később a jóságos, gyerekszerető „Mikulás” alakja – Korczak nem véletlenül „bújik a bőrébe”. (a ford.)

megyek szobáról szobára, ámulatot, félelmet és örömet cipelve – és szemem előtt hasonló, mégis különböző képek sora perreg.

Megyek szobáról szobára, és látom az örökkévalóság finom porszemcséit, az élet végtelen messzeségbe vezető országútján szerteszórt emberbolyt; látom az embereket – a lét irdatlan nagy hálóján fennakadva, miként a sűrű harmat, miként a könnycseppek, mit felszippant a levegő; látom a hatalmas emberhullám apró cseppjeit; látom a sztyeppék egy-egy fűszálát, látom a sivatag egy-egy homokszemét, s minden egyes homokszem gondolattal bír és érez.

Szegény kortársaim, ti – és ti, kik meghaltatok, és elfehéredett a csontotok, – és ti, kik a holnapi nappal érkeztek – szegény, bánatban és bűnben fogant emberiség.

Megyek szobáról szobára – én, az ősz hajú öregember – kinek az évszázadok csupán évek voltak.

Világok csillagainak sziporkázásában gyémántként ragyog a hó. Érzem e csillag-óriások mozgását, a Föld lélegzetvételnélküli szünet nélküli forgását, mintha semmi sem történe rajta.

Megyek szobáról szobára.

Karácsonyi dalokat énekelnek, vodkát isznak, szentostyát törnek,¹⁷³ jókívánságokat mondanak és szerény vacsorát fogyasztanak.

A gyermekek gondtalanul kerülgetik az alacsony, gyér gyertyákkal megvilágított, olcsó papírral díszített karácsonyfákat. Munkások szerény fácskái. Nem éreznek haragot a dúsgazdag ember rikító karácsonyfája iránt.

Az ének elhallgat, amikor belépek.

Megyek szobáról szobára.

Közületek, ember-mákszemek, mindenkinek van egy saját, egyetlen születési pillanata, amikor először lélegezte be a durva és hűvös levegőt, és könnyek nélkül felsírt. – És mindenki egy távoli, élettelen, porszürke múlt ismeretlen erőinek és ismeretlen bűneinek eredőjét hozta életébe –

---

¹⁷³ A lengyel Szenteste legfontosabb pillanata a mindmáig élő, általános hagyomány, hogy a karácsonyi ima után, a vacsorát megelőzően a családtagok ostyatöréssel jókívánságokat mondanak és megbocsátanak egymásnak – csak ezt követően ülhetnek a megterített asztalhoz. A megáldott szentostya (ún. „opłatek”) az ünnepek előtt ingyen beszerezhető a lengyelországi katolikus templomokban. (*a ford.*)

hogy összekötő láncszem legyen, amelyen keresztül erő és bűn és jószág áramlik – a titokzatos holnap sötétje. – Mi fog győzni?

Mindenki egy ismeretlen, örökölt szellemi hatalom készletével érkezett a világra, és magával hozta a növekedés erejét, a vágyat, hogy saját életét élje, gyermekeiben, unokáiban, a tökéletesség iránti sóvárgást, és léte céljának rejtélyét.

Mindenkinek megvan a saját, mások számára idegen lelki világa, amelyet senki sem ismer, mert nem ismerhet – amelyet ő maga sem ismer, mert nem ismerhet.

Megyek szobáról szobára, és a gondolatoktól megereszkedik a homlokom, és a szomorúság földig görnyeszti a hátam.

És közületek mindenkinek megvan a maga fájdalma – és vágya az együttérzésre, mert gyöngé – és a gondoskodásra, mert gyöngé – és nem találja – és visszahúzódik magába – és gyűlölködni kezd.

És mindenkinek vannak törekvései és reményei.

És mindenkinek van egy saját, egyetlen halálos pillanata, amiért él – amikor ő maga hal meg, és senki más –, és nem emlékszik rá, nem akar rá emlékezni.

Megyek szobáról szobára.

Forróságtól égő, aggodalomtól barázdált arcok, a korai és kemény munkától görnyedt testek, érdes, dolgos kezek, vodkától elhomályosult, fáradt szemek – és mellettük a gyermekek, és tiszta tekintetükben kérdések és sejtelmek.

Ülnek az öregek és fiatalok a közös asztaloknál – együtt – a közelállók – közös tálból esznek – közös levegőt szívnak – összeér a kezük – összeölelekeznek a szemük. – Lélegzik az élet, fúj egyet könnyedén – és szétszór.

A porszemekből újabb konstellációk alakulnak ki – ismeritek a kaleidoszkópot?

Ülnek az öregek, fiatalok és gyermekek, de már mások, már újak. – Ismét fúj egyet az élet – és más fog hiányozni, más megy világgá, mások érkeznek.

Az élet hulláma újra ringani kezd – az élők új mintákká állnak össze – ezeket magába zárja a föld – amazok megfogannak anyjuk méhében – és a hullám nem hal el – a hullám létezni fog.

Karácsonyi ének árad. A távolban, úgy tetszik, egy szájharmonika örvend, ám valójában sír.

Megyek szobáról szobára, lassú, csendes léptekkel.

Az élet hálójában pedig megannyi út van, és az emberek szétmennek és összejönnek – és látszólag maguktól – látszólag egy ismeretlen parancsot követve – suhannak – kutatnak – szétmennek és összejönnek – és minden út a mélybe húz, a tölcsércsapdába, ahol egyre szűkebb minden – és a mélyben, a végén, a távolban, a ködben – egy kereszt látszik – a sír.

És bűnöket látok, nem bűnösöket, és látom az igazságtalanságot elkövetőket, és látom a gonoszt, de gonosztevőket nem látok.

Megyek könnyel a szívemben és Istennel ajkamon.

Szívemre ölelek egy csöppséget. Reszket.

– Ne félj apótól. Apó nem tesz semmi rosszat. Apó szereti a gyermekeket.

Apó hozott neked egy labdát, egy almát és egy kis keresztet.

Kigombolom a gyermek ingecskéjét, és fehér nyakába akasztom a keresztet.

– Szegény kicsikém, ne félj apótól.

A jövő sötét messzeségében már ott a kisdéd sorsa és a kereszt sorsa. És mindez ezernyi rezdülés, ezernyi apró kiváltó ok révén történik majd meg.

De talán, gyermekem, te majd a fiad nyakába akasztod ezt a kis fémmedált, amikor bevonul katonának, vagy a lányodéba, amikor gyermekeivel – az unokáiddal – elhajózik a tengerentúlra a férje után? – Ők még nem léteznek, de a jövőben már ott vannak.

Isten nem ismeri még a sorsodat, gyermekem, de a jövő ismeri.

Ki akasztott keresztet a prostituált nyakába?

Ki akasztott keresztet a bűnöző nyakába?

Ki akasztott megfeketedett keresztet a koldus nyakába, aki a boncasztalon fekszik?

És az emberiség egy nemzetekből font töviskoszorú, és a nemzet... Az ember a természet könnycseppje.

– Áldd meg, apó, ezt a kisgyermeket – kéri az anya.

– Megáldalak téged, kicsikém.

Letérdeltek.

Letérdeltem én is és lehajtottam a fejem.

– Maradjatok békében. „Íme, megszületik Isten, hogy vérével lemossa bűneiteket.”

És egyikük sem követett a pitvarba, oly komolyság volt a szavaimban, a megjelenésemben pedig oly – igazság.

Megyek szobáról szobára.

És láttam helyet, ahol nem volt karácsonyfa, gyermekek viszont voltak – és adtam nekik ajándékot, de nem fakadtam sírva.

És láttam helyet, ahol nem voltak gyermekek.

– Itt nálunk nincsenek gyerekek, apó – mondta az asszony. – Isten fizesse meg, hogy hozzánk is eljöttél.

Miért éreztem, hogy hűvös könnyek futnak le égő arcomon?

És beléptem a katonaözvegy szobájába.

Vöröske egyedül van a szobában; egy sarokban a kályha mellett. Sötét. Egy kép elé akasztott lámpa szomorú zöld fényt vet a fiú arcára.

– Apó – kiáltja, szorosan fogva a kezemet –, apó, vigyél magaddal.

– Nem jó neked itthon? – kérdezem.

A lámpa szisszent egyet. A fiú összerezzen.

– Apó, te tényleg szent vagy?

Ez az első gyermek, aki feltette nekem ezt a kérdést.

– Igen, fiam, szent vagyok – mondom halkán, nyugodtan, hittel.

– Rossz itt nekem. Veled akarok menni.

A nyakába akasztom a keresztet, és sok finomságot adok neki.

– Imádkozz, vöröském.

– De hogyan?

– Mondj el Istennek mindent, amit érzel.

– De hisz a kutyaugatás nem hallatszik az égig.

– Imádkozz, gyermekem. Isten meghallgat téged.

Letérdel és suttogni kezd egy szentképbe meredve.

Ólmos testtel botomra támaszkodom, és nézem, szemrebbenés nélkül.

És látom.

Látom, amit Krasiński mond – valami furcsát és rettentőt látok:

„Minden világ hol lefelé, hol felfelé száll – minden ember, minden féreg így kiált: »Isten vagyok!« – és minden percben meghal egyik a másik után – üstökösök és napok hunynak ki. Krisztus már nem vált meg bennünket – két kezébe vette keresztjét, s a mélybe vetette. Hallod-e, amint e kereszt, milliók reménye, a csillagokhoz csapódik, széttörik, megreped, darabjaira hull, s egyre lejjebb és lejjebb zuhan – mígnem szilánkjaiból nagy fürgeteg

támad. – Egyedül az Istenanya imádkozik, és szolgálólányai, a csillagok nem hagyták még magára – de ő is elmegy majd, midőn az egész világ...”

(Későbbi feljegyzés.)

Kedves óvónők és más gyermekjóléti és filantróp intézmények gondozói – kérem Önöket, hogy ne engedjék, hogy az önök tiszteletére versbe szedett köszönetnyilvánításokra és dicshimnuszokra tanítsák szegény gyermekeket.

Látjátok, az anyák keményen dolgoznak rájuk, és igazából sem köszönetben, sem örömben nincs részük – csak gondokban.

Ti pedig, évi néhány rubeles hozzájárulás és egy csomag mézeskalács fejében azt akarjátok, hogy szeressenek benneteket. – De hisz ez – uzsora.

És a másik kérésem – mindenkihez:

Ne adjatok szegény gyermekeknek csillogó csecsebecséket. Az apróságokban kialakul az a meggyőződés, hogy többet kapnak az idegenektől, mint a szüleiktől.

Józia mindössze hat groszyt kapott az édesanyjától névnapjára, és egy jó nénitől pedig drága ajándékot.

Az édesanya megszegyenülve érezte magát a „jó néni” ajándékától.

A NYELVTANRÓL

(Jan úr órákat tart a gyermekeknek Solecben.)

Tehát azt mondjátok, fiúk, hogy megtanultátok a nyelvtant? És azt mondjátok, hogy a nyelvtan nehéz és fölösleges? Hogy csak azért találták ki, hogy kínozzák a gyerekeket, és elégteleneket osztogassanak nekik?

Nos, mindjárt meggyőződtek róla, hogy nem így van, hogy rengeteg igen érdekes és szép dolog van itt.

Nos tehát – kezdem rögvest az elején:

Vegyünk egy teljesen apró gyermeket, aki még nem beszél, és ezért csecsemőnek nevezzük. Egy ilyen csecsemő már meg tudja különböztetni, hogy mi kellemes és mi kellemetlen számára, és vagy mosolyog, vagy sikít és bög, ami az ő nyelvén azt jelenti: „hogy dagadna fel az orrotok, amiért nem gondoltok rám”. (Nevetés.) – Egy ilyen csecsemő sok különféle dolgot lát maga körül, hallja a felnőttek beszédét, ő maga is megpróbál beszélni: ááá, óóó – amire mi azt mondjuk, hogy gügyögés – végül, kérem szépen, kimondja, hogy: mama. – Kimondja egyszer, hogy: mama, majd másodszor is: mama, és borzasztóan örül, hogy egy ilyen okos dolgot mondott. (Nevetés.) Látja, hogy mindenki örül, és akkor minden, ami mozog, neki „mama” lesz. – A macska is, és a mama is, a papa is, a fivére is, és a madár is. Mert egy ilyen kis prücsök csak azt látja, ami mozog, jár-ke, hangokat ad ki. Egy ilyen kis prücsök, aki nem tudja, mi történik vele, minden dolgot „mamának” nevez – ezek az élőlényekre vonatkozó főnevek.

A nem élőlényekre vonatkozó főnevek közül a csöppség legkorábban azt tanulja meg kimondani: papi – étel. Mert hiszen az étel nem akármilyen. És bizonyára ti is inkább enni szerettek, mint tanulni?

– Eh, nem is, tanár úr.

– Akkor menjünk tovább. – Egy ilyen kis poronty már tudja, mi az, hogy mama. De lám, mi történik: egyszer ez a mama megeteti, énekel, ringatja, szép, csillogó dolgokat mutat neki, a másik pillanatban pedig rákiált, elfenekeli, förtelmes gyógyszerrel itatja, vagy nedvesen hagyja, miközben ő maga főz vagy mos. És az ilyen pici látja, hogy ugyanaz a mama különféle tud lenni. És azt is hallja, hogy a felnőttek egyszer azt mondják neki: csecse, máskor pedig hogy: fúj. – És a csecsemő gondolkodik, gondolkodik, gondolkodik, gondolkodik, amíg rá nem jön, hogy ugyanaz a mama egyszer csecse, máskor meg – fúj. A csecse számára azt jelenti: milyen? – jó,

milyen? – meleg, milyen? – finom, milyen? – vicces. A *fúj* pedig: milyen? – rossz, milyen? – hideg. – Nézzétek csak, milyen okos ember már ő – hohó! – két melléknevet is ismer. Nemsokára úgy kell szólítani: tisztelt uram. (Nevetés.)

Ne nevessetek: tudnotok kell, hogy egy ilyen kisgyermeknek a beszéd ugyanolyan nehezen megy, mint nektek a kétszámjegyű osztás. Mit össze nem szenved szegényke, míg megérti, mit kell az ajkával és nyelvével csinálnia ahhoz, hogy kimondhasson egy hangot.

Próbáljátok meg kimondani: a *m*-t anélkül, hogy becsuknátok a szátokat – No, mi az? Aha. – Vagy: *bé*. – No, látjátok: nem megy – Azt a legkönnyebb kimondani, hogy: *ááá*. Szélesre tátod a kenyérlesődöt – és ennyi. Nehezebbek azok a hangok, amelyek kiejtéséhez a nyelvedet is használnod kell, például: *dé*, *té*. Itt a nyelved hegyével meg kell érintened a fogaidat. – És mit kell tenned ahhoz, hogy kimondd: *ef*?...

Nagyon szép. – Még nehezebb kimondani az: *er* és *es* hangokat – ezért, mint tudjuk, a gyerekek sokáig azt mondják: *kélem* ahelyett, hogy: *kérem*.

Ti most már egyáltalán nem gondoltok ezekre a nehéz dolgokra, mert már meg tudjátok csinálni őket. – De nézzétek csak meg, hogyan gombolja be a gombját egy apróság: hol a lyukat nem találja, hol a gomb csúszik ki a kezéből, hol nem akar átférni a gomb a lyukon. – Ne nevessetek: veletek is ugyanígy volt – és így van ez a világon mindennel: a legokosabb dolgok könnyűek, ha tudjuk, hogyan kell csinálni őket; ma nehezedre esik az összeadás, holnap viszont már könnyen megy; ma nehéz az osztás, holnap viszont könnyű lesz.

És most:

A nyelvről fogunk beszélni, de nem arról a pirosról, ami a szátokban van, hanem az emberi beszédről. – Meg fogtok nagyon lepődni, ha megtudjátok, hogy az emberi nyelv, vagyis az emberi beszéd él, táplálkozik, betegeskedik, különféle dolgokat csinál – lehet nagyon szegény vagy éppen nagyon gazdag.

Tehát, kérem szépen, különféle bölcs utazók bejárták a távoli országokat, és észrevették, hogy vannak olyan vademberek, akiknek igen kevés szó van a beszédükben, és a nyelvük nagyon szegényes. E szegényes nyelvben van néhány főnév, elvégre valahogy el kell nevezni a hokedlit, edényt és egyéb dolgokat, van egy kis kupac melléknév, mert egyes székek nagyok – míg mások kicsik, egyes edények – milyenek? – tiszták, mások pedig –

milyenek? – szennyesek – van benne még egy kis ez, meg az – és ennyi. – Ugyanolyan szegényes a nyelvük, mint a kisgyermekéinké.

És minél bölcsebb egy nemzet, minél többet tud és többre képes, annál többféle szava van – és minden évben új kifejezések születnek, ahogyan nektek is születnek öccseitek és hűgaitok.

De mondotok nekem olyan szót, ami nemrégiben született? – Nos: az autó. Valaki feltalált egy kocsit, amely ló nélkül közlekedik; valahogy el kellett nevezni – és elnevezték: autó. Ugyanúgy, amíg Gutenberg fel nem találta a nyomtatást, nem voltak ilyen szavak mint: nyomtatás, betűtípus, szedő, könyv.

De ne gondoljátok, hogy csak főnevek születnek. Nem: melléknevek, és más szófajok is. – Például a lengyel nyelvben van két szó: kedvelni és szeretni. Az ember szereti Istent, az apját, az anyját, és kedveli a barátját, a kutyáját, az ivólevet. Jobb lenne, ha az ivólé kapcsán más kifejezést használnánk, mint a barát esetében – feltehetőleg egyszer majd születik is rá egy másik szó: az emberek kitalálnak rá valamit – még az is lehet, hogy közületek találja fel valaki – mi? – És vegyük most az orosz nyelvet: ott csak egyetlen *ljubity*¹⁷⁴ létezik: – és azt mondják: *ljublju otcá*¹⁷⁵ és *ljublju prjányik*¹⁷⁶ – És most egy másik példa: tudod, mi az a kíváncsiság? A kíváncsiság az, amikor belenézünk valaki más fazekába – és azt mondják, hogy az ilyen kíváncsiság a pokolba visz. De van egy másfajta kíváncsiság is: hogy mi történik a világban, honnan keletkeznek különböző betegségek, mi volt egykoron régen, miről szólnak a könyvek – és az efféle kíváncsiság az első lépés az értelem, a tudás, a tökéletesség felé. És nézzétek: nálunk a jó és a rossz kíváncsiságot egyformán nevezik: kíváncsiság. Ez esetben viszont az orosz nyelv a gazdagabb, mert két szava van rá: *ljubopitsztvo*¹⁷⁷ és *ljuboznatyelnoszty*¹⁷⁸ – Talán két, vagy talán húsz év múlva a nyelv szül majd egy új kifejezést erre a jófajta kíváncsiságra – és akkor minden rendben lesz

Tudjátok, hogy vannak efféle szavak is, mint: módos és gazdag. A módos embernek megvan mindene, amire szüksége van, míg a gazdag embernek

---

¹⁷⁴ Ljubity / любить (orosz) – Szeretni, kedvelni.

¹⁷⁵ Ljublju otcá / люблю отца (orosz) – Szeretem az apámat.

¹⁷⁶ Ljublju prjányik / люблю пряник (orosz) – Kedvelem a mézeskalácsot.

¹⁷⁷ Ljubopitsztvo / любопытство (orosz) – Kíváncsiság.

¹⁷⁸ Ljuboznatyelnoszty / любознательность (orosz) – Tudásszomj.

több van, mint amire szüksége van, és nem tudja, mit kezdjen a pénzzel – és legtöbbször ostobaságokat csinál. – Ugyanígy: *vagyontalan* ember az, akinek kevesebbje van, mint amennyire szüksége lenne; a *szegény* embernek pedig sokkal kevesebbje van, mint amennyire szüksége lenne: nem tudja sem gyógyítani magát, sem a gyermekeit taníttatni úgy, ahogyan szükség lenne rá, nem tud annyit enni, amennyit kellene ahhoz, hogy erős és egészséges legyen. A nincstelennek pedig már semmije sincs. – Látjátok, micsoda gazdagsága a szavaknak.

És még egy példa: értelmes, művelt és intelligens. – Gondoltátok volna, hogy valaki lehet egyszerre művelt és ostoba is egyben? – A művelt gyakran az, akinek a szüleinek volt pénze, hogy iskolába küldjék, és drágán fizessenek a taníttatásáért – aztán orvos vagy ügyvéd lett belőle –, és szégyelli a rokonát, mert az szegény, vagy nem annyira olvasott. – Lehet, hogy művelt, hát aztán, ha ostoba? – Az értelmes pedig lehet, hogy egyáltalán nem tud olvasni, de mindig helyesen cselekszik, és másoknak is értelmes tanácsokat ad. – És mondjátok csak, mi lenne, ha csupán egyetlen szó létezne: művelt? – Akkor gyakran kellene az ostobát okosnak neveznünk, csak azért, mert a szüleinek volt pénze iskolákra. És még e két szó sem volt elég, a lengyel kölcsönzött egy latin kifejezést is: intelligens. – Hát igen. – Ha egy nyelv per pillanat nem tud magának új szót kitalálni, akkor addig is kölcsönöz magának egyet. Az összes nyelvnek sok ilyen kölcsönzött szava van. – Azt mondod: „amatőr almatenyésztő” – az amatőr pedig egy latin szó. – „Agyó” – ezt a franciáktól, a „kóstolni” szót viszont a németektől kölcsönöztük.

Aki kölcsönkér, annak illik a kölcsönt visszaadnia – és a nyelv is visszaadja a kölcsönvett szavakat. Vegyétek vissza, francia uraim, a szavakat: „trükk”, mert nekünk is megvan rá a saját szavunk, no, melyik? – A – „mutatvány”. – Vegyétek vissza, német uraim, a „masíroz”, „felcser”, „tarsoly” kifejezéseket, mert nálunk is van már: „menetel”, „orvos”, „tárca”. – És már nincs értelme azt mondani, hogy: bírósági „povjesztka”¹⁷⁹, mert már van bírósági „idézés” szavunk.

Látjátok tehát, hogy a nyelvben új kifejezések születnek, a nyelv növekszik, kölcsönvesz és visszaad, kidolgoz egy saját szót – hogy egyre gazdagabb lesz, s egyre könnyebb az embereknek egy adott nyelven gondolkodni és beszélni...

---

¹⁷⁹ Povjesztka / повестка (orosz) – Idézés.

Még jobban meg fogtok lepődni, ha elmondom, hogy néhány szó meg is halhat a nyelvben.

Képzeljétek el, hogy a barátaitokkal beszélgettek:

– Vajh, jöttök-é botjátékozni velünk?

– Isa, jövünk– válaszolják a barátaitok.

Látjátok: magatok is nevettek rajta. – „Vajh”, „isa”¹⁸⁰ – ezek régi, szüette kifejezések, egyáltalán nem alkalmasak a mindennapos beszédre. Megőszültek és komolyak, és ma már csak templomban lehet hallani őket.

– Nagyon sok ilyen szó van, amely már teljesen elhalt vagy haldoklik...

Nagyon érdekes, hogy a nyelv mit tesz azért, hogy egyetlen szóból egy halom különböző kifejezést alkosson. Kitalálta magának az okos a ragozást.

Egyetlen szóból: *könyv*, csinált megannyi: *könyvet, könyveket, könyvnek, könyvekkel, könyvvel, könyvben, könyvtől, könyvön* szót. Egyetlen: *olvasni* szóból – csinált: *olvasok – ol – unk – tok – nak – olvastam – olvassatok – olvasnék – olvashassak* – és még sok más alakot. És ezzel még nincs vége: hozzátesz egy ilyen apró kis „kukacot”, mint az *el* – és a szó máris mást jelent. – Ha *olvastam*, ez még nem jelenti azt, hogy tudom is, mi volt a könyv végén, az *elolvastam* viszont azt jelenti, hogy – elejétől a végéig. – Azt gondoljátok, hogy vége? Nem. – Íme, egy szó: olvasás, olvasással, olvasási, stb. – olvasó, olvasók, olvasói – Szinte beleszédül az ember. – Majd sorban, egyenként fogunk ezekről a csodákról beszélni, lassanként – mert ha egyszerre tesszük, csak összezavarodik a fejünk tőle, hogy a nyelv miket művel...

És most, kérem szépen, jön egy ember – és azt mondja: rendet kell itt teremteni, a csuda vigye el, mert már nem tudjuk, mi folyik itt.

És képzeljétek csak el egy boltot: a heringek ott fekszenek a cigaretták mellett, a szamovárhoz való faszén a vaj mellett, a petróleum a kenyér mellett, a karamellás cukorkák a szappan mellett. – Egy hatgroszys füzetért jöttél. Kezdődik a keresgélés. A boltos azt mondja, hogy a füzetek itt vannak, a felesége meg azt, hogy ott. A férfi rákiabál a feleségére, a nő rákiabál a férjére – egymás fejére döntik a petróleumos hordót, orrukra pereg a liszt, a karamellás cukorkák beleesnek a savanyúságos üvegbe. – Nem tudják, mijük hol van, mijük hiányzik, mit kell venniük – nem tudnak semmit.

---

¹⁸⁰ Vajh (régies) – vajon; Isa (régies) – Bizony. (*a ford.*)

Pedig az embereknek, a nemzetnek – elvégre tudnia kell, milyen kifejezésekkel rendelkezik, mire van szüksége, mit kell kölcsönöznie, vagy mit adhat immár vissza –, hogy mindenki a saját nyelvén gondolkodhasson és beszélhessen.

Minél fontosabb számunkra valami, annál nagyobb rendben, annál nagyobb tiszteletben tartjuk. Minél drágább valami, annál gondosabban őrizzük. – Láttátok, milyen rend van a gyógyszertárakban: minden gyógyszer külön tégelyben van, feliratozva.

Az emberek ugyanerre a döntésre jutottak a beszédükkel kapcsolatban. Minden kifejezést szófajokra kell osztani, minden szófajt más-más fiókban kell elhelyezni, és felirattal ellátni. – Mit gondoltok: könnyű vagy nehéz munka? – Szörnyen nehéz. – De az emberek nem félnek semmilyen munkától. – Feltalálták a telefont és a távíró, feltalálták a gőzgépet és a mikroszkópot – olyan csodákat, hogy ha majd mesélek róla, az ámulattól eláll a lélegzetetek.

Tehát legelőször is, az emberek úgymond felsorakoztattak egy egész sereg fiókot, és elkezdték meghatározni a kifejezések szófaját. Az egyik oldalra azt írták: ki? mi? főnév – és belehelyezték: anya, asztal, szív, Józio, diák, nap, Visztula, csöngő, szeretet, folyó, gyufa. A második fiókra felírták: milyen? melléknév – és így tovább. – És aztán észrevették, hogy a Visztula és a folyó látszólag ugyanaz, de ha azt mondom: folyó, senki sem tudja, melyik, mert sok folyó van a világon. – Hallottatok a tulajdonnevekről?

Gondoljatok bele, milyen szép találmányok ezek a tulajdonnevek; a borítékra felírom, hogy: Stanisław Marczak, Solec utca... szám, Varsó – és kész. – És hogyan címezném meg nélkűlük a levelet? – „Nagyságos, fekete bajuszos úr, akinek két fia és egy lánya van, akik közül az egyik nagy pernahajder, de jó tanuló – az utca, amely nem messze fekszik a – meglehetősen hosszú – folyótól, a nagyváros, amely a széles folyó bal partján fekszik”. – És így írhatnék egy száz oldalas címet, és még akkor is két évig keresnék, és odaadnák a levelet másnak, mert ilyen városból, folyóból, utcából és bajuszos úrból borzasztóan sok van a világon.

Látjátok, hogy mifélek a tulajdonnevek?

És így, kérem szépen, a tanult emberek minden fiókba mást-mást szórtak, aztán megfigyelték, mi mihez hasonlít, és azokat a fiókokat egymás mellé helyezték. Mint ahogy például egy boltban van egy cigarettákkal teli polc,

és csak ezen a polcon találhatóak a Polakiewiczza, Azis, Zagłoba, Tureckie¹⁸¹, stb. cigaretták.

Mesélek nektek egy aprócska, ámde olyan okos szóról, hogy el sem hiszitek. Ez az aprócska szó a: ki. Kopogtatnak az ajtón, és te megkérdezed: „Ki kopog?” De ha nem lenne ez az apróság: ki – akkor így kellene kérdezned:

– Vajon Kazio vagy Mańka vagy Szczepan vagy a tánti vagy a drótos vagy Piotr keresztapa vagy egy koldus kopog?

Az ajtó előtt álló pedig minden egyes kérdésre azt válaszolná: „nem, nem, nem”. És kérdegethetnéd három órán át és még így sem találnád el. Leizzadnál, mint egy ló – mérgelődnél – nem ennél – nem aludnál – s csak kérdegetnéd tovább. Így pedig: „ki az?” – ebben a rövid: *ki* szóban – a világ összes emberének a neve benne van. – A *ki* – az egy – névmás...

Amint már mondtam nektek, a nyelvtanban vannak olyan szófajok, amelyek ragozhatóak: ezek a gazdag urak, akik egyetlen szóból sok szót tudnak csinálni. És vannak a hasznos, ám szegény határozószavak, elöljárószavak, amelyek nem ragozhatóak. Adott egy szó: mindig, keresztül, be – és már így is marad örökre; de majd meglátjátok, hogy egy ilyen *soha* vagy *keresztül* mennyire hasznos és dolgos segítője a többi szófajnak, amely tiszteli és hallgat rájuk. – Mert azt mondjuk: *keresztül* a *kerten*, de *be* a *kertbe*. – Azt is meglátjátok majd, hogy a gazdag melléknév hogyan segít és kölcsönzi szavait a határozószónak: a „jó” szóból a határozószó csinál magának egy újat: „jól” – és így tovább. – A nyelvtannak köszönhetően megfigyelhetitek, milyen csodákat rejt az emberi beszéd.

Az emberi beszéd, kérem szépen, olyan, mint egy régi, titokzatos, sűrű erdő, amely tele van élettel, hangos és vidám dallammal, és félelmetes, ismeretlen suttogásokkal, tele van vidámsággal és bánattal, ifjúsággal és halállal. Az emberi beszédben vannak erős és nagy szavak, amelyek égisz emelnek: vitézség, hős – és vidám szavak, mint: nap, dal – komor szavak, mint: elnyomás és aljasság – olyan szavak, amelyek úgy zengnek, mint pacsirta a tavaszi reggel kékjében, vagy úgy sziszegnek, mint a mérges vipera, vagy úgy panaszkodnak, mint egy nyögés.

Nézzétek, mennyire hallatlanul érdekes: egyes szavak már pusztán a hangzásukkal is utánozzák, amit kifejeznek, például: sikítás, dörgés, susogás, sziszegés, brummogás. Ezek régi szavak, valószínűleg a nemzetek

---

¹⁸¹ XX. század eleji lengyel cigarettamárkák. (*a ford.*)

első szavai közé tartoznak, mint ahogy a: vauvau – kutya, vagy múú –
tehén – a gyermek első szavai közé. – Mindezekről még fogunk beszélni.

Tudom, gyermekeim – hogy nem szeretitek a nyelvtanban a *kivételeket*.
Tudjátok, fiúk: nem kellene haragudnunk a kivételekre, mert azok azt
bizonyítják, hogy az emberi beszéd él és szabad akar lenni – hogy nem
akarja hagyni, hogy az emberek megkötozzék, leigázzák. – A mézeskalácsot
vagy cigarettát el lehet rakni egy fiókba úgy, hogy az idők végeztéig ott
fognak heverni – de az emberi beszéd él, növekszik – a szabadság felé tör –
és ezért vannak a nyelvtanban a kivételek, amelyekre haragudtok.

– De miért van szükségünk a nyelvtanra? – kérdezhetitek.

Mert nyelvten nélkül nem lehet helyesen beszélni, és még kevésbé
helyesen írni.

– De miért kell hibátlanul beszélni vagy írni, ha úgyis megértik, amit
mondok?

Mert a beszédben ejtett hiba – olyan, mint egy zsíros és csúnya paca
édesanyád fényképén, akit nagyon szeretsz, olyan, mint egy trehányul
felvarrt folt a ruhán, amelyben vendégségbe mész. Helytelenül beszélni
vagy írni – olyan, mintha beszédünkkel megbántanánk azokat, akik oly
nagy tisztelettel megteremtették e nyelvet. A nyelv szomorú,
betegeskedik, ha az emberek rosszul beszélnek. – Emlékeztek, mennyire
haragudtam, amikor egyikőtök harmadszor is azt mondta: számtanos
füzet. Akkor úgy éreztem, mintha valaki szálkát vagy tűt dugott volna egy
ember körme alá, kinek a fájdalomtól kicsordult a könnye.

A nyelvten arra tanít, hogy tiszteljük az emberi beszédet és csodáljuk az
emberi értelmet...

Csak annyit teszek még hozzá, hogy vannak emberek, akik nyelvtanilag
meglehetősen szépen beszélnek és írnak, ám mégis tisztességtelenek és
ostobák, s aztán vannak olyanok is, akik nem ismerik a nyelvtani
szabályokat és nem jártak iskolába, mert az iskola pénzbe kerül, és ők
szegények voltak és nem volt pénzüik, mégis százszor többet érnek
azoknál, akik iskolázottak...

Most pedig jó egészséget nektek – holnap találkozunk.

*

Két népszerű dalocska; felnőttek, fiatalok és a gyermekek is éneklék¹⁸²:

A Kościelna utcán, a házsám: tizenhét,
Wiśniewski kalauz megölte a nejét,
S nejével együtt az összes gyermekét.
Vasárnap hajnalban, három óra reggel,
Ó, drága Jadziuskám, kísérelj engem el...
Ó, drága Antośom, nem kísérelk én el,
Szeretőid vannak, elmentél éntőlem.
Ó, drága Jadziuskám, nekik nem esküdtem,
Csak kezüket fogtam, csókoltam, öleltem.
Apámtól, anyámtól engemet elhoztál,
Ebben a szegény kis viskóba lakattál
S e szegény viskóban vertél és kínoztál.
És beront a Sátán az ajtót kiverve.
S Wiśniewski kalauz rálő revolverrel.
Jön az őrparancsnok, s két fogdmeg azonnal:
Készülj fel te ember, mert velünk jössz mostan.
Wiśniewski azonnal kijött és letérdelt:
Drága Szent Szűzanyám, ments meg engem kérlek!
Ó, drága uraim, bűnös én nem vagyok!
Csak az én Jadziámmal voltam csalfa nagyon.
És Wiśniewska asszony nem halt meg még nyomban,
Másfél hétig feküdt még benn a kórházban.

És egy másik dal.

Hej, ti szép legények, nem egy az anyátok,
Ékesek vagytok, mint a rózsavirágok;
Amikor vonulnak, ámulnak a népek,
Ám be a házukba nem engedik őket.
Ha mégis betérnek, egy hétig mulatnak,
Sok ifjú leánykát asszonyként otthagynak,
Asszonyként otthagyják, maguk meg elmennek,
Visszavárja őket az asszonyuk otthon,

---

¹⁸² A két dalocska magyar szövegét nyersfordításban közöljük. *(a ford.)*

Ám a csalfa legény mást utat választott,
Egy kicsiny gyermekkel az asszony a karján,
Elmegyen a paphoz és a bíróhoz tán;
Nincs mit elítélni, nem találsz rajt' fogást,
Felbőszült az asszony, mit is tehetett mást...
Megfogta a kakast¹⁸³ és a paphoz elment,
Hogy most mit csináljak, jótevőm, hát mondd meg.
Forrázd le a szemét, önts rá forró vizet,
S gyere hozzám éjjel, s hozdad el a pénzed.
Hozdad el a pénzed, s hagyd el a házat,
Háziasszonyomként dolgozol majd nálam.

---

¹⁸³ A lengyel néphagyományban a kakas a gonosz erőkkel való küzdelem szimbóluma.
(*a ford.*)

DIPLOMA

December 26.

Elmentek vendégségbe Wolába. Alkonyat. Újra egyedül vagyok.

Körülnézek a szobában. Kíváncsian nézegetem az egyszerű berendezést, a polcon elhelyezett edényeket; pakolgom a rendetlenül hátrahagyott holmikat: íme Grosiek sorszámmal ellátott nehéz kocsiskalapja; Wilczek munkászubonya; Wikta foltozott piros flanelszoknyája; Mania pelenkája; Janek szakadt, hiányzó gombú hétköznapi cipője; Wikta perkálblúza, izzadtságfolttal a hóna alatt.

Furcsán képszerű álom.

Leülök egy sámlira, és ringatok egy üres bölcst, hallgatva egyenletes koppanásait.

Olvasni próbálok – de nem értem. Kopogtatnak a prücskők az ajtón: meséért jöttek – nem nyitom ki. „Janek úr nincs itthon” – mondja az egyik. – „De hisz Wilczekék egyedül mentek el.” – mondja a másik. – „De hát nincs itt.” És elmennek.

Az ablaknak dőlök és látom: a fiúk deszkákból összeszögeztek egy szánkót, felhúzzák a jégverem tetejére, és lecsúsznak. Egy lány tekereg körülöttük; egyszer-kétszer legurították – aztán elment.

A pitvarból kilépve ünneplőbe öltözött családok igyekeznek – vendégségbe. Férfiak, görnyedten, cigarettával a szájukban, nők; gyermekkel a karjukon; az idősebbek előttük mennek.

Ledobom magam az ágyra, hosszasan nézem őket, és nem gondolkodom.

Miért vagyok én itt? Miért én és itt, vagy bárhol máshol?...

Így megsebezni, ilyen iszonyúan megsebezni egy embert, ahogy engem megsebeztek, így elvenni tőle mindent, elvenni mindent, mindent, ahogy tőlem elvettek?...

Nem szabadna így lennie.

Lám, nincs egyetlen igazságom sem, amit hirdetni szeretnék, s egy hitem sem, amiért érdemes volna élnem. – Mindent, ami volt vagy lehetett volna, felemésztett a szkepticizmus. – Látom minden dogma és elmélet feloldhatatlan, égbekiáltó viszonylagosságát, nem maradt semmi másom, egyedül az ingatag és gyalázatos életfájdalom...

Pirosak, fehérek, és így, pepitába...¹⁸⁴ Vezetőik vannak, akár a birkáknak pásztoraik – jelszavaik, akár a gyárkürtök. – A nyájak pásztorai pedig olyan emberek, akik sokat olvastak és diplomákat szereztek. De lehet-e hinni az embereknek, akik sokat olvastak és diplomával rendelkeznek?

Lám, belemélyedtem az élet sűrűjébe, hogy elfelejtkezsem magamról. Leiszom magam a söntésekben, ahogy mások az irodáikban, nézem az élet cirkuszát, mert az igazi színháztól már megcsömöröltem. Ripacskodás – kissé rikítóbb kiadásban – semmi több.

Semmi meglepő...

Mit adtatok nekem, kérdem én. Megtanítottatok-e igazán szeretni valamit, amin ti magatok nem gúnyolódtatok? Hogy is hihettem volna egy igazságos Istenben, amikor a szalonotok maga volt az ordító igazságtalanság? – Szegény gyermekeknek szánt – öreg, elrontott, unalmas játékokat? – Ifjúságnak és öreg gyerekeknek szóló, erkölcsösségtől bűzlő elbeszélésekből és regényekből kiszítt meddő álmokat? – Fullasztó, álmatlan éjszakákat vizsgák idején? Elfeledett, felfrissített, majd újra – örökre elfeledett fullasztó tanulás, nap nap után, évről évre. – Megalkuvások százai, hogy az ember „emberré váljon”. Ez beszenyez – besároz, eltompít – egy életre.

Létezik-e voltaképpen altruizmus, vagy csak az altruizmus divatos irodalma létezik? Érdekelnek-e a jövő nemzedékei, vagy csupán – mint egy misztikus koncerten – aggodalmaskodva hallgatom a szónoklatokat azokról, akik majd egyszer megszületnek?

Pedig lehet másképp is, glicerinszappan-gyártó uram – és akkor nem lenne rá szükségem – nekem, tehetetlennek s gyermetegnek –, hogy a „Csizmás kandúrról” meséljek a kicsiknek...

– Jan úr – kiált be Nowak az ajtón keresztül.

– Mi az? – kérdem kényszerűen.

– Ááá, hát itthon van? Esetleg egy dámát?...Játszunk?

– Sörben? – kérdezem.

– Legyen akkor sörben.

Kinyitom az ajtót: a szeme nevet az örömtől. Biztos benne, hogy nyerni fog.

---

¹⁸⁴Ironikus kiszólás, a nemzeti zászló színeivel való visszaélések gúnyos bírálata.

A wolai özvegyasszony Lomza környékére költözött. Wikta megkérdezte tőlem, hogy tényleg szerelmes voltam-e ebbe az özvegyasszonyba – és fürkészőn a szemembe nézett.

*

Ím, egy ilyen szomorú történet a sok közül – és egy ilyen diplomás úr a sok közül...

Az apa a gyárban, az asszony otthon. Az idősebb lány púpos, folyton beteg, köhögős; egyik fiú a kárpitosnál, a másik a könyvkötőnél inas, és van még két apróság. – Az apa havonta 18 rubelt keresett, Bronek 7 rubelt – és elélegéltek.

De megtörtént a baj: az apa elvesztette az állását, Bronek pedig megbetegedett, és hat hónapot kórházban töltött.

Bronek különös betegsége az orvosok szerint szívhiba – és azt kérdezik, nem volt-e Broneknek csonttörése, és nem duzzadtak-e az ízületei – Nos, volt csonttörése, és dagadt a térde. Nem laktak-e nyirkos lakásban? – Mariensztatban laktak a Kurtz fürdőben¹⁸⁵; egykor a fürdő helyiségei voltak ott, most nyirkos lakások. – És mi köze lehet mindennek a szívéhez? Miért köhög Bronek, és miért fáj jobb oldalon a hasa? Ha köhög, akkor a mellkasában lehet valami, nem pedig a szívében – valószínűleg tüdőbaj. Vagy talán mégsem tüdőbaj, és a fiú megmenthető, csak a doktor urak nem törődnek vele, és félrekezelik?

Az édesanyja pedig épp őt – Broneket – szerette a legjobban. Ettől a fiútól születése óta nem volt része semmi rosszban. – És Bronek mindig azt mondta, hogy ha egyszer szatócs lesz, akkor mindenre maga fogja megkeresni a pénzt.

Más fiúk eljárnak otthonról, cimboráik vannak, szórakoznak, rajcsúroznak – Broneknek viszont nem volt senkije: amint visszajött a boltból, rögvést a könyvért nyúlt. – Vasárnap ebéd előtt iskola, aztán éjszakáig olvasás. – A hölgyek az olvasóteremben már ismerték. – Csak az apjával sétált el néha a Visztulához, de vendégségbe egyáltalán nem akart eljárni. – Gyere,

---

¹⁸⁵ Mariensztat (a német Marienstadt-ból) – egykori ártéri terület Varsóban, a Visztula keleti partjánál. A XIX. század végén több közfürdő működött itt, egyike volt a Kurtz fürdő. (a ford.)

Bronek! – Én itthon maradok – mondja –, majd őrzöm a házat a rablóktól.
– Mert mifelénk kockázatos így üresen hagyni a lakást.

És miért érte őt ez a szerencsétlenség?

Elhozták a kórházból. Az édesanyja eladta a kendőjét, és elutazott Bronekkel a mítosnai juhászhoz. A juhász zsíros sört itatott vele és adott egy kenőcsöt. – Azt mondta, nem tüdőbaj, csak a vér elhűlt az ereiben.

Aztán azt is beszéltek, hogy van egy híres orvos a Kis Jézusban¹⁸⁶. De az csak egyszer hallgatta meg, mondott valamit latinul, és onnantól mások kezelték – csupa fiatalember, akik a betegeken gyakorolnak.

Egyszer már elég jól rendbe jött, amikor a grófi menhely egyik doktora adott neki egy erős gyógyszert.

A fiú könnyebben lélegzett, keveset köhögött, a lábai egészen lelohadtak, és az étvágya is visszatért. – Óránként felkelt az anyja éjjel, és megnézte Broneket; és amikor látta, hogy enyhült a nyomás a fiú mellkasában, hogy könnyebben lélegzik, és hogy már nem zihál úgy – könnyekben tört ki, és megáldotta az orvost.

És hogy megfázott-e, amikor kiment az udvarra a szükségét végezni – elég az hozzá, hogy azóta egyre rosszabbul s rosszabbul van.

Most meg apa maradt munka nélkül, még jó, hogy legalább anya mosogathat a lacikonyhán...

Kossowskin keresztül megkért, hogy menjünk el együtt az orvoshoz; talán ha én kikérdezem, vagy ha a doktor meglát, akkor nagyobb figyelmet szentel a fiúnak.

Elmentünk: Bronek, az anyja, én – és az apja is, hogy segítse a fiút felkísérni az emeletre.

Afféle ingyenes ambulánskocsi.

– No! Ki itt a beteg közülük?

A doktor úr siet.

– Ez a fiú, doktor úr – mondom alázatosan.

– No, és a többiek?

– Mi csak elkísértük, doktor úr – mondom még alázatosabban, és karmok bújnak elő a lelkemből.

– Kár, hogy ilyen kevesen vannak; még vagy tíz másikat is hozhattak volna magukkal, hogy rögvest bebúzóítsák az egész szobát.

A lelkem összezsugorodott, mint egy kipattanni kész rugó.

---

¹⁸⁶ Kis Jézus Kórház – egykori varsói kórház. (*a ford.*)

– Vetkőzz le... Mi a baja, gyorsabban, gyerünk!

– Hohó, álljon meg a menet, doktor úr – kiáltottam előrehajolva –, álljon meg a menet, diplomás úr!

– Mi? – szakított félbe röviden.

Az arca undorítóan tompa kifejezést öltött.

– Semmi – válaszoltam nyugodtan.

Halkan, szinte suttogva beszéltem, ám nagyon érthetően.

– Mi a baja? – kérdezi ön. – *Vitium cordis, insuficientia mitralis*¹⁸⁷, uram. – Az anamnézisben¹⁸⁸ reuma. – Terápia: *digitalis*¹⁸⁹ 150 per 1 arányban – három óránként egy kanál; *spartein*¹⁹⁰ 2 deci per 10 arányban – cseppenként. – Ugye, diplomás uram? – A „*res sacra – aegrotus*”¹⁹¹ – tárgyból nincsen vizsga, sem jegyzet – igaz, doktor úr?

– Mégis mit kíván? – kérdezte végül ostobán egy rosszul sikerült, ironikus-szerű mosollyal.

– Mit kívánok? Hohó. – Ezt két szóban nem fogom elmondani.

És halkan, szinte suttogva beszéltem – és nagyon gyorsan:

– Ismeri a kórházat, ugye? És azt is tudja, hogy csütörtökönként és vasárnap a családok a betegeket látogatják? – De azt nem tudja, hogy egy Burakowska utcai beteg most vasárnapra beszél meg látogatást a nagybátyjával, aki útközben cigarettát vesz neki ajándékba. – A feleség pedig egy font borjúhúst vásárol – és a borjúhús történetesen nagyszerűen sikerül – olyan puhára fő, mint még soha. – Zosiát is elviszik, mert az apja őt szereti a legjobban, az összes porontyot pedig nem lehet behozni, mert a személyzet kiabál, hogy bemocskolják a termet, és a kapus nem engedi be őket kenőpénz nélkül. – A betegnek pedig városi híreket hoznak: Michalovné kidobják a lakásból, Antonit már egy hét múlva kieresztik, Franka eljegyezte magát, Stachnak nincs helye. – A beteg pedig mesél az orvosokról; az egyik doktor nagyon emberséges: kikérdezi, meghallgatja, megnyugtatja; a másik pedig olyan, mint egy állat: semmit sem lehet mondani neki, azonnal felfortyan. – Az egyik doktor megpaskolta és azt mondta: „no-no, beleváló ember maga”, a másik megcsóválta a fejét, a

¹⁸⁷ *Vitium cordis, insuficientia mitralis* (latin) – szívhiba, szívbillentyű visszértágulat.

¹⁸⁸ Anamnézis (latin) – Körtörténet.

¹⁸⁹ *Digitalis* (latin) – Gyűszűvirág, drogjából szívgyógyszer készül.

¹⁹⁰ *Sparteina* (latin) – Szívbetegségekre használt növényi anyag.

¹⁹¹ *Res sacra aegrotus* (latin) – A beteg szent dolog.

harmadik pedig mosolygott. – Éjszaka pedig meghalt az öregember, aki egész héten csak nyöszörgött, és nem hagyott senkit aludni.

– Hát aztán mi van – vont a vállát.

– Aztán az van, hogy követelem, hogy az orvos, aki úgy dönt, hogy a mi körülményeink között praktizál, legyen nagyon alázatos, amikor térítésmentes beteget lát, mert ez a térítésmentes beteg százból nyolcvan esetben a háztulajdonos, a gyáros, a tőkés áldozata. Önnek örülnie kellene, hogy négy hallgatója is van: tessék megmagyarázni, mi az összefüggés a nedves szoba és a szívhiba, a szívhiba és a köhögés között – hitesse el velük, hogy ne köpölyözzék fiút, és ne itassák zsíros sörrel. És tessék elmondani, hogy eljön majd az idő, amikor a háztulajdonost a nyirkos szuterénért, vagy a gyárost a fülledt műhelye miatt ugyanúgy elítélik, mint a más életére törő késelőket – igazságosan, ahogy megérdemlik. – Tegye úgy a dolgát, hogy önt, a diplomás urat, nagyobb elismerésben részesítsék, mint a miłosnai juhászt vagy a borbélyfiút. – Továbbá...

Legyintettem egyet.

– Gyönyörű – válaszolta a diplomás úr epésen, nekem legalábbis úgy tűnt.

– Még gyönyörűbben tudnék válaszolni, de nincs időm csevegni.

Felhelyezte a sztetoszkópot, és meghallgatta a fiút.

– Miért vitték el a kórházból?

– Mert nem akartuk, hogy feldarabolják a halála után – válaszolta Bronek anyja.

– Feküdjön ágyban.

Átadott egy receptet. Mihamarabb meg akart szabadulni tőlünk. Végül győzött a kíváncsiság.

Tett egy tétova mozdulatot, mintha kezét akarna fogni velem, és megkérdezte:

– Mi a foglalkozása?

– Nekem?... Szart cipelek, doktor úr – és elhúztam a kezem. Kimentünk.

– Mi jót művelt, Jan úr? – sopánkodott az asszony.

– Igenis, Jan úr jól megmondta neki – jegyezte meg az apja.

– Én ezt a gyógyszert be nem adom Broneknek, mert lehet, hogy dühében írt fel valami rosszat.

Bronek sápadtan mosolygott.

Nagy vágyat éreztem, hogy megküldjek egy kővel egy macskát, aztán pedig a hátsó lábánál fogva megragadva verdessem a fejét a téglákhoz, téglákhoz, téglákhoz.

NEM-„BÚBÁJOSAK”

A „búbájosak” – a szalonok tunya, elkorcsosult kis szörnyetegei; itt nincsenek effélék.

Január 1.

Władek úgynevezett könyvkereskedő-inas – havi hat rubeles fizetéssel.

Egyetlen osztályt végzett az elemi iskolában.

A számtan volt a legnehezebb.

Ha fejben osztotta el kettővel a negyvenet, akkor jól jött ki: húsz; de ha papíron osztotta: – kettő lett. Akármit is tettél.

Ugyanez volt a helyzet a szorzással: mert azt hitte, hogy a nulla szorozva, mondjuk, hattal... hat lesz.

– Nem tudtad volna megkérdezni valamelyik osztálytársadat?

– Mert ők megmondják? Aki tudta is a választ, pénzt kért érte. S ráadásul direkt úgy forgatta, hogy ne legyen érthető...

Megy ma jókívánságokkal köszönteni az „urat” újév alkalmából.

Reggel hatkor kelt; fél órán át tisztította a cipőjét, derékig megmosdott, megfésülködött a tükör előtt, és felvette a kalucsniját.

Elégedetten tért haza: az úr leültette őt s társait egy székre, adott nekik egy-egy pohár bort. Datolyát ettek; de nem olyat, mint a szatócsnál, hanem – mint a fűszeresnél: szemenként csomagoltat.

Sokat beszélt az úrról, a lakásáról; minden berendezési tárgyáról, minden szaváról, gesztusáról – jól emlékezett mindenre...

Wikta és a lányok a varroda tulajdonos-asszonyát köszöntötték.

Az asszonyt már biztos eljegyezte a fickó, aki folyton hozzá jár; mert ő is ott volt – mindketten vidámak voltak; viccelődtek, nevettek, kínálgatták a leányokat.

Władek amatőr színházat rendez.

Egyszer már játszották a *Haramiák bandáját*.¹⁹² Voltak plakátok, és jegyek hat groszyért – az őrsparancsnok lányának pedig ingyen. Tele volt nézőkkel az egész konyha. Volt is Władeknek gondja tömérdek, mert ezekkel a kölkökkel nehéz bármit is csinálni. De ez mind semmi; most a *Tűzzel vassalt*¹⁹³ fogja színpadra állítani.

Władek társulatának alaptőkéje negyvenkét groszy. Már vett is két csomag bengáli gyufát a negyedik felvonásbeli csata megvilágításához.

Władek nagybátyja a vasgyárban dolgozik, és megígérte, hogy hoz egy fémlemez a sisakoknak és a szablyáknak; az apja pedig kér a mestertől aranypapírt a sapkákhöz és érdemrendekhez. Varrónő anyjának be kell szereznie egy kis szatént vagy plüss a király kabátjához. Szükség van fákat ábrázoló tapétára is; végigjárta az összes boltot, de nincs sehol. Állítólag, van egy nagy üzlet a Miodowa utcában, ott valószínűleg lesz fákkal díszített tapéta.

– Jan Kazimierz asztalán Mickiewicz mellszobrának kell állnia, a falon pedig Kościuszko portréja függ majd.

Amikor Skrzetuski az első felvonás végén a tóba ugrik, a színpad mögött egy bádogreszelővel egy teknőnyi vízbe csapnak.

Nyolc órától nyolc óráig a boltban – és ennek a tizenkét éves fiúnak még arra is jut ideje, hogy felkészüljön a vizsgára a vasárnapi szakiskolában, havi fél rubelért két lányt tanítson – és belevágjon a Sienkiewicz-trilógia színpadra állításába.

*

---

¹⁹² *Haramiák bandája* – szerzője Leonhard Frank, a XX. század első felének egyik legmeghatározóbb német írója. A regény hősei egy csapat kamaszgyerek, akik kedvenc olvasmányuk, a Winnetou hatására megfogadják, hogy sohasem lépnek az álmos kisváros egyhangú életét élő apáik örökébe, hanem Amerikába szöknek az indiánokhoz. Korczak későbbi életútja ismeretében nyer különös jelentőséget az az adalék, hogy a háborút követő években adta közre a német író *Jézus tanítványai* című – magyar kiadásban is megjelent – regényét, melyben a náciizmus idején jóra szervezkedő, embermentő gyerekcsapat történetét írta meg. (*a ford.*)

¹⁹³ *Tűzzel vassal* – Henryk Sienkiewicz irodalmi Nobel-díjas lengyel író 1884-ben írt egyik leghíresebb történelmi regénye, a Trilógia első része. (*a ford.*)

TÚZZEL-VASSAL

I. FELVONÁS

A lengyelek tábora. Jobbra a folyó. Éjszaka. A hold sápadtan ragyog. – Zagłoba. Skrzetuski. Wołodyjowski.

ZAGŁOBA

Tehát, Jan úr, elhatározta magát, és nem fog eltérni szándékától?

SKRZETUSKI

Igen, Onufry úr, át kell vágnom a királyhoz.

WOŁODYJOWSKI

Ó, Jan úr, ne menjen, mert meghal, mint Longin, és megint elveszítünk egy új bajtársat.

SKRZETUSKI

Muszáj, különben éhen halunk; nem maradt elég élelem.

WOŁODYJOWSKI

Menj, de előtte adj egy puszit. Menjetek, Isten vezessen titeket.

SKRZETUSKI

Akkor megyek.

III. FELVONÁS

János Kázmér. Radziejowski. Lubomirski.

KIRÁLY

ül

Hány óra?

RADZ.

Fél tizenkettő, fenséges királyom.

Az ajtó mögül kiáltás hallatszik.

UDVARONC

Fenséges királyom, egy nincstelen kér bebocsáttatást.

KIRÁLY

Engedd be. *Bejön Skrzetuski, rongyosan, véresen.* Honnan jöttél – élsz-e vagy halsz?

SKRZETUSKI

Zba... razs.. ból. Segítség, fenséges ki-rá-lyom.

KIRÁLY

Adjatok neki bort. Mekkora az ellenséges csapatok ereje?

SKRZ.

Orda és Hmelnickij.

LUBOMIRSKI

De lehetséges-e, hogy ilyen maroknyi ember elboldoguljon?

SKRZ.

Harminc megnyert csata, tizenhat rajtaütés, leromboltunk két bástyát.

KIRÁLY

No, elég. Felkészülni az útra.

RADZ.

Holnap még van időnk.

KIRÁLY:

Semmi fondorlat – és gyerünk!...

IV. FELVONÁS

A lengyelek csatája és győzelme.

*

A tizennégy éves Jasiek szezónban a szíjártó¹⁹⁴ inasaként napi tizennyolc órát dolgozik. Jasiek majszt¹⁹⁵ nem céhmester, így Jasiek nem járhat a vasárnapi kézműves iskolába. Aggódik, hogy nem fog tudni felszabadulni. Feketén, összemaszatolva, kötényben kifutott az udvarra, és röviden így szólt:

– Tanítson engem, uram.

A majszt¹⁹⁵ ámítja, hogy megszerzi a mesterjogot, de nem adják meg neki, mert neheztelnek rá, amiért csak fiúcskákat dolgoztat – hogy ne kelljen segédekért fizetnie. – Merő rosszindulatból nyeret akartak vele készíttetni mesterremekként, pedig ő szíjártó, nem pedig nyerges. Hét fiú a majszternél lakik, a nyolcadik bejáró; az ilyennek jó dolga van.

---

¹⁹⁴ Szíjártó (régies) – Az emberi ruházathoz és főként lószerszámhoz szükséges szíjazatot készítő és egyéb bőrmunkát is végző mesterember, lószerszám-készítő kisiparos, kézműves. (*a ford.*)

¹⁹⁵ Majszt¹⁹⁵ (régies) – Mester, kisiparos. (*a ford.*)

Jasiek „száraz kosztón” él: reggel egy negyed cipó teával a szatócsnál; ebéd – kenyér és egynyolcadnyi sertécsülök; este néhanapján meleg vacsora: sült hús káposztával és krumplival tizenhat groszyért. – De csak akkor, ha nincs más kiadás: cipőtálpalás, ruha-részletfizetés, vagy ha fájront¹⁹⁶ után dolgoznak, és a majszter hozzátold egy ötöst minden éjszakai óráért.

A boltban nem adnak Jasieknek valódi teát, csak „virágosat”: a színét céklalé, az édességét szacharin adja – a szatócsboltban becsapják Jasieket.

A Świątokrzyska utcán vett négy rubelért egy ruhát, csak egyetlen egyszer vette fel vasárnap, és szétszakadt az egész. Jasieket becsapták negyven meleg vacsora árával, a fiúk pedig kinevették.

Írtunk egy levelet Jasiek nagybácsijának Amerikába.

„Dicsértessék a Jézus Krisztus. Szeretett nagybácsi. Inasként dolgozom a szíjártónál, ... úrnál, az .... utcában. Reggel 7-től este 8-ig. ...-t keresek.”

– Ugyan, nem keresek én semmit – mondja.

– Hogyan?

– Csak megélhetésre kapok.

És azt írjuk:

„Egy zlotyot kapok megélhetésre. De a tél kemény, ezért kölcsön kellett kérnem Józeftől”.

– Jobb, ha nem a testvéredet írjuk, hanem – a majsztert.

„És kölcsönkértem a majsztertől öt rubelt, mert apa nem tud semmit küldeni, mert Karolek nyáron meghalt, és apa *beleszegényült*¹⁹⁷ a temetésbe, anya is beteg volt, így fel kellett venni egy cselédet...”

– És még, kérem szépen, a krumpli is megrothadt...

*

Itt a gyermekek – nem bűbájosak.

Értékes munkaerőt jelentenek, kelendőek.

A majszterek szívesen kizsákmányolják a fiúkat, és a nagy boltok, nagy gyárok is kizsigerelik a gyermekeket.

A zsellér rögtön egy rubelt kér, a felnőtt jól akar lakni; a fiú pedig kap egy zugot, ebédet és egy ötöst – így hát hallgat és fél.

És emellett mozgékonyabb, készségesebb...

---

¹⁹⁶ Fájront (német) – Munkaidő vége. (*a ford.*)

¹⁹⁷ Tönkrement.

*

Itt a gyermekek – nem bábujosak.

Ezek a jelentéktelen külsejű fiúk széttaposott cipőjükben, feslett, koszlott nadrágjukban, megnyírt hajukra hanyagul rávetett sapkájukban – fürgék, aprók, féktelenek, mozgékonyak, szinte észrevétlenek – hatalmas, alábecsült, kiszámíthatatlan erőt képviselnek.

Ők szívják magukba leggyorsabban a társadalom szervezetének nedveiben keringő elemeket; gyorsan beszippantják a pillanat minden fuvallatát, magukkal viszik a fülledt szobákba. – A nagyváros eme ingoványos mocsara, a maga eszményeivel, árnyaival, idegességével, új létformáinak keresésével, túlzásaival, a mai nap eszméletének elkábításával – átáramlik rajtuk.

Nem égetek ki az élet perzselő hőségében, nem szipolyozta ki őket a kizsákmányolás, nem tudni honnan merített erőtől duzzadnak – aktívak, csöndesek, szétszóródottak, megszámlálhatatlanok – a holnap szegény kis munkásai.

*

– Most mindenhol iskolát követelnek; iskola nélkül nem veszik fel a fiút a boltba, és inasnak sem fogadják fel szívesen – mondta az apa, és ha írástudó, akkor hamarjában elkezdi tanítani fiát az újságból, az imakönyvből vagy a szomszédtól vásárolt szakadt ábécéskönyvből – és addig üti-veri gyermekét, míg meg nem tanul olvasni. – Ha viszont maga is írástudatlan, akkor addig ügyeskedik, gondolkodik, igyekszik, mígnem valaki megmutatja a porontynak a betűket.

Így zajlik az úgynevezett fejlődés.

*

Találkozom itt tízéves láncdohányosokkal; találkoztam egy tizenkét éves istentagadó-izsákkal, akinek szeretője volt. – A hírlap nemrég megírta, hogy egy tizenegy éves fiú az ütlegelt anyja védelmében egy késsel több sebet ejtett az apján. A neve: Zieliński, címe: Sprzeczna Nr 4, Praga negyed.

*

Az ötéves Szczepan a szatócsboltban intézi a bevásárlást, fagyos kis kezeckéjében egy nagy cipót, hóna alatt két köteg fát cipel. – És megverték, amikor elvesztett egy egyzlotyst, durván verték.

*

Hatéves gyerekek hordják apjuk ebédjét a gyárba, gyorsan futva, hogy ne hűljön ki teljesen, a több utcán keresztül vezető úton. És attól senki sem fél, hogy elgázolja őket egy kocsi.

*

A kis Stefka hajnaltól alkonyatig segít anyjának a virágkészítésben, és vigyáz kisebb testvéreire.

*

A kilencéves Antos egy burkolatgyárban dolgozik napi tíz órát – heti hat zlotys béréért.

*

A Jerozolimska úti vámház mögött lakó Andrzej úrnak három gyermeke van: a lányok – három és öt évesek, a fiú – hét éves. – A gyerekek együtt ügyeskednek a lótetetés körül. – Mert amikor a parasztok megállnak a szénásszekerekkel, a hároméves a zsákjával félreül a téren, a fiú szénakupacokat csen el a szekérről, odaadja nővérének, aki elviszi a térre a zsákba.

A fiú gyakran kap az ostorral, de fürge.

*

A gyermekek maguknak és szüleiknek is kölcsönöznek könyveket az olvasóteremből.

Az apa cipészként egy háromlábú suszterszéken dolgozik, gyermeke pedig hangosan felolvassa neki Prus¹⁹⁸ *Anielkáját* vagy a *Kordeckit*¹⁹⁹. Az apa nem tud olvasni.

*

Amikor Wroński Szmulowiznában²⁰⁰ lakott és szalma-portékákat készített, a kisleányt Varsóba küldte az áruval. – A fiú késő este tért haza, inaszakadtából futva Pragán át, nehogy útközben kifosszák a megmaradt szalmaáruból és pénzből.

*

Kossowski úr azt mondta:

– Ha Jan úrnak elmondanám, hogy mit csinál egy magára hagyott gyermek kilenc éves kora óta, együtt nevetne és sírna velem. Még le is akartam írni az egészséget, de nem vagyok képes rá.

A pincében aludt, ahol télen havat lehetett kaparni a falakról, a cipője pedig, amikor néha levette, annyira megfagyott, hogy felsértette a lábát.

Az ifjú ember azt hiszi, hogy százmérőnyi az egészsége, aztán pedig elfogy, oh, bizony elfogy.

Egy ilyen kölyök sosem éhezik, és nincs olyan súly, ami túl nehéz lenne neki – ebben rejlik a büszkesége.

*

---

¹⁹⁸ Bolesław Prus (1847-1912) a pozitivizmus korszakában alkotó lengyel író és publicista. 1880-ban írt *Anielka* című regénye a XIX. század második felének lengyel földesúri életéről szól. A gazdag kastélyban nevelkedő tizenhárom éves Anielka gondtalan és vidám életét váratlan esemény szakítja meg – apja elveszíti vagyonát. (*a ford.*)

¹⁹⁹ *Kordecki* – Józef Ignacy Kraszewski (1812-1887) történelmi regénye 1839-ben jelent meg.

²⁰⁰ Szmulowizna – Varsótól északkeletre fekvő majorság és lakónegyed, amelyet 1889-ben a lengyel fővároshoz csatoltak. (*a ford.*)

Maj fia rajzolni szeretne.

Majnak sok utánajárásba került, mígnem levelet kapott egy festőtől, aki megígérte, hogy ingyen tanítja a fiút.

Kazik elment a Krakowskie Przedmieście-re a festőhöz, és nagyon boldogan tért haza. Még néhányszor elment, és mindig nagyon boldogan jött haza. Még Krywult²⁰¹ kiállítására is kapott egy ingyenjegyet. De aztán kétszer egymás után nem találta otthon a festőt, viszont adtak neki néhány levelet, hogy hordja szét őket. Aztán frissen volt mosva a padló, ezért nem engedték be. Elsírta magát és azt mondta, hogy ő többet nem megy oda, habár az apja nadrágszíjjal fenyegette.

Beadta az apja egy litográfushoz, ahol gyönyörű rajzokat készítenek. Ott volt Kazik két hónapig, de aztán át akarták állítani műszaki rajzra, ő pedig nem akart más lenni, csak művész: lerajzolta Krisztus fejét és egy lengyel huszárt lóháton. Az apja megint nadrágszíjjal fenyegetőzött.

Elment az apja Strzałcki úrhoz, a szobafestőhöz. Elámult az ottani gazdagságon, még nézni is fájdalmas volt. De Strzałcki úr már nem fogad tanítványokat.

Nekem magamnak – mondja – nincs rá időm, a szatócs pedig szándékosan nem szól, ha felfedezi a fiúban a tehetséget. Várjatok csak – mondja –, majd kinyit az iskola.

Kazik megint elsírta magát, egy egész jelenetet lerajzolt fejből, és azt mondta, hogy akár meg is ölhetik, de nem választ más szakmát.

*

Wikcia három éjjel nem jön haza a varrodából, mert farsang van.

– „Megszakad az a leány” – mondja Wilczekné.

– Ha egészséges kell maradjon, hát egészséges marad. Nem lesz semmi baja – állítja Wilczek.

*

Errefelé azt mondják:

– Ha egy kölköt kicsiny korától nem fognak munkára, akkor csak a rosszat fogja megtanulni az utcán. És igazuk van.

---

²⁰¹ Aleksander Krywult (1845-1903) – lengyel mecénás, galériatulajdonos.

*

Ezek az apróságok besurrannak a színházba is, és közvetlen a menyasszony mellett állnak a gróf esküvőjén, és tudják, hogy a Szász Kertben mit játszik a katonazenekar a korcsolyapályán, és hogy mikor és kivel lesz háború.

*

Én pedig szégyent érzek a gyermekmunka miatt – szégyent – szégyent!

(Későbbi kiegészítés:)

Osmala úr²⁰² könyve került a kezembe, amelynek címe: *Kézművesinas oktatás Varsóban.*

Íme, néhány szám a kimutatásból:

„A Vasárnapi Kézművesinas iskolába jár:

cipész 544 – nem jár 3916

szabó 192 – nem jár 728

hentes 20 – nem jár 690

kőműves 3 – nem jár 487

cukrász 0 – nem jár 255

pék 0 – nem jár 251

szakács 0 – nem jár 229

stb, stb.”

---

²⁰² Marcin Osmala (1861-1921) lengyel statisztikus 1895-ben megjelent broszúrájáról van szó. *(a ford.)*

Ó...

Itt laknak – egy emelettel lejjebb.

A férfi kocsis, a nő pedig „nagyasszony”: beszél németül, és gyerekkora óta kalapban járt.

Mańka a varrodába jár. Mańka azt mondta a szüleinek, hogy egész éjjel a varrodában varrt, mert egy ruhát fejeztek be. Időközben az apja rájött, hogy hazudik. Mert Wikcia találkozott egy barátnőjével ugyanabból a műhelyből, és tudja, hogy nem volt semmiféle ruha és nem volt éjszakai munka. Grosik pedig elszólta magát Mańka apja előtt.

– Hol voltál, naaa?... Hol voltál egész éjjel?... Mondd meg, hol voltál?... – kérdezi fenyegetően az apa.

A lány egy piros kombinében ül egy kis kofferen, keresztbe tett lábbal, arcát a kezébe temetve, és látszólag sír.

– Azt kérdezem, hol voltál – miii?... Azt kérdezem, te ribanc, hol töltötted az éjszakát?... Ne félj: kirázom én belőled.

Áll a lány fölött, fenyegetően, hatalmasan, dühtől vörösen, egy számmal jelölt kocsiskalapot viselve fején.

– Várj csak keresek egy botot, mert kár a szíjat rád pazarolni.

A fiúk ülnek, az egyik az ágyon az asztal mellett, a másik mellettem egy széken. És itt van még a szomszéd fiú is. – Mert épp órát tartottunk.

Az anya a pléhlámpa mellett, munkája fölé hajolva foltot varr egy nadrágra.

– Én mondom neked, és azt mondom, hogy többé nem engedem bemocskolni a házam. Hiába. Nem engedem a házam bemocskolni, te lotyó, teee. – Elég volt a jóból. – Takarodj ki a házból, most azonnal. Takarodj ki az utcára – a sarokra – takarodj!

Megragadta a karját.

– Engedjen el apám – sikoltott fel fájdalmában.

– Elengedlek; pucéron és meztélláb, elengedlek, letépem az inged – te céda, teee! – Én fogok neked tizennégy zlotyért sárga cipőt vásárolgatni, hogy a suhancok kedvébe járj? Úgyis elvisznek. – Én fizessek neked iskolát? A romlottsághoz nem kell varrni tudni. – Éjszaka dolgozik a kislányunk – csak dolgozik, csak dolgozik. – Takarodj ki a paraszthoz – tartson ő magánál éjjel –, egy éhes pofával kevesebb. – De elege van neki is már: elkerget az...

- Én egy barátnőmnél töltöttem az éjszakát – mondja Mańka.
- És a barátnődnek szakálla volt vagy csak bajsza?... És ha egyszer idejön hozzád egy *ilyen* barátnőd, én úgy el...
- És ököllel ráütött Mańka behajlított hátára, de óvatosan – nem teljes erejéből.
- Az anya felugrott a hokedliről – vöröslő arccal – mint egy ragadozó.
- Ne nyúlj hozzá – érted?
- Az apa felegyenesedett. Egész természetével a felesége felé fordult. Szétterpesztete a lábait.
- Aha! – Szóval ííígy?
- Hát így... Uhhh, te haramia!
- Aha! – szóval így? Én vagyok a haramia. Hát jó, én vagyok a haramia.
- Mańka, menj ki.
- Nem, hölgyem. Üljön csak itt, amíg kiegyenlítem a számlát a mamával. Nna, én haramia vagyok, a mama meg egy igen tiszteletreméltó nagyasszony.
- Hát náladnál nagyobb.
- Persze, hogy nagyobb. Óóó, igen – nagyobb.
- Hát náladnál nagyobb.
- Hát igen – mert én egy haramia vagyok... Mert az asszony lopott, az ember meg nem akarta, hogy a feleségét megrontsa a lopott kenyér –, ezért magára vette a büntetést. Az asszony meg tizenhárom éves kora óta fiúkkal handlézott²⁰³.
- Tán azt hiszed, hogy ha olyan jóféle vagyok, akkor egy lelenchez mentem volna feleségül?
- Mondtam már neked, ha már lelenc, akkor tán gróf fia vagyok.
- Na igen: csak úgy virít a gróf a faragatlan pofádon, anyád meg a szemétdombon turkál.
- Te csak ne vedd a szádra az anyámat.
- Miért, tán ismered az anyádat, hogy ennyire véded?
- Ismerem, avagy se – ez az én dolgom – te meg ne lengesd itt nekem a vörös posztót. Ilyen egy ostobát, mint amilyen te vagy, egy zlotyért kapok bármelyik sarkon. – Én, ostoba, ülök ő meg farsangol a fogdmeggel.
- Na, te már hallgass!
- De nem ám: kimegyek az utcára és kikiabálom.

---

²⁰³ Handlé (szleng) – ócskás, házaló kereskedő, vándorárus, ószeres.

– Saját magad teszed csúffá, te faragatlan lélek.
– Hát akkor csúffá teszem... Megteszek én már mindent. Én most már mindent megteszek... Fogok én itt marakodni, s agyongürcölni magam: hol túl lassan hajtok, hol túl gyorsan hajtok, hol bírságot fizessek, hol börtönbe üljek, hol sárga cipellőket vásárolgassak a kislánykámnak – s mindezt mire fel? – És még csodálkozok, hogy nincs áldás a munkámon. Leszáradhat a kezem a dologtól – akkor se lesz belőle semmi se. Hogy is áldana meg a Jó Isten? Mikor itt csupa disznóság folyik, nem más! – Már nem is hiszem el, hogy azt a kismatracomat ellopták – nem hiszek el én már semmit. Az a sváb, a fattyú, kitervelten kiskekulálta az egészset. A zsidó a bíróságon becsületesen *tanulkodott*²⁰⁴. – Fejét fogta az egészsztől. „Nuuu, mondja, mivel lakó, nincs felette hatásköre ilyen botor dolgokba”. – De ti a komával csak nyüstöltétek. – „A zsidó – kutya, mondtátok, egy zsidóra fogsz hallgatni?” Akkor azt mondtam az udvaron a körzetparancsnoknak: mindenki hallotta. Ő meg csak a fejét csóválta; s mikor kihozta nekem a *povjesztkát*, akkor megint csak annyit mondtam neki: „parancsnok úr, mondja meg, így szokott ez menni?”. Ő meg csak annyit mondott: „Nem ismerem én a maguk dolgait, mondja, de ez nagyon *sztránno*.”²⁰⁵ De most már tudom. A fiú pedig egész héten a szalmaholmikkal házalt? Ilyen vagy te? – Jól van, ha te így, akkor én is úgy. Ha te nem tiszteled a munkámat, akkor én se fogom tisztelni a sajátomat. Mindent eladok és mindent eliszok.

Az asszony ez idő alatt a vacsorát készítette.

– Kiugattad már magad? Akkor, nee – zabálj.

– Nem, nekem rendet kell tennem a házban.

– Na, zabálj!

– Nem, én a te főztödhöz hozzá nem nyúlok.

Magára öltötte a kabátját.

– Nem eresztelek.

– Akkor tán még meg is kérdezlek, ha nem eresztesz.

Az asszony lerántotta az ember kabátját.

– Mehetek én fedetlenül is.

– Maradjon, Franciszek úr – mondtam halkán.

---

²⁰⁴ Tanúskodott.

²⁰⁵ Sztránno / странно (orosz) – Furcsa.

– Nem, Jan úr: ismerem én magamat. Nem vagyok olyan, mint mások. Lehet, hogy lelelenc vagyok, lehet, hogy faragatlan vagyok, a feleségem meg a lányom pedig grófnők; de tudom a magamét. – Nem fogok randalírozni, mint mások. – Nézze csak meg, Jan úr: tönkrement a kezem a munkától. Ha felemelném egy ilyen tetűre, nem győzném összeszedni a morzsákat. – Inkább kimegyek egy kicsit a levegőre.

– A levegőre: a söntésbe, te ispotálylelelenc – hogy részegen ugathass rám.
– Add vissza a pénzt.

– Adjam vissza a pénzt! Nesze, nekem van hitelem az embereknél, még ha ispotálylelelenc is vagyok, te meg dáma. Pénz nélkül is elmegegyek, az emberek majd állják a ceppet helyettem.

– Én meg azt mondom neked, hogy nem méisz.

– Eeeh, megegyek.

– Nem ugattál rám eleget, most még a lányt is be akarod mocskolni. – Nem méisz sehová.

– Eeeh, de azt hiszem megegyek.

Finoman megfogta a vállánál fogva – az asszony felsikoltott fájdalmában, a férfi félretolta az útból – az asszony elesett, és feje az ágy széléhez vágódott.

A fiú az apja elé ugrott:

– Mit akar apám a mamától, miii?

Az apa gyengéden megfogta a fia állát:

– Te is az anyád pártján állsz? No, hát jól van, jól.

És elment.

Az asszony felpattant a földről, odaszaladt a lányához, és teljes erejéből háromszor arcon ütötte.

– Ma már nem lesz több lecke, fiúk – mondtam.

És kimentem Franciszek úr után.

*

Sem boldog, sem szomorú nem vagyok – csak nagyon komoly.

Valami új csírázik a lelkemben, valami, ami szorosan összefon az ismeretlennel, valami, ami még csak most kezd élni, de erős lesz; még csak megrezdült, de áthatol, felölel, magába szív majd, és elhagyja akaratomat.

Hogy ez fény, vagy hang, vagy illat, vagy szín-e? Nem tudom, hogy gondoskodik-e rólam vagy segítséget és törődést kíván tőlem, hogy növekedjek és megszilárduljon. És tele vagyok nyugtalansággal.

Ha ez egy apró szikra, amely izzik, akkor fel kell szítani, hogy ki ne aludjék, de finoman, nehogy elfojtódjon. – Ha egy bizonytalan kis láng inog, őriznem kell, hogy ki ne hunyjon. – Ha fehér hópehely, hidegre van szüksége, nehogy elolvadjon; ha törékeny kis növény, fényt és meleget kell adni neki; ha ezüstcsengő hangja, térre van szüksége, nehogy elnémuljon, és a tér határait, hogy ne szálljon el, s hogy ne térjen vissza újra.

Szeretném tudni, mi az, ami a lelkemben megfogant – és félek tudni, nehogy elijeszem, és aggódok, nehogy feloldódjak, mielőtt megláthatnám.

Nőj, kicsikém, bár nem hozol boldogságot nekem; de oly közel állsz hozzám és oly kedves vagy nekem, és oly sokat szenvedtem, mielőtt megsúgtad, hogy létezel. – Kerestelek, hát miért jöttél ilyen későn, te apró, szeretett, hajnali kis titok? – Az életem nélküled egyetlen akkord volt csupán, örökké és unalmasan egy és ugyanaz; és a fák szürkék voltak, s a gondolatok, emberek, virágok, az élet – minden szürke volt.

Nem adsz boldogságot nekem, de szeretlek és vágyom rád.

Mondd meg, kérlek, mi vagy te? – Vagy ne: ne mondj semmit, csak nőj nagyra és erősre, én kis hálám... És én lélekben úgy hívlak majd téged: „ő” – és „az enyém”...

BÁL

Keresztelő és jótékonyági bál: hozzájárulás fejenként egy rubel.

Az apa, Tomasz úr, akit türelmetlenül vártak, csak hét órakor érkezett meg lovaskocsin. A vendégek hívogatása közben még beugrott egy-egy kupicára ehhez meg ahhoz. Vidáman tért vissza. – Zűr volt: hiányzott valami papír a körzeti őrsről, így nem akarták kiadni a keresztelési engedélyt. – Antoniék nem jönnek, mert betegek a gyerekeik. Adam eljön, de egyedül, mert nem akarja üresen hagyni a lakást.

Itt vannak a keresztszülők, itt vannak a tanúk. A csecsemő tiszta pólyában és fehér fejfedőben. – Két lovaskocsi. – Utazunk.

A gyermeket Maniának akarták elnevezni, de a nagymama megmakacsolta magát: „ha már mániás lenne, jobb, ha lop”. Makacs néember, és számolni kell vele: van egy boltja és vagy háromszáz rubel készpénze – gazdag öregasszony.

– Ha Anna, hát Anna. Fő, hogy igyekezzünk, különben lemaradunk.

A folyosót és a lépcsőházat elárasztják a házbéli gyerekek – az áldóját nekik – egészen a kapuig kísérik bennünket, és még futnak a kocsi mögött is, rettentő mód fütyülve.

– Gyorsabban, mert lekésünk...

Plébániahivatal. – Komor terem: rácsok, könyvek – mint a rendőrőrsön. – Előttünk egyetlen csoport egy gyermekkel – aztán mi. – Beírják őket.

Keresztnév? – Vezetéknév? – Hányadik gyermek? – Férjezett?

– Hajadon – hangzik a halk válasz.

– Kora? – Tizenkilenc. – Foglalkozás? – Cseléd.

Beírta, aláíratta; aki írástudatlan, rajzolt egy keresztet – végre kiadta a papírost.

– Nos – (Mi jövünk.) – A gyermek már nyolc hónapos? Miért nincs még megkeresztelve – miii?

– Úgy alakult – mondja Tomasz úr.

– Nektek mindig úgy alakul, aztán meg én leszek a felelős? – Nem tudjátok, nem ismeritek a törvényt – első alkalommal hoztok gyereket?

Tomasz úr ismeri a törvényt, és nem az első gyermekét hozza: odacsúsztat egy szerény félrubelest.

– Ne nehezítse a dolgunkat – mondja.

Az irnok kedvetlenül mormogott valamit az orra alatt.

– Azt kell írni, hogy az apa nem volt jelen. És a gyermek törvényes?

– Azt hiszem, törvényes.

– Akkor igyekezzenek... a pénztárhoz ezzel a papírral.

Megint egy papír... és hamar az Úr, az istenek Istene színe elé.

Félhomály. Csend. Hűvös. Oldalt ül egy pap és olvas. Várakozunk: az ő törvénytelen – és a mi törvényes gyermekünkkel. – Ránézett az órájára, elővett egy vastag imakönyvet – ráadták a stólát.

A komor csendben megfáradtan, álmosan felhangzik az ima.

– Mit vársz az egyháztól?

– Hitet – válaszol a mormogás.

– Mert mit ad a hit?

– Örök életet.

Lapozgatja a könyv vastag lapjait, rálehel az alvó csecsemő arcára, és kétszer keresztet vet fölötte. – Fölé emeli ráncos kezét, és sót tesz a szájába. A csecsemő kinyitja csodálkozó szemét, és szopni kezd.

Közeledünk az oltárhoz...

– Hisz-e a csecsemő?

– Igen, hisz.

– Megkereszteltek téged az Atya, a Fiú...

A gyermek felsír: jó sora lesz²⁰⁶.

Átadják a gyertyákat. – Ismét érthetetlen sutyorgás.

Egy öreg borraivalóért nyújtja a kezét. – Kimegyünk: a másik csoport a „törvénytelenel” félreáll az ajtóból; mi megyünk ki elsőként.

Az édesanya otthon vár bennünket; a keresztanya átadja a gyermeket:

– Egy zsidó leányt vittem el, mihaszna, visszaadok egy keresztényt.

– Köszönöm.

Ölelések, jókívánságok. – Terített asztal.

– Adjon Isten.

– Minden jót. – Chaim.²⁰⁷ – Siulim.

Iszunk egyet, kettőt, négyet.

– Amikor Zochát keresztelték, és a pap fölé hajolt, a kislány majdnem megfogta az orránál fogva. – A ruszkinál meg még cifrább a keresztelési ceremónia. – És jobb későn jönni, mert nincs akkora tömeg; és annyi a nép, hogy a pap sorba állítja őket, és folyton eltéveszti a nevüket.

---

²⁰⁶ Ősi lengyel babona: ha keresztelésekor felsír a gyermek, jó sora lesz. (*a ford.*)

²⁰⁷ Chaim-siulim! (jiddis) – „Az életre!” Koccintáskor mondott áldás.

Grosik már korábban hazatért a városból; Wilczek dohánybarna ünnepi kabátba öltözött; ott voltak Tomaszék ketten, a mosónő a férjével és a lányával, Maj a feleségével, Tarczewski a feleségével és a húgával, és még néhányan – csak legényből volt kevés. – Wikciának és Maniának már vissza kellett volna jönniük a varrodából; de biztos befutott egy munka, és az asszonyuk ott tartotta őket fájront után.

Ádámot nem látni sehol.

– Nem ugrasz el érte?

– Nem kell: ha megígérte, eljön.

Tomaszékánál vacsora, nálunk tánc. Az ágyakat kivitték a pitvarba; a szekrényeket, koffereket, komódot a szomszédokhoz. A falaknál hokedlikre fektetett vasalódeszkák. – A sarokban egy siheder – harmonikás zenész.

Egy kis harapnivaló után felmegyünk az emeletre. Kezdődik a tánc. Grosik Tomaszénéval, Tomasz a gazdag anyós-nagymamával, az öreg Wilczek a feleségével, Tarczewski úr egy mosónővel. – Vidáman zeng a „csu-haj-ja”. – lustán élénkül a multság – Kevés a fiatalember – mert ha egy rubelt ki kell adnia, akkor inkább házon kívül költ el hármat a barátaival – ilyen a mai ifjúság.

Tomaszné szeret szórakozni, bár már hét gyermeke van; fiatalon sokat táncolt. Külön multságokat tartottak neki Kępában; akkoriban még nem volt olyan „tumultus” Kępában, mint most. – És Grosik – ő volt az ezred éltáncosa, ám gyöngye a feje – hat pohár után már túl hangosan toppantgat a lábával, és időről-időre elvonszol valakit egy italra.

– Megint *patáliázni* fog.

A gyerekek felsorakoztak a sparhelt és az ajtó közötti sarokba, és figyelik a mulatozást – a pitvarban pedig Tomasz úr inasai lödörögnek, nem mernek bemenni a szobába: amúgy is szűkös a hely, már csak ők hiányoznának.

A nők között kisebb vita alakult ki, hogy kevés a sör, s hogy közülük mind csak mulat és senki sem áll a lábasoknál. De veszekedés nem lett belőle; majd csak a bál után indul el a pletyka, vagy valami rosszabb.

Füstfelhő és a forró lélegzetek gőze kezdi beborítani a szobát. – Kinyitották az ablakot, de kintről havas szél özönlött be, és eloltotta az egyik lámpát, a másikban pedig úgy megremegtette a lángot, hogy a korom felszállt egészen a mennyezetig. – Grosik nevet, hogy megcsókolt valakit a

sötétben, de hogy kit – azt nem mondja meg. Féltékeny a felesége, így aztán szereti ilyenkor ugratni.

– Jöjjön, Jan úr, egy pohárára.

– Ne vedelj többet, mert még elfogy vacsoráig – figyelmezteti a felesége.

– Ha elfogy, adok öt rubelt, és keríteniük kell... Még ha a világ összes italmérése be is lenne zárva... Na, gyere, Janek – a franc essen beléd – Ó, régebben nehezteltem az úrra, de már se féltékeny nem vagyok, se semmi: nem szappan, hát nem kopik el... Mert én ilyen vagyok: a barát, az barát: *vszjo po polam*²⁰⁸... Na, told ide a pofád.

Megtántorodott, megcsókolta, karon fogott és levonszolt a földszintre.

– Ó, itt vannak a gidák. Menjünk, Jan úr: én az egyiket, maga a másikat.

Bejöttek a lányok: Wikcia arcán mosoly, és hó olvadozik a hajában.

Fogta magát, és elszaladt átöltözni a szomszédba. Mañkát megragadta Grosik, és táncra perdült vele.

– Amikor ez a Grosik berúg, vége a mulatságnak; handabandázik, de legalább hamar elfárad és elalszik.

A harmonika fulladozik a hőségben, jajgatva, nyöszörögve.

Nagy, piszkos cseppek csöppennek le az ablakokról, a falakról. Arcok vesznek el a füstben.

A tüzes, eleven oberek²⁰⁹ összezsugorodik, összesűrűsödik a szűk és fülledt szobában, hogy annál erőteljesebben forrjon a kis térben; a kis körök annál szédítőbbé válnak. – Huh, hah! – hangzanak a féktelen, hamis, fojtott kiáltások.

Magával ragad az izmok e részeg mámorá, a rémült gondolatok, mint egy csapat megijesztett galamb, szétrebbenek és a koponyámhoz csapódnak.

– Hé, öregek – még széjjelszakadtok.

Nem érdekli őket – jól érzik magukat, szórakoznak – farsang van. Az oberek összeszűkül és kitágul, csipkelődik és felizgat – és taszajtja az izzadt testek összepréselt tömegét – taszajtja, forgatja, kavarja.

A mennyezetről sűrű cseppek hullnak alá az egyenetlen padló nedves deszkáira. A gyerekek felültek a sparheltre, lábukat maguk alá húzták, és bámulnak bele a ködbe.

És messziről egy másik és harmadik multság hangjai szűrődnek be...

– Wikcia, most mi...

---

²⁰⁸ *Vszjo po polam / всё по полам* (orosz) – Mindennek a felét.

²⁰⁹ Oberek – Élénk ritmusú lengyel néptáncfajta. (*a ford.*)

A vállamra támasztja a kezét.

Grosik eltípor, megtapos, szétlök mindenkit. Wilczek úgy pörög a kövér Majné körül toppantgatva, mint egy szélmalomvitorla. Szorosan magamhoz szorítottam az én kis leánykámat. Arca közvetlenül az enyém mellett. Valaki erősen meglök bennünket, beleakad a hajába – haja két hullámban lebomlik; egy gyors mozdulattal megragadtam két hajfonatát, arcunk közé dobtam, s hogy ne szálljanak el, ajkaimmal összeszorítottam őket, és selymes hálójukon keresztül számmal az övéhez tapadtam. És így a legfájdalmasabb csókban kavaroxtam vele öntudatlanul – összelökdösve, összeütközve, összetaposva.

– Játssz – kiáltja Grosik. – Játssz, a fenébe is, mert én... – Leállították.

– Vacsora.

– Én – mondja Grosik – egész héten tudnék így táncolni. Amikor nálunk a seregben felszentelték a lobogót, én táncoltam a *tábornyok* feleségével – s ő csak annyit mondott: *lovko táncujes, molodziec*²¹⁰!

Wikcia szeme könnyes.

– Bocsásson meg, Wikcia kisasszony. Egyszer majd elmondom... mert sok mindent kell elmondanom önnek.

Ragyogó, tiszta szemekkel tekintett a szemembe.

– Semmi baj. Menjen csak le Jan úr: iszik Jan úr egy kis vodkát, és én is eszem valamit, mert akart az öregasszony teát adni, de én siettem.

– És ebéd óta nem evett semmit?

– Nem voltam ebédelni, mert sürgős munkánk volt.

– És az öregasszony vőlegénye már nem incselkedik?

– Mit érdekel az engem? – Menjünk le a földszintre.

Éhes, csendes munkáslány...

Az első csoport leült az asztalhoz. Fenn az emeleten táncoltak.

Belép Adam. – Középmagas, zömök, kopaszodó, ék alakú szakállkával – arckifejezése éles, határozott, szinte barátságtalan. – Sápadt, komoly arca furcsán kitűnik a mulatozók vörös, lángoló arca közül.

– Miért ilyen későn?

– Belemerültem az olvasásba – válaszolja.

Leült mellém.

– Jan úr, ugye?

---

²¹⁰ Lovko táncujes, mologyec / ловко, танцужеш, молодец (orosz) – Fürgén táncolsz, ügyes fiú vagy.

– Személyesen.
– Olvasta Prus *Fáraóját*?
– Olvastam.
– Nos, az öreg nem is föltételezte, hogy korunk burzsoá-bürokratikus rendszeréről írt nagyszerű satírárt. Látja, mi a tehetség, mi az intuíció: önkéntelenül is arra taszít, amerre kell.
Az volt a benyomásom, mintha valamilyen kapcsolat lenne a csókom és a beszéde között.
Vágytam rá, hogy tovább beszéljen: talán így kibogozhatnám a kusza szálakat.
– Tudom, hogy nem fogom megtalálni az abszolút igazságot, tudom, hogy a hit napjai után egy időre ismét elborít a kimerültség és csüggedés. De megértem, hogy az ember gondolataiban és érzéseiben nincs és nem is lehet sem nyugalom, sem állandóság. És mégis, a tetteknek állandó irányt és intenzitást kell adni – különben soha semmi nem fog megvalósulni.
– És ön úgy gondolja, hogy ez lehetséges?
Felém hajolt, asztra tette kemény kezét, és röviden, de határozottan azt mondta:
– Muszáj, Jan úr – tehát lehetséges...
Elküldtek valakit a zsidóhoz egy kosár sörért. Sültet szolgáltak fel tésztával, és hússzeletet krumplival.
Vacsora után Wilczek Majhoz ment aludni, hogy reggel ne késsen el a gyárból. – Grosik elaludt, mint a tők, és lefektették a gyerekekkel Tomaszéknál.
A multság a végét járta: eltűnt az ifjúság. Táncoltak még egy órát, kettőt, de a másnapi munkanap gondolata szétszélesztette a vigadozókat. Az asszonyok még mulatoztak volna, de a férfiakat már csalogatta az ágy.
Két óra – a bál véget ért. Messziről harsány dárídó hangjai hallatszódni – reggel megjelent ott az ambulancia, mert valaki megsérült állítólag egy üvegtől: éles üveg kellett, hogy legyen...
Behozzuk az ágyakat – csak kettőt – a többit holnap napközben elrendezzük. Az asszonyok feje szédül a vodkától, a tánctól és a nyüzsgéstől.
A lakásunkban csak Wilczekné, Grosikné, a végsőkéig kitartó kis Stasiek, a bölcsőben fekvő csecsemő és én alszunk.

Nyitott szemmel fekszem. Az ablakon túl forgószél süvölt és szörnyű igazságokat hirdet, de én nem vagyok képes megérteni őket. A bestia rátelepszik a mellkasomra: habzik a szája és a szeme, de én nem félek tőle. Olykor röptében elkapok egy-egy gondolatot, de azon nyomban kiszabadul és el is illan előlem. Fájdalmasan kimerült vagyok.

Íme, nincs bennem sem a cselekvés, sem az akarás ereje – íme, labda vagyok, amelyet az élet ide-oda dobál, falhoz ver és szórakozásból magával ragad – íme, füzetből kitépett kis papírcsónak vagyok, amit egy fiú leereszt a csatornába és bottal lökdös, és amit egy enyhe szellőkés vagy egy kavics súlya a csatorna szennyvizébe süllyeszt. Sem nekem, sem az életemnek nincs semmiféle történelmi jelentőségű értelme – a létezésem nem kapcsolódik semmihez – elszigetelt és fájdalmasan nevetséges – egy szappanbuborék – egy cérnán függő léggömb – aranyfüst a karácsonyfán függő, kiszáradt dión – egy semmi, ami gondolkodik, megérti egész értéktelenségét – és szenved...

Wikcia hirtelen felsír álmában. Erősen kapkodja a levegőt. Felébred, és hangosan zokog.

– Neked meg mi bajod? – kérdezi álmosan az anyja.

– Álmodtam...

– Na ja, álmodott. Bolond néember.

A lány elhallgatott – az anyja újra horkolásba kezd.

– Wikcia...

Érzem, hogy összerezzen; eláll a lélegzetem.

– Gyere, Wikcia, mondd, mit álmodtál?

Suttogva beszélek, a remegő ajkak észrevétlen rebegésével. Hallom lépteit nesztét. A szívem hevesen dobog.

Leült egy sámlira az ágyam mellé.

– No, mi az?

– Azt álmodtam, hogy a ruha, amit ma varrtunk, azt álmodtam... hogy miközben a szegélyét varrtam, a lámpám felborult – ó, Jézusom.

– És elégett?

– Nem, csak az egész eleje – egy ilyen nagy foltnyi rész.

– No, ne sírj.

– De nem tudok.

– Ne sírj, ne sírj... ne sírj...

A haját simogatom...

Egyre világosabban értettem, hogy így lesz, hogy ez az egész már nagyon hosszú ideje – egyáltalán nem a csók óta – hanem sokkal régebben alakul így. Ki tudja, nem ezért vagyok-e már egy egész hónapja itt, nem ezért mondtam-e s tettem-e mindent, amit itt mondtam és tettem – ezért az egyetlen pillanatért! Milyen különösen alakul minden, miért nem sejtettem már akkor, amikor a részeg Grosik elaludt, Wilczek pedig Majhoz ment aludni, hogy ne késsen el a gyárból... Miért nem említettem őt szinte sehol a jegyzeteimben... Miért alakult mindez így, akaratomtól teljesen függetlenül... Miért álmódott azzal a ruhával... Miért kell nekem papírcsónaknak lennem?...

– Ne sírj...ne sírj...ne sírj...

Valami tompa csattanással felgyülemlik és összeomlik a koponyámban – tisztán hallok valami dühödt mormogást – neszt – ringatózást.

Ingamozdulatokkal simogatom a haját – arcát egy párnának támasztotta, összezsugorodva ül a sámlin és sír.

Gondolataimat halálos fásultság árasztotta el...

Az ablak alá esett a tekintetem: ott, az ablak alól két gyermekszem figyelt bennünket. A kilencéves Stasiek nem aludt – éber volt – és minket nézett.

– Miért így történt minden – miért nem aludt el a kimerültségtől ez a csöppség – miért alakult ilyen furcsán ez az egész? – Valószínűleg sokszor figyelt már így, de ma is látni akarta, hogy mi fog történni.

Most már ki tudom venni a földön megágyazott fekvőhelyen ülő apró alakját.

– Feküdj le, Wikcia, mert fázni fogsz, ha így ücsörögsz – a padló hideg, te pedig mezítláb vagy és szoknyában.

Könnyek nélkül tekintett rám.

– Menj, Wikcia, és felejtse el, amit álmodtál.

Lassan felállt és elment.

Mańka a bölcsőben nyöszörögni kezdett, majd egyre hangosabb sírásra fakadt.

– Grosik asszony, sír a baba!

Felébredt.

– Csss, csicsijja, csss!

Ki idő után újra csönd.

– Jan úr – hallom Grosikné hangját – Jan úr...

Stasiek ismét óvatosan felül a fekvőhelyén.

Mozdulatlanul, hanyatt fekszem – még a lélegzetemet is visszatartom; és karjaimba, lábaimba és mellkasomba lassan láthatatlan csavarok csavarodnak.

Nem érzek fájdalmat, még csak kimerültséget sem. Tudom, hogy hamarosan úgy lesz, ahogy van – hogy nem lehetek többé egy értéktelen „semmi”, ami csak gondolkodik, és bárhogy is vesszük, alighanem szenved. „Muszáj, Jan úr – tehát lehetséges”. – Ki is mondta ezt nekem?... Ja...

A PEREMEKEN

Ez biztos az a bűneset, amiről tegnap a fiúk az utcán beszéltek...

– Ezt mondom én is, hogy az...

A trafikostól kölcsönvett hírlapot olvasom:

„Múlt hét hétfőn a Łódź melletti Widzewben szörnyűséges bűncselekményt követtek el. A Widzew határában álló faház utca felőli oldalán lakott egy özvegyasszony és három lánya: Agnieszka (19 éves), Józefa (15 éves) és Stanisława (12 éves), valamint egy gyári munkásnő, Julianna. Vasárnap este az özvegy Łódźba utazott. A legidősebb lány, Agnieszka felvitte a lakásba szeretőjét, a gyári munkás Jant (19 éves), majd a korábbi dorbézolást követően befeküdt az ágyba, ahol a legfiatalabb lány, Stanisława aludt. A nővér kicsapongó viselkedése felháborította a 12 éves Stanisławát, aki kilátásba helyezte, hogy mindent elpanaszol az édesanyjának”...

– Szóval együtt volt vele?

– Vagy mégsem? Óh, te fafejű.

– Csak nem akarták ilyen egyértelműen leírni.

– Na jól van: ne zavarkodjatok. Hadd olvassa Jan úr tovább.

„Reggel 3-kor Jan felkelt, és átállította az órát 5 órára, majd felébresztette Józefát és Juliannát, hogy induljanak már a gyárba. Miután elmentek, Agnieszka felkelt, majd elővette a vas húsklopfolót és kétszer homlokon ütötte a 12 éves Stanisławát”.

– Nézzenek oda...

– Csendet már, a fene egye meg.

„Miután meggyőződött róla, hogy nem ölte meg, Jan kezébe adta a kést, hogy végezzen vele. Az elvágta a lány torkát, majd szurkálni kezdte az arcát”.

– A saját húga ellen adta a kést. A fene vágná agyon.

– Jaj, csönd már!

„Stanisława hiába könyörgött, hogy hagyják életben, a bűnös kezek az eszméletlenségig gyötörték”.

– Tehát nem ölték meg?

– Hallgassátok végig, majd utána fecseghettek...

„Az áldozat temetése...”

– No, látod...

„...csütörtök este volt. Jant és a két nővért letartóztatták, a lódz-i börtönben tartják fogva őket. Midőn Agnieszkát utolsó útján kísérték, widzewi nők egy csoportja felsorakozott az út mentén, és köveket zúdított a bűnös nővérré, akit meg is köveztek volna, ha a rendőrség meg nem védi”.

– Már megbocsáss, de miért kellett megvédeni? Úgy élt, mint egy állat, dögölne is meg, mint egy állat.

– De hát meg kellett védeniük, mert még nem volt meg a bírósági ítélet.

– Minek ide bíróság? – Gyalázat – ennyi. Habár ez a kislány amúgy sem vitte volna semmi jóra.

– Csend legyen már: hadd olvasson tovább Jan úr.

– Már befejeztem.

– Nekem egy felcser azt mondta, hogy a bűnözőket rögtön fel lehet ismerni, mert ezeknek születésüktől fogva különleges fejük és fülük van.

– Még ha százszor is elmondaná a felcser, én akkor is azt állítom: a gazemberség az gazemberség, és kész – mit számítanak itt a fülek?

– Ugyan már: minek ezen vitatkozni? Lehet, hogy így van: ki tudja.

– Menj már: rögvést szájon váglak, ha pedig megöllek, más fülem nő. – Ha szemekről lenne szó, az megint más...

Az újság kézről kézre jár – azzal a feltétellel, hogy vissza kell adni a trafikos asszonynak, máskülönben nem fogja még egyszer kölcsönadni, ha újra valami érdekes dolog történne.

*

Wilczek zsidó sorsjegyet vett.

– Hátha netán nyerek?

– Nyersz hát: tapasztalatot.

*

A mosónők a mosodában beszélgetnek a teknő mellett... – Nekem, ha fiú, ha lány – egyre megy.

– Ha megint lányom lenne, megint beadnám a nevelőotthonba, a „Dziadba”²¹¹, magam meg elmennék szoptatós dajkának a zsidókhoz. A fiút meg felnevelném.

– Olyan maga, mint egy macskaanya.

– Ha macskaanya lennék, akkor a szemétdombra dobnám.

– Vagy tán a klozetba?

– A klozetba nem lehet gyereket dobni; még biztos nem is látott olyat.

– Én nem szoptattam a zsidóknál, így hát nem láttam.

– Mit anyáskodik így felette? Úgysem adom hozzá a fiához.

– Nem anyáskodom én, csak hát ez bűn.

– Ha bűn, hát bűn, majd megbűnhödi. Még nagyobb bűn házas emberrel megadni.

Hosszú csönd: mosnak.

– Mi az? Tán rossz dolga van? Vagy a kórházban van, vagy valahol vidéken.

– Jó így neki... Tán valahol pucéron járkal?

– Láttak már olyat, hogy valaki pucéron járkaljon?

– Maga csak beszél, ahogy a szél lengeti a száját.

Csönd.

– Én azt jobban tudom: nálunk a faluban volt egy olyan; csak úgy hívták, a kórházrajáró.

– Mert a maga faluja egy nyomorúság... Ha nem akart volna, nem kellett volna hozzám születnie... Hagyjanak már békibe.

Csönd. Mosnak.

*

– Jan úr túlságosan is kesztyűs kézzel bánik a kölkökkel. Jan úr magyaráz, értelmez, egyszerűsít, azok meg csak düllesztik a szemüket s néznek. – Egy óráért fizetnek, Jan úr pedig két órát ül ott. – Én aztán néhányszor fejbekólintanám őket, rögvest jobban belemenne a fejükbe.

*

---

²¹¹ Dziad – nevelőotthon az egykori varsói Kis Jézus Kórház mellett.

Ez a tiszta esti rózsaszín alkonyat,
Regéket költött a fejében nagyokat
Tavasról, csendről és a Jó Istenről,
És az élet s világ komoly kérdésiről
Zavaros hullámok csapdosták e lelket...

Tudta, hogy tisztább örömökre lelhet,
Mint a részeg tömeg, és a zene s lárma,
Mint a nagy sikolyok s féktelen hahota,
Mint a pohárcsengés, káromlás, tivornya.

Felállt, elmélázott, és a söntésbe ment.²¹²

– Végül csak elment a söntésbe.

Kinevetik: nem akart, nem akart – de végül csak elment a söntésbe.

– No, Grosik úr, szép?

– Szó se róla, nem rossz.

*

És megint, megint egy temetés.

Meghalt a tímár gyermeke.

Egy hete az öt éves Józik még szaladgált és kapta az atyai pofonokat.

A felcser azt mondta, bélfekély, és vagy hatszor elment hozzá. A doktor csak ránézett a gyerekre, mondta, hogy jó lenne kórházba vinni, vagy ilyesmi.

A keresztapja vett egy kis koporsót.

Józikot fehér ruhába öltöztették, képet tettek a kezébe – megterítettek – virágot és gyertyatartót kölcsönöztek a szomszédoktól – az asztalt cserepekkel és fényekkel díszítették.

Nyitva az ajtó. Emberraj: legtöbbjük nő és gyermek, az egész házból.

A kisebbek csodálkozva néznek, a többiek félve eloldalognak, az idősebbek keresztet vetnek vagy letérdelnek.

---

²¹² A vers szerzője Maria Konopnicka (1842-1910) a lengyel pozitivizmus egyik legkiemelkedőbb költője és regényírója, irodalomkritikus, publicista és műfordító; *Sobotni wieczór (Szombat este)* című versét nyersfordításban közöljük. (a ford.)

Ennyi: a tímárnének nem kell sok, újból megesik, és megint hárman lesznek, mint eddig. Csoda, hogy nem hal meg mind, mert kapzsik, és megkeserítik a gyermekek életét, az ilyeneket nem áldja meg az Úr Jézus. – Olyan kapzsik, hogy az már szégyen: ha vendéget hívnak, felöntik hárommnyi vízzel a vodkát, borsot és szegfűszeget forralnak, azzal fűszerezik, hogy égessen. – Ha kérni kell, kérj, ha nem akarsz kérni, ne kérj, de a vendéggel cigánykodni – fúj!

Ma hívtak volna néhányat, de végül lemondtak róla. Mert „felhajtás” volt, hogy a majszter késsel megsebzett egy fiút, mert az engedély nélkül vett kenyeret.

Késő este beszéltek az emberek.

– Nem akartak vendéget hívni, ne hívjanak; de minek az a sok beszéd?

A majszterről Wilczekné beszélt.

– Aljas egy alak: egy gyerektől sajnálni a kenyeret. Az anyám azt tanította: adj mindenkinek kenyeret és vizet. Ha egészséges kell legyen, kenyéren is egészséges lesz. De a kenyeret senkitől ne sajnáld.

Józik az első havas, sötét éjszakát a temetőben tölti, a kis koporsóban.

Olyan tiszta, kék, ragyogó szemei voltak.

Brudnóban²¹³ oly sok az apró sírhely...

*

Egyre kevesebbet jegyzetek: papírlapra, fecnikre, cigarettásdobozra.

Kár a papírért, kár a tintáért. Akik papírt és tintát gyártanak, elkezdhetnének kenyeret sütni.

Jasiek pedig azt írta: kenér.

– Az Istenre, fiam – mondom neki – azt hitted, *n*-nel eszed a kenyeret?

Csodálkozva nézett rám: annyi éven át valami mást evett, mint gondolta. –

Dologtól megfáradt keze reszket írás közben. – Amikor rá került a sor, hogy felmossa a műhely padlóját, adott a barátjának egy tízest, hogy inkább mosson fel ő, hogy ne hogy lemaradjon a leckéről. – Egy tízes – egy fél vacsora: pecsenye, káposztával.

---

²¹³ Brudno (ma: Bródno) – Varsó egyik városnegyede, itt található Európa egyik legnagyobb temetője (*a ford.*)

*

Michał úr mondja:

– Amikor inaséveimet töltöttem, cipőket pucoltam – semmi mást – büszke voltam, hogy úgy ragyogtak, mint senki másé. – Amikor megyek az utcán, nem nézek semmi másra, csak hogy kinek hogy van kipucolva a cipője, és hogy én jobban kipucolnám. – Kölyökkorom óta bennem volt, hogy jól végezzem a munkámat. Mondjanak, amit akarnak – semmire sem cserélném a mesterségemet. – Ha pedig néhány cúgos cipőt hibátlanul leszállítok, csak úgy szárnyal a lelkem. – Mások meg mit csinálnak? – Hanyagul ráhúzzák a kaptafára: egyenesen, ferdén, csak meglegyen. – Szeretni kell az embernek a mesterségét – ennyi – és kész.

*

Az igazgató úr elküldte a gyárba az apát, a lányát meg magához rendelte. Egy percig sem szégyellte magát?

Az egyik köztisztviselőben álló illetőről, akiről az újságok írnak, azt mondja egy nő:

– A gazemberek gazembere, Jan úr.

Nála szolgált: ismeri őt.

Itt beszélnek önökről, uraim, itt ismerik önöket.

*

A fiúknak a Vasárnapi Kereskedelmi inasiskolába kell felvételt nyerniük. Hitvány iskola.

Minden este kártyát vetnek, hogy sikerül-e.

VIHAR

Ég a homlok. Zúg a fej. Az ablak mögött vihar tombol.

Sú... Hú-hú... Súúú... Ha-hu... Húúúú!

Gyermek születik.

Ha – ha – haaaa...

Apró gyermek, gyenge, fehér.

Húúúúúúú!

Egy gyermek, aki könnyek nélkül sír.

Ti – pit. Ti – pit.

Mezítelen embergyermek születik – a fájdalomba.

Hú – sssúúú!...

A boszorkányanya tánkra hívja a boszorkákat. Kátrányos fáklyák izzanak. –
Tánkra hát – tánkra hát. – Hú – húúúú! – A bálba – tánkra hát, a
boszorkányos mindenit.

Ehh, rusnyák – ehh, bőszek – mily gonoszak.

Mily gonosz tekintet, mily gonosz – gonosz kacaj, mily gonosz nyál –
méreg; mily gonosz, gonosz, gonosz kacaj, mily gonosz – gonosz – gonosz
tekintet.

Hú – húúúúú...

Reszkető gyermek, vak – a világra, itt a világra – gyermek – zsákmány,
gyermek – hóhér, gyermek – ellenség, vak és tehetetlen.

Súúú...

A szekereken italos hordók, a láp mentén – teli hordók, nagyok, nehezek. –
Csak bele ne ragadjanak a mocsárba.

Húúúúúú!

Vonulnak a boszorkányok; a tehetősebbek seprűnyélen vágatnak –
sárosan – meztelenül – savanyú izzadságtól bűzölögve. – Száraz lábikrák –
sípcsontok, hegyes orr, macskaszemük gonoszan csillog – a bálba,
menyegzőre; macskaszemük gonoszan csillog.

Hú – húúúúú...

Sötét éjszaka – vihar tombol – faágakat hajlít a vihar – a vihar, a
teremtésit, tölgyeket csavar ki.

A gyermek csak visít – reszket – parányi kisdéd, aprócska.

A boszorkák pedig fákra kapaszkodnak, baglyok szemét isszák, molylepkéket szürcsölnek – fehér foguk fák kérgét rágja – öklükkel verdesik puffadt köldökeiket – sikoltva, rikoltva – üvöltve...

Vihar tombol – fülesbagoly csúfolódik, fekete hollók csapkodják szárnyukkal a fekete éjszakát, farkasok üvöltenek, szurok serceg – boszorkányok kurjongatnak.

Az embergyermek reszket.

Vihar tombol: hú – hú, húúúú.....

Csend; számolják, ki hiányzik. Lábikrájuk táncra mohón reszket; száraz kezek karmolják a levegőt; még a hollók is hallgatnak – fekete foltként lebegnek az égen – még a fekete felhők is megálltak, csak gomolyognak, kavarnak a rothadó lúp fölött, baljós gyűrűként fonják körül...

A gyermek kezeckéit felfelé nyújtja, apró ujjait szélesen széttárja, lábacskaival az anyai ágyat rugdalja, tágra nyílt, vak szemével néz – issza a hideg levegőt, ajkaival mohón szívja – kicsi, tehetetlen, gyöngé – bűnökkel teli embergyermek.

És már élni akar.

Ehe – he: ééélni akar...

A boszorkányok tóba vetették hálójukat, melyet a halász a bokrokra aggatott – a tó szigetén. Bőséges a fogás. – Az italos hordókat élő békákkal és piócákkal tömik tele – előételnek, kóstolónak – e nagy bálba.

A boszorkánykölykök fenyőágakra ültek, egészen a csúcsokra, várják a látványosságot. – Ringanak az ágak a nagy teher alatt.

Tombol a vihar – a rusnya boszorkányok vén muzsikusa hangolja a hangszereket.

Sziszegnek a kátrányos hordók, véres fénnel ringatóznak, hegyes vörös lángnyelveket köpködnek fel, vaskarikákat nyalnak – s kihunynak az árnyékban.

Egy ölnyi lápot pusztítottak el a banyák, préselt barna téglákat hordtak össze – tákolmányuk sem nem máglya, sem nem oltár, sem nem bölcső – s várnak, a távolba nézve...

A bábaasszony fehér kötényében, csendben lábujjhegyen lépked. Lehunyta szemét a beteg asszony, szemhéja előtt árnyéket vetnek az éjjeli fény szikrái. A kised szorgalmasan mozgatja ajkacskáit, az anyatejet várja, tüdeje mohón issza a levegőt. Igen, a kised élni akar...

Húú. Sú – búúú...

Félreszökkent egy elkergetett felhő. Éji madarak fekete szárnya verdes.
Két sorba álltak a boszorkák, kócos fejüket lehajtva, mellükből örömteli sikoly harsant fel.

Egy villám három éles szöveget rajzolt a felhőkre, nagy ívben a földre hullott, kúszott kígyózva – felpattant – majd az összes kátrányos hordót egyszerre lángba borította. Fényesség gyúlt, de csak egy pillanatra, majd visszatért a félhomály.

Viszi a boszorkányanya az embergyermekeket – lábölcsőbe fekteti.

Könyékig kivillantotta barna karjait. – A többi banya vészjósló koszorúként állta körül – néznek – hallgatnak – várnak; szájuk sarkában hab, fejükön kóc, leheletük méreg...

A csecsemő alszik, sírástól kimerülve nyugtalanul alszik; érzi, érti, tudja – és reszket – még álmában is élni akar.

Apró ajka suttog valamit, búcsúzik valakitől, vagy kegyelmet kér. Hol aprócska melle emelkedik fel sóhajtván, hol kezecskéje mozdul meg, mintha eltolna magától valamit, hol rémült mozdulatot tesz, mintha valaki fenyegetné. – Megmozdítja fejét, mintha eltaszítaná magától lidérces gondolatait; kezét a homloka felé emeli, mintha le akarna törölni róla valamit, majd szemhéja ijedten megrándul; vagy visszatartja lélegzetét, aztán gyorsan lélegzik, fájdalmasan görbíti ajkát, mint aki szeretne, de nem tud megbocsátani, majd halk mormogással panaszkodik, vagy ellenkezik, vagy könyörög.....

A boszorkányanya belemélyesztette görbe ujjait a gyermek mellébe, és kivette a lelkét. – Kivette – nyálkás tenyerébe teszi, s mint egy fésűvel, éles karmaival kibogozza – és bűnöket húz elő, akár a tetveket – a kisdéd lelkéből. – S minden bűnt örömteli üvöltéssel köszönt – a boszorkányok visszhangként ismétlik, s a vihar is zengi.

Hú – hú – ó – megvannak. – Megvannak – mind megvannak.

Az apa kicsapongása – itt van – a kisdédben is – és álmatlan éjszakái – részeg éjszakái. Örvendezzünk!

Hú – húúúúú...

És görbe karmokkal fésüli ki a lelket és a bűnöket, akár a tetveket, kiragadja – örömteli kiáltással köszönti és búcsúztatja – majd hagyja újra nőni őket.

Megvannak – ó, megvannak! – Az anya rabsága – a megkötözött érzések – a láncra vert gondolatok – a véráztatta álmok – a vásár – az eladásra szánt test – a szívek vására – és az érzékek viharai a fehér szűzi ágyon.

És a dédapák bűnei – akár a tetvek. – Örvendezzünk!

Hú – húúú...

Felszisszent a gonosz – megégette a kezét.

Felüvöltött a boszorkány, vérekes szemével körbenézett. – Nagy volt a csend és nagy a félelem – és nagy lett a csend és a félelem. Megégette kezét: szikra volt az emberi lélekben.

Nyelvét forgatja szájában; beesett arcával nyálat présel ki – nyelvével összegyűjti – és mérget köp a kezében tartott lélekbe.

A szikra felnyögött, elsápadt, összezsugorodott, rémülten összegömbölyödött a csecsemő lelkében – nem aludt ki; – elhalványult – nem aludt ki.

Nagy volt a csend és nagy a félelem.

– Átkozott emberi faj – dögtetemeden bűnök férgei legelésszenek mindörökké.

– Mindörökké – visszhangzott a kórus.

– Gonosz emberi faj – rohadj meg a részegségben és parázñaságban – rohadj meg az erőszakban és rablásban – rohadj meg a fájdalomban és gyűlöletben – süllyedj el saját gondolataid és bűntetteid hullámaiban.

– Mindörökké – visszhangzott a kórus.

– Akik egyenes ösvényekre akarnak vezetni – tébolyodjanak meg és vezessenek ingoványba. – Akik a szeretetet hirdetik, maguk se higgyenek benne; hasukat háj lepje el, lelküket penész nője be; – gondolatuk hazudjon a szavaknak, szavuk pedig mondjon ellent tetteiknek – úzzenek gúnyt a szeretetből. – Senki senkinek ne higgyen – s ha mégis hisz, értse félre – és gyűlölködjön.

– *Oderint – in saecula saeculorum oderint.*²¹⁴

– Akik pedig az igazságot hirdetik, ne legyen hitük – a hazugság magvetői; az egyetértés és tiszta szeretet magvetői – gyűlöletet vessenek. – A szikra, amellyel megégettél, emberi söpredék – legyen átok számodra – perzselje agyadat és szívedet, míg hályogossá válik. – És csak az első bűn aggasszon téged, a többi a rózsafüzér gyöngyeivel gyarapodjon és alkosson olyan

---

²¹⁴ *Oderint – in saecula saeculorum oderint* (latin) – Gyűlöljenek, mindörökké – mindörökké gyűlöljenek.

kört, amelyből nincs kiutad – és kívánj élni! – A gonosz áldásával átkozlak meg, a jó átkával áldalak.

– *Oderint – in saecula saeculorum oderint.* – Gyűlöljenek – mindörökké.

– És őseid, környezeted, néped és az egész emberiség minden bűne – mely ma erőtlén csillámló por – tölgyként nőjön magasra az élet bűzében.

– Viseld születésed bélyegét az idő gyalázatában. – *Oderint!*

– *Oderint* – felelte a susogás.....

Lángra lobbant az összes kátrányos hordó: a parton – és a tavon – és a szigeteken – és a távolban a lápon. És a vihar egyszerre fújt bele minden hangszerbe – és játszik – és játszik – és játszik – és játszik. – A felhők, a boszorkányok, s az éji madarak – mind táncra keltek...

A kisdéd vak szemmel néz és... reszket...

Wilczek azt mondja:

– Ma éjjel felakasztotta magát valaki ebben a viharban.

Fogja kávéval teli bádögréjét, vesz egy karéj kenyeret, és munkába indul.

Sötét van... A lámpa halványan villog.

... MERT MEGMARLAK

Elmentem a legrosszabbakhoz – az Óvárosba.

El akartam mondani a legrosszabbaknak, amit még senki sem mondott el nekik.

Éjszaka. Köd és olvadó hó.

Az Óváros számolja a lépteimet.

Az udvaron iszákos hangzavar.

Poharak az asztalokon. Füstfelhő a szobában. – Kockáznak.

– Janek, azt a kutya mindenségit... Én nyertem.

– Azt a!

– Fogadtunk, hogy visszajössz-e... – siránkoztál az iszákos fölött... „Szegény Juraś” – és rázendítettél. – Óóóó, azt a kutya...

– Mi van vele?

– Én mondom neked, Jasiek: sápítozz; mert valószínűleg feldobta a talpát. Kár érte, mert iszákosból sosem elég: újak nem születnek... Fater, még egy pohárral! Na – piálj. – Bőséges az asztalunk: megkopasztottunk egy górált²¹⁵... Ezek a fajankók meg aszonták, hogy összecsóksz apáddal, és visszamész hozzá.

– Nem megyek vissza.

– Én nyertem! – Pofa – fizess.

Így szóltam:

Eszembe jutott valami nagyon szomorú.

Elhallgattak. Balsejtelemmel néznek rám.

– Beszélj.

– Tudjátok, mi az a proszektúra?

– Mi ne tudánk... Ahol a hullákat felvagdossák.

– Igen: ott, ahol a halottakat felvagdossák.

– Mért?

Mondom:

– Egyszer a proszektúrára feküdt az asztalon egy holttest.

– Holttest.

– Egy meztelen, hideg és közönyös holttest.

– Fúj; a roha...

---

²¹⁵ Góral (ejtsd: gurál) – Egy a lengyel-szlovák határon, főként a magas Tátra és Beszkidek hegységvidékén élő lengyel népcsoport tagja. (*a ford.*)

Rám meresztették a szemüket, a számra merednek.
– Egy fiatal férfi holtteste.
– Fiatal férfié.
– És valaki tréfásan egy szivarcsikket dugott a szájába.
– Eeeh.
– És ott feküdt az asztalon egy meztelen fiatalember fehér, hideg, kemény és közömbös holtteste, kékes szájában egy szivarcsikkel.
– És?
– Hosszan, hosszan, hosszú ideig néztem őt.
– Hosszan.
– A mozdulatlan, merev mellkason – e hősiesség mellkason egy kereszt feküdt hanyagul. A holttestet a börtönből küldték.
– A börtönből. Hááát...
Bekúszik a halál, farkasszem néz velük. Reménytelen rémülettel fogadják.
– És?
– És eleget tettem a holttest kérésének: homlokon csókoltam.
– Mert kérte?
– Óóó, kérte. Én akkor hosszan, hosszan, hosszan néztem rá.
Kiáltani szeretnék, de nem tudok; fojtogatnak a szavak, mert kemények és élesek. – A férfiak hallgatnak. – Csendben isznak és füstölnek... füstölnek.
A halál a szemhéjuk mögé telepedett.
– Azok akkor haragudtak rád. De te, Janek, jó ember vagy. Mert nyomor volt... A pokolba veled. Na, piálj.
Iszom. – Hallgatnak.
– Elmegyünk Kometához?... Gyertek: átisszuk magunkat hozzá.
A sötét levegőjében olyan rezdülések támadtak, amelyektől megrémültek és el akartak menekülni.
– Te, Fater. Mindenkinek egy négydecist a zsebébe – és fizess.
Mindenkinek tesz egy üveget. Heten vagyunk. Üres az utca. Furcsa házfalak számolják lépteinket...
Sötét, szűk, nyikorgó, valahová lefelé vezető hátborzongató lépcső; alacsony, fekete, hosszú folyosó – ajtó.
Meggyújtanak egy vékony gyertyát. – Az ágyon egy nő és egy beteg.
– Ej, Kometa.
– Ti vagytok azok?

- Hát: élsz még?
- Ááá. Alighanem kórház lesz: végezzék be a dolgot.
- Inni jöttünk veled. Döglődj, ez az utolsó alkalom.
- Szűkös itt: inkább Pajęczynához.
- Oda tudod vonszolni magad?
- Nem kell vonszolódnia – segítünk.
- Akkor gyerünk...

Udvar mögötti szoba – négyszögletes, felső vezető fekete lépcsővel – mint egy álomban. Négy ágy. Némelyek alszanak, mások felemelik a fejüket.

– Pajęczyna itt van?

– Itt hát.

– Nézd, ki van itt velünk?

– Kometa? – Én meg már a torra készültem.

– Gazdurak – aki iszik, pofát ki a paplan alól.

Álmos fejek emelkednek a magasba. – Az első üveg egyik ágytól a másikra vándorol. Azután a második.

– Tudod: Gabryś megsértett... A vörös Ruda lelépett, de talán jobb is... És Leszcz is egy ravasz róka.

– Mert?

– Bednarz arra várt, hogy a sültgalamb a szájába röpüljön. – Koza elhagyta Kalinát: arra várhat, hogy szerzek neki valamit. – Brodaty csavargókat zsebel ki, de ő is megkapja a magáét.

– Akkor kezdet rá?

– Azt: kezdet rá.

– Ne feledd.

Jó...jó...

Erős a fogása – szoros, kényszerítő és nem hagy ellenkezni. Az évek során felhalmozódott a fekete, könyörtelen és bosszúálló erő. – Az ilyen életekbe nem lehet büntetlenül belelesni.

Szájról szájra jár az üveg. Az üres palackot a sarokba hajítja, az újat megüti a kezével, hogy a dugó kipattanjon.

– Nesztek, prücskök.

– Nekik ne.

– Hadd igyanak: nem tesz semmit!

Kiáltás tépi fel a torkot, sebzi meg a légcsövet – süvölt az éjszakába.

– Jasiék, gyere ide hozzám.
Kometa félrenyelt, kezével a mellkasát szorította, kétségbeesett mozdulattal talpra ugrott – felállt, előrehajolt, nekitámaszkodott a bölcső korlátjának, és tüdőbajos köhögéssel – alkohollal kevert bűzös gennyet – hányt.
– Nem ihatok többet.
– Akkor döglődj... Gyere, Janek.
– Hová?
– Gyere velem.
– És Kometa?
– Hadd döglődjön. Ha már inni nem tud, akkor döglődjön... Azt gondolod, Janek... Mit fogsz csinálni ezzel a csőcselékkel?... Te nem ismered Pajęczynát és Kometát: szétszéledt a bandájuk... A rohadt anyjukat... Ők tudják... Gyere egy falatra... Te is, az anyádúr... Óóó!
Valami felkavarodott, hullámzott – készülődött benne.
– Gyere egy kis savanyúságra... Már együtt vagyunk, mi?... Az egyik kicsit sántít... Most kezdek csak meggazdagodni... Te tanult vagy, tökéletes leveleket fogsz írni... Van eszem, csak ez a mocsok szívja a vérem... Semmi sem jön ki... És a vodka után jó a savanyú alma... ezek mindent csak maguknak... Ha ti így, akkor én is így... Elszámolok még velük....
Elakadt a szava – küszködött.
Alkóv, fekete folyosó – dohos, négyszögű udvar. – Rávágott az ajtóra. – Belülről kipattant a retesz...
– Eeeej...
Feltekerte a kanócot, kormos láng csapott fel.
Széles mozdulattal félkört rajzolt a levegőbe. Motyogott:
– Ez az én gazdagságom.
Borzalmas üreg, ahol a bűnnek kell élnie.
Ujját a levegőbe emelte:
– Hát, ez az enyém, az a tiéd, vagy ez az enyém, az a tiéd... Sántít, de nem számít: táncolni azért még lehet egyet.
Belenézek ködös, üveges, öntudatlan, fakó szemébe.
Emberfeletti erővel elfojtottam egy rémült-sápadt sikolyt...
Megmerevedett ékként akadt a torkomon: se köpni, se nyelni.

– Janek... Janek... Janek, te disznó... Mi?... Mondtam neked... Megmondtam, hogy egy falatnyi savanyú... Mondtam az anyja úri... megmondtam.

Két kislány ül egy nyomorúságos ágyon, némán és mozdulatlanul... A korom fekete pelyhekben kering a levegőben...

Fogom a kezét... Belemélyesztem a karmaim... Lassan elveszítem az idomár hatalmát... Tusakodik a tekintetünk.

Toppantott a lábával.

– Teeee...

Reszketett az arca.

– Azt hiszed, hogy gazember vagyok... Te... én téged...

Beteg mozdulattal a cipőszára felé nyúlt.

– A beleidet...

Elrántotta a kezét, és leverte a lámpát – az leesett és kialudt.

– Jézusom – hallottam a suttogást – megöli.

Egy test rángatózni kezdett és lezuhant. Elestem. – Egy görcsbe rándult kéz a padlóhoz verte a karomat.

Mezítlábas lépteket hallottam.

A pokol lehet ilyen.

– Hol a gyufa? – kérdezte egy gyerekhang.

– Mindjárt.

A test hánykolódva verte magát a padlóhoz.

– Álljon fel.

Meggyújtottak egy vékony gyertyát.

– Ne féljen: súlyos betegsége van... Ha nem így lenne, akár le is szúrhatta volna magát... Már tegnap óta handabandázik.

A beteg teste megfeszült és elernyedett – sűrű habot köpött. – Rohadt bűz áradt belőle.

– Le kell vetkőztetni... Segítsen... Mert ő a nagybátyánk.

Szétnyílt a kislány inge: egy gyermek zúzódásokkal teli mellkasát láttam. Az idősebbik tizenhárom éves lehetett; sántított: tuberkulózisos csípőízületi gyulladás.

Ha meglátnám a saját arcomat a tükörben, megrémülnék... Ők nem tőle féltek, hanem tőlem.

– Menjen az úr – menjeeen.

Még megfordultam... A beteg a padlóhoz verdeste a fejét. A kislányok mellette guggoltak.

– Fela, tartsd a fejét.

Kimentem.

Az utcán nekidőltem a falnak ...

Közeleg az éjjeli őr. Elém áll.

– Menj haza – mondja.

Én pedig halkán válaszolom:

– Menj innen, mert megmarlak. Menj, mert megmarlak.

– Mert letartóztatom.

– Mert megmarlak... mert magmerlak... mert mermaglak... mert marmeglak... mert meg...mag... mer...mar...lak...

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	5
Pudli	7
Első nap a családi fészekben	10
Ásít a lelkem	17
Reménytelenül	22
A szalon gyermeke	27
Jóslat	37
Túnés!	42
Kormány nélkül	52
Ábrándozni bűn	59
A regény első fejezete	70
Juraś nem tudta	73
Kosztkvártély	80
A való életből	86
Az élet sűrűjében	93
Solecben	100
Kisiklattan	115
Az ő költészetük	132
Különös világ	135
A könnyek beszélnek	141
„Elvert Tomek”	155
Ünnepek előtt	161

Apó	165
A nyelvtanról	171
Diploma	181
Nem-„bűbájosak”	188
Ő	198
Bál	203
A peremeken	212
Vihar	218
...Mert megmarlak	223

A Magyar Pedagógiai Társaság
honlapjáról letölthető
magyar nyelvű Korczak-művek

(2006) A gyermek joga a tiszteletre

(2019) A wilhelmówkai fiúk: Józek, Jasiék, Franek és a többiek²¹⁶

(2021) Mózsi, Józsi, Samu és a többiek²¹⁷

(2023) Egyedül Istennel - azok imái, akik nem imádkoznak²¹⁸

---

²¹⁶ Print-változata könyvesbolti fogalomba is került.

²¹⁷ Print-változata könyvesbolti fogalomba is került.

²¹⁸ Print-változata könyvesbolti fogalomba is került.